İRAN DIŞ POLİTİKA YILLIĞI

2025

İRAM

İran Araştırmaları Merkezi

İRAN DIŞ POLİTİKA YILLIĞI
2025

İRAM
YAYINLARI

COPYRIGHT © 2026

Bu eserin bütün hakları saklıdır.

Bu eser İRAM'dan yazılı izin alınmadan elektronik veya mekanik yollarla çoğaltılamaz. Metnin dijital versiyonu için https://www.iramcenter.org adresini ziyaret ediniz.

Dijital kopya bu siteye aktif link verilerek kısmi olarak paylaşılabilir.

Burada ortaya konulan görüşler öncelikli olarak yazara aittir ve İRAM'ın kurumsal görüşlerini yansıtmak zorunda değildir.

İRAM | İRAN ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

Beştepe Mah. Alparslan Türkeş Bulvarı
32. Cad. Moment Beştepe Plaza
No: 1 Kat: 10/158-159
Yenimahalle/Ankara /Türkiye
Tel: +90 506 354 87 60
e-posta: info@iramcenter.org
www.iramcenter.org

İçindekiler

Takdim | 5

Giriş | 7

Bölgesel ve Küresel Güvenlik Risklerinin Gölgesinde 2025'te Türkiye-İran İlişkileri
Serhan Afacan | 11

2025'i Geride Bırakıp 2026'ya Girerken İran-İsrail Hattını Ne Bekliyor?
Şakir Özkan Torunlar | 19

İran-ABD İlişkilerinde Savaşa Dönüşen Gerilim ve Küresel Güney'in Geleceği
Helin Sarı Ertem | 25

2025'te İran-E3 İlişkileri: Diplomasi, Gerilim ve İşbirliği Dengesi
Enes Bayraklı, Hatice Nur Çiftçi | 33

2025'te İran Nükleer Dosyası: Yeni Statüko, Risk Eşikleri ve Olası Senaryolar
Emine Gözde Toprak | 41

2025'te İran-Rusya İlişkileri: Pragmatik ve Kontrollü Stratejik Ortaklık
Serkan Keçeci | 47

İran-Çin İlişkilerinin Stratejik Muhasebesi: 2025'te Ne Oldu, 2026'da Ne Olabilir?
Nurettin Akçay | 57

İran Ekonomisi: 2025'in Muhasebesi ve 2026'ya Bakış
Murat Aslan | 63

2025'te İran ve 2026'ya Taşınan Yapısal Krizler
Rahim Farzam | 75

2025'te İran İç Güvenlik Yapılanmasındaki Dönüşümler
Oral Toğa | 83

Direniş Ekseni Stratejisinin İran'a Maliyeti
Çağatay Balcı | 97

2025'te İran ile Körfez Ülkeleri Arasındaki İlişkiler
Gökhan Ereli | 107

2025'te İran-Azerbaycan İlişkilerinde Normalleşme Arayışları
Zaur Gasimov | 115

Sonuç | 121

Takdim

2025 yılı, İran dış politikasında önemli kırılmaların ve yeni sınamaların belirginleştiği bir dönem olmuştur. Son yıllarda İran'ın ABD ve Avrupa ile ilişkilerinde belirleyici olan gerilim-müzakere denklemi, Haziran 2025'te önce İsrail, ardından ABD ile yaşanan karşılıklı saldırılarla birlikte yeni bir safhaya geçmiştir. Bölgesel politikalarında ve küresel yönelimlerinde ciddi belirsizliklerle karşı karşıya kalan Tahran, gerilimi yönetmeye, bunun mümkün olmadığı aşamada ise müzakere zeminini muhafaza etmeye çalışan bir çizgi izlemiştir. 2025 yılı içinde İran, önce çatışmayı önlemeye, çatışmanın ortaya çıktığı aşamada ise taraflar bakımından maliyetleri artırarak caydırıcılık üretmeye dayalı bir siyaset takip etmiştir. Bu durum İran'ın dış politika tercihlerini ve stratejik yönelimlerini doğrudan etkilemiştir.

İran Araştırmaları Merkezi (İRAM) olarak yıl boyunca yakından izlediğimiz ve güncel gelişmeler ışığında analiz ettiğimiz başlıkları, bu yıllıkta bütüncül bir çerçeve içinde ele aldık. Çalışmada, İran'ın başta Türkiye olmak üzere İsrail, ABD, E3 olarak öne çıkan Avrupa ülkeleri, Çin, Rusya, Körfez ülkeleri ve Azerbaycan ile ilişkilerinin 2025 yılı boyunca izlediği seyir incelenmektedir.

Bunun yanı sıra, İran'ın nükleer politikası ile Ortadoğu'da uzun süredir sürdürdüğü "direniş ekseni" stratejisi de kapsamlı biçimde değerlendirilmektedir. Yıllıkta ayrıca bu dış politika başlıklarının İran ekonomisine, ülke içindeki siyasî ve toplumsal tartışmalara ve güvenlik yaklaşımına yansımaları da analiz edilmektedir.

Jeopolitik konumu ve jeoekonomik ağırlığı itibarıyla İran'ın dış politika tercihleri, bölgesel istikrar ve küresel güç dengeleri bakımından mühim sonuçlar üretmektedir. Bu sonuçların bir bölümü doğrudan Ortadoğu'yu etkilemekte, yeni güvenlik sorunları doğurmakta ve bölgesel bütünleşme imkânlarını daraltmaktadır. Bu sebeple, 2025 yılında İran dış politikasının temel başlıklarında yaşanan gelişmeleri değerlendirmek, yalnızca Tahran'ın mevcut yönelimlerini anlamak ve önümüzdeki dönemde izlemesi muhtemel politikaları öngörmek bakımından değil, Ortadoğu'nun kritik meselelerinde ortaya çıkabilecek yeni gelişmelere dair fikir üretmek bakımından da ehemmiyet taşımaktadır.

Bu çalışmanın, akademik çevreler ve politika yapıcılar başta olmak üzere İran ve bölge çalışmalarına ilgi duyan tüm okuyucular için faydalı bir başvuru kaynağı olmasını temenni ediyorum.

Doç. Dr. Serhan Afacan
İRAM Başkanı

Giriş

2025 yılı, İran İslam Cumhuriyeti bakımından kritik gelişmelere sahne olmuştur. Yıllardır yaptırımların derinleştirdiği ekonomik sorunlarla mücadele eden İran'da, Donald Trump'ın ocak ayında ikinci kez başkan seçilmesiyle birlikte Tahran-Washington hattında gerilimin artacağına dair kaygılar belirginleşmiştir. Bununla birlikte Trump'ın İran Devrim Rehberi Ali Hamenei'ye doğrudan müzakere çağrısı içeren bir mektup göndermesi ve Tahran'ın bu çağrıya olumlu cevap vermesi, taraflar arasında diplomatik bir sürecin önünü açmıştır. Söz konusu süreç, 12 Nisan'da Umman'ın başkenti Maskat'ta yapılan görüşmeyle resmiyet kazanmış, sonraki haftalarda taraflar beş tur müzakere yürütmüştür. Ancak Trump yönetimi içinde İran'ı askerî yöntemlerle "tedip etme" eğilimini taşıyan çevrelerin varlığı ve Binyamin Netanyahu yönetimindeki İsrail'in diplomatik çözüm fikrine önceki dönemlerde olduğu gibi bu süreçte de mesafeli yaklaşması, müzakerelerin kırılgan zeminini açık biçimde ortaya koymuştur. Nitekim 23 Mayıs'ta Roma'da yapılan beşinci turun ardından o tarihe kadar görece ılımlı seyreden atmosfer süratle sertleşmiştir.

Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (UAEA) Yönetim Kurulu'nun 12 Haziran'da Viyana'da yayımladığı raporda, İran'ın yapılan çağrılara rağmen gerekli iş birliğini sağlamadığı ve yükümlülükleri kapsamında yer alan nükleer malzeme bildirimlerini eksiksiz yerine getirmediği belirtilmiş, özellikle uranyum zenginleştirme konusundaki tutumu eleştirilmiştir. Bu atmosferden yararlanan İsrail'in 13 Haziran'da İran'a yönelik saldırı başlatmasıyla, İran ile ABD arasında devam eden diplomatik süreç kesintiye uğramış ve 12 gün süren çatışma dönemi başlamıştır.

Söz konusu süreçte İran, İsrail'e karşı yoğun misilleme saldırıları gerçekleştirmiştir. Ancak eş zamanlı olarak hem sivil ve askerî düzeyde üst düzey kayıplar vermiş hem de kritik altyapısında ciddi hasar oluşmuştur. ABD'nin 22 Haziran'da İran'ın nükleer tesislerini hedef alan sınırlı saldırısı, bu tabloyu İran açısından daha da ağırlaştırmıştır. İran ise buna ertesi gün Katar'daki ABD'ye ait El-Udeyd Üssü'ne yönelik füze saldırısıyla karşılık vermiştir.

Bu çatışma, İran açısından üç temel sonuç ortaya koymuştur. İlk olarak, İsrail'in askerî ve teknolojik üstünlüğüne rağmen, balistik füze kapasitesinin belirli ölçüde caydırıcı bir denge unsuru oluşturabildiği değerlendirilmiştir. Nitekim İran, önceki dönemlere kıyasla füzelerini bu denli sistematik ve yoğun biçimde kullanmıştır. İkinci olarak, mevcut hava savunma sistemlerinin, ülkenin coğrafi büyüklüğü ve karşı tarafın teknolojik kapasitesi dikkate alındığında yetersiz kalabileceği görülmüş, bu da savunma odaklı yaklaşımdan ziyade daha saldırı merkezli bir stratejinin öne çıkmasına yol açmıştır. Üçüncü olarak ise, özellikle Basra Körfezi'ndeki ülkelerin ABD ile askerî ilişkileri ve bölgedeki ABD üslerinin İran açısından doğrudan bir tehdit oluşturduğu yönündeki değerlendirme yeniden pekişmiştir.

Her ne kadar bu tespit Tahran açısından yeni olmasa da çatışma sonrasında yapılan resmî açıklamalarda, olası bir yeni savaşta çatışmanın bölge geneline yayılabileceği ve söz konusu ülkelerin de hedef alınabile-

ceği vurgulanmıştır. Bu söylem, İran'ın 28 Şubat'ta ABD ve İsrail'e karşı başlattığı savaşta komşu ülkelere yönelik daha ofansif bir tutum benimseyebileceğinin güçlü bir işareti olarak öne çıkmıştır.

İran, çatışmanın etkilerini kısmen geride bırakıp yılın sonuna yaklaşırken, bu kez Aralık ayı sonunda döviz kurundaki sert yükselişin tetiklediği protestolarla karşı karşıya kalmıştır. Yaklaşık üç hafta boyunca yoğun şekilde devam eden bu gösteriler, ciddi can kayıplarına ve geniş çaplı bir yıkıma yol açmış, aynı zamanda ülke gündeminde önemli tartışmaları beraberinde getirmiştir. Başlangıçta ekonomik politikalar etrafında şekillenen tepkiler, kısa sürede daha geniş bir çerçeveye yayılarak yönetim anlayışını ve siyasal tercihleri de kapsar hâle gelmiştir. Her ne kadar dış gerilimler ve çatışma süreci bu tartışmaları bir süre geri plana itmiş olsa da mevcut toplumsal birikimin uygun koşullar oluştuğunda yeniden görünür hâle gelmesi güçlü bir ihtimal olarak öne çıkmaktadır.

İran'ın 2025 yılı boyunca karşı karşıya kaldığı gelişmeler, başta Türkiye olmak üzere diğer ülkelerle ilişkilerini doğrudan etkilemiştir. Enerji ve bölgesel iş birliği gibi kalıcı gündem başlıkları önemini korumakla birlikte, iki ülke arasındaki ilişkiler büyük ölçüde İran'ın üçüncü ülkelerle ilişkileri, artan güvenlik kaygıları ve çatışmanın bölgesel bir nitelik kazanma riski çerçevesinde şekillenmiştir. Bu bağlamda ABD ve İsrail belirleyici aktörler olarak öne çıkmıştır.

ABD'nin İran'ı yaptırımlar yoluyla müzakereye zorlayan önceki yaklaşımından uzaklaşıp daha sert ve saldırgan bir çizgiye yönelmesi, aynı zamanda İsrail'in hareket alanını genişletmiş, bu durum Washington açısından ortaya çıkabilecek stratejik sonuçlara dair tartışmaları gündemde tutmuştur. Buna paralel olarak, ABD'nin İran politikasını büyük ölçüde İsrail'in güvenliği ekseninde yürütmesi de ayrı bir tartışma başlığı hâline gelmiştir. Bu yaklaşımın Amerikan çıkarlarıyla ne ölçüde örtüştüğü ve küresel öncelikler bakımından ne tür sınırlamalar doğurduğu sorgulanmaktadır.

Öte yandan İran'ın Birleşik Krallık, Fransa ve Almanya'dan oluşan E3 ülkeleriyle ilişkileri de 2025 yılında kritik bir döneme girmiştir. Bu üç ülkenin 28 Ağustos'ta Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne (BMGK) sundukları resmî başvuruyla "tetik mekanizmasını" devreye sokmaları ve nükleer anlaşma kapsamında askıya alınmış BM yaptırımlarının yeniden gündeme gelmesi, yılın en önemli gelişmelerinden biri olmuştur. Bu adım, dikkatleri yeniden İran'ın nükleer politikasına çevirmiştir. Bu çerçevede İran'ın mevcut politikayı sürdürüp sürdürmeyeceği, risk eşiklerinin nasıl belirleneceği ve olası senaryoların nasıl şekilleneceği, öne çıkan başlıca tartışma konuları arasında yer almaktadır.

Diğer yandan İran'ın, ABD karşısında denge arayışı çerçevesinde ilişkilerini geliştirmeye çalıştığı Rusya ve Çin de 2025'in öne çıkan başlıkları arasındadır. Rusya'nın ilişkileri pragmatik ve kontrollü bir düzeyde tutma eğilimi sürerken, İran-Çin ilişkilerinin yıl içinde karşılaştığı sınamaların bu hattı nasıl şekillendireceği kritik bir soru olarak öne çıkmaktadır.

Bu çok katmanlı dış politika ortamının İran ekonomisi açısından ne ifade ettiği ise yılın genel bilançosunda ayrı bir önem taşımaktadır. Yaptırımlar, bölgesel çatışmalar ve artan jeopolitik belirsizliklerin yarattığı dış baskılar ile ülke içinde benimsenen siyasal iktisat tercihleri ve kurumsal kapasite sorunları, İran ekonomisinin geleceğine dair ciddi soru işaretleri doğurmaktadır. Bu nedenle ekonomik görünümü sağlıklı biçimde değerlendirmek, İran'ın süregiden yapısal sorunlarını ve bu sorunların 2026'ya nasıl devredildiğini analiz etmeyi gerektirmektedir.

Her ne kadar ani bir rejim değişikliği ihtimali düşük görünse de İran İslam Cumhuriyeti'nin karşı karşıya olduğu meşruiyet baskısı ve ekonomik kırılganlıklar, tartışmaları derinleştirmektedir. Özellikle çatışma

ortamı ve yılın son günlerinde patlak veren protestolar, güvenlikçi yaklaşımın ve güvenlik politikalarının öne çıkmasına yol açmış; bu da bazı yapısal dönüşümleri beraberinde getirmiştir.

Bu çerçevede dikkat çeken husus, 2025'ten 2026'ya geçiş sürecinde İran'ın iç güvenlik mimarisinin sergilediği ikili (paradoksal) görünüm olmuştur. Bir yandan daha merkezileşmiş ve teknolojik açıdan güçlendirilmiş bir yapı ortaya çıkarken, diğer yandan operasyonel kapasite ve toplumsal meşruiyet alanlarında kırılganlıkların artması, bu yapının sürdürülebilirliğine dair yeni soru işaretleri doğurmaktadır.

2025 yılı, İran'ın bölge ülkeleriyle ilişkileri ve genel bölgesel politikaları açısından önemli gelişmelere sahne olmuştur. Özellikle 7 Ekim 2023 sonrasında daha görünür hâle gelen "direniş ekseni" stratejisinin sürdürülebilirliği ve İran'a yüklediği maliyetler, yıl boyunca öne çıkan tartışma başlıkları arasında yer almıştır. Bu çerçevede, İran'ın mevcut stratejik yaklaşımını hangi araçlarla ve ne yönde dönüştüreceği hem kendi bölgesel politikaları hem de bölgesel güvenlik mimarisinin geleceği açısından belirleyici olacaktır.

Bu gelişmelerden tüm bölge etkilenmekle birlikte, hâlihazırda yüksek gerilim ve belirsizlik barındıran İran-Körfez ilişkilerinin özellikle hassas bir seyir izlediği görülmektedir. İran'ın Basra Körfezi'ndeki Arap komşularıyla ilişkileri ülke bazında farklılık gösterse de 2025 yılı genelinde bu ilişkilerin ne tam bir normalleşmeye ne de açık bir çatışmaya evrildiği, ancak yılın ilerleyen dönemlerinde gerilimin yeniden tırmanma eğilimine girdiği dikkat çekmektedir. Bu durum, söz konusu ilişkilerin çok boyutlu ve dikkatli bir analizini gerekli kılmaktadır.

Öte yandan, önceki yıllara kıyasla görece geri planda kalsa da İran'ın Azerbaycan ile ilişkileri ve bu ilişkilerdeki normalleşme arayışları da yakından izlenmesi gereken bir diğer başlıktır. 2025 yılında ilişkilerde belirli bir yumuşama sağlanmış olmakla birlikte, iki ülke arasındaki iş birliğinin büyük ölçüde ekonomik çıkar temelli ve sınırlı kaldığı görülmektedir. Güney Kafkasya'daki jeopolitik dinamiklerin sürmesi, bu ilişkilerin geleceğine dair belirsizlikleri canlı tutmaktadır.

İran Araştırmaları Merkezi (İRAM) tarafından hazırlanan bu yıllık, İran'ın 2025 yılı dış politikasını söz konusu başlıklar etrafında bütüncül bir yaklaşımla ele almaktadır. Çalışma, Tahran'ın dış ilişkilerini analiz etmekle kalmayıp, bu ilişkilerin ülke ekonomisine, iç siyasi tartışmalara ve güvenlik politikalarına yansımalarını da incelemektedir. Temel amaç, yıl boyunca dinamik bir şekilde gelişen bu başlıkların 2025 geneline yayılan görünümünü ortaya koymak ve 2026 yılına ilişkin öngörüler üretmektir.

Nitekim gerilim-müzakere-çatışma döngüsünün 2026'nın ilk safhalarında yeniden belirginleşmesi, İran açısından bu yılın da hareketli geçeceğine işaret etmektedir. Bu gelişmelerin yalnızca İran'ı değil, bölgesel ve küresel dengeleri de etkileyeceği açıktır. Bölgesel istikrarı kendi kalkınmasıyla birlikte değerlendiren Türkiye ise önemli bir komşusu olan İran'daki gelişmeleri yakından takip etmektedir. 2025 yılı itibarıyla Türkiye ile İran'ın birçok başlıkta farklı politik yaklaşımlar benimsediği görülmekle birlikte, kriz ve fırsat alanlarında iş birliği imkânlarının da varlığını koruduğu anlaşılmaktadır. Bu çerçevede, alanında uzman katkılarla hazırlanan bu yıllığın hem analitik değerlendirmelere katkı sunması hem de karar alma süreçlerine destek sağlaması hedeflenmektedir.

Bölgesel ve Küresel Güvenlik Risklerinin Gölgesinde 2025'te Türkiye-İran İlişkileri

Serhan Afacan
Doç. Dr., İRAM Başkanı

Giriş

2025, Türkiye ile İran arasında doğrudan ikili ilişkileri ilgilendiren konulardan çok bölgesel ve küresel gelişmelerin belirleyici olduğu bir yıl oldu. Gazze'de devam eden İsrail soykırımının yanı sıra Suriye'de 8 Aralık 2024'te Esed rejiminin düşüşünün etkisinde başlayan yıl, Haziran ayında İran'a dönük İsrail ve ABD saldırılarının yansımalarıyla devam etti. Kasım ayında Irak'ta yapılan parlamento seçimleri ve nihayet İran'da 28 Aralık'ta başlayarak şiddetini artıran ve İran-ABD hattında gerilimi tırmandıran protestolar da iki ülke ilişkilerinin gündem maddeleri arasındaki yerini aldı.

Yüksek düzeyli temaslar bakımından, 2025 yılında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile İran Cumhurbaşkanı Mesud Pezeşkiyan arasında iki yüz yüze görüşme yapılmıştır. Bu görüşmelerin ilki, Ekonomik İşbirliği Teşkilatı 17. Zirvesi vesilesiyle 4 Temmuz'da[1] Azerbaycan'ın Hankendi şehrinde, ikincisi ise Şanghay İşbirliği Örgütü'nün 25. Devlet Başkanları Konseyi Zirvesi kapsamında 1 Eylül'de Çin'in Tiencin şehrinde gerçekleşmiştir.[2] Her iki görüşme de üçüncü ülkelerde yapılmıştır. Bunun yanı sıra iki lider, hemen her kritik eşikte telefon görüşmeleriyle temaslarını sürdürmüştür.

Dışişleri Bakanı Hakan Fidan, 30 Kasım 2025'te Tahran'a resmî bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Fidan, İranlı mevkidaşı Abbas Arakçi ile yaptığı görüşmenin ardından Cumhurbaşkanı Mesud Pezeşkiyan tarafından kabul edilmiş, ayrıca Meclis Başkanı Muhammed Bakır Galibaf ve Millî Güvenlik Yüksek Konseyi Genel Sekreteri Ali Laricani ile de bir araya gelmiştir. Ziyaret kapsamında, görüşmeleri süren doğalgaz anlaşması, açılması planlanan yeni sınır kapıları, İran'da başkonsolosluk açılmasına ilişkin hususlar ve ikili ilişkileri ilgilendiren diğer meseleler ele alınmıştır. Bunun yanı sıra Suriye'nin kuzeydoğusundaki gelişmeler de değerlendirilmiştir. Fidan, Arakçi ile düzenlediği ortak basın toplantısında, bölgesel meselelerin de kapsamlı biçimde görüşüldüğünü belirterek başta Filistin ve Gazze olmak üze-

1 İletişim Başkanlığı, "Cumhurbaşkanı Erdoğan ve İran Cumhurbaşkanı Pezeşkiyan.." 4 Temmuz 2025, https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-iran-cumhurbaskani-pezeskiyan-ile-gorustu

2 İletişim Başkanlığı, "Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın İran Cumhurbaşkanı Pezeşkiyan ile Görüşmesine İlişkin" 1 Eylül 2025, https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdoganin-iran-cumhurbaskani-pezeskiyan-ile-gorusmesine-iliskin-aciklama

re Suriye, Lübnan, İsrail'in yayılmacı politikaları, devam eden nükleer müzakereler ile Afganistan-Pakistan hattındaki gerilimi ele aldıklarını ifade etmiştir.[3]

Bir bütün olarak bakıldığında, 2025 yılında ikili ilişkilerde önemli sınamalara neden olan bölgesel ve küresel gelişmeler, güven inşası açısından kayda değer fırsatları da beraberinde getirmiştir. Türkiye, hem Haziran ayındaki saldırılar hem de 28 Aralık'ta başlayan protestolar karşısında İran'ın egemenliğini ve nefsi müdafaa hakkını merkeze alan bir tutum benimsemiştir. İran ise buna karşılık Türkiye'de yürütülen "Terörsüz Türkiye" süreci ile Suriye'de PKK'nın uzantısı olarak görülen Suriye Demokratik Güçleri'nden kaynaklanan riskler konusunda ihtiyatlı bir yaklaşım sergilemiştir.

Bu çerçevede, 2025 yılının Türkiye-İran ilişkileri bakımından yeni alanlara açılmayan, ancak güvenlik gibi kritik başlıklar üzerinden derinleşen bir dönem olduğu söylenebilir. Bu süreçte İran'ın daha çok doğrudan millî güvenliğini ilgilendiren meselelere odaklanması nedeniyle, Mesud Pezeşkiyan hükümetinin Türkiye ile ilişkilere dair net bir yön tayinine imkân verecek somut gelişmeler ortaya çıkmamıştır.

Bu çalışmada Türkiye-İran ilişkilerinde 2025 yılında yaşanan gelişmeler ele alınacak, ardından oldukça hareketli başlayan 2026 yılında ilişkilerin muhtemel seyri ve bu süreci etkileyebilecek faktörler değerlendirilecektir.

Suriye Faktörü

Türkiye ile İran arasında Suriye İç Savaşı boyunca ortaya çıkan görüş ayrılıkları, Beşşar Esed rejiminin çökmesinin ardından da devam etmiştir. Türkiye açısından Suriye'de Ahmed Şara yönetiminin hâkimiyet sağlaması, ülke genelinde istikrarın tesisi ve kuzeydoğuda PYD/YPG etkinliğinin sınırlandırılması bakımından önem taşımaktadır. Buna karşılık İran için bu süreç, "direniş ekseni" olarak tanımlanan bölgesel güvenlik mimarisinin temel sütunlarından birinin çökmesi anlamına gelmiştir.

İran'ın 2024 yılında İsrail ile yaşadığı sınırlı çatışmaların yanı sıra, 27 Eylül'de Hasan Nasrallah'ın Beyrut'ta İsrail saldırısında hayatını kaybetmesi ve ABD'de Kasım ayında yapılan seçimleri İran karşıtı tutumuyla bilinen Donald Trump'ın kazanması, İran'ın hareket alanını daha da daraltmıştır.[4] Direniş ekseninin ve özellikle İran'ın Hizbullah ile kara bağlantısının mihenk noktası olan Suriye'deki iktidar değişimi, Tahran açısından süreci daha çetin hale getirmiştir. Bu gelişme, İran'ın bölgesel ittifak ağını ve stratejik derinliğini kısa vadede telafi edilmesi son derece güç bir ölçüde zayıflatmıştır.[5]

Bununla birlikte İran'da yapılan bazı değerlendirmelerde, Suriye'yi farklı alanlarda sürekli finanse etme çabasının sürdürülebilir olmadığı, bu çerçevede ortaya çıkan yeni statünün kabullenilmesinin İran'ı önemli maliyetlerden kurtarabileceği ifade edilmektedir. Nitekim İran'ın Suriye'deki varlığını sürdürmesi, 1 Nisan 2024'te Şam'daki konsolosluk binasının İsrail tarafından hedef alınmasında görüldüğü üzere, ülkeyi benzer tehditlere açık hale getirmektedir. Başka bir ifadeyle, İran'ın Suriye'deki mevcudiyetinin İsrail karşısında caydırıcılık üretme kapasitesi büyük ölçüde zayıflamıştır.

3 Dışişleri Bakanlığı, "Dışişleri Bakanı Sayın Hakan Fidan›ın İran Dışişleri Bakanı Abbas Arakçi" 30 Kasım 2025, https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-hakan-fidan-in-iran-disisleri-bakani-abbas-arakci-ile-ortak-basin-toplantisi-30-kasim-2025.tr.mfa

4 Serhan Afacan, "Suriye'deki Gelişmeler İran Dış Politikasını Nasıl Etkiler?" *Kriter Dergisi*, yıl 9, sayı, 97, Ocak 2025, https://kriterdergi.com/yazar/serhanafacan/suriyedeki-gelismeler-iran-dis-politikasini-nasil-etkiler

5 Emine Gözde Toprak, Esed'siz Suriye, Sarsılan Eksen: İran'ın Bölgesel Konumu Nereye Evriliyor?" *İRAM*, 28 Aralık 2025, https://www.iramcenter.org/esedsiz-suriye-sarsilan-eksen-iranin-bolgesel-konumu-nereye-evriliyor-2689

Gelinen noktada İran ile Suriye arasına en iyimser ihtimalin, orta vadede iki ülke arasında diplomatik ilişkilerin yeniden tesis edilmesi ve elçiliklerin faaliyete geçmesi olduğu söylenebilir.[6] Ancak bunun gerçekleşmesi doğrudan Tahran-Şam hattından ziyade üçüncü devletlerin arabuluculuğuyla mümkün olacaktır. Nitekim 2025'in ilk günlerinden itibaren özellikle Irak'ın iki ülke arasında arabuluculuk yapma girişimlerinde bulunduğuna ilişkin haberler çıkmıştır.[7] Ancak her iki ülkenin de başka kritik öncelikleri bulunduğu için bu yöndeki girişimler somut bir mahiyet kesp etmemiş ve özellikle ülke iç güvenliğini ve devlet bütünlüğünü tesis etme arayışları devam eden Şara hükümeti Tahran'la ilişkilerini derinleştirme eğilimi göstermemiştir. Bu nedenle İran ile Suriye ilişkilerinde 2025 yılında kayda değer herhangi bir gelişme yaşanmamıştır. Ancak Suriye meselesi daha önceki yıllardan farklı olarak Ankara-Tahran hattında bir gerilim konusu olmaktan da çıkmıştır.

İsrail Saldırganlığı

İsrail'in 7 Ekim 2023'ten itibaren Gazze'de işlediği soykırımın yanı sıra Suriye ve Lübnan'da gerçekleştirdiği saldırılar, Türkiye açısından bölgesel istikrarı zedeleyen bir tutum olarak değerlendirilmektedir. Türkiye, benzer bir yaklaşımı İsrail'in İran'a yönelik saldırıları karşısında da sergilemiştir.

Binyamin Netanyahu hükümetinin, Donald Trump'ın ikinci başkanlık döneminin başlamasıyla birlikte İran gerilimini tırmandırma ve ABD'yi daha sert bir tutuma yönlendirme çabasında olacağını öngören Türkiye, Trump'ın 7 Mart 2025'te Devrim Rehberi Ali Hamenei'ye gönderdiği mektupla başlayan ve 12 Nisan itibarıyla Maskat ile Roma arasında beş tur halinde yürütülen müzakerelere destek vermiştir.

13 Haziran'da İsrail'in İran'a yönelik saldırısı sonrasında ise Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, bu saldırıyı şu ifadelerle kınamıştır:

"İsrail, Gazze başta olmak üzere bölgemizi kana, gözyaşına ve istikrarsızlığa boğma stratejisini bu sabah itibarıyla çok tehlikeli bir aşamaya taşımıştır. İsrail'in komşumuz İran'a düzenlediği saldırılar, uluslararası hukuku hiçe sayan apaçık bir provokasyondur. İran'ın nükleer programıyla ilgili müzakerelerin yoğunlaştığı ve Gazze'ye yönelik insanlık dışı eylemler karşısında uluslararası baskıların arttığı bir dönemde yapılan bu saldırılar, İsrail'in kural tanımaz zihniyetini göstermektedir. Netanyahu yönetimi pervasız, saldırgan ve hukuk tanımaz eylemleriyle bölgemizi ve tüm dünyayı felakete sürükleme gayretindedir."[8]

Ayrıca saldırıların başladığı 13 Haziran Cuma gününün ilk saatlerinde Dışişleri Bakanı Hakan Fidan da İsrail saldırganlığını kınamış, "Diplomasi, savaşın tek alternatifidir" ifadesini de içeren bir açıklama yapmıştır.[9] Türkiye'nin bu yaklaşımında İsrail ve İran'ın konumlarına dair birtakım prensipler belirleyici olmuştur.[10]

Buna göre Türkiye, İsrail'in İran'a yönelik saldırılarını uluslararası hukukun açık ihlali olarak değerlendirmiş, bu saldırıların Ortadoğu'da bir "stratejik istikrarsızlaştırma" siyasetine hizmet ettiğini, bölgesel ölçek-

6 Oral Toğa, Esed Sonrası İran'ın Suriye'de Yeni Arayışı, *İRAM*, 4 Kasım 2025, https://iramcenter.org/esed-sonrasi-iranin-suriye-de-yeni-arayisi-2681

7 https://www.mostaghelonline.com/شخب-نیب-للملا-67/157383-

8 https://x.com/RTErdogan/status/1933481551037166055

9 "Bakan Fidan: Diplomasi Savaşın Tek Alternatifidir" *Anadolu Ajansı,* https://www.aa.com.tr/tr/politika/bakan-fidan-diplomasi-savasin-tek-alternatifidir/3597166.

10 Serhan Afacan, "Milli Güvenlik Ve Küresel-Bölgesel İstikrar Ekseninde Türkiye'nin Pozisyonu", *İRAM*, Haziran 2025, https://www.iramcenter.org/uploads/files/iran-israil_catismasi_raporu_FINAL_V4-sikistirilmis.pdf, s. 60-61.

te çatışmayı genişletmeyi amaçladığını ve İran-ABD müzakere sürecini sabote etmeye dönük bir mahiyet taşıdığını vurgulamıştır. Ankara'ya göre İsrail, Gazze, Lübnan ve Suriye'nin ardından İran'ı da hedef alarak bölgeyi topyekûn bir kriz ortamına sürükleme arayışındadır. Bu çerçevede Türkiye, saldırıları başlatan tarafın İran olmadığını, dolayısıyla Tahran'ın meşru müdafaa hakkına sahip bulunduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte Ankara, müzakere kanalının açık tutulması gerektiğini, İran'ın nükleer programının bölgesel boyutu da dikkate alınarak uluslararası mevzuat çerçevesinde diplomatik yollarla ele alınmasının önem taşıdığını ifade etmiştir. Türkiye ayrıca, diğer bölge ülkeleriyle birlikte İran'ın da istikrarsızlığa ve dış müdahaleye zemin hazırlayan meselelerin çözümüne aktif katkı sunması gerektiğini savunmuştur.

Ankara'nın bu süreçteki tavrı yalnızca siyasî beyanlar düzeyinde kalmamış, kurumsal düzeyde de açık biçimde ortaya konmuştur. Bu çerçevede Türkiye, İsrail'in İran'a saldırılarını kınayan bölgesel diplomatik girişimlerin içinde yer almış, ayrıca TBMM de 17 Haziran'da İsrail'in hem Gazze'deki eylemlerini hem de İran'a yönelik saldırılarını kınayan önerge oybirliğiyle kabul edilmiştir. Türkiye'nin yaklaşımı parlamento düzeyinde de kurumsal bir çerçeve kazanmıştır.

Türkiye açısından uzun süreli bir çatışma düzensiz göçü tetikleme, bölgesel güvenlik fay hatlarını harekete geçirme ve zaten kırılgan olan dengeleri daha karmaşık hale getirme gibi ciddi riskler barındırmaktadır. Bu çerçevede İsrail'in bölgede birden fazla ülkeye yönelik saldırıları başat sorun olarak değerlendirilirken, İran'ın kendi güvenliğini sağlama amacıyla geliştireceği politikaların doğurabileceği olumsuz sonuçlar da Türkiye açısından kaygı kaynağı olmuştur.

Savaşın ardından Recep Tayyip Erdoğan, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda 23 Eylül 2025'te yaptığı konuşmada İran-ABD gerilimine değinerek, "Komşumuz İran'la ilgili nükleer dosyanın bir an evvel diplomasi yoluyla çözülmesini temenni ediyoruz. Unutulmamalıdır ki bölgemiz yeni bir krizi daha kaldıramaz." ifadelerini kullanmıştır.[11]

Aralık'25 Protestoları

İran'da 2025 yılının son günlerinde başlayarak yaklaşık üç hafta devam eden protestoların ilk safhalarından itibaren ABD'den protestocuları destekleme ve hatta rejime karşı kışkırtma hamleleri gelince, İran açısından konu süratle milli güvenlik meselesi halini almıştır.

İran riyalinin dolar karşısında sert değer kaybetmesi karşısında esnafın tepkisiyle başlayan protestolarda Türkiye'nin tutumu konuyu İran'ın iç meselesi olarak ele almak ve mesafeli bir tutum sergilemek yönünde olmuştur. Nitekim Dışişleri Bakanı Hakan Fidan, İran'daki protestolara ilişkin yaptığı açıklamalarda, gösterilerin "gerçek şikâyetlerden" kaynaklandığını, ancak dış müdahale ile yönlendirildiğini belirtmiştir. Fidan, protestoların dış aktörler tarafından manipüle edildiğini vurgulayarak, "Protestoların yabancı rakipleri tarafından manipüle edildiği de bir gerçektir. Evet, bu bir gerçek. Mossad bunu gizlemiyor; kendi internet ve Twitter hesapları aracılığıyla İran halkını rejime karşı ayaklanmaya çağırıyorlar." ifadelerini kullanmıştır.[12]

---

11 Merve Yıldızalp Yormaz, Mümin Altaş vd., "Cumhurbaşkanı Erdoğan: Bütün dünya liderlerine sesleniyorum; gün Filistinli mazlumların yanında dimdik durma günüdür" *Anadolu Ajansı*, Politika, 23 Eylül 2025, https://www.aa.com.tr/tr/politika/cumhurbaskani-erdogan-butun-dunya-liderlerine-sesleniyorum-gun-filistinli-mazlumlarin-yaninda-dimdik-durma-gunudur/3696257

12 Dışişleri Bakanlığı, "Dışişleri Bakanı Sayın Hakan Fidan'ın TRT Haber'e Verdiği Mülakat", 9 =cak 2026, https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-hakan-fidan-in-trt-haber-e-verdigi-mulakat--9-ocak-2026.tr.mfa

ABD'nin protestolar gerekçesiyle İran'a karşı tehditler savurmasıyla, Türkiye'nin olayların yatışması ve İran'ın istikrarına zarar vermemesi yönündeki yaklaşımı daha da belirginleşmiştir. Nitekim Cumhurbaşkanı Erdoğan, İranlı mevkidaşı Mesud Pezeşkiyan ile 22 Ocak 2026'da yaptığı bir telefon görüşmesinde, Türkiye'nin İran'ın huzur ve istikrarını önemsediğini, İran'a dış müdahale senaryolarına hiçbir zaman olumlu yaklaşmadığını belirtmiştir.[13]

Doğalgaz Konusu

Yıllık 10 milyar metreküp İran doğalgazının boru hattı aracılığıyla Türkiye'ye arz edilmesi amacıyla, 8 Ağustos 1996 tarihinde Tahran'da iki ülke arasında Doğalgaz Alım-Satım Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma ile başta İran olmak üzere doğu kaynaklarından temin edilecek doğalgazın boru hattı üzerinden Türkiye'ye taşınmasını hedefleyen "Doğu Anadolu Doğalgaz Ana İletim Hattı" projesi hayata geçirilmiştir.[14]

Türkiye'nin önemli doğalgaz tedarikçilerinden biri olan İran ile yapılan anlaşmanın Temmuz 2026'da sona erecek olması, iki ülke arasındaki temasların bu başlık etrafında yoğunlaşmasına yol açmıştır. Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu (EPDK) doğalgaz piyasası yıllık sektör raporuna göre İran, Türkiye'nin yıllık doğalgaz ithalatında üçüncü sırada yer almaktadır. 2024 yılında İran'dan 7 milyar 43 milyon standart metreküp doğalgaz ithal edilmiş, 2014-2024 döneminde ise İran'ın toplam ithalat içindeki payı yüzde 13,49 olarak gerçekleşmiştir.

Aralık 2025 verilerine göre Türkiye'nin en büyük doğalgaz tedarikçisi Rusya olmuş ve 2,30 milyar metreküp gaz sağlamıştır. Azerbaycan 1,08 milyar metreküp ile ikinci sırada yer alırken, İran 576 milyon metreküp ile üçüncü sırada konumlanmıştır.[15] *Tahran Times*'ın Eurostat verilerine dayandırdığı habere göre, İran'ın Türkiye'ye doğalgaz ihracatı 2025 yılında yüzde 16 oranında artarak 8,17 milyar metreküp seviyesini aşmıştır. Türkiye'nin 2025 yılı toplam İran doğalgaz ithalatı 8,17 milyar metreküp olarak gerçekleşmiş, bu miktarın 2024 yılında yaklaşık 7,04 milyar metreküp olduğu dikkate alındığında, söz konusu artışın kayda değer bir yükselişe işaret ettiği görülmektedir.[16]

Yukarıda sözünü ettiğimiz anlaşmanın geleceği, Türkiye ve İran açısından stratejik önemini korumaktadır. Bu konuda 2025 yılı boyunca farklı düzeylerde temaslar yürütülmüş olmakla birlikte, sözleşmenin yenilenmesine ilişkin sürecin 2026 yılında daha belirgin bir gündem maddesine dönüşmesi beklenmektedir.

Nitekim iki ülke yetkilileri arasında gerçekleştirilen görüşmelerde, İran'dan Türkiye'ye uzun vadeli doğalgaz arzı ve Türkmenistan gazının İran üzerinden Türkiye'ye ulaştırılması gibi başlıklar gündemdeki yerini

---

13 İletişim Başkanlığı, "Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın, İran Cumhurbaşkanı Pezeşkiyan ile görüşmesine ilişkin açıklama" 22 Ocak 2026. https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdoganin-iran-cumhurbaskani-pezeskiyan-ile-gorusmesine-iliskin-aciklama-22-01-26

14 Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Doğalgaz Boru Hatları, https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-dogal-gaz-boru-hatlari (Erişim Tarihi: Ocak 2025)

15 "Türkiye's gas imports up 3.9% in December 2025" *Anadolu Ajansı*, 14 Şubat 2026. https://www.aa.com.tr/en/energy/natural-gas/turkiyes-gas-imports-up-39-in-december-2025/54710

16 "Iran's gas exports to Turkey rise to over 8b cubic meters in 2025" *Tehran Times*, 11 Şubat 2026, https://www.tehrantimes.com/news/523669/Iran-s-gas-exports-to-Turkey-rise-to-over-8b-cubic-meters-in

korumuştur. Abbas Arakçi de Hakan Fidan ile Kasım 2025'te gerçekleştirdiği görüşmenin ardından düzenlenen ortak basın toplantısında, mevcut anlaşmanın uzatılmasına hazır olduklarını ifade etmiştir.[17]

Türkiye ve İran'da doğalgaz ticaretini sürdürme ve artırma yönünde güçlü bir irade bulunmakla birlikte, yaklaşık 1.500 kilometre uzunluğundaki boru hattı 2001 yılında faaliyete girmesinden bu yana dönemsel aksaklıklar yaşamış, fiyatlandırma konusunda zaman zaman anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır. Buna rağmen söz konusu hat, Türkiye'nin en önemli doğalgaz tedarik kanallarından biri olmayı sürdürmüştür.

İran ile yapılan anlaşmanın stratejik niteliği dikkate alındığında, sözleşmenin uzatılması güçlü bir olasılık olarak değerlendirilmektedir. Bu çerçevede konu, iki ülke arasında 2026 yılında öne çıkan başlıca gündem maddelerinden biri olmaya devam edecektir.

Öte yandan 2025 yılında ekonomik ilişkiler yalnızca doğalgaz arzı ve sözleşme yenileme meselesi etrafında şekillenmemiş, Türkiye ile İran arasında sınır ticareti, ulaştırma ve gümrük altyapısının geliştirilmesi de gündemde kalmıştır. Yılın başında yapılan temaslarda Kapıköy Sınır Kapısı'nın modernizasyonu, Sarısu Sınır Ticaret Merkezi'nin açılması ve iki ülke arasındaki lojistik akışın kolaylaştırılmasına yönelik başlıklar ele alınmıştır.

Bu çerçevede 2025 yılı, Türkiye-İran ekonomik ilişkilerinde büyük bir sıçramanın yaşandığı bir dönemden ziyade, enerji dışı iş birliği alanlarının yeniden gündeme alındığı bir süreç olarak öne çıkmıştır.

Sonuç

Türkiye ile İran arasında 2025 yılında ikili ilişkiler bağlamında kritik kırılmalar yaşanmamış olmakla birlikte, güven testi açısından önemli bir süreçten geçilmiştir. İki ülke, özellikle Suriye politikası ve Irak'a yaklaşımları bakımından farklı çizgilerde konumlanmış, buna karşın İsrail saldırılarının yarattığı bölgesel güvenlik tehdidi karşısında benzer bir tutum sergilemiştir. Türkiye'nin Haziran ayında İran'ın maruz kaldığı saldırılar karşısında egemenlik ve toprak bütünlüğünü esas alan bir yaklaşım benimsemesi, ilişkiler açısından önemli bir zemin oluşturmuştur. Doğalgaz ticareti gibi doğrudan ikili nitelik taşıyan başlıklarda ise somut ilerleme sınırlı kalmış, ancak kritik görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Bununla birlikte 2025 yılı, iki ülke arasında tam anlamıyla bir yakınlaşma dönemi olarak da değerlendirilemez. Yılın ilk aylarında Suriye sahası ve İran'ın bölgesel nüfuz araçları etrafında ortaya çıkan diplomatik sürtüşmeler, Ankara ile Tahran arasındaki yapısal görüş ayrılıklarının devam ettiğini göstermiştir. Haziran saldırıları sonrasında oluşan tablo ise tarafları bölgesel istikrar, egemenlik ve güvenlik başlıklarında daha temkinli ve işlevsel bir diyaloga yöneltmiştir. Bu yönüyle 2025 yılı, Türkiye-İran ilişkilerinde stratejik bir dönüşümden ziyade kriz yönetimi ve kontrollü temas dönemi olarak nitelendirilebilir.

Türkiye ile İran arasında politik ilişkilerin yanı sıra ticaret, turizm, enerji ve savunma gibi kritik alanlarda iş birliğini geliştirme yönünde bir eğilim bulunsa da hem bölgesel konjonktür hem de İran üzerindeki yaptırımlar nedeniyle hedeflenen adımların hayata geçirilmesi mümkün olmamıştır.

Genel çerçevede 2025 yılı, Türkiye-İran ilişkilerinin bölgesel krizler ve jeopolitik belirsizlikler ortamında pragmatik bir çizgide sürdürüldüğü bir dönem olmuştur. İki ülke arasındaki diplomatik temas yo-

17 Iran, Turkiye call for removing barriers in trade and investment, *IRNA*, 30 Kasım 2025. https://en.irna.ir/news/86011190/Iran-Turkiye-call-for-removing-barriers-in-trade-and-investment

ğunluğu, özellikle İran-ABD gerilimi ve İran-İsrail çatışmasının tırmandığı bir süreçte dikkat çekici bir düzeye ulaşmıştır.

Ekonomik ve enerji ilişkileri bakımından 2025 yılı hem fırsatları hem de zorlukları birlikte barındırmıştır. İki ülke arasındaki ticaret hacmi 5 milyar doların biraz üzerinde seyrederek hedeflenen seviyenin ve mevcut potansiyelin gerisinde kalmıştır. Bu çerçevede 2026 yılına yönelik temel beklentilerden biri, doğalgaz anlaşmasının uzatılmasının yanı sıra ticaret hacminin artırılmasıdır.

Sonuç olarak 2025 yılı, Türkiye-İran ilişkilerinin politik farklılıklara rağmen ortak çıkarlar, bölgesel istikrar kaygısı ve ekonomik ihtiyaçlar temelinde yönetildiği, ancak yapısal sorunların aşılamadığı bir dönem olarak değerlendirilebilir. Bölgede benzer bir istikrarsızlık ortamının sürmesi halinde bu eğilimin devam etmesi muhtemeldir. Bu bağlamda, 2026 yılında da Türkiye-İran ilişkilerinin ve daha geniş bölgesel ilişkilerin büyük ölçüde güvenlik kaygıları ekseninde şekillenmesi beklenmektedir.

Kaynakça

"Bakan Fidan: Diplomasi Savaşın Tek Alternatifidir" *Anadolu Ajansı,* https://www.aa.com.tr/tr/politika/bakan-fidan-diplomasi-savasin-tek-alternatifidir/3597166.

"Iran's gas exports to Turkey rise to over 8b cubic meters in 2025" *Tehran Times*, 11 Şubat 2026, https://www.tehrantimes.com/news/523669/Iran-s-gas-exports-to-Turkey-rise-to-over-8b-cubic-meters-in

"Türkiye's gas imports up 3.9% in December 2025" *Anadolu Ajansı*, 14 Şubat 2026. https://www.aa.com.tr/en/energy/natural-gas/turkiyes-gas-imports-up-39-in-december-2025/54710

Dışişleri Bakanlığı, "Dışişleri Bakanı Sayın Hakan Fidan'ın TRT Haber'e Verdiği Mülakat", 9 Ocak 2026, https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-hakan-fidan-in-trt-haber-e-verdigi-mulakat--9-ocak-2026.tr.mfa

Dışişleri Bakanlığı, "Dışişleri Bakanı Sayın Hakan Fidan'ın İran Dışişleri Bakanı Abbas Arakçi" 30 Kasım 2025, https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-hakan-fidan-in-iran-disisleri-bakani-abbas-arakci-ile-ortak-basin-toplantisi-30-kasim-2025.tr.mfa

Emine Gözde Toprak, Esed'siz Suriye, Sarsılan Eksen: İran'ın Bölgesel Konumu Nereye Evriliyor?" *İRAM*, 28 Aralık 2025, https://www.iramcenter.org/esedsiz-suriye-sarsilan-eksen-iranin-bolgesel-konumu-nereye-evriliyor-2689

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Doğalgaz Boru Hatları, https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-dogal-gaz-boru-hatlari

https://www.mostaghelonline.com/للملا-نیب-شخب-67/157383-

İletişim Başkanlığı, "Cumhurbaşkanı Erdoğan ve İran Cumhurbaşkanı Pezeşkiyan.." 4 Temmuz 2025, https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-iran-cumhurbaskani-pezeskiyan-ile-gorustu

İletişim Başkanlığı, "Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın İran Cumhurbaşkanı Pezeşkiyan ile Görüşmesine İlişkin" 1 Eylül 2025, https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdoganin-iran-cumhurbaskani-pezeskiyan-ile-gorusmesine-iliskin-aciklama

İletişim Başkanlığı, "Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın, İran Cumhurbaşkanı Pezeşkiyan ile görüşmesine ilişkin açıklama" 22 Ocak 2026. https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdoganin-iran-cumhurbaskani-pezeskiyan-ile gorusmesine-iliskin-aciklama-22-01-26

Iran, Turkiye call for removing barriers in trade and investment, *IRNA*, 30 Kasım 2025. https://en.irna.ir/news/86011190/Iran-Turkiye-call-for-removing-barriers-in-trade-and-investment

Merve Yıldızalp Yormaz, Mümin Altaş vd., "Cumhurbaşkanı Erdoğan: Bütün dünya liderlerine sesleniyorum; gün Filistinli mazlumların yanında dimdik durma günüdür" *Anadolu Ajansı*, Politika, 23 Eylül 2025, https://www.aa.com.tr/tr/politika/cumhurbaskani-erdogan-butun-dunya-liderlerine-sesleniyorum-gun-filistinli-mazlumlarin-yaninda-dimdik-durma-gunudur/3696257

Oral Toğa, Esed Sonrası İran'ın Suriye'de Yeni Arayışı, *İRAM*, 4 Kasım 2025, https://iramcenter.org/esed-sonrasi-iranin-suriyede-yeni-arayisi-2681

Recep Tayyip Erdoğan, X Paylaşımı, 13 Haziran 2025, https://x.com/RTErdogan/status/1933481551037166055

Serhan Afacan, "Milli Güvenlik Ve Küresel-Bölgesel İstikrar Ekseninde Türkiye'nin Pozisyonu", *İRAM*, Haziran 2025, https://www.iramcenter.org/uploads/files/iran-israil_catismasi_raporu_FINAL_V4-sikistirilmis.pdf, s. 60-61.

Serhan Afacan, "Suriye'deki Gelişmeler İran Dış Politikasını Nasıl Etkiler?" *Kriter Dergisi,* yıl 9, sayı 97, Ocak 2025, https://kriterdergi.com/yazar/serhanafacan/suriyedeki-gelismeler-iran-dis-politikasini-nasil-etkiler

2025'i Geride Bırakıp 2026'ya Girerken İran-İsrail Hattını Ne Bekliyor?

Şakir Özkan Torunlar
Emekli Büyükelçi

Giriş

2025 yılının 17 Aralık günü ABD Başkanı Donald Trump, Ulusa Sesleniş konuşmasında, ikinci başkanlık döneminin ilk yılına ilişkin başarılarını sıralarken "İran kaynaklı nükleer tehdidi sona erdirdiklerini" de vurguladı. Bu açıklamayı adeta teyit eder biçimde, bir gün önce İsrail Dış İstihbarat Teşkilatı MOSSAD'ın görev süresinin altı ay sonra sona ereceği açıklanan Başkanı David Barnea da Kudüs'te, teşkilat mensupları için düzenlenen bir ödül töreninde yaptığı konuşmada, "İran'ın nükleer programını yeniden başlatmamasının İsrail'in görevi olduğunu" ifade etmişti.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin (BMGK) beş daimî üyesi ile Almanya'dan oluşan P5+1 grubu ile İran arasında, uzun ve zorlu müzakereler sonucunda 2015 yılında varılan Kapsamlı Ortak Eylem Planı (KOEP), Trump'ın ilk başkanlık döneminde ABD'yi bu mutabakattan tek taraflı olarak çekmesiyle fiilen geçerliliğini yitirmişti. Ortaya çıkan belirsizlik ortamı ve Tahran yönetiminin Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (UAEA) ile iş birliği konusunda sergilediği direnç ve isteksizlik, KOEP'in ilk günlerinden itibaren İsrail'de hem İran'a hem de Batı'ya yönelik var olan güvensizliği daha da derinleştirmiştir.

Nitekim İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu'nun, bir yandan Birleşmiş Milletler Genel Kurulu kürsüsünde elindeki diyagramlar eşliğinde İran'ın nükleer silaha erişim sürecinde katettiği iddia edilen mesafeyi yüzdelerle uluslararası kamuoyuna sunarken diğer yandan iç kamuoyuna hitaben "gerekirse ABD olmaksızın da uygun gördükleri zamanda İran'ı vurabileceklerini" defalarca dile getirmesi, iki ülke arasında bir savaşın ayak seslerinin duyulduğuna işaret etmekteydi. Bu söylem, artık yalnızca böyle bir çatışmanın olup olmayacağına değil, ne zaman gerçekleşeceğine ilişkin bir belirsizliğe işaret ediyordu.

ABD ile İran arasında Nisan 2025'te, Körfez ülkesi Umman'ın kolaylaştırıcılığında başlatılan ve Başkan Trump tarafından azami 60 gün süreceği açıklanan nükleer müzakerelerin sonuçsuz kalması üzerine, 13 Haziran'da İsrail İran'a yönelik askerî bir operasyona girişti. İran makamları saldırılarda binden fazla kişinin hayatını kaybettiğini açıklarken, Tahran'ın 500'ü aşkın balistik füze ve yaklaşık 1100 insansız hava aracıyla karşılık vermesi sonucu İsrail tarafında da 32 can kaybı ve 3000 yaralı olduğu bildirildi.

On iki gün süren çatışmalar sırasında ABD'nin de binlerce kilometre öteden gönderdiği bombardıman uçaklarıyla İran'ın farklı kentlerindeki üç tesise ciddi zarar verdiği ve bu ülkenin nükleer programının en az iki yıl süreyle sekteye uğratıldığı duyuruldu. Ancak ABD basınında yer alan haberlerde, Amerikan

istihbarat kuruluşlarının kendi iç yazışmalarında verilen hasarın İran'ın nükleer faaliyetlerini açıklanan süre kadar değil, yalnızca birkaç ay geciktirebileceğinin ifade edildiği aktarıldı. Öte yandan İran Devrim Rehberi Ayetullah Ali Hamenei, ABD tarafından yapılan resmî açıklamaların gerçeği yansıtmadığını kamuoyuna duyurdu.

İran-İsrail Çatışması ve Doğrudan Caydırıcılık

Yukarıda özetlenen gelişmeler, İsrail ile İran'ın ilk kez doğrudan kendi askerî kapasiteleriyle karşı karşıya gelmiş olmaları bakımından özellikle önemle not edilmelidir. Zira Haziran 2025'teki "12 Gün Çatışması"na kadar, İran'ın İsrail'e bölgedeki vekil unsurları aracılığıyla, İsrail'in ise İran'a yönelik olarak muhaberat ve istihbarat temelli "can acıtıcı" operasyonlar yürütmesi, artık vaka-i adiyeden sayılmaktaydı. Önümüzdeki dönemde bu tür "alışılagelmiş" karşılıklı hamlelerin inişli çıkışlı bir seyir izlemeyi sürdürmesi beklenebilir. Bununla birlikte, görev süresi boyunca temkinli yaklaşımı ve siyaset üstü duruşuyla tanınan MOSSAD Başkanı David Barnea'nın yazının başında aktarılan değerlendirmelerinin göz ardı edilmemesi gerektiğini söylemek mümkündür. Nitekim Barnea, aynı konuşmasında İran'ın Haziran 2025'te yaşanan çatışmadan gerekli dersleri çıkarmadığı ve mevcut çizgisini sürdürmekte ısrarcı olduğu mesajını vermekten de geri durmamıştır.

Geride bırakmakta olduğumuz 2025 yılının bölge açısından sismik sarsıntılarla geçtiğini ileri süren değerlendirmelere katılmamak güçtür. Nitekim 2024 sonbaharında Lübnan'da Hizbullah'ın askerî kapasitesinin İsrail saldırılarıyla ciddi biçimde zayıflatılmasını, Aralık 2024'te Şam'da Esed rejiminin devrilmesinin izlemesi, İsrail'in kuzey ve kuzeydoğusundan kaynaklandığını düşündüğü "İran bağlantılı tehditler" algısını önemli ölçüde törpülemiş ve önceki yıllara kıyasla bir rahatlama sağlamıştır. Bununla birlikte, bölgede kendisi dışında güçlü bir devletin varlığına tahammül göstermeyen İsrail açısından, bu sürecin esasen aktörlerin değiştiği, ancak savunma ve güvenlik siyasetinin temel parametrelerinde bir değişiklik beklemenin gerçekçi olmadığı bir tabloyu işaret ettiği de teslim edilmelidir.

İran-İsrail İlişkilerinin Kısa Geçmişi

İran-İsrail ilişkilerinin geçmişine kısaca bakıldığında, 1948'de İsrail'in kuruluşunun hemen ardından, Türkiye'den sonra bu devleti tanıyan nüfusu Müslüman ağırlıklı ikinci ülkenin İran olduğu görülmektedir. 1964 yılında Tahran'da açılan İsrail Büyükelçiliği, monarşiye son veren 1979 Devrimi'ne kadar on beş yıl boyunca faaliyet göstermiş ve bu süre zarfında dört İsrail Büyükelçisi Tahran'da görev yapmıştır. Buna karşılık, İran'ın İsrail'de herhangi bir diplomatik misyonu bulunmamıştır.

1980-1988 yılları arasında devam eden İran-Irak Savaşı sırasında, kamuoyuna fazla yansımamakla birlikte İsrail, İran'a yaklaşık 75 milyon ABD doları tutarında savunma malzemesi satarak, 1979 Devrimi ile kaybettiği stratejik konumu kısmen yeniden tesis etmeye çalışmıştır.

Bu devletlerarası seyrin arka planında, İran'daki Yahudi varlığının şekillendirdiği daha uzun erimli toplumsal ve tarihsel bir zemin de bulunmaktadır. Dolayısıyla iki ülke arasındaki ilişkileri yalnızca diplomatik kırılmalar üzerinden değil, aynı zamanda İran içindeki Yahudi topluluğunun konumu ve tarihsel deneyimi üzerinden de okumak mümkündür.

Nitekim İran'da Yahudi varlığı tarih boyunca kesintisiz biçimde sürmüş; Meşhed, Isfahan ve Tebriz, bu topluluğun yoğun olarak yaşadığı başlıca kentler olarak öne çıkmıştır. Bununla birlikte, 1925'te Pehlevi Hanedanı'nın iktidara gelmesine kadar İran Yahudilerine yönelik yaklaşım genel olarak olumsuz bir nite-

lik taşımıştır. Bu tarihten sonra ise Yahudilerin maruz kaldığı ayrımcı uygulamalar büyük ölçüde geride bırakılmış, Yahudi okullarında modern İbranice eğitimi verilmesine izin verilmiş ve kamu sektöründe istihdam edilmelerinin önü açılmıştır.[1]

1970'li yıllara gelindiğinde İran'daki Yahudi toplumunun ekonomik refah bakımından ağırlıklı olarak orta ve orta-üst sınıfa mensup olduğu görülmektedir. Açık kaynaklarda yer alan bilgilere göre, 1979 yılı itibarıyla 18 üyeden oluşan İran Bilimler Akademisi'nin iki üyesi Yahudi kökenlidir. Aynı dönemde ülkedeki doktorların yaklaşık yüzde 6'sı, akademisyenlerin ise yüzde 5'i Yahudi topluluğuna mensuptur.

İsrail Devleti'nin kurulduğu 1948 yılında Tahran'da sayıları yaklaşık 150 bin olarak kaydedilen Yahudilerin, izleyen yıllarda İran'dan ayrılarak büyük ölçüde İsrail'e göç ettikleri belirtilmektedir. Günümüzde İsrail'de yaşayan İran asıllı Yahudilerin sayısının yaklaşık 300 bin, ABD ve Kanada'ya yerleşmiş olanların ise 100 bin civarında olduğu ileri sürülmektedir. İsrail basınında yer alan değerlendirmelerde bu topluluğun önemli bir kesiminin geldikleri ülkeyi hâlen anavatanları olarak görmeyi sürdürdüğü de vurgulanmaktadır.[2]

İran asıllı Yahudiler arasından Moshe Katsav'ın İsrail Devlet Başkanlığı, Shaul Mofaz'ın Savunma Bakanlığı, Galit Distel-Atbaryan'ın Kamu Diplomasisi Bakanlığı ve Dan Halutz'un Genelkurmay Başkanlığı görevlerini üstlenmiş olması, bu topluluğun İsrail siyasal ve askerî elitleri içindeki görünürlüğünü ortaya koymaktadır.

Bu demografik ve kimliksel arka plan, 1979 Devrimi sonrasında İran-İsrail ilişkilerinin neden yalnızca jeopolitik bir düzlemde değil, aynı zamanda rejim anlatıları ve kimlik siyaseti üzerinden de sertleştiğini anlamak bakımından önemlidir.

1979 Devrimi'ni gerçekleştiren kadrolar, İsrail'in mevcudiyetini hiçbir zaman kabul etmemiş, resmî söylemde "İsrail" ifadesinin kullanılmasından bilinçli olarak kaçınılmış, bunun yerine "küçük şeytan" veya "Siyonist rejim" gibi tabirler tercih edilmiştir. Zaman zaman açık biçimde dile getirilen "İsrail'in haritadan silinmesi" söylemiyle eş zamanlı olarak yürütülen nükleer enerji ve uranyum zenginleştirme faaliyetleri, 1980'li yıllardan bu yana İsrail'de işbaşına gelen hiçbir hükümetin İran meselesine kayıtsız kalmasına imkân tanımamıştır.

Bu çerçevede güncel ve bu değerlendirmeye doğrudan konu olan husus, bugün de dâhil olmak üzere beş ayrı İsrail hükümetinde başbakanlık görevini üstlenen Binyamin Netanyahu'nun, "İsrail'in varlığına yönelik en büyük tehdidin İran olduğu ve bu tehdidin gerekirse tek başına da olsa mutlaka ortadan kaldırılacağı" yönündeki tekrar eden beyanlarıdır. Nitekim bu söylem, Ağustos 2025'te patlak veren ve 12 gün süren çatışmanın giderek yaklaşan ayak sesleri niteliğindeydi.

2025'te Savaşa Giden Yol: Eşiği Aşıran Dinamikler

İki ülkenin 2024 yılı içinde birbirlerini karşılıklı, ancak ölçülü hava saldırılarıyla iki kez test etmiş olmalarına rağmen, çatışmanın neden daha önce değil de 2025'te bu denli geniş ölçekli bir boyuta taşındığı sorusu sıkça gündeme gelmiştir. Kesin bir yanıt vermek güç olmakla birlikte, aşağıda sıralanan

1 Orly R. Rahimiyan, "Judeo-Persian Communities VI. the Pahlavi Era (1925-1979)", Encyclopaedia Iranica | Makale, 15 Eylül 2009, https://www.iranicaonline.org/articles/judeo-persian-vi-the-pahlavi-era-1925-1979/ (erişim 3 Ocak 2026).

2 Rahimiyan, a.g.m.

unsurların eşzamanlı biçimde bir araya gelmiş olması, böyle bir tırmanış için gerekli zeminin oluştuğuna işaret etmektedir.

İsrail'in 7 Ekim 2023 sonrasında Gazze ve Lübnan'da Hamas ve Hizbullah'a karşı yürüttüğü operasyonlar, bu örgütlerin lider kadrolarına ve askerî kapasitelerine ağır darbeler indirmiş, İsrailli siyasetçilerin sıklıkla "ahtapotun kolları" olarak nitelendirdiği yapılardan ikisinin hareket kabiliyeti önemli ölçüde ortadan kaldırılmıştır. "Ahtapotun bir diğer kolu" olarak görülen Yemen'deki Husilere yönelik İsrail ve ABD hava operasyonları ise zamanla rutinleşmiş, haber bültenlerinde alt sıralara gerileyen sıradan bir olguya dönüşmüştür.

Suriye cephesinde ise Esed rejimi döneminde İsrail'in hava sahasında nispeten rahat hareket edebilmesi, 8 Aralık 2024'te rejimin devrilmesinin ardından ülkedeki İran güdümlü askerî unsurların büyük ölçüde tasfiye edilmesiyle Tel Aviv açısından kayda değer bir operasyonel rahatlamaya dönüşmüştür.

İç siyasette ise Başbakan Netanyahu'nun karşı karşıya olduğu üç ayrı dava süreci ile Aralık 2022'de kurulan çok partili koalisyon hükümetinde bazı ortakların bekledikleri tavizleri alamadıkları gerekçesiyle koalisyonu bozma tehdidinde bulunmaları, Knesset'te gece yarılarına kadar süren sert tartışmalara yol açmıştır. Bu ortamda, kamuoyunun dikkatini muhalefetin de açık biçimde itiraz edemeyeceği "tescilli" bir güvenlik hedefine yöneltme ihtiyacının belirginleştiği görülmektedir.

13 Haziran'da başlayan saldırı, izleyen günlerde ABD Başkanı Trump tarafından "mükemmel" olarak nitelendirilmiş, bazı Batılı başkentlerde "İsrail'in kendini savunma hakkı" çerçevesinde değerlendirilmiş, uzun süredir İran'a yönelik kaygılarını açıkça dillendirmekten kaçınan kimi bölge ülkeleri tarafından ise cılız seslerle "uluslararası hukukun ihlali" olarak eleştirilmiştir.

On iki gün süren çatışmalar boyunca İran'ın nükleer programının ağır darbe aldığı, Natanz'a ek olarak bazı santrifüj üretim tesislerinin imha edildiği, nükleer alanda görev yapan bilim insanlarının öldürüldüğü, balistik füze üretim altyapısının ciddi hasar gördüğü, yüzlerce füze, fırlatıcı ve insansız hava aracının devre dışı bırakıldığı rapor edilmiştir.

İran ise savaş boyunca, özellikle ilk günlerde daha yoğun olmak üzere sahip olduğu askerî kapasiteyle karşılık vermiştir. Fırlatılan füzelerin bir bölümünün sivil yerleşimlere düşmesi, halkın sık sık sığınaklara yönelmesine yol açarak İsrail kamuoyunda kayda değer bir psikolojik etki yaratmıştır. Basına yansıyan haberlerde, bazı füzelerin Tel Aviv yakınlarında MOSSAD ve Askerî İstihbarat Kurumu çevresine düştüğü de aktarılmıştır.[3] Çatışmalar süresince Ben Gurion Havalimanı uzun süre kapalı kalmış, ticari hava yolu şirketleri uçaklarını hasar riskine karşı Güney Kıbrıs başta olmak üzere üçüncü ülkelere yönlendirmiş, uçuşların iptal edilmesi nedeniyle çok sayıda İsrail vatandaşı yurt dışında mahsur kalmıştır.

Öte yandan İsrail, İran'da rejim değişikliğine yönelik faaliyetlerini gizleme gereği duymaksızın sürdürmektedir. Başbakan Netanyahu'nun, birkaç kez doğrudan İran halkına hitap eden görüntülü mesajlar yayımlaması bu yaklaşımın en açık göstergelerinden biridir. 1979'da devrilen Şah Rıza Pehlevi'nin 65 yaşındaki oğlu Rıza Pehlevi'nin, İstihbarat Bakanı Gila Gamliel'in davetiyle 2023'te İsrail'i ziyaret ederek Netanyahu ile görüşmesi ve Mehsa Amini protestoları sırasında İran halkı adına İsrail'den destek talep ettiğinin bası-

3 Dilara Karatas, Sami Sohta, Betul Yilmaz, "Iranian missiles directly hit 5 Israeli military bases during 12-day war, radar data shows", *Anadolu Ajansı* | Haber, 6 Temmuz 2025 (erişim 5 Ocak 2026)

na yansıması da bu çerçevede değerlendirilmelidir. Gamliel, 2025 yılında İsrail'in Pehlevi'ye desteğini açıkça ifade etmiştir.

İsrail'de hükümetler değişse de son 46 yıldır algılanan İran kaynaklı tehdide önümüzdeki 46 yıl daha katlanılmayacağı yönündeki mesaj, her fırsatta dolaylı ya da doğrudan şekilde verilmektedir. Tahran'daki rejimin değişmesinin hedeflendiği gerçeği de artık saklanmamaktadır. İsrail'in 13 Haziran'da başlattığı askerî operasyona "Yükselen Aslan" adını vermesi, kimi yorumcular tarafından Tevrat'taki bazı pasajlarla ilişkilendirilirken, kimilerince de monarşi döneminin İran bayrağındaki aslan figürüne gönderme olarak yorumlanmıştır.

2026'da İran-İsrail Hattını Ne Bekliyor?

Atlantic Council adlı düşünce kuruluşunun uzmanları, İran'ın savaş sonrasında uranyum zenginleştirme ve nükleer programını ilerletme faaliyetlerinin şimdilik duraksamış görünmesine karşın, füze ve savunma kapasitesini geliştirme yönündeki çalışmalarını sürdürdüğüne işaret etmektedir. Aynı çevreler, Ekim 2025'te Kahire'de düzenlenen Gazze Barış Zirvesi'ne ABD Başkanı Trump tarafından davet edildiği bildirilen Cumhurbaşkanı Mesud Pezeşkiyan'ın bu davete icabet etmemesini ise stratejik bir hata olarak değerlendirmektedir.

On iki günlük çatışmanın ardından yazılı ve bağlayıcı bir ateşkes metni ortaya çıkmamış olmakla birlikte, mevcut sükûnet ortamının büyük ölçüde ABD Başkanı Trump'ın İsrail Başbakanı Netanyahu'yu frenlemesi sayesinde mümkün olabildiği belirtilmektedir. Buna karşılık, Netanyahu'nun, Trump'ı İran'a yeniden saldırmak için elinde yeterli gerekçe bulunduğuna ikna etmeye çalışacağı ileri sürülmektedir. Nitekim Tel Aviv merkezli Ulusal Güvenlik Araştırmaları Enstitüsü (INSS) uzmanları da İran'ın uranyum zenginleştirme faaliyetlerine yeniden başlaması durumunda İsrail'in bu ülkeye karşı harekete geçmekte tereddüt etmeyeceğini vurgulamaktadır.

Dört yıl aradan sonra, 2026'nın ikinci yarısında İsrail genel seçimlere gidecektir. İsrail'de bugüne kadar hiçbir Knesset'in dört yıllık görev süresini kesintisiz tamamlayamamış olması dikkate alındığında, Aralık 2022'de kurulan çok partili koalisyon hükümetiyle seçim sürecine giren Netanyahu'nun ya kendi inisiyatifiyle ya da İran kaynaklı bir gelişmeyi gerekçe göstererek, "Ağustos 2025'te arzu ettiği hedeflere ulaşamadan kesilen savaşı" yeniden tetikleme olasılığı bazı bölge uzmanları tarafından dışlanmamaktadır. Diğer bir ihtimal ise İran'ın ABD ve diğer aktörlerle yeniden nükleer müzakere masasına dönmesidir. Nitekim Dışişleri Bakanı Abbas Arakçi, ülkesinin bu yönde bir müzakereye kapalı olmadığını çeşitli vesilelerle dile getirmiştir.

Arap Baharı'nın başladığı 2011'den KOEP'in imzalandığı dönemi de kapsayacak şekilde 2017'ye kadar ABD'nin Tel Aviv Büyükelçisi olarak görev yapan, ardından ABD Savunma Bakan Yardımcılığı görevinde bulunan ve bugün Atlantic Council'de uzman olarak değerlendirmelerde bulunan Daniel Shapiro ise, kesin bir kanaat ortaya koymaktan kaçınmakla birlikte, İran'da 2026 yılında bir siyasi değişim yaşanabileceğine işaret etmektedir. Seksen altı yaşındaki Ayetullah Ali Hamenei'yi de bu olasılığa örtük biçimde dâhil eden Shapiro'ya göre, böyle bir değişimin vuku bulması hâlinde, bunun yalnızca İran'da değil, bölge genelinde de dramatik yansımaları olacak, ABD de bu süreçten doğrudan etkilenecektir.

Shapiro'nun görece iyimser bir çerçevede değerlendirdiği bu muhtemel değişim İran halkı üzerindeki baskının hafiflemesi, nükleer diplomaside ve ABD ile ilişkilerde normalleşmeye yönelim, ülkenin Arap komşularıyla süregelen gerilimlerin azaltılması ve içeride yanlış politikalar nedeniyle su ve elektrik kesin-

tileriyle karşı karşıya kalan İran halkının sırtından, bölgedeki terör örgütlerinin İsrail'i yıkma hedefleri doğrultusunda harcanan milyarlarca dolarlık finansal desteğin son bulması şeklinde özetlenmektedir. Shapiro ayrıca Washington yönetimine, İran'da olası bir rejim değişikliğine doğrudan müdahil olmaktan kaçınması, ancak böyle bir ihtimale karşı, son bir yılda Suriye örneğinde sergilenen tutuma benzer biçimde, İran halkına her türlü desteği kapsayacak hazırlıklarını yapması yönünde tavsiyede bulunmaktadır.

2026 yılında İsrail ile İran arasında sıcak bir çatışma yaşanmasa ya da İran içinde kayda değer bir siyasi değişim gerçekleşmese dahi, kanaatimce doksan milyon nüfuslu İran'ı bekleyen en yakın ve açık tehdit, Cumhurbaşkanı Pezeşkiyan'ın da çeşitli vesilelerle dile getirdiği üzere, artık su kıtlığıdır. Ülkede kuraklık aralıksız altı yılı geride bırakmış, iklim değişikliğinin de etkisiyle yaz aylarında 50 derecenin üzerine çıkan sıcaklıklar, tarım başta olmak üzere ekonomi üzerinde ciddi tahribat yaratmıştır. Yaklaşık on milyon nüfuslu başkent Tahran'ı besleyen barajlardaki su seviyesinin ortalama yüzde 10'lara kadar düşmesi ve yeraltı su kaynaklarının on yıllardır sorumsuz biçimde tüketilmesi, bu kentte yaşayanlar açısından başta sağlık olmak üzere ağır sonuçlar doğurma potansiyeli taşımaktadır. Bu tabloyu dikkate alan hükümetin, görünür gelecekte kalıcı bir çözüm üretilemeyeceği gerçeğinden hareketle, Tahran'da nüfusun azaltılmasını dahi ciddi biçimde tartışmaya açtığı ileri sürülmektedir.

Kaynakça

Orly R. Rahimiyan, "Judeo-Persian Communities VI. the Pahlavi Era (1925-1979)", Encyclopaedia Iranica | Makale, 15 Eylül 2009, https://www.iranicaonline.org/articles/judeo-persian-vi-the-pahlavi-era-1925-1979/

Dilara Karatas, Sami Sohta, Betul Yilmaz, "Iranian missiles directly hit 5 Israeli military bases during 12-day war, radar data shows", *Anadolu Ajansı* | Haber, 6 Temmuz 2025.

İran-ABD İlişkilerinde Savaşa Dönüşen Gerilim ve Küresel Güney'in Geleceği

Helin Sarı Ertem
Doç. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Giriş

Ortadoğu'da Mısır'sız savaşın, Suriye'siz barışın olmayacağı çok söylenir. Bununla birlikte, Ortadoğu'yu kadim medeniyet bilinci, Şii İslam geleneğini öne çıkaran bölgesel liderlik arayışı ve zengin yeraltı kaynakları nedeniyle İran'sız konuşmak da mümkün değildir. Bugün gelinen noktada, İran-ABD-İsrail üçgeninde yaşananlar nedeniyle yeniden silahlı çatışma ortamına dönen Ortadoğu'da bölgesel güç dengelerinin ve Amerikan hegemonyasının geleceği bu haksız savaş göz ardı edilerek değerlendirilemez.

İran-ABD ilişkilerinde artan gerilimin arka planındaki neden-sonuç ilişkisini ele alan bu yazının temel argümanı, Washington/Tel Aviv-Tahran hattında farklı dinamiklerin etkisiyle şekillenen son gelişmelerin, bölgesel ve küresel düzeyde ortaya çıkabilecek sonuçlar bakımından dikkatle değerlendirilmesi gerektiğidir. Bu değerlendirme özellikle Küresel Güney'in sistemik itirazları ve Batı'ya alternatif güç arayışları bağlamında önem taşımaktadır.

İran'da yaşananlar, ABD'nin yumuşak güç kapasitesinde belirgin bir aşınmaya işaret ederken Amerikan hegemonyasının giderek daha sert ve müdahaleci bir görünüm kazandığını ortaya koymaktadır. Bu durum, Theodore Roosevelt'in ABD'yi "uluslararası bir polis gücü" olarak tanımlayan yaklaşımını[1] yeniden tartışmaya açmaktadır. Günümüzde ABD, uluslararası sistemin kurumsal yapısını ve normlarını aşındıran başlıca aktörlerden biri olarak algılanma riskini giderek artırmaktadır.

Bu süreç, Antonio Gramsci'nin işaret ettiği üzere hegemonya ile rıza arasındaki ilişkinin zayıflamasına da işaret etmektedir. ABD'nin küresel liderliği, yalnızca askerî ve ekonomik kapasiteye değil uluslararası toplumun onayına dayanıyordu. Bu onayın zayıflaması, hegemonyanın sürdürülebilirliğini de tartışmalı hâle getirmektedir. Sonuç olarak, ABD'nin 20. yüzyılda şekillenen "liberal dünyanın lideri" anlatısı, günümüz koşullarında önemli ölçüde inandırıcılığını yitirmiş görünmektedir.

İran-ABD İlişkilerinin Retrospektif Analizi

Son bir buçuk yüzyıldır Amerikan dış politikasının odaklandığı başlıca coğrafyalardan biri Ortadoğu'dur. Coğrafyanın kapsamı Afganistan'dan Fas'a uzanan geniş bir alan olarak tanımlansın ya da Körfez Bölgesi

1 Paterson, T. G., Clifford G. & Hagan, K. J. (eds.) (1988), *American Foreign Policy: A History since 1900*, Lexington: D. C. Heath and Company, s. 188).

ve Arap Yarımadası ile sınırlandırılsın, bölge ABD açısından stratejik önemini korumaktadır. Eisenhower Doktrini ile ABD, bölgede müttefiki İngiltere'nin ardından oluşan boşluğu doldurmuş, başlangıçta "Sovyet tehdidi", daha sonra ise "haydut devletler" söylemi üzerinden bölgeye müdahil olmayı sürdürmüştür. Bu süreçte bölgenin enerji kaynakları ve jeostratejik konumu, Amerikan politikalarının temel belirleyicileri arasında yer almıştır.

ABD'nin, çıkarlarına tehdit olarak gördüğü ülkelerde rejim değişikliği fikrini zaman zaman daha düşük tonla dile getirse de hiçbir dönemde tamamen terk etmediği görülmektedir. Bu yaklaşım çoğu kez "demokrasi ihracı" söylemiyle meşrulaştırılmıştır. Ancak geçmiş deneyimler, önceliğin değerler değil çıkarlar olduğunu açık biçimde ortaya koymaktadır. ABD çıkarlarının İsrail ile büyük ölçüde örtüştüğü yönündeki değerlendirmeler ise ayrı bir tartışma alanı oluşturmaktadır. Bu konu, yalnızca dış politika düzeyinde değil Amerikan kamuoyunda da giderek daha fazla sorgulanan bir mesele hâline gelmektedir.

ABD'nin –ve İsrail'in– başta Ortadoğu ülkelerini hedef alan bu müdahaleci tutumunun, Asya'nın –özellikle de Çin'in– tartışmalı yükselişiyle eşzamanlı olarak devam ediyor olması dikkat çekicidir. Artan Çin tehdidinin yarattığı baskıya vurgu yapan ve ABD için doğrudan müdahalecilik yerine, "uzaktan dengelemenin" (*off-shore balancing*) ideal strateji olduğuna inanan Mearsheimer ve Walt (2016),[2] ABD'nin tıpkı Avrupa gibi Ortadoğu'yu da tamamen terk etmesinin mümkün olmadığı görüşündedir. Bunun temel nedeni ABD'nin bölgenin zengin enerji kaynaklarına doğrudan ihtiyaç duyması değildir. Zira ülke artık enerjide dışa bağımlı olmaktan çıkmış durumdadır. Mevcut doğalgaz ve petrol kaynakları kendisine uzun yıllar yetecek düzeydedir. Ancak dünya enerji piyasasını kontrol edebilmek ve bu sayede ekonomik güvenliğinin önemli bir yapıtaşını garantiye almak için tıpkı Latin Amerika'da olduğu gibi Ortadoğu üzerindeki hâkimiyetini de korumak zorundadır. Bu da dünyanın en büyük petrol ve doğalgaz ihracatçılarından biri olan İran'ı, daha doğrusu İran'ı kimin yönettiğini, denklemin tam da merkezine oturtmaktadır.

Ortadoğu'yla ilişkileri on yıllardır inişli çıkışlı bir seyir izleyen ABD'nin bölgeyle ilgili endişeleri Afganistan ve Irak savaşlarının yarattığı hezimetle zirve yapsa da Amerikan dış politika tarihi hatalardan ders çıkarıl/ma/masıyla ünlüdür. 10 yıllık bir yasa dışı işgalden sonra Irak'tan, 20 yıllık başarısız bir müdahalenin ardından Afganistan'dan çekilen ABD'nin rejim değişikliği sevdası bitmemiş olmalı ki İran bugün benzer bir saldırgan çabanın öznesi durumundadır. Ancak Irak savaşına destek vermiş olan Fukuyama'nın rejimleri yıkmanın görece kolay, ancak devlet inşasının çok zor olduğunu hatırlatması boşuna değildir.[3]

Günümüz İran'ı, 1953'te CIA ile İngiliz istihbaratının ortak operasyonuyla seçilmiş Başbakan Musaddık'ın devrildiği[4] dönemden oldukça farklı siyasal ve toplumsal dinamiklere sahiptir. Aynı şekilde 21. yüzyılın uluslararası sistemi de 20. yüzyılın iki kutuplu yapısından belirgin biçimde ayrışmaktadır. ABD'nin II. Dünya Savaşı sonrasında kazandığı askerî prestiji ve yüksek yumuşak güç kapasitesini taşıdığı 1950'lerde, Ortadoğu'daki birçok ülke Amerikan etkisine açık bir konumdaydı. Günümüzde ise daha parçalı, esnek

2 Mearsheimer, J. J., & Walt, S. M. (2016). The Case for Offshore Balancing. *Foreign Affairs*, 95(4), pp. 18-33. https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2016-06-13/case-offshore-balancing

3 Fukuyama, F. (2004). *State-building: Governance and world order in the 21st century*. Cornell University Press.

4 Batı eliyle gerçekleşen bu darbenin 1979 İran Devrimi'ne giden yolun yapı taşlarını döşediği düşünüldüğünde, ABD'nin enerji kaynakları ve ekonomi odaklı stratejik aklının, bölge ve ülke dinamiklerini yeterince okuyamadığı öne sürülebilir. Abrahamian, E. (2023). Darbe 1953: *CIA ve Modern ABD-İran İlişkilerinin Kökleri*, (çev. Zeynep Rona), Türkiye İş Bankası Yayınları. Ayrıca bkz. Abrahamian, E. (2025). Modern İran Tarihi. (çev. Dike Şendil). Türkiye İş Bankası Yayınları.

ve alternatif arayışların öne çıktığı bir uluslararası yapı söz konusudur. Bu dönüşüm, İran başta olmak üzere birçok aktörün geçmişteki caydırıcılık algılarını aşmasına zemin hazırlamıştır. Küresel ölçekte artan eleştiriler, ABD'nin mevcut politikalarının daha yüksek sesle sorgulanmasına yol açmaktadır. Buna rağmen Washington'daki karar alıcı kadronun, önceki dönemlerdeki benzer yaklaşımları hatırlatan bir özgüvenle hareket ettiği görülmektedir.

İran'ın özellikle 2000'li yılların başında Irak'ta Saddam Hüseyin rejiminin ABD müdahalesiyle devrilmesinin ardından bölgesel nüfuzunu artırması ve nükleer programını hızlandırması, ülkenin ABD ve İsrail açısından daha öncelikli bir güvenlik meselesi hâline gelmesine neden olmuştur. Bununla birlikte devrim sonrası İran-ABD ilişkileri incelendiğinde, tek yönlü ve kesintisiz bir gerilim hattından ziyade inişli çıkışlı bir seyir izlendiği görülmektedir.

ABD yönetimleri, Muhammed Rıza Şah Pehlevi sonrası İran'ı sorunlu bir aktör olarak değerlendirme noktasında ortak bir tutum sergilemiş, ancak bu soruna yaklaşımda farklı yöntemler benimsemiştir. Bu farklılıklar, Amerikan dış politikasının pragmatik karakteriyle yakından ilişkilidir. Bunun çarpıcı örneklerinden biri, 1979 Devrimi ve Rehine Krizi sonrasında İran'a karşı sert bir söylem benimsenmesine rağmen Ronald Reagan döneminde Tahran'a gizli silah satışına onay verilmesidir. İrangate Skandalı[5] olarak bilinen bu süreç, söylem ile uygulama arasındaki farkı açık biçimde ortaya koymuştur.

Sonraki dönemde George H. W. Bush ve Bill Clinton yönetimleri, Irak ve İran'ı eş zamanlı olarak uluslararası sistemin dışında tutmayı amaçlayan "çifte çevreleme"[6] politikasına yönelmiştir. Bu yaklaşım, Ortadoğu'da doğrudan rejim değişikliği hedeflerini geri planda bırakmıştır. Yine de "Sovyet ejderhası katledilmiş olsa da çok sayıda zehirli yılanla dolu vahşi bir orman"[7] olarak betimlenen Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan ortamda, ABD ile İran'ın birbirlerini "öteki" olarak konumlandırdığı ve bu karşıtlık üzerinden kendi kimliklerini yeniden ürettiği bir ilişki biçimi devam etmiştir.

Bu bağlamda, 11 Eylül sonrasında oluşan travmatik atmosferin, George W. Bush yönetiminin odağını yeniden Ortadoğu'ya yöneltmesinde belirleyici olduğu söylenebilir. Bu süreç, Afganistan ve Irak müdahalelerinin ardından yarım kaldığı düşünülen İran'a yönelik rejim değişikliği tartışmalarının da canlı kalmasına zemin hazırlamıştır. Bush yönetimi ve çevresindeki Yeni Muhafazakâr kadronun bölgeyi yeniden şekillendirme hedefi, sahada karşılaşılan zorluklar ve başarısızlıklarla sınırlansa da İran, artan bölgesel etkisi nedeniyle ABD ve İsrail için gündemde kalmaya devam etmiştir.

Barack Obama döneminde ise daha farklı bir yaklaşım öne çıkmıştır. Obama yönetiminin, önceki dönemde yükselen Amerikan karşıtlığını azaltma amacıyla attığı adımlar arasında İran'la diplomatik temas arayışı da yer almıştır. Henry Kissinger'ın ünlü *Diplomasi*[8] kitabında işaret ettiği meşhur dış politika sarkacı benzetmesini hatırlatan bu süreçte, ABD'nin daha uzlaşmacı ve müzakere odaklı bir çizgiye yöneldiği izlenimi oluşmuştur.

---

5 Sharpe, K. E. (1987). "The Real Cause of Irangate". *Foreign Policy*. Issue 68. 19-41.

6 Mandelbaum, M. (2022). *The Four Ages of American Foreign Policy: Weak Power, Great Power, Superpower*, Hyperpower. Oxford University Press.

7 Ripley, R. B., & Lindsay, J. M. (Eds.). (1997). *U.S. Foreign Policy after the Cold War*. Pittsburgh, PA: University of Pittsburgh Press, p. 135.

8 Henry Kissinger, *Diplomasi* (2007), (çev. İbrahim Kurt), İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, s. 10.

Bu dönemde P5+1 süreci kapsamında İran ile nükleer program üzerine müzakerelerin başlaması ve diplomatik kanalların açılması, iki ülke arasındaki gerilimi geçici olarak azaltmıştır. Hatta 2014'te artan DEAŞ tehdidine karşı sahada dolaylı bir işbirliği zemini dahi ortaya çıkmıştır. Ancak Ortadoğu'nun karmaşık dengeleri içinde, özellikle İsrail ve Körfez ülkelerinin güvenlik kaygılarının artmasıyla bu yakınlaşma kalıcı bir sonuca ulaşamamış ve süreç zamanla etkisini yitirmiştir.

Bu dönemde İran, Saddam Hüseyin sonrası Irak'ta oluşan boşluk, Arap ayaklanmaları, Suriye iç savaşı ve DEAŞ tehdidi gibi gelişmelerin yarattığı ortamdan yararlanarak bölgesel etkisini genişletmiştir. Irak'ta Şii gruplar, Suriye'de Nusayriler ve Lübnan'da Hizbullah üzerinden kurulan etki alanı, "Şii Hilali" tartışmalarını gündeme taşımıştır. İran'ın Hizbullah ve Yemen'deki Husiler aracılığıyla İsrail'e yönelik baskıyı artırması, Suriye'de nüfuzunu derinleştirmesi ve Filistin'de Hamas'a verdiği desteği sürdürmesi, Washington'da İran'a karşı daha sert bir yaklaşımın güçlenmesine katkı sağlamıştır.

Donald Trump döneminde bu sertleşme açık biçimde görülmüştür. Çin ile İran, Trump yönetiminin en fazla hedef aldığı ülkelerden biri hâline gelmiştir. İran'a yönelik politikaların yalnızca bölgesel değil Çin'in yükselişiyle bağlantılı daha geniş bir stratejik çerçevede ele alındığı değerlendirmeleri yapılmıştır. Bu dönemde Trump yönetimi, İran vatandaşlarının ABD'ye girişini kısıtlamış, daha önemlisi, 2015'te imzalanan nükleer anlaşmadan çekilmiştir. Bunu kapsamlı bir yaptırım politikası izlemiş, Türkiye dâhil birçok müttefik ülke İran ile ekonomik ilişkilerini sınırlandırma yönünde baskı altına alınmıştır.

İran'ı ekonomik ve siyasi açıdan zorlayarak yeni bir anlaşmaya yöneltmeyi amaçlayan bu yaklaşım, beklenen sonucu üretmemiştir. Aksine karşılıklı güvensizliği artırmış ve İran'ın Rusya ile Çin gibi alternatif güç merkezlerine daha fazla yaklaşmasına yol açmıştır.

Donald Trump yönetiminin İran'a yönelik en dikkat çekici adımlarından biri, İran Devrim Muhafızları Ordusu'nu (DMO) terör örgütü olarak tanımlaması olmuştur. Bu dönemde gerilimi en üst seviyeye taşıyan gelişme ise 3 Ocak 2020'de İranlı General Kasım Süleymani'nin ABD'ye ait silahlı insansız hava araçlarıyla öldürülmesidir. İran'ın buna Irak'taki ABD üslerini hedef alarak karşılık vermesi, iki ülke arasındaki tansiyonu daha da yükseltmiştir.

Trump yönetiminin ardından göreve gelen Joe Biden yönetimi, Obama dönemine benzer biçimde daha düşük profilli bir diyalog arayışını tercih etmiştir. Ancak Trump'ın 2025 başından itibaren yeniden iktidara gelmesi, Washington'un İran politikasında daha sert bir hatta geri dönebileceğine işaret etmiştir.

2022 sonbaharında İran'da üç ay boyunca süren protestolar, dışarıdan beklendiği ölçüde bir siyasal dönüşüm yaratmamıştır. Mehsa Emini'nin gözaltında hayatını kaybetmesiyle başlayan süreç, İran yönetimi tarafından sert güvenlik önlemleriyle kontrol altına alınmıştır.

Bölgedeki dengeleri yeniden değiştiren asıl gelişme ise 7 Ekim 2023 Hamas saldırısı olmuştur. İsrail bu saldırının ardından Gazze'de kapsamlı askerî operasyonlara yönelmiş, aynı zamanda İran'ın bölgedeki etkisini sınırlandırmaya yönelik adımlar atmıştır.

Bu süreçte İran'ın vekil aktörler üzerinden kurduğu bölgesel ağ zayıflamaya başlamış, İsrail ile doğrudan karşı karşıya gelinen yeni bir evreye girilmiştir. 1 Nisan 2024'te İsrail'in Şam'daki İran konsolosluk binasını hedef alması ve bu saldırıda Muhammed Rıza Zahidi'nin hayatını kaybetmesi, gerilimi yeni bir aşamaya taşımıştır. İran'ın 13 Nisan 2024'te İsrail'i füze ve dronlarla doğrudan hedef alması, iki ülke arasındaki çatışmanın açık bir boyut kazandığını göstermiştir.

İlerleyen dönemde İbrahim Reisi ve Hüseyin Emirabdullahiyan'ın 19 Mayıs 2024'te yaşanan helikopter kazasında hayatını kaybetmesi, bölgede yeni soru işaretlerine yol açmıştır. İran'da yapılan seçimlerde Mesud Pezeşkiyan'ın cumhurbaşkanı seçilmesi, daha yumuşak bir siyasi ton beklentisi doğurmuş, ancak İsrail ile gerilim devam etmiştir.

Bu gerilimin sürdüğünü gösteren gelişmelerden biri de Pezeşkiyan'ın yemin töreni için Tahran'da bulunan İsmail Haniyye'nin İsrail tarafından düzenlenen bir saldırıda hayatını kaybetmesidir. Bu olay, İran'a karşı yürütülen sert politikanın devam edeceğine işaret eden bir gelişme olarak değerlendirilmiştir.

İran-ABD İlişkilerinde 2025 Yılı ve Son Gelişmeler

Donald Trump'ın 2025 yılı Ocak ayında ikinci kez başkanlığa gelmesi, İran-ABD ilişkilerinin seyrine ilişkin tartışmaları yeniden yoğunlaştırmıştır. İlk döneminde attığı adımlar dikkate alındığında, ikinci dönemde daha sert bir politikanın önünde belirgin bir sınırlayıcı unsur bulunmadığı görülmektedir. Ayrıca 7 Ekim 2023 Hamas saldırısı ve sonrasında İsrail'in Gazze'de yürüttüğü kapsamlı askerî operasyonlar, İran-ABD-İsrail hattındaki gerilimi daha da artırmış, Trump yönetimi bu hassas ortamda göreve başlamıştır.

Trump'ın ilk başkanlık döneminde Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanıması ve Abraham Anlaşmaları kapsamında İsrail ile Birleşik Arap Emirlikleri, Bahreyn, Sudan ve Fas arasında normalleşme süreçlerini desteklemesi, ABD'nin İsrail yanlısı tutumunu daha da belirgin hâle getirmiştir. Bu yaklaşımın ikinci dönemde de devam edeceği yönündeki beklentiler güçlenmiş, bu durum İran'ı ve onunla bağlantılı Irak, Suriye, Lübnan, Yemen ve Körfez ülkelerini doğrudan etkilemiştir. Nitekim son dönemde bu hatta yaşanan gelişmeler, söz konusu ülkelerde zincirleme güvenlik dalgalanmalarına yol açmıştır.

İkinci Trump döneminde kurulan yeni kabinenin, İran'ı nükleer programı konusunda daha fazla taviz vermeye zorlamak amacıyla yaptırımları sertleştirmesi ve uluslararası baskıyı artırması, zorlayıcı diplomasi araçlarının daha yoğun kullanılacağını göstermiştir. 2025 yılı Haziran ayında İsrail ile İran arasında yaşanan ve karşılıklı füze saldırılarına sahne olan 12 günlük çatışmada, ABD'nin açık biçimde İsrail'i desteklediği görülmüştür. Trump yönetimi bu yaklaşımını, İran'ın nükleer kapasitesini sınırlandırma hedefiyle gerekçelendirmiştir.

Bu süreçte ABD, bölgedeki askerî varlığını daha görünür hâle getirmiş, B-2 bombardıman uçaklarıyla İran'daki nükleer tesisleri hedef almıştır. Washington'a göre bu saldırılar İran'ın nükleer kapasitesini ciddi ölçüde zayıflatmıştır. Ancak kısa süre sonra İran'ın yeniden hedef alınması, söz konusu kapasitenin tamamen ortadan kaldırılmadığına işaret etmiştir. 28 Mart 2026'dan itibaren başlatılan yeni saldırı dalgasında yalnızca nükleer tesisler değil rejimin kendisi de hedef alınmıştır. Bu dönemde Trump'ın İran halkına yönelik doğrudan çağrılar yapması, müdahalenin kapsamının genişlediğini göstermektedir. İran ise bu sürece hem İsrail'i hem de ABD'nin Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'deki askerî varlığını hedef alarak karşılık vermiştir.

Bu gelişmeler özellikle Körfez ülkeleri açısından dikkat çekici sonuçlar doğurmuştur. ABD'nin sağladığı güvenlik şemsiyesinin, İran saldırılarını tamamen engelleyemediği görülmüştür. İran'ın hem askerî hedefleri hem de su arıtma tesisleri, enerji altyapısı, gıda tedarik hatları ve ticaret merkezleri gibi kritik unsurları kapsayan geniş bir hedef seti belirlemesi, bölgedeki kırılganlığı açık biçimde ortaya koymuştur. Bu tablo, Körfez ülkelerinin ekonomik dönüşüm ve kalkınma planlarının, jeopolitik riskler karşısında ne ölçüde hassas olduğunu bir kez daha göstermiştir.[9]

9 "İsrail-İran Çatışması: Bölgesel Yansımalar ve Küresel Dengeye Etkiler", *ORSAM Rapor* No. 43, 14 Temmuz 2025.

ABD kadar gelişmiş silahları ve füze savunma kalkanı olmayan İran'ın en büyük kozu bölgeyi uzun vadede ciddi bir zarara uğratacak stratejik kartlara sahip olmasıdır. Hürmüz Boğazı'nın İran tarafından kapatılması bu noktada hayati önemdedir. Hedeflenen sonuç, Batı'nın ve Körfez ülkelerinin milyarlarca dolarlık zarara uğratılması, bu sayede bir yandan uluslararası kamuoyunun ABD ve İsrail üzerindeki baskısının artırılması, diğer yandan da komşu Körfez ülkelerinin ABD ile yakın ittifak ilişkisinin sorgulanmasıdır. İran kısa vadede kazanan olmayacaksa da bu savaşın yaratacağı kaybı uzun vadede daha geniş bir coğrafyaya yayarak sonuç almak istemektedir. Bu anlamda aslında yine bir çeşit "stratejik sabır" siyaseti izlemektedir. İran'ın bu stratejisinin başarısı elbette ülke içi siyasi, ekonomik ve toplumsal dinamiklerle de yakından ilişkilidir.

Mücteba Hamenei'nin yeni devrim rehberi olarak ilan edilmesi, rejimin kısa vadede moral üstünlüğünü koruduğunu ve ABD ile İsrail karşısında mücadeleyi sürdürme iradesini devam ettirdiğini göstermektedir. Bununla birlikte, bu gelişmenin rejimin geleceğini kesin biçimde güvence altına aldığı söylenemez.

İran'ın bu süreçteki dayanma kapasitesi, büyük ölçüde Rusya ve Çin gibi ABD ile rekabet içinde bulunan aktörlerin sağlayacağı desteğe bağlıdır. Bu ülkeler, uzun süredir Batı merkezli uluslararası düzende uygulanan standartlara yönelik eleştirilerini dile getirmekte ve mevcut sistemin işleyişine karşı alternatif arayışlarını sürdürmektedir.

Ukrayna savaşı üzerinden yöneltilen suçlamalar ve ilerleyen dönemde Tayvan bağlamında ortaya çıkabilecek gerilimler, bu aktörlerin uluslararası sistemdeki konumlarını daha sert biçimde tartışmaya açmaktadır. Bu çerçevede Moskova ve Pekin, mevcut düzenin kurallarını ihlal eden asıl aktörün ABD olduğu yönündeki söylemlerini daha güçlü biçimde dile getirme eğilimindedir.

Sonuç

Gelinen noktada İran, iç ve dış kamuoyuna konsolidasyon mesajları vermeye devam etse de bundan 5-10 yıl öncesine kıyasla bölgede sahip olduğu askerî ve siyasî nüfuz bakımından önemli ölçüde gerilemiş durumdadır. Bununla birlikte İran rejiminin direnç kapasitesi, ABD ve İsrail'in beklentisinden daha yüksek görünmektedir.

Yönetim kadrosunun, Haziran 2024 saldırılarından bu yana "mozaik savaş doktrini"ni de kapsayan asimetrik mücadele taktiklerine öncelik verdiği anlaşılmaktadır. Mart 2026 saldırılarının geçmiş saldırılar kadar şok etkisi yaratmaması ve İran'ın yaklaşık iki saat gibi kısa bir sürede toparlanarak karşı saldırıya geçebilmesi, bunun somut bir göstergesidir.

Görünen o ki 2026 yılı, tüm Ortadoğu ve karmaşık karşılıklı bağımlılık ilişkileriyle ona eklemlenmiş dünya devletleri açısından yoğun mücadelelere gebedir. Değişim ile süreklilik arasında yaşanacak bu mücadelede, geleneksel güç dengelerini koruyarak ilerlemeye çalışan Donald Trump ve Benjamin Netanyahu ikilisinin mi, yoksa değişimden yana olan ve daha adil bir uluslararası sistem talep eden alternatif güçlerin mi öne çıkacağını şimdiden kestirmek güçtür.

Bu belirsizlik ortamı, "Kaos Çağı" olarak adlandırılan 21. yüzyılın zamanla bir "Asya Yüzyılı"na evrileceğine dair güçlü beklentiler üretmektedir.[10]

10 Mahbubani, K. (2021), *The Asian 21st Century (China and Globalization), Springer and Khanna*, P. (2019), *The Future is Asian: Global Order in the 21st Century*, London: Weidenfeld & Nicolson.

Elbette işin bir de ABD tarafı var. Donald Trump yönetiminin bu savaş için Kongre'nin iznini almadan harekete geçmesi, onu yalnızca dış kamuoyunda değil, Amerikan iç siyasetinde de meşruiyet bakımından tartışmalı bir konuma taşımıştır. ABD'nin İsrail ile birlikte yürüttüğü bu gayri meşru savaş, bir oldu-bittiyle İran rejiminden kurtulma ve dünyaya "parmak sallama" amacı taşısa da hem Trump'ın hem de Benjamin Netanyahu'nun siyasi kariyerini ciddi biçimde riske atmaktadır.

Bu haksız savaşın sözde "başarısının" turnusol kâğıdı ise her iki ülkede yaklaşan seçimler olacaktır. Amerikan ve İsrail kamuoyları ya zorbalıktan beslenen bu yönetimlerin sergilediği güç gösterisini onaylayacak ya da bu gidişata itiraz ederek, alınan kararların hesabını soracaktır.

Kaynakça

"İsrail-İran Çatışması: Bölgesel Yansımalar ve Küresel Dengeye Etkiler", *ORSAM Rapor No. 43*, 14 Temmuz 2025.

Abrahamian, E. (2023). *Darbe 1953: CIA ve Modern ABD-İran İlişkilerinin Kökleri*, (çev. Zeynep Rona), Türkiye İş Bankası Yayınları. Ayrıca bkz. Abrahamian, E. (2025). Modern İran Tarihi. (çev. Dike Şendil). Türkiye İş Bankası Yayınları.

Fukuyama, F. (2004). *State-building: Governance and world order in the 21st century*. Cornell University Press.

Henry Kissinger, *Diplomasi* (2007), (çev. İbrahim Kurt), İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, s. 10.

Mahbubani, K. (2021), *The Asian 21st Century* (China and Globalization), Springer and Khanna, P. (2019), *The Future is Asian: Global Order in the 21st Century*, London: Weidenfeld & Nicolson.

Mandelbaum, M. (2022). *The Four Ages of American Foreign Policy: Weak Power, Great Power, Superpower, Hyperpower*. Oxford University Press.

Mearsheimer, J. J., & Walt, S. M. (2016). The Case for Offshore Balancing. *Foreign Affairs*, *95*(4), pp. 18-33. https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2016-06-13/case-offshore-balancing

Paterson, T. G., Clifford G. & Hagan, K. J. (eds.) (1988), *American Foreign Policy: A History since 1900,* Lexington: D. C. Heath and Company, s. 188).

Ripley, R. B., & Lindsay, J. M. (Eds.). (1997). *U.S. Foreign Policy after the Cold War*. Pittsburgh, PA: University of Pittsburgh Press, p. 135.

Sharpe, K. E. (1987). "The Real Cause of Irangate". *Foreign Policy.* Issue 68. 19-41.

2025'te İran-E3 İlişkileri: Diplomasi, Gerilim ve İş Birliği Dengesi

Enes Bayraklı
Prof. Dr., Türk-Alman Üniversitesi

Hatice Nur Çiftçi
İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Giriş

Almanya, Fransa ve Birleşik Krallık'tan oluşan E3 ülkeleri ve İran arasındaki ilişkiler, son yıllarda İran'ın küresel sisteme entegrasyonu ile Avrupa'nın stratejik özerklik arayışı arasında dalgalı bir seyir izlemektedir. Avrupalı güçler ve İran arasındaki en temel dinamik nükleer anlaşma –resmî adıyla Kapsamlı Ortak Eylem Planı (KOEP)– etrafında ilerlese de bununla sınırlı kalmamış, bölgesel güvenlik, enerji arzı, yaptırımlar ve insan hakları gibi çok katmanlı başlıklar üzerinden de kendini göstermiştir.

E3 ülkeleri açısından İran, bir yandan nükleer eşik ülke konumu nedeniyle Ortadoğu'daki güç dengeleri içinde kritik bir aktör olarak görülürken diğer yandan vekil gruplar üzerinden kurduğu etki alanı nedeniyle bölgesel istikrarsızlığın önemli kaynaklarından biri olarak değerlendirilmektedir. İran'ın sahip olduğu nükleer altyapı ile Hürmüz Boğazı üzerinden yürütülen petrol ve doğalgaz ticareti üzerindeki etkisi, Tahran'ın bölgesel caydırıcılığını artırmakta ve onu Avrupalı aktörler açısından vazgeçilmez bir muhatap hâline getirmektedir.

İran açısından bakıldığında ise E3, ABD yaptırımlarının yarattığı diplomatik ve ekonomik baskıyı dengeleyebilecek, aynı zamanda uluslararası sistemle ilişkilerde arabulucu rolü üstlenebilecek önemli bir aktör konumundadır. Bu karşılıklı bağımlılık ilişkisi, Batı ile İran arasındaki bağların tamamen kopmasını engellerken sınırlı da olsa diyalog ve iş birliği kanallarının açık tutulmasını sağlamaktadır.

Fakat 2024 yılının son çeyreği, İran-E3 ilişkilerinde kırılgan dengenin daha görünür hâle geldiği bir dönem olmuştur. Nükleer faaliyetlere ilişkin belirsizliklerin artması, İran'ın bölgesel konumu ve Avrupa'da özellikle Ukrayna savaşı sonrasında değişen güvenlik öncelikleri, taraflar arasındaki diplomatik temasların daralabileceğine dair kaygıları güçlendirmiştir. Buna karşın, istişare kanallarının tamamen kapatılmaması yönünde karşılıklı iradenin korunduğu görülmektedir.

Bu süreçte yaptırımların geleceği, nükleer anlaşmanın akıbeti ve olası yeni müzakere formatları, 2025 yılına devreden temel gündem başlıkları arasında yer almıştır. Bu çerçevede 2025 yılı, İran ile E3 arasındaki ilişkilerin ne bütünüyle çatışmacı bir hatta savrulduğu ne de iş birliğine dayalı bir normalleşme sürecine girdiği, aksine sınırlı angajman, kontrollü gerilim ve stratejik belirsizlik ekseninde şekillendiği bir dönem olarak değerlendirilebilir.

KOEP ve Tetik Mekanizması: Tarihsel Arka Plan

E3 ülkeleri ile İran arasındaki diplomatik ilişkiler, 2024'ün son çeyreğinde belirgin bir belirsizlik dönemine girmiştir. 2025 yılı ise sürecin seyrini belirleyecek kritik bir eşik hâline gelmiştir. İlişkilerin merkezinde, on yıl önce İran ile P5+1 ülkeleri (Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin beş daimî üyesi olan ABD, Çin, Rusya, Fransa, Birleşik Krallık ve Almanya) ve Avrupa Birliği (AB) arasında büyük beklentilerle imzalanan KOEP'in geleceği ile anlaşmanın son aşamasında devrede olan *tetik mekanizmasının/ snapback* akıbeti yer almaktadır.

Anlaşma kapsamında İran, nükleer silah üretimi için gerekli düzeyde uranyum zenginleştirmeyi ve stoklamayı sınırlamayı, nükleer tesislerini Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (UAEA) denetimine açmayı ve nükleer faaliyetlerini barışçıl amaçlarla yürütmeyi kabul etmişti. Buna karşılık Birleşmiş Milletler (BM), ABD ve AB de İran'a yönelik nükleer yaptırımların askıya alınmasını taahhüt etmişti. Ancak bugün gelinen noktada, başlangıçta öngörülen barışçıl ve karşılıklı bağımlılığa dayalı ilişki zemini yerini derin bir stratejik güvensizliğe bırakmış durumdadır.

Bu tablo içinde Avrupa açısından en kritik araç, tetik mekanizmasıdır. Mekanizma, İran'ın anlaşma yükümlülüklerini ihlal ettiği gerekçesiyle, 2006-2010 yılları arasında kabul edilen ve KOEP ile askıya alınan BM yaptırımlarının veto edilemez biçimde otomatik olarak yeniden yürürlüğe girmesine imkân tanımaktadır. Bu yönüyle tetik mekanizması, Avrupa'nın İran'a karşı elindeki başlıca caydırıcılık aracını oluşturmaktadır.

KOEP'in kabulüyle birlikte uygulaması askıya alınan, ancak tetik mekanizmasının devreye girmesiyle İran'ı yeniden ağır ekonomik ve küresel ambargolarla karşı karşıya bırakacak Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) yaptırımları başlıca şu kararları kapsamaktadır:

- **1696 (2006) sayılı karar**: İran'ın uranyum zenginleştirme faaliyetlerini durdurmasını talep eden ilk bağlayıcı hukuki çerçeve.[1]
- **1737 ve 1747 (2006-2007) sayılı kararlar**: Nükleer malzeme ve teknoloji ticaretine yasaklar, kişi ve kurumlara yönelik mal varlığı dondurmaları ile silah ambargosunun genişletilmesi.[2]
- **1803 (2008) sayılı karar**: Çift kullanımlı hassas teknolojilere yönelik ek kısıtlamalar ve İran'a giden kargoların denetlenmesine ilişkin hükümler.[3]
- **1929 (2010) sayılı karar**: En kapsamlı yaptırım paketi, balistik füze faaliyetlerinin yasaklanması ve İran'ın bankacılık ve finans sistemine yönelik ağır ambargolar.[4]

BMGK yaptırımlarının yeniden yürürlüğe girmesi, etkilerini yalnızca İran ekonomisiyle sınırlı bırakmayacak, ülkenin iç siyasi ve toplumsal dengelerini de doğrudan etkileyecektir. Özellikle enerji sektörüne yönelik ihracat ve sevkiyat kısıtlamaları, İran'ın petrol ve doğalgaz gelirlerini ciddi biçimde daraltacaktır. Bu gelirlerin finansal sisteme aktarılmasının engellenmesi devletin temel bütçe kaynaklarını zayıflatacak-

1 UN Security Council, Resolution 1696 (2006), 31 Temmuz 2006, https://undocs.org/S/RES/1696(2006

2 UN Security Council, Resolution 1737 (2006), 23 Aralık 2006, https://docs.un.org/en/S/RES/1737%20(2006 ; UN Security Council, Resolution 1747 (2007), 24 Mart 2007, https://undocs.org/S/RES/1747(2007

3 UN Security Council, Resolution 1803 (2008), 3 Mart 2008, https://undocs.org/S/RES/1803(2008

4 UN Security Council, Resolution 1929 (2010), 9 Haziran 2010, https://undocs.org/S/RES/1929(2010

tır. Bu daralma, işsizlik ve hayat pahalılığı üzerinden toplumsal yaşamı daha da baskı altına alacak ve rejim ile toplum arasındaki gerilimi derinleştirecektir. Bu sebeple tetik mekanizması sonrasında yaptırımlar, İran açısından dış politik baskının ötesinde, iç siyasî istikrarı sarsan ve toplumsal hoşnutsuzluğu artıran bir risk unsuru hâline gelmektedir.

2025'e gelindiğinde, İran'ın nükleer programındaki ilerleme ile Batı'nın tetik mekanizmasını masada tutma kararlılığı, Avrupa-İran ilişkilerini uzlaşı arayışından çok gerilimi yönetmeye odaklanan bir önleyici diplomasi hattına taşımıştır. KOEP ile kurulan hassas denge, Mayıs 2018'de dönemin ABD Başkanı Donald Trump'ın anlaşmadan tek taraflı çekilmesiyle bozulmuştur. Washington, anlaşmanın İran'ın balistik füze programını yeterince sınırlamadığını ve BMGK denetim mekanizmalarının yetersiz kaldığını savunarak nükleer yaptırımları yeniden devreye sokan "maksimum baskı" politikasına geri dönmüştür.[5]

Bu doktrin, İran'ı yalnızca nükleer alanda değil bölgesel düzeyde de sınırlamayı hedefleyen daha geniş bir çerçeveye dayanmaktadır. Ekonomik ve diplomatik baskı yoluyla rejimin manevra alanını daraltmayı, iç maliyetleri artırarak Tahran'ı davranış değişikliğine zorlamayı amaçlamaktadır. Donald Trump'ın bu adımı, bir yandan Barack Obama döneminin dış politika tercihlerinden kopuşu simgelerken diğer yandan ABD'nin Ortadoğu'daki güç dengesini yeniden şekillendirme arayışının parçası olarak okunabilir.

Bu hamle, anlaşmanın ne denli kırılgan olduğunu da ortaya koymuştur. Washington'un çekilmesinin ardından İran, nükleer taahhütlerini kademeli biçimde askıya almıştır. Bu durum karşılıklı ihlallerin artmasına ve gerilimin tırmanmasına yol açmıştır. Bu süreçte AB, anlaşmayı ekonomik olarak ayakta tutmak amacıyla INSTEX gibi alternatif finansal araçlar geliştirmiştir. Ancak ABD yaptırımlarının yarattığı baskı, bu girişimlerin etkili olmasını engellemiştir. Avrupa'nın ekonomik taahhütlerini yerine getirememesi, Tahran nezdinde Avrupa'nın stratejik ağırlığını tartışmalı bir hale getirmiş, başlangıçta hedeflenen uzun vadeli iş birliği zemini zamanla bir kriz yönetimi hattına dönmüştür.

İran-İsrail Gerilimi ve İstanbul Görüşmeleri

Bu gelişmelerin eşiğinde Haziran 2025'te düzenlenen Cenevre Zirvesi, E3 ülkelerinin İran'a yönelik nihai çözüm çerçevelerini sunduğu kritik bir aşama olmuştur. Cenevre'de sağlanan "diyalogda kalma" mutabakatı, Temmuz ayında yapılan İstanbul Görüşmeleri'nin önünü açmış, ancak Cenevre'de dile getirilen teknik beklentiler, İstanbul'da somut bir siyasi iradeye dönüşememiştir.

Nükleer dosya kapsamında müzakere kanalları açık tutulmaya çalışılırken Temmuz 2025'e gelindiğinde beklenmedik bir askerî tırmanış diplomatik süreci kesintiye uğratmıştır. 13 Haziran 2025'te ABD Başkanı Donald Trump'ın, İran'ın müzakerelere katılmaması hâlinde "yıkıcı sonuçlarla" karşılaşacağı yönündeki sert açıklamasının hemen ardından İsrail, "Yükselen Aslan Operasyonu" adı altında geniş çaplı bir hava harekâtı başlatmıştır. Operasyon, İran'ın nükleer altyapısını ve askerî komuta yapısını hedef almış, Tahran yönetimi bu saldırıları Trump'ın ültimatomunun fiilî bir uzantısı olarak değerlendirmiştir.

Saldırılarda Tahran'ın yanı sıra Kum, Natanz, Fordo ve Isfahan'daki kritik tesisler vurulmuş, çok sayıda üst düzey askerî yetkili ile nükleer bilim insanı hayatını kaybetmiştir. İran ise İsrail'e "Sadık Vaat-3 (Vaadü'l-

5 "President Donald J. Trump is Ending United States Participation in the Unacceptable Iran Deal", The White House, 8 Mayıs 2018, https://trumpwhitehouse.archives.gov/briefings-statements/president-donald-j-trump-ending-united-states-participation-unacceptable-iran-deal/

Sadık)" adını verdiği operasyonla karşılık vermiş ve taraflar arasında 12 gün sürecek bir sıcak çatışma dönemi yaşanmıştır.

Askerî tırmanışın bir diğer kritik eşiği, 23 Haziran 2025'te İran'dan fırlatılan balistik füzelerin Katar'daki Al-Udeid Hava Üssü'nü hedef alması olmuştur. İran yönetimi bu saldırıyı, İsrail'e lojistik destek sağladığını ileri sürdüğü ABD'ye yönelik "meşru bir misilleme" olarak tanımlamıştır. Ancak söz konusu hamle, askerî bir mesajın ötesinde Hürmüz Boğazı ve çevresindeki küresel enerji güvenliğini hedef alan stratejik bir uyarı niteliği taşımıştır.

24 Haziran 2025'te İran ve İsrail arasında yürürlüğe giren ateşkesle sıcak çatışma sona ermiş, bölgede kısa süreli bir sükûnet dönemi başlamıştır. Bu geçici duraklama, diplomatik kanalların yeniden değerlendirme moduna geçmesine yol açmıştır. Saldırılardan üç gün sonra, 16 Haziran 2025'te Birleşik Krallık tarafından yayımlanan E3 Ortak Bildirisi'nde, nükleer tesislerin hedef alınmasından duyulan endişe dile getirilmiş, krizin temel sorumluluğu ise İran'ın denetimleri sınırlaması ve zenginleştirme faaliyetlerini sürdürmesine bağlanmıştır. Bu tutum, Tahran tarafından Avrupa'nın tarafsız arabulucu rolüne zarar veren bir yaklaşım olarak değerlendirilmiştir.

Bu dönemde İran Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü İsmail Bekayi, UAEA Genel Direktörü Rafael Mariano Grossi'yi, ajans raporlarının Batılı ülkeler tarafından yaptırımlara gerekçe olarak kullanılması ve UAEA'nın bağımsızlığını yitirmesi nedeniyle sert biçimde eleştirmiştir. Bu eleştiriler, 26 Haziran 2025'te Cumhurbaşkanı Mesud Pezeşkiyan'ın UAEA denetimlerini askıya alan yasayı Parlamento'da onaylamasıyla somut bir politika adımına dönüşmüştür.

Tıkanan diplomasiyi yeniden canlandırma çabaları, 25 Temmuz 2025'te İstanbul'daki İran Başkonsolosluğu'nda yapılan görüşmelerle yeni bir aşamaya taşınmıştır. Dışişleri bakan yardımcıları düzeyinde gerçekleşen toplantıda İran'ı Kazım Garibabadi ve Mecid Taht Revançi, Avrupa tarafını ise E3 heyetleri temsil etmiştir. Görüşmeler somut bir anlaşma üretmemiş olsa da tarafların pozisyonlarını yeniden teyit etmeleri ve diplomatik dengeyi korumaları açısından önem taşımıştır.

İstanbul görüşmeleri aynı zamanda BMGK'nin 2231 sayılı kararı uyarınca 18 Ekim 2025'te süresi dolacak tetik mekanizmasını geciktiren kritik bir zaman kazanımı sağlamış, sürecin tamamen kopmasını engelleyen bir ara durak işlevi görmüştür.

İstanbul Sürecinde E3 İçindeki Stratejik Nüanslar

2025 yazında yaşanan kriz sırasında E3 ülkeleri, farklı ama birbirini tamamlayan tutumlar sergilemiştir. Londra, Washington'a en yakın çizgide konumlanan ve İran'a karşı en sert ve net duruşu benimseyen başkent olarak öne çıkmıştır. Birleşik Krallık, İran'ın Rusya'ya balistik füze transferlerini Avrupa güvenliği açısından doğrudan bir tehdit olarak değerlendirmiş ve tetik mekanizmasının devreye sokulması yönünde E3 içinde en güçlü baskıyı yapan aktör olmuştur.

Paris ise İstanbul Görüşmeleri sürecinde gerilimi düşürmeye ve diplomatik alanı açık tutmaya odaklanmıştır. Macron yönetimi, askerî tırmanışın önüne geçilmesini ve müzakere kanallarının tamamen kopmamasını önceleyen bir çizgi izlemiştir.

Berlin'in tutumu ise diyalog ve yaptırım arasında denge kuran kritik bir ara pozisyondadır. Alman tarafı, "diyalog silahlı çatışmadan iyidir" ilkesini vurgulayarak müzakere sürecine ihtiyatlı bir iyimserlik kazandırmaya çalışmış, buna karşılık İran'ın nükleer eşik aşımına yönelmesi hâlinde tetik mekanizmasının

devreye girmesini kaçınılmaz bir son tarih -Ağustos sonu- olarak net biçimde ortaya koymuştur. Berlin, Tahran'dan nükleer zenginleştirme ve balistik füze programı konusunda inandırıcı ve şeffaf adımlar beklediğini açıkça belirtmiş, bu süreci ABD ile tam eşgüdüm içinde yürüterek Batı bloğundaki stratejik bütünlüğün korunmasına da özel önem atfetmiştir.

Bu çerçevede Almanya'nın tutumu, İstanbul Görüşmeleri'nde İran'a sunulan son diplomatik çıkış yolunun ciddiyetini ve bağlayıcılığını artıran temel unsurlardan biri olarak öne çıkmıştır.

İstanbul Görüşmeleri Sonrası: Kontrollü Diplomasi

İstanbul Görüşmeleri kapsamındaki ikili temasların ardından E3-İran ilişkileri, "kontrollü diplomasi" olarak tanımlanabilecek yeni bir evreye girmiştir. Bu dönemde Tahran'ın nükleer programında kaydedilen ilerleme -özellikle UAEA 2025 raporlarına yansıyan %60 oranında zenginleştirilmiş uranyum stokunun 400 kilogramı aşması hususu- Avrupa başkentlerinde meseleyi klasik bir müzakere başlığı olmaktan çıkararak müdahale gerektiren bir yayılma krizine dönüştürmüştür. UAEA ile işbirliğinin büyük ölçüde sembolik düzeyde kalması, denetim rejiminin şeffaflıktan uzak olduğu yönündeki değerlendirmeleri güçlendirmiş, bu durum diplomatik temasların etki alanını daraltarak süreci giderek güvenlik merkezli bir çerçeveye taşımıştır.

Ekonomik boyutta ise İstanbul Görüşmeleri sonrasındaki süreç, Avrupa-İran ilişkilerinin en kırılgan halkasını oluşturmuştur. INSTEX gibi alternatif finansal mekanizmaların pratikte işlevsellik kazanmaması, ekonomik işbirliğinin nasıl sürdürülebileceği sorusunu yanıtsız bırakmış ve Avrupa'nın Tahran üzerindeki teşvik edici kapasitesini belirgin biçimde zayıflatmıştır. Ortaya çıkan bu boşluk, Avrupa'nın elinde kalan temel diplomatik aracın yaptırım tehdidi olmasına yol açmıştır.

Bu çerçevede söz konusu dönem, diplomatik çabaların sahadaki nükleer ilerleme ve bölgesel gerilimin temposuna yetişemediği bir stratejik durgunluk evresi olarak kayda geçmiştir. Sembolik düzeyde tutulan diyalog kanalları, Tahran'ın nükleer faaliyetleri ve bölgesel politikalarının yarattığı baskıyı dengelemeye yetmemiştir. Nitekim bu tıkanma, 28 Ağustos 2025'te E3 ülkelerinin tetik mekanizmasını resmen devreye sokmasıyla hukuki yaptırım sürecine evrilmiş ve geri dönüşü zor bir aşamaya ulaşmıştır.

Birleşik Krallık, Fransa ve Almanya'nın 28 Ağustos 2025 tarihinde BMGK'ye sundukları ortak bildiri, nükleer diplomaside on yılı aşan bir dönemi fiilen kapatmıştır. İran'ın nükleer taahhütlerini ihlal ettiği gerekçesiyle işletilen tetik mekanizması, BMGK'nin 2231 sayılı kararı uyarınca 30 günlük geri sayımı başlatmıştır. Bu süre zarfında Tahran'ın nükleer faaliyetlerine ilişkin somut bir geri adım atmaması ve UAEA denetimlerini yeniden tesis etmemesi üzerine, 2006-2010 yılları arasında yürürlükte olan ve İran'ın nükleer, balistik ve askerî kapasitesini ciddi biçimde sınırlayan tüm BM yaptırımları, 28 Eylül 2025 gece yarısı itibarıyla otomatik olarak yeniden yürürlüğe girmiştir.

Hukuki sürenin 18 Ekim 2025'te sona erecek olması öncesinde atılan bu adım, yalnızca Rusya ve Çin'in veto imkânını fiilen devre dışı bırakmakla kalmamış, aynı zamanda İran'ı küresel finans sistemi, enerji ticareti ve konvansiyonel silah transferlerinden büyük ölçüde dışlayan çok katmanlı bir ambargo rejimini yeniden uluslararası gündemin merkezine taşımıştır.

İran ise tetik mekanizmasını açık bir diplomatik kopuş noktası olarak değerlendirmiştir. Tahran yönetimi, bu süreci nükleer diplomasinin on yıllık birikiminin Batılı güçler tarafından tasfiye edilmesi şeklinde nitelendirmiş, mekanizmanın işletilmesini gayrimeşru ve geri dönülemez bir tırmanış adımı olarak tanımlamıştır. Bu kapsamda İran, 2018'de anlaşmadan tek taraflı çekilen ABD'nin süreci yönlendirme hakkına

sahip olmadığını savunmuş, Avrupa'nın ise fiilen "maksimum baskı" doktrinine eklemlendiğini ileri sürerek kararın uluslararası meşruiyetini reddetmiştir.

2026 için Olası Senaryolar: Beklentiler ve Risk Alanları

2026 yılına girilirken Avrupa-İran ilişkilerinde belirsizlik ve temkinli diplomasi belirleyici olmaya devam etmektedir. İran'ın nükleer programında kaydedilen teknik ilerlemeler ile tetik mekanizmasının devreye girme ihtimali, Avrupa'nın bu dosyadaki hareket alanını daha da daraltmaktadır. AB'nin küresel siyasetteki etkisinin görece zayıflamasıyla birlikte, E3 ülkelerinin İran üzerindeki doğrudan baskı kapasitesinin sınırlı kalması, buna karşılık diplomatik çabaların daha çok kriz önleyici ve dengeleyici bir nitelik kazanması beklenmektedir.

İran'ın bölgesel vekil ağları üzerindeki etkisinin aşınması, Tahran'ı elindeki nükleer kapasiteyi daha merkezî bir caydırıcılık aracına dönüştürmeye yöneltebilir. "Doğu'ya Bakış" politikası İran'ın Avrupa'ya bağımlılığını azaltmakla birlikte, Tahran açısından diplomatik angajmanın tamamen koparılması tercih edilen bir seçenek değildir. Buna karşın bölgesel güvenlik dinamikleri ve İran-İsrail hattında yaşanabilecek yeni gerilimler, E3 ülkelerinin fiilî bir güvenlik garantörü rolü üstlenmesini giderek daha zor hâle getirmektedir.

2025'teki askerî tırmanışlar İran'ın bölgesel üstünlük algısını zayıflatmış olsa da 2026'ya yönelik tablo, Avrupa'nın nükleer dosyada arabulucu rolünü büyük ölçüde kaybetme ihtimalinin güçlendiğine işaret etmektedir. Bu durum, İran'ın Rusya ve Çin ile geliştirdiği yeni jeopolitik eksen karşısında, Avrupa'nın kendi stratejik sınırlarını korumaya odaklanan bir pozisyona yönelmesini muhtemel kılmaktadır.

Bu çerçevede 2026 yılında E3 ülkeleri açısından en kritik sınama, İran'ın nükleer caydırıcılığa erişim hızını dikkate alırken Washington ile stratejik uyumu sürdürmek ve bölgesel ölçekte yeni bir askerî çatışmayı engelleyebilecek diplomatik manevra alanlarını koruyabilmektir. Mevcut belirsizlikler, Avrupa'nın İran politikasında yüksek beklentilerden ziyade risk yönetimi ve kriz önleyici diplomasiye öncelik vereceğini göstermektedir.

Türkiye'nin İran-E3 Gerilimindeki Dengeleyici Rolü

2025 yılında tırmanan İran-E3 geriliminde Türkiye, geleneksel denge politikasını sürdürerek krizin bölgesel ölçekte yayılmasını sınırlayan bir diplomatik çizgi izlemiştir. Avrupa ile İran arasındaki ilişkilerin en kırılgan evrelerinden birinde müzakerelerin İstanbul'da gerçekleştirilmesi, Ankara'nın hem NATO üyesi kimliği hem de Tahran'la kesintisiz biçimde sürdürdüğü diyalog kanalları sayesinde güvenilir bir diplomatik temas noktası olarak öne çıkmasını sağlamıştır. Türkiye, İstanbul Görüşmeleri'ne ev sahipliği yaparak yalnızca taraflara mekânsal bir zemin sunmamış, aynı zamanda Haziran ayındaki askerî tırmanışın ardından kopma noktasına gelen iletişim hatlarının yeniden kurulmasına da katkıda bulunmuştur.

Buna karşılık tetik mekanizmasının devreye girmesi, Türkiye açısından da önemli stratejik ve ekonomik riskler barındırmaktadır. BM yaptırımlarının yeniden yürürlüğe girmesi, Türkiye-İran enerji ticaretini, sınır güvenliği dinamiklerini ve bölgesel ekonomik etkileşimi doğrudan etkileyebilecek sonuçlar doğurabilir. 2026 yılına girerken Ankara'nın temel önceliği, bir yandan yaptırımların bölgesel ticaret üzerindeki olumsuz etkilerini yönetmek, diğer yandan İran'ın nükleer programının tetikleyebileceği bir bölgesel silahlanma yarışını önlemeye yönelik diplomatik angajmanı canlı tutmak olacaktır.

Bu çerçevede Türkiye, E3 ülkeleri açısından İran'la sürdürülebilir temasın mümkün olduğu nadir platformlardan biri olma konumunu korurken bölgesel çatışma risklerini sınırlayan ve diplomatik dengeyi gözeten kilit aktörlerden biri olmayı sürdürmektedir.

Sonuç

2025 yılı boyunca İran ile E3 ülkeleri arasındaki ilişkiler ne kopuş ne de normalleşme ile tanımlanabilecek; aksine sınırlı angajman, kontrollü gerilim ve yüksek belirsizlik ekseninde ilerleyen kırılgan bir dengeye oturmuştur. KOEP'in fiilen işlevsizleşmesi, tetik mekanizmasının devreye alınması ve eşzamanlı askerî tırmanışlar, nükleer diplomasinin on yıllık çerçevesini büyük ölçüde tüketmiştir. Bu süreçte E3 ülkeleri, İran'ı caydırma ile çatışmayı önleme arasında sıkışan bir kriz yönetimi hattı izlerken, İran ise artan dış baskı karşısında nükleer kapasitesini daha merkezî bir caydırıcılık unsuru hâline getirme eğilimi göstermiştir.

2026'ya girilirken ortaya çıkan tablo, Avrupa'nın İran dosyasında normatif bir arabulucudan ziyade risk yöneticisi bir aktöre dönüştüğüne işaret etmektedir. Yaptırım tehdidi, E3'ün elinde kalan başlıca araç hâline gelirken, bu aracın uzun vadeli istikrar üretme kapasitesi sınırlı görünmektedir. Bu denklemde Türkiye'nin İstanbul süreciyle üstlendiği kolaylaştırıcı rol, bölgesel diplomasinin hâlen tamamen tıkanmadığını göstermesi bakımından önemlidir. Ancak genel olarak bakıldığında, İran-E3 ilişkilerinin geleceği, tarafların stratejik sabır gösterebilme kapasitesine ve nükleer dosyanın askerî bir eşiğe dönüşüp dönüşmeyeceğine bağlı olarak şekillenecektir.

Kaynakça

UN Security Council, Resolution 1696 (2006), 31 Temmuz 2006, https://undocs.org/S/RES/1696(2006

UN Security Council, Resolution 1737 (2006), 23 Aralık 2006, https://docs.un.org/en/S/RES/1737%20(2006

UN Security Council, Resolution 1747 (2007), 24 Mart 2007, https://undocs.org/S/RES/1747(2007

UN Security Council, Resolution 1803 (2008), 3 Mart 2008, https://undocs.org/S/RES/1803(2008

UN Security Council, Resolution 1929 (2010), 9 Haziran 2010, https://undocs.org/S/RES/1929(2010

"President Donald J. Trump is Ending United States Participation in the Unacceptable Iran Deal", The White House, 8 Mayıs 2018, https://trumpwhitehouse.archives.gov/briefings-statements/president-donald-j-trump-ending-united-states-participation-unacceptable-iran-deal/

2025'te İran Nükleer Dosyası: Yeni Statüko, Risk Eşikleri ve Olası Senaryolar

Emine Gözde Toprak
İRAM Araştırmacısı

Giriş

2025'te İran'ın nükleer dosyası, yaklaşık yirmi yıldır çatışma ile diplomasi arasında salınan kırılgan dengeyi aşarak yeni bir safhaya girdi. Yılın ilk yarısına kadar uluslararası çevrelerde nükleer eşik konumunda değerlendirilen İran, gerçekleşen askerî müdahalenin ardından kısa sürede bu eşiğin gerisine itildi. 1980'lerin ortasından itibaren ciddi kaynaklar tahsis edilerek kademeli biçimde inşa edilen nükleer altyapının kritik unsurları Haziran ayında yaşanan İran-İsrail çatışmasında 12 gün içinde büyük ölçüde tahrip edildi ve işlevini yitirdi. 2025 kapanırken Tahran'ın nükleer alanda karşı karşıya kaldığı tablo, ağır maddi bedellerle kurduğu altyapının büyük ölçüde enkaza dönüşmesi ve derinleşen güvenlik kaygılarıydı.

Nükleer eşik kavramı, ileri nükleer teknolojiye sahip olduğu hâlde silah üretimini bilinçli biçimde tercih etmeyen bir statüyü ifade eder. Tanım üzerinde görüş ayrılıkları bulunsa da yerli zenginleştirme ve yeniden işleme teknolojilerine erişim bu statünün başlıca göstergeleri arasında kabul edilir. İran İslam Cumhuriyeti, on yıllardır sürdürdüğü faaliyetler sayesinde uluslararası literatürde nükleer eşik devleti olarak konumlandırılmaktaydı. Özellikle Ortadoğu'daki diğer Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Anlaşması'na (NPT) taraf devletlerle kıyaslandığında, yerli zenginleştirme ve yakıt çevrimi kabiliyetleriyle ayrışıyordu.

2002'de nükleer faaliyetlerinin ifşa edilmesinin ardından İran, artan uluslararası baskı ve olası askerî müdahale riskinin maliyetleri nedeniyle dönemsel olarak taktik icabı geri adımlar attı. Buna rağmen programını bütünüyle durdurmadı. Farklı evrelerde kimi zaman örtük kimi zaman açık yöntemlerle sürdürdü. Diplomatik izolasyon, ekonomik yaptırımlar ve askerî baskı altında dahi faaliyetlerini belirli bir süreklilik içinde muhafaza etti. Nükleer silaha giden yolda geri dönülmez bir eşiği aşmaktan özellikle kaçındı.

Bu tercih, İran'ın stratejik hedefinin silaha sahip olmaktan ziyade gerektiğinde hızla silaha yönelebilecek kapasiteyi elinde tutmak ve bu belirsizlik üzerinden caydırıcılık üretmek olduğunu gösterir. Başka bir ifadeyle İran, maliyetleri yöneterek programını ilerletti, ancak uluslararası tepkiyi tetikleyecek somut bir silahlanma adımı atmadan eşikte kalma stratejisini sürdürdü.

Nitekim İran, nükleer silah edinme ihtimalinin belirsizliğini canlı tutarak büyük ölçekli askerî saldırıları caydırmayı hedefledi. Geçmişte ABD ve İsrail'in, olası bir saldırının ters etki yaratarak İran'ı hızla silaha yöneltebileceği endişesiyle bazı planları ertelediğine dair değerlendirmeler bu mantığın işlediğine işaret ediyordu.

2025'e girerken İran'ın nükleer stratejisi, eşikte kalma tercihinin sağladığı avantajlar ile aynı tercihin ürettiği risklerin kesiştiği kırılgan bir denge üzerinde duruyordu. Nükleer eşiğin yarattığı belirsizlik üzerinden caydırıcılık üretmek, karşı tarafın risk algısını ve önleyici hamle motivasyonunu sürekli canlı tutan, bu nedenle yapısal olarak istikrarsızlığa açık bir güvenlik denklemine dayanır.

2025'e girildiğinde nükleer dosyada yıllar içinde biriken belirsizlik yönetilebilir sınırların ötesine taşmıştı. 7 Ekim 2023 sonrası İsrail'in bölgede yürüttüğü kapsamlı saldırılar, İran'ın "direniş ekseni" üzerinden kurduğu caydırıcılık mimarisini belirgin biçimde aşındırdı. Bu aşınma, Tahran'ın nükleer kabiliyetlerini İsrail'in tehdit algısında daha üst sıralara taşıdı. İsrail açısından eksenin zayıflaması, uzun süredir masada tuttuğu askerî seçenek için uygun bir zemin oluşturdu. Buna paralel biçimde İran'ın yüksek oranda zenginleştirilmiş uranyum stokunu artırmaya devam etmesi –eşik süresini azaltması– ve Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (UAEA) ile iş birliğine yanaşmaması gerilim sarmalını besleyen kritik bir çarpan oldu. Sonuçta eşik statüsü, İran açısından pazarlık gücünü artıran bir kaldıraç olmaktan ziyade giderek yükselen güvenlik riskleri ve siyasal maliyetler üreten, sürdürülebilirliği tartışmalı bir yüke dönüşmeye başladı.

12 Günlük Çatışmanın Teknik Etkileri

2002'de patlak veren İran nükleer krizinin yirmi yılı aşkın süredir çatışma eşiğinde fakat diplomasiyle yönetilen kırılgan dengesi, 2025 itibarıyla bozuldu. Bu geçişin 2025 yılında yaşanmasının arkasında iki kritik unsur öne çıktı. İlki, Donald Trump'ın Beyaz Saray'a dönüşüyle Washington'un İran dosyasına yaklaşımında sertleşme beklentisinin artmasıydı. İkincisi ve daha belirleyici olan ise 7 Ekim sonrasında İran aleyhine gelişen bölgesel dinamiklerin yarattığı yeni jeopolitik baskıydı. Ancak asıl kırılma anı, UAEA'nın yaklaşık yirmi yıl sonra ilk kez İran'ı NPT kapsamındaki yükümlülüklerini ihlal ettiği gerekçesiyle açıkça kınaması oldu.

UAEA'nın 31 Mayıs 2025 tarihli raporunda[1] İran'ın nükleer programının barışçıl niteliğine dair yeterli güvence sunamadığı vurgulandı. Ardından gelen kınama kararı, İsrail açısından "İran'ın silaha yöneldiği" iddiasını uluslararası düzeyde daha güçlü bir zemine taşıdı. UAEA bulguları İsrail tarafından doğrudan bir kaldıraç olarak kullanıldı.

İsrail'in 13 Haziran'da başlattığı askerî saldırı dalgası, İran'ın uranyum zenginleştirme faaliyetleri ve bu faaliyetleri destekleyen kritik hatları hedef alan geniş bir yelpazeye yayıldı. Natanz Nükleer Kompleksi, Arak (Hondab) Ağır Su Tesisi, Fordo Nükleer Yakıt Zenginleştirme Tesisi, Isfahan Nükleer Teknoloji Merkezi, Tahran Nükleer Araştırma Merkezi ve Parçin Askerî Kompleksi vuruldu.[2] 22 Haziran'da ABD, ağır bombardıman uçaklarıyla Natanz, Fordo ve İsfahan'ı hedef alarak aynı hat üzerindeki baskıyı derinleştirdi. Bu tesisler zenginleştirme, uranyum dönüştürme, uranyum metali üretimi ve olası silahlaştırma faaliyetleriyle ilişkilendirildikleri için operasyonel açıdan yüksek değerli ve nükleer risk bakımından kritik düğüm noktaları olarak görülüyordu. 13 Haziran'dan itibaren tekrar eden vuruşlar sonrasında yapılan ilk değerlendirmeler İran'ın nükleer kapasitesinde kayda değer bir gerilemeye işaret etti. Ancak kesin hasar tespiti sahaya erişim

1 Rafael Grossi, "Verification and monitoring in the Islamic Republic of Iran in light of United Nations Security Council resolution 2231 (2015)", IAEA | *Report*, 31 Mayıs 2025, https://www.iaea.org/sites/default/files/25/06/gov2025-24.pdf (erişim 10 Ocak 2026)

2 David Albright, Sarah Burkhard, Spencer Faragasso, "Comprehensive Updated Assessment of Iranian Nuclear Sites Five Months After the 12-Day War", ISIS | *Report*, 21 Kasım 2025, https://isis-online.org/isis-reports/comprehensive-updated-assessment-of-iranian-nuclear-sites-five-months-after-the-12-day-war (erişim 12 Ocak 2026)

ve doğrulanabilir denetim olmadan sınırlı kaldı. Uydu görüntülerine dayanan genel tablo, zenginleştirme hattının, santrifüj üretiminin ve Ar-Ge altyapısının kayda değer ölçüde zarar gördüğünü gösterdi.

İran söylem düzeyinde programını yeniden inşa edeceğini vurgulasa da sahadaki mevcut emareler sistematik, ölçekli ve açık biçimde izlenebilir bir yeniden yapılanma sürecine geçildiğini göstermiyor. Bugüne kadar hasar gören tesislerde gözlenen faaliyetler büyük ölçüde enkaz kaldırma, alanın emniyete alınması ve ilerideki olası saldırılara karşı altyapıyı güçlendirmeye dönük tahkim adımlarıyla sınırlı kaldı. Bu durum hızlı kapasite geri dönüşünden ziyade risk azaltma ve toparlanma hazırlığının önceliklendirildiğine işaret ediyor.

Bu konjonktürde belirsizliğin odağında iki kritik soru öne çıkıyor: (i) yüksek oranda zenginleştirilmiş uranyum stoklarının akıbeti ve (ii) çatışmanın tesisler üzerinde yarattığı kalıcı hasarın boyutu. Denetim erişimi sağlanmadıkça ve bağımsız doğrulama mekanizmaları yeniden devreye girmedikçe bu iki başlığın netleşmesi güç. Bu belirsizlik yalnızca teknik bir bilgi açığı oluşturmuyor; karşı tarafın risk algısını besleyen ve karar alma süreçlerini en kötü senaryo varsayımlarına yönelten bir değişkene dönüşüyor. Diplomatik manevra alanı daralırken önleyici seçeneklerin daha sık gündeme gelmesine zemin oluşuyor. 2026'da çatışma sonrası ortaya çıkan nükleer statükonun İran açısından hem güvenlik hem diplomasi boyutunda kırılgan bir denge üzerinde duracağı ve belirsizlik yönetilemediği takdirde istikrarsızlık üretme potansiyelinin yüksek kalacağı anlaşılıyor.

2025'te nükleer dosyada öne çıkan bir diğer kritik boyut, İran'ın maruz kaldığı insan sermayesi kaybıydı.[3] Çatışma boyunca nükleer programla ilişkili bilim insanlarına yönelik nokta atışı saldırılar, programın sürekliliğini taşıyan kurumsal bilgi birikimini, uzmanlaşmış iş gücünü ve karmaşık tedarik-proje yönetim ağlarını doğrudan zayıflattı. Ortaya çıkan hasar, fizikî altyapı tahribatından farklı bir karakter taşıyor. Uzman kadroların kaybı, kurumsal hafızanın parçalanması ve kritik faaliyetlerin ustalık düzeyindeki bilgisinin dağılması, toparlanma süresini uzatan ve yeniden yapılanmanın maliyetini katlayan bir çarpan etkisi yaratıyor.

Bu deneyimin bir diğer sonucu, İran'ın gelecekte nükleer faaliyetlerini daha dayanıklı kılmak amacıyla örgütlenme biçimini dönüştürme ihtimali. Nokta atışı saldırıların yarattığı personel kırılganlığı, faaliyetlerin daha parçalı bir mimariye yayılmasına, kritik fonksiyonların daha fazla yeraltına ve kapalı tesislere taşınmasına, karar alma ve yürütme süreçlerinin daha dar ve güvenlikçi bir çerçevede tutulmasına yol açabilir. Böyle bir yönelim, uluslararası denetim ve doğrulama açısından takip edilebilirliği ve görünürlüğü azaltarak belirsizliği büyütür. Bu da çatışma sonrası nükleer statükonun istikrarsızlık üretme potansiyelini derinleştirir.

12 Günlük Çatışmanın Siyasi Etkileri

İsrail ve ABD'nin İran'ın nükleer silah edinmesini engellemek amacıyla gündeme aldığı askerî seçeneğin ters etki yaratarak Tahran'ı silahlanmaya itebileceği argümanı, uzun süredir İran nükleer krizinin merkezindeki temel varsayımlardan biridir. 13 Haziran'da başlayan saldırılar bu varsayımı teorik bir tartışma olmaktan çıkarıp sahada sonuçları izlenebilir bir sınama evresine taşımıştır. Bu çerçevede belirleyici soru, operasyonların İran'ın nükleer doktrininde gerçek bir kırılma yaratıp yaratmayacağıdır. Yanıt iki temel değişkene bağlıdır: Saldırıların İran'ın nükleer kapasitesinde ne ölçüde kalıcı hasar yarattığı ve Devrim

3 Institute for Science and International Security, "Significance of the Targeted Nuclear Scientists in the 12-Day War", ISIS | *Report*, 15 Temmuz 2025, https://isis-online.org/isis-reports/significance-of-the-targeted-nuclear-scientists-in-the-12-day-war (erişim 10 Ocak 2026)

Rehberi Ali Hamenei liderliğindeki karar alıcıların bu saldırıları yönetilebilir bir baskı olarak mı, yoksa rejimin bekasına yönelmiş varoluşsal bir tehdit mi gördüğü.

Saldırıların İran'ın nükleer silah üretimini teknik olarak imkânsız kılacak ölçekte olup olmadığı hâlâ netleşmiş değildir. ABD'li yetkililerin geçmiş beyanları ve uzman değerlendirmeleri, en etkili saldırı dizilerinin bile kapasiteyi tümden ortadan kaldırmaktan çok belirli bir süre geciktirme etkisi yaratacağını göstermektedir. Mevcut göstergeler, İran'ın temel tesislerinde anlamlı bir tahribat oluştuğunu ve bunun eşik süresini teknik olarak uzattığını düşündürmektedir. İran, saldırı öncesine kıyasla kısa vadede nükleer silaha erişim bakımından daha uzak bir noktada görünmektedir.

Ancak teknik geri itme siyasal rahatlama üretmeyebilir. Çatışma, karar alıcıların güvenlik algısını daha sert bir hatta yeniden şekillendirebilir. 12 günlük çatışma tecrübesi, rejimin bekası ve nihai caydırıcılık ihtiyacını yönetici elitin gündeminde daha merkezî bir konuma taşıma potansiyeline sahiptir. Böyle bir güvenlik şoku, eşikte kalma stratejisinin dayandığı kontrollü belirsizlik mantığını aşındırarak nükleer seçeneğin son çare olarak meşrulaştırılmasına elverişli bir zemin oluşturabilir.

Doktrinel değişim açık bir silahlanma kararı şeklinde ilan edilmeyebilir. Dönüşüm çoğu zaman önce yöntem ve örgütlenme tercihlerinde görünür hâle gelir. İran'ın faaliyetlerini daha derin ve tahkim edilmiş yeraltı tesislerine kaydırması, programı daha parçalı ve güvenlikçi bir mimaride yeniden örgütlemesi, yakıt çevrimi ile olası silahlaştırma kabiliyetleri arasındaki geçişi kolaylaştırabilecek teknik birikimi sistematik biçimde konsolide etmesi veya bu alanlarda dışarıyla daha kapalı ve stratejik ilişki ağları kurması benzer bir yönelimin sessiz göstergeleri olabilir.

Bu nedenle 2025 yazındaki saldırıların nihai etkisi, yalnızca İran'ın teknik kapasitesinde yarattığı gerilemeyle değil, bu gerilemenin Tahran'da nasıl bir güvenlik muhasebesi doğurduğuyla ölçülecektir.

Savaş Sonrası Nükleer Statüko

Savaş sonrası oluşan yeni statükonun en kırılgan boyutu, denetim mekanizmasının kesintiye uğramasıyla derinleşen görünürlük krizidir. Çatışmaların başlamasıyla UAEA denetçilerinin güvenlik gerekçesiyle İran'dan ayrılması zaten sınırlı olan doğrulama kapasitesini daha da zayıflatmıştır. Savaşın ardından İran'ın Natanz ve Isfahan başta olmak üzere kritik tesislere fiilî erişimi büyük ölçüde durdurması bu boşluğu kalıcılaştırmıştır. Denetim taleplerinin ana komplekslerle sınırlı kalmayıp Natanz çevresindeki hassas noktalara uzandığı bir dönemde bu taleplerin sistematik biçimde reddedilmesi, sahadaki belirsizliği teknik bilgi açığı olmaktan çıkarıp güvenlik riskini besleyen stratejik bir değişkene dönüştürmüştür.

Bu atmosferi daha hassas kılan unsur, 2020'den bu yana inşası süren ve uluslararası literatürde Pickaxe Mountain (Kolang Gaz-La) olarak anılan Natanz'daki yerleşkenin çatışmada hedef alınmasına rağmen faaliyetlerin sürmesi ve yaptırımların geri dönmesiyle ivme kazandığına dair emarelerin güçlenmesidir. 20 Kasım 2025'te UAEA Yönetim Kurulu'nda E3 ülkeleri (Birleşik Krallık, Fransa, Almanya) ve ABD'nin ortak sunduğu karar tasarısının kabul edilmesi, denetim açığının artık NPT rejiminin işleyişini ilgilendiren yapısal bir kriz olarak okunduğunu göstermiştir.

Kararın odağında, beş aydan uzun süredir doğrulanamayan zenginleştirilmiş uranyum stoklarının miktarı, konumu, kimyasal formu ve zenginlik düzeyine ilişkin güncel ve doğrulanabilir veri talebi yer almıştır. Özellikle %60 düzeyinde zenginleştirilmiş yaklaşık 440 kilogram uranyumla ilgili bilgi sürekliliğinin kaybedilmesi, yeni statükonun en hassas çatlaklarından biri haline gelmiştir.

UAEA Başkanı Rafael Mariano Grossi'nin görünürlüğün kaybına ilişkin uyarısı bu nedenle kritik bir eşik niteliği taşımaktadır. Ajans böyle bir kaybı resmen ilan ederse dosyanın Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne (BMGK) taşınması neredeyse kaçınılmaz hale gelir ve diplomasinin manevra alanı daralır. İran ise yüksek oranda zenginleştirilmiş stokun büyük bölümünün hedef alınan tesislerin enkazı altında kaldığını ileri sürerek denetim taleplerini ertelemeye çalışmaktadır.

Bu söylem bir yandan "savaş koşulları" gerekçesiyle gecikmeyi normalleştirmeyi, diğer yandan belirsizliği zamana yaymayı hedeflemektedir. Ancak erişim yokluğunda bu iddiaların doğrulanamaması karşı tarafta gizleme şüphesini büyütmektedir.

Ortaya çıkan tablo, İran'ın savaş koşulları çerçevesinde meşrulaştırmaya çalıştığı, ABD ve Avrupa başkentlerinin ise NPT ve UAEA denetim mimarisinin fiilen aşındığı, sürdürülebilirliği zayıf bir ara dönem olarak gördüğü kırılgan bir zemine işaret etmektedir. İsrail açısından bu zemin, denetim açığının İran'a düşük görünürlük altında toparlanma ve olası bir "sessiz eşik aşımı" (*sneak-out*) imkânı sunabileceği endişesiyle askerî seçeneğin yeniden gerekçelendirildiği bir alan yaratmaktadır.

Bu süreç birlikte değerlendirildiğinde 2025 sonunda nükleer dosya, tesis hasarı, stokların akıbeti ve yeniden inşa maliyeti gibi teknik soruların yanı sıra bilgi sürekliliğinin kaybı, uyum rejiminin aşınması ve dosyanın BMGK'ya taşınma ihtimali gibi siyasal bir krizle çok katmanlı bir yapıya bürünmüştür.

2026'da tırmanmayı belirleyecek ana soru burada düğümlenmektedir. Askerî müdahaleyle geriye itilen kapasite denetim ve diplomasi yoluyla kalıcı bir çerçeveye mi oturtulacak, yoksa görünürlük krizinin büyüttüğü güvensizlik yeni bir çatışma sarmalını mı tetikleyecek?

Sonuç

2025'in nükleer bilançosu, İran'ın kapasite boyutunda belirgin bir gerileme yaşamasına rağmen dosyanın gerilim üretme niteliğini koruduğunu göstermektedir. Askerî müdahale programı tümüyle tasfiye etmek yerine eşik süresini uzatan bir teknik gecikme yaratmıştır. Buna karşılık sahaya erişimin fiilen kesilmesi ve denetim mimarisindeki aşınma, belirsizliği yeni statükonun temel parametresi haline getirmiştir. Bu tablo niyet okumalarını ve yanlış değerlendirme ihtimalini artırarak tırmanma riskini yükseltmektedir.

Bu belirsizlik ortamında 2026'daki gidişatı sağlıklı okuyabilmek için iki başlığa eşzamanlı odaklanmak gerekir. İlki doğrulama ve denetim eksenidir. Özellikle %60 düzeyindeki stokun akıbeti ile kritik tesislerdeki hasarın bağımsız biçimde netleşmesi tırmanma riskini doğrudan belirleyen bir eşik işlevi görür. Belirsizlik uzadıkça ya da İran tarafından bilinçli biçimde derinleştirildikçe dosya BMGK gündemine taşınarak yeni bir gerilim hattı üretir. Nitekim 30 Ocak 2026 tarihli Associated Press haberinde Planet Labs PBC uydu görüntüleri Natanz ve Isfahan'daki hasarlı yapılarda Aralık-Ocak döneminde örtüleme faaliyetlerine işaret etmektedir. Bu tür faaliyetler, İran'ın nükleer programına ilişkin bağımsız değerlendirmenin büyük ölçüde uydu görüntülerine dayandığı bir konjonktürde enkaz kaldırma süreçlerinin ve sahadan çıkarılan unsurların izlenmesini zorlaştırarak şeffaflık alanını daraltır. UAEA denetçilerinin sahaya erişemediği bir dönemde görünürlüğü kısıtlayan bu adımlar, İran'ın nükleer belirsizliği bilinçli bir strateji olarak benimsediği yönündeki algıyı güçlendirir. Bu algının pekişmesi dosyanın hızla güvenlikleştirilmesine zemin hazırlayarak yanlış hesaplama olasılığını artırır ve İsrail-ABD hattında önleyici hamle seçeneğinin daha sık gündeme gelmesine yol açabilir.

İkinci eksen, nükleer altyapının yeniden inşa takvimidir. Uranyum zenginleştirme ve santrifüj üretimine dönük faaliyetlerin ne zaman, hangi hız ve hangi ölçekle yeniden devreye alınacağı ABD ve İsrail'in risk

değerlendirmesini ve diplomasi penceresinin genişliğini belirleyecektir. Tahran yeniden inşa konusunda söylem düzeyinde kararlılık vurgusu yapsa da çatışmanın üzerinden geçen yarım yılda sahada agresif bir hızlanmaya işaret eden göstergeler sınırlı kalmıştır.

Bu iki başlık, 2026'da İran-ABD-İsrail hattındaki gelişmeleri öngörmek için kilit bir çerçeve sunar. Görünürlüğün kısmen yeniden tesis edildiği sınırlı bir ara formül krizi çözmekten ziyade yönetilebilir bir düzeyde tutarak diplomasinin devamı için asgari bir zemin sağlayabilir. Buna karşılık denetimsizliğin uzadığı ve belirsizliğin kurumsallaştığı bir senaryo, artan niyet okuması ve yanlış hesaplama ihtimali üzerinden yeni bir askerî saldırı riskini büyütür. Görünürlük kaybının resmileşmesi ise diplomatik kanalları daraltarak dosyayı yeniden tırmanma döngüsüne sürükleyebilir.

Dosyanın yönünü belirleyecek erken uyarı sinyalleri erişim ve görünürlüğün yeniden tesis edilip edilmediği noktasında düğümlenir. Başlıca göstergeler şunlardır: UAEA denetçilerinin Fordo, Natanz ve Isfahan gibi kritik tesislere ne zaman fiilî erişim sağlayabildiği; %60 düzeyindeki stoklara ilişkin miktar, konum ve kimyasal forma dair doğrulanabilir bir envanterin ortaya çıkıp çıkmadığı; Natanz çevresindeki Pickaxe Mountain hattında faaliyetlerin hızlanıp hızlanmadığı veya yeni inşa emarelerinin güçlenip güçlenmediği. Bu göstergeler yalnızca teknik tabloyu değil tarafların risk algısını ve diplomasi penceresinin genişliğini de şekillendirecektir.

Görünürlük ve şeffaflık diplomasi yoluyla yeniden tesis edilemezse dosya iki yönden eşzamanlı baskı üretir. Bir yandan BMGK hattında siyasi maliyet artar ve yaptırım/diplomatik izolasyon döngüsü güçlenir, diğer yandan İsrail-ABD ekseninde önleyici seçeneklerin meşruiyeti genişler ve diplomasi alanı daralır. Buna karşılık sınırlı da olsa doğrulama mekanizmalarının yeniden işlemesi krizi çözmekten ziyade yönetilebilir kılacak asgari güven zeminini oluşturabilir.

Sonuç olarak 2025, nükleer dosyanın askerî müdahaleyle kapanmadığını, aksine denetim mimarisindeki aşınmanın sürdürülebilirliği zayıf ve istikrarsızlık üretmeye açık bir statüko doğurduğunu göstermiştir. 2026'da temel mesele, askerî müdahaleyle geriye itilen kapasitenin diplomatik ve denetlenebilir bir çerçeveye dönüştürülüp dönüştürülemeyeceğidir.

Kaynakça

David Albright, Sarah Burkhard, Spencer Faragasso, "Comprehensive Updated Assessment of Iranian Nuclear Sites Five Months After the 12-Day War", ISIS | *Report*, 21 Kasım 2025, https://isis-online.org/isis-reports/comprehensive-updated-assessment-of-iranian-nuclear-sites-five-months-after-the-12-day-war

Institute for Science and International Security, "Significance of the Targeted Nuclear Scientists in the 12-Day War", ISIS | *Report*, 15 Temmuz 2025, https://isis-online.org/isis-reports/significance-of-the-targeted-nuclear-scientists-in-the-12-day-war

Rafael Grossi, "Verification and monitoring in the Islamic Republic of Iran in light of United Nations Security Council resolution 2231 (2015)", IAEA | *Report*, 31 Mayıs 2025, https://www.iaea.org/sites/default/files/25/06/gov2025-24.pdf

2025'te İran-Rusya İlişkileri: Pragmatik ve Kontrollü Stratejik Ortaklık

Serkan Keçeci
Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi

Giriş

2025 yılı, Rusya Federasyonu ile İran İslam Cumhuriyeti arasındaki ilişkiler açısından, niceliksel bir yakınlaşmadan ziyade niteliksel bir kurumsallaşmanın belirginleştiği bir dönem olmuştur. İki ülke arasındaki etkileşim, stratejik söylemin güçlenmesi ve bağlayıcı bir ittifaka dönüşmemesine rağmen kontrollü, pragmatik ve bölge/alan bazlı bir ortaklık modelinin ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır. Bu çerçevede 2025 yılı, süreklilik ile sınırlı seviyede dönüşümün iç içe geçtiği bir eşik olarak da değerlendirilebilir.

2025'te iki ülke arasında gerçekleşen en önemli gelişme, 17 Ocak tarihinde Moskova'da Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin ve İran Cumhurbaşkanı Mesud Pezeşkiyan tarafından imzalanan Kapsamlı Stratejik Ortaklık Anlaşması oldu.[1] Bu anlaşma, ilişkileri lider diplomasisi ya da konjonktürel yakınlaşma düzeyinden kurtarıp kurumsal bir zemine taşıdı. Anlaşma her iki ülkeye diplomatik, ekonomik, teknolojik ve güvenlikle ilgili alanlarda ikili iş birliği için uzun vadeli hukukî ve siyasî bir çerçeve sağladı. Bu gelişme, Rusya-İran arasındaki ilişkinin yakınlaşma ile stratejik özerklik arasında ortaya çıkan dengenin üzerine kurulu olduğuna işaret etmektedir. Anlaşma her iki devletin parlamentoları tarafından onaylanmasının ardından, 2 Ekim 2025 tarihinde resmî olarak yürürlüğe girdi.

Anlaşma metni, çok taraflılığa ve Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ne saygıya vurgu yaparken BRICS ve Şanghay İş Birliği Örgütü gibi platformlar üzerinden geliştirilecek iş birliği alanlarını da öne çıkarmaktadır. Bu çerçevede 2025, ilişkilerde sınırları daha belirgin hale gelmiş stratejik bir yakınlaşmanın kurumsal zemin kazandığı bir dönem olarak değerlendirilebilir. İlişkiler ne kopuş ne de durağanlık üretmiş, yıl boyunca temkinli fakat istikrarlı bir yoğunlaşma eğilimi sergilemiştir. Mevcut kısıtlar ve dengesizlikler sürmekle birlikte, gelişmeler her iki tarafın da Avrasya ve Ortadoğu jeopolitiğinde uzun vadeli iş birliğini derinleştirme yönündeki iradesini ortaya koymaktadır.

---

1 Kapsamlı Stratejik Ortaklık Antlaşması için, Full text of *Iran-Russia Comprehensive Strategic Partnership Agreement*, 17 Ocak 2025, https://irangov.ir/detail/456479. Antlaşma üzerine değerlendirme için, Rahim Farzam, İran-Rusya Kapsamlı Stratejik Ortaklık Anlaşması, 22 Ocak 2025, https://www.iramcenter.org/iran-rusya-kapsamli-stratejik-ortaklik-anlasmasi-2583 (erişim 8 Şubat 2026). "Comprehensive Strategic Partnership Treaty 'roadmap for Iran-Russia future ties': Pezeshkian", İran İslam Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, 17 Ocak 2025, https://president.ir/en/156878 (erişim 8 Şubat 2026).

Güvenlik ve Askerî İş Birliği

Güvenlik ve askerî iş birliği, 2025 boyunca ilişkilerin en görünür boyutlarından biri olmayı sürdürse de sınırlandırılan bir başlık olarak kalmıştır. Kapsamlı Stratejik Ortaklık Anlaşması doğrudan bir askerî ittifak tesis etmese de her iki devletin ortaklıklarını kurumsallaştırma ve Batı merkezli sistemlere bağımlılığı azaltma yönündeki yönelimini yansıtmaktadır. Ortak tehdit algıları ve yaptırım baskısına rağmen taraflar kalıcı bir askerî ittifaktan özellikle uzak durmayı tercih etmiştir. Bu tutum, tarihsel güvensizliklerin yanı sıra bölgesel çıkar farklılıklarının da bir yansıması olarak okunabilir. Anlaşma, ikili ilişkiler açısından hukukî bağlayıcılığı olan ve siyasî düzeyde anlam taşıyan bir eşik oluşturmuştur.

2025 Aralık ayında İran Dışişleri Bakanı Abbas Arakçi ile Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov, anlaşma hükümlerinin uygulanmasını hızlandırmak ve çok sayıda sektörde ikili diplomasi ile ortak çalışma gruplarını daha sistematik hale getirmek amacıyla, 2026-2028 dönemini kapsayan üç yıllık bir iş birliği taslağı imzalamıştır. Yıl boyunca yüksek düzeyli istişareler sürmüş, yalnızca 2025 içinde iki ülke liderleri arasında beş zirve gerçekleştirildiği kamuoyuna açıklanmıştır.[2]

Jeoekonomi ve Uluslararası Kuzey-Güney Ulaşım Koridoru

Jeoekonomi ve Uluslararası Kuzey-Güney Ulaşım Koridoru bağlamında 2025, ilişkilerin askerî olmayan fakat stratejik ağırlığı artan bir boyutuna işaret etmektedir. Bu alandaki iş birliği, yüksek hacimli ekonomik bütünleşmeden ziyade yaptırımlara karşı dayanıklılık geliştirme ve alternatif üretme mantığıyla şekillenmiştir. Rusya ve İran bu süreçte birbirlerini ekonomik bir kurtarıcıdan çok riskleri paylaşan sınırlı ortaklar olarak konumlandırmıştır.

Her iki taraf, ticaretin genişletilmesi, ulusal para birimleri üzerinden ödeme mekanizmalarının kolaylaştırılması ve İran'ı Rusya ile Güney Asya arasında önemli bir transit merkez haline getirmeyi hedefleyen Uluslararası Kuzey-Güney Ulaşım Koridoru kapsamındaki altyapı projelerine özel vurgu yapmıştır. Moskova ile Tahran arasındaki ekonomik ilişkiler 2025'te ölçülebilir bir artış göstermiştir. Rusya Devlet Başkanı Putin, yılın ilk yarısında ikili ticaret hacminde %11,4'lük bir yükseliş kaydedildiğini belirtmiştir. Bu tablo, kapsamlı Batı yaptırımlarına rağmen ekonomik etkileşimin sürdürülebildiğine işaret etmektedir.

Ticaret hacmini artırmak ve Avrasya transit hatlarındaki lojistik engelleri aşmak amacıyla taraflar ulaşım altyapısı, enerji iş birliği ve gümrük kolaylaştırma başlıklarına odaklanan ortak ekonomik komiteler ve çalışma grupları kurmuştur. İş birliği girişimlerinin daha da genişletilmeye hazır olduğu Kremlin tarafından açık biçimde ifade edilmiş, Rus yetkililer bu yönelimi Batı baskısına verilen bir yanıt ve jeopolitik bir zorunluluk olarak değerlendirmiştir.

Uluslararası ve Bölgesel Krizler

2025 yılında yaşanan uluslararası ve bölgesel krizler, Rusya-İran ilişkilerinin yoğunlaşmasına etkide bulunmuştur. Ortadoğu'daki gerilimin artması ve ABD'nin İran hedeflerine yönelik doğrudan askerî eylemleri karşısında Moskova destekleyici fakat temkinli bir diplomatik tutum benimsemiştir. Rusya, Batı'nın

2 "Press release on Foreign Minister Sergey Lavrov's talks with Foreign Minister of the Islamic Republic of Iran Abbas Araghchi", Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı, 18 Aralık 2025, https://mid.ru/en/foreign_policy/news/2066596/(erişim 8 Şubat 2026). "Iran and Russia Advance Strategic Partnership During Moscow Visit", İran İslam Cumhuriyeti Hükümeti, 21 Aralık 2025, https://irangov.ir/detail/474904 (erişim 8 Şubat 2026).

tek taraflı askerî müdahalelerine karşı çıkarken Tahran'a bağlayıcı güvenlik taahhütleri vermekten kaçınmıştır. Bu yaklaşım, Ukrayna savaşının yarattığı stratejik yükten bağımsız düşünülmemelidir.

Ortaya çıkan tablo, iki ülke arasındaki ortaklığın pragmatik niteliğini yansıtmaktadır. Moskova ve Tahran, tam anlamıyla güvenlik bağımlılığı oluşturmadan Batı baskısına karşı ortak bir hareket alanı geliştirmeye yönelmiştir. "Stratejik ortaklık" ifadesi kullanılmakla birlikte, imzalanan ikili anlaşma karşılıklı savunma paktı ya da kapsamlı bir askerî ittifak düzeyine ulaşmamıştır. Rusya, uluslararası alanda hareket alanını daraltabilecek güvenlik yükümlülüklerinden uzak durarak kendi çıkarlarına uygun esnek bir iş birliği zemini oluşturmayı amaçlamıştır.

Batı'dan ya da Batı destekli bölgesel aktörlerden İran'a yöneltilebilecek doğrudan bir saldırı ihtimalinde Moskova'nın askerî angajmana girmekten kaçınma eğilimi belirginleşmiştir. İran-İsrail gerilimi bu bağlamda Kapsamlı Stratejik Ortaklık Anlaşması'nın güvenlik boyutunu fiilen sınayan bir gelişme olmuştur. Haziran 2025'te patlak veren İran-İsrail çatışması ve ABD'nin İran'ın nükleer tesislerine yönelik askerî eylemleri, Ukrayna krizine odaklanmış olan Moskova'nın hassas konumunu açık biçimde ortaya koymuştur. Rus yetkililer gerginliği endişe verici olarak nitelendirmiş, ABD saldırılarını eleştirmekle yetinmiştir. Bu tutum, Moskova'nın çatışmanın tarafı haline gelmeden diplomatik dengeyi koruma arayışına işaret etmektedir.

Bilimsel ve Teknolojik İş Birliği

Batı'nın uyguladığı yaptırımlara rağmen iki ülke arasındaki bilimsel ve teknolojik iş birliği de ilerleme kaydetmiştir. Rusya'nın Aralık 2025'te Vostoçnıy Kozmodromu'ndan üç İran uydusunu yörüngeye fırlatması, teknolojik alandaki genişleyen temasların somut bir göstergesi olmuştur.[3]

Çok taraflı platformlarda da koordinasyon sürmüştür. Rusya, Birleşmiş Milletler, BRICS ve Şanghay İş Birliği Örgütü gibi yapılarda İran ile eşgüdüm içinde hareket etmeye devam etmiştir. Bu iş birliği, Moskova tarafından Batı'nın küresel ölçekte kurmaya çalıştığı baskıya karşı daha geniş bir mücadelenin parçası olarak değerlendirilmiştir. Moskova ve Tahran, bu yakınlaşmayı değişen uluslararası düzende hareket alanını koruma ve genişletme çabasının bir unsuru olarak tanımlamaktadır. Rusya'nın İran ile ilişkisi, egemenliğin korunması ve çok taraflılık vurgusuyla sunulmaktadır.

Bununla birlikte ortaya çıkan çerçeve ideolojik bir anti-Batıcılıktan ziyade pragmatik bir Batı-dışı duruşa dayanmaktadır. İş birliği kademeli biçimde genişlese de iki ülke arasında gerilimler ve stratejik farklılıklar varlığını sürdürmektedir. Tarihsel arka plan, bölgesel önceliklerin farklılaşması ve Rusya'nın diğer küresel aktörlerle eşzamanlı ilişkileri, ortaklığın ideolojik değil işlevsel temellere dayandığını göstermektedir. Rusya'nın küresel ölçekte daha geniş bir manevra alanına sahip olması ile İran'ın daha bölgesel ve güvenlik odaklı perspektifi, ilişkinin derinliğini sınırlayan başlıca etkenler arasında yer almaktadır.

Bölgesel Meseleler

Bölgesel meseleler bağlamında ise Rusya-İran ilişkileri, homojen bir ortaklıktan ziyade coğrafyaya göre şekillenen bir yapı sergilemiştir. Suriye, iki ülke arasında zorunlu bir iş birliği alanı olarak dikkat çekerken

3 *Iran launches three satellites from Russia in joint Soyuz mission*, 28 Aralık 2025, https://www.iranintl.com/en/202512280059; Brian Tristan Williams, *Iran Satellites Launch from Russia's Vostochny Cosmodrome*, 29 Aralık 2025, https://www.eenewseurope.com/en/iranian-satellites-launch/(erişim 8 Şubat 2026).

Güney Kafkasya ve Ortadoğu'nun geneli, ortak kaygılar ve farklılaşan önceliklerin birbiri ile sarmal hale geldiği alanlar olarak ön plana çıkmaktadır. Bu durum, ilişkinin tek merkezli jeopolitik bir vizyon üretmekten ziyade, çok parçalı ve farklı başlıklar altında ilerlediğini ortaya koymaktadır.

Suriye Meselesi ve İkili İlişkiler

2024 yılı Aralık ayında Esed rejiminin düşmesinin ardından 2025 yılı itibarıyla Suriye, Rusya ve İran arasındaki ilişkilerde en kurumsallaşmış iş birliği alanı olmakla beraber, gizli rekabetin ve çıkar ayrışmalarının en görünür olduğu saha niteliğini sürdürmüştür. İki ülke arasındaki ilişki, sahadaki ortak askerî varlığa rağmen stratejik hedeflerin tam örtüşmemesi nedeniyle zorunlu ittifak ve temkinlilik arasında şekillenmiştir.[4]

Rusya açısından Suriye, Esed'in düşmesinin ardından Doğu Akdeniz'deki askerî varlığının geleceği bakımından kritik bir sınav hâline gelmiştir. Ocak 2025'te yeni Suriye yönetimi Tartus deniz üssüne ilişkin 49 yıllık kira anlaşmasını feshetmiş, Şubat 2025'e kadar Rus savaş gemileri limandan çekilmiştir. Moskova, Hmeymim Hava Üssü'nden de kademeli bir geri çekilme gerçekleştirirken HTŞ ile üslerin geleceğine dair müzakereleri sürdürmüştür. Eş zamanlı olarak askerî varlığının bir kısmını Libya'daki üslere kaydırarak Akdeniz'deki stratejik kayıplarını telafi etmeye yönelmiş, aynı zamanda Suriye'de tamamen yok olmama niyetini göstererek Kamışlı Havaalanı'na yeniden konuşlanma adımları atmıştır.

İran açısından Suriye, Aralık 2024'e kadar ileri savunma doktrininin temel unsurlarından biriydi. Esed rejiminin çöküşü, İran'ın on yılı aşkın askerî yatırımını fiilen ortadan kaldırmıştır. Devrim Muhafızları Ordusu Kudüs Gücü personelinin büyük bölümü ülkeden çekilmiş, Afgan ve Pakistanlı milis unsurlar Irak ve İran'a dönmüştür. Yeni yönetimin Tahran'a duyduğu güvensizlik, İran'ın Suriye'de yeniden askerî varlık tesis etme ihtimalini oldukça sınırlamıştır. Bu gelişmeyle İran yalnızca bir müttefikini kaybetmemiş, Hizbullah'a uzanan kara bağlantısından, İsrail'e yönelik caydırıcılık altyapısı ve bölgesel nüfuz projeksiyonundan da olmuştur.

Rusya-İran ilişkilerinin Suriye sahasında öne çıkan dinamik, açık bir çatışmadan ziyade stratejik uyumsuzluk olmuştur. Esed döneminde Rusya hava sahası kontrolü ve diplomatik temsil üzerinden, İran ise kara gücü ve milis ağları aracılığıyla belirleyici roller üstlenmişti. İki aktör arasındaki gerilim, İran'ın sahadaki askerî görünürlüğünün İsrail saldırılarını tetiklemesi ve Rusya'nın İsrail ile sürdürdüğü fiilî çatışmasızlık düzeni etrafında şekillenmişti. Rejimin çöküşü sonrasında bu tamamlayıcı yapı ortadan kalkmış, İran kendisine mesafeli bir yönetimle karşılaşırken Rusya, Heyet Tahrir el Şam (HTŞ) ile temas kurma imkânı bulmuştur.

Şubat 2025'te Suriye Savunma Bakanı Murhaf Ebû Kasra'nın Rus üslerinin Suriye'nin çıkarlarına hizmet etmesi koşuluyla korunabileceğini belirtmesi, bu farklılaşmayı somutlaştırmıştır. Her iki aktör de Suriye'de önemli kayıplar yaşasa da toparlanma imkânları bakımından belirgin bir ayrışma ortaya çıkmıştır. Rusya, kısa süre önce hedef aldığı bir aktörle müzakere yürütmek zorunda kalmasına rağmen sahadaki varlığını sınırlı ölçüde sürdürebilmiştir. İran ise yeni yönetimin ideolojik ve güvenlik odaklı mesafesi nedeniyle benzer bir uyum arayışına girememiştir.

4 Nikolay Kozkhanov, Fall of Assad, Rise of Realism: What Holds Russia and Iran Together, 8 Aralık 20205, https://www.ispionline.it/en/publication/fall-of-assad-rise-of-realism-what-holds-russia-and-iran-together-224093 (erişim 8 Şubat 2026).

2025 yılında Suriye'nin yeniden inşası süreci, Rusya ile İran arasında bir rekabet alanı olmaktan çok her iki aktörün de farklı derecelerde dışlandığı bir sonuç üretmiştir. Yeni yönetim ekonomik toparlanma için Körfez ülkeleri, Türkiye ve Batılı aktörlere yönelmiştir. Rusya, yeni banknotların basımı, buğday ve enerji sevkiyatları gibi araçlarla sınırlı bir ekonomik varlık sürdürebilmiş, İran ise yeniden inşa gündeminin dışında kalmıştır.

Güney Kafkasya

2025 yılı itibarıyla Güney Kafkasya, Rusya ile İran ilişkilerinde ikincil fakat stratejik açıdan hassas bir bölge olma niteliğini sürdürmüştür. Her iki aktör de bölgeyi doğrudan bir nüfuz alanı olarak değil ulaşım hatları ve rekabetin dolaylı sahası olarak değerlendirmiştir. Bu çerçevede etkileşim, örtülü koordinasyon ve kesişen kırmızı çizgiler üzerinden şekillenmiştir.

Rusya açısından Güney Kafkasya, 2020'deki İkinci Karabağ Savaşı sonrasında giderek daha karmaşık bir alan hâline gelmiştir. 2025'e gelindiğinde Moskova, askerî ve diplomatik ağırlığının görece azaldığını kabul etmek durumunda kalmıştır. Azerbaycan'ın artan gücü ve Türkiye'nin etkin rolü, Rusya'nın manevra alanını daraltmıştır. Bu bağlamda İran, Moskova için dengeleyici fakat sınırlı bir ortak olarak görülmüştür. Rusya, Tahran'ın bölgede bağımsız bir askerî varlık kurmasından ziyade statükoyu bozabilecek girişimlere karşı caydırıcı bir unsur olarak kalmasını tercih etmiştir.

İran açısından Güney Kafkasya doğrudan bir ulusal güvenlik meselesi olarak algılanmıştır. Azerbaycan-Ermenistan normalleşme süreci kapsamında gündeme gelen ulaşım projeleri ve koridor tartışmaları Tahran'ın hassasiyetini artırmıştır.5 İran, Ermenistan üzerinden Güney Kafkasya'ya ve Karadeniz'e uzanan mevcut bağlantıların korunmasını, kuzey sınırlarının jeopolitik açıdan izole edilmemesi için temel şart olarak görmüştür.6 Bu noktada Rusya ile İran arasında bir çıkar kesişimi oluşmuştur. Her iki ülke de Batı destekli ya da Türkiye merkezli yeni bir güvenlik düzenine temkinli yaklaşmıştır.7

Bununla birlikte tutumlar, belirgin bir ortak stratejiden ziyade eşzamanlı fakat bağımsız hamleler şeklinde gelişmiştir. Moskova arabuluculuk rolünü tamamen terk etmese de daha düşük profilli ve seçici bir çizgi izlemiştir. İran ise Güney Kafkasya'nın "bölge ülkeleri tarafından" yönetilmesi gerektiğini vurgulamış, bu söylem dolaylı biçimde Batılı aktörlerin ve NATO'nun etkisine karşı bir pozisyon alındığını göstermiştir.

Bu etkileşim yapısal sınırlamalarla karşı karşıya kalmıştır. Rusya, İran etkisinin aşırı artmasının Azerbaycan ve Ermenistan nezdinde denge sorunları yaratabileceğinin farkındadır. İran ise Rusya'nın Türkiye ve Azerbaycan ile kurduğu esnek ilişkilerin kendi güvenlik önceliklerini her zaman gözetmeyebileceğini bilmektedir. Bu nedenle 2025'te Güney Kafkasya, iki ülke arasında tam bir stratejik koordinasyon

---

5 Oral Toğa, The Zangezur Corridor and Iran's Strategic Calculus: Who Says What Inside Iran?, 13 Ağustos 2025, https://www.iramcenter.org/en/the-zangezur-corridor-and-irans-strategic-calculus-who-says-what-inside-iran_en-2660 (erişim 8 Şubat 2026); Moses Becker, Why Iran Stands Against Azerbaijan's Zangezur Corridor Plan, 11 Ağustos 2025, https://caspianpost.com/opinion/why-iran-stands-against-azerbaijan-s-zangezur-corridor-plan (erişim 8 Şubat 2026).

6 Paulo Aguiar, *The Zangezur Corridor: A Key Trade Link in the South Caucasus,* 18 Eylül 2025, https://www.geopoliticalmonitor.com/the-zangezur-corridor-a-key-trade-link-in-the-south-caucasus/ (erişim 8 Şubat 2026).

7 Türkiye ve Batı'nın bölgedeki jeopolitik dengeleri domine etmesi olasılığı üzerine, bkz. Mostafa Ghaderi Hajat, Kamel Moniri ve Iraj Amirpur, "The Impact of the Zangezur Corridor on the Geopolitical Weight of Iran", Journal of Central Eurasia Studies 17/2 (2025): 189-213. (Farsça/10.22059/jcep.2025.379784.450240).

alanını değil tarafların birbirlerini dikkatle izlediği ve krizden kaçınmaya odaklanan bir etkileşim sahası olarak öne çıkmıştır.

Uluslararası Kuzey-Güney Ulaşım Koridoru ve Jeoekonomik Yapılanma

2025 yılı itibarıyla Güney Kafkasya'nın ulaşım altyapıları, transit rejimleri ve jeoekonomik konumlanma üzerinden tanımlanan bir stratejik sahaya dönüştüğü söylenebilir. Bu dönüşümün merkezinde, Rusya'yı Hazar Denizi ve İran üzerinden Hint Okyanusu'na bağlamayı hedefleyen Uluslararası Kuzey-Güney Ulaşım Koridoru (International North-South Transport Corridor/INSTC) yer almaktadır.[8] Her iki aktör için bu hat, Batı merkezli ticaret ve finans sistemlerine bağımlılığı azaltmaya yönelik daha geniş bir yönelimin parçası olarak değerlendirilmiştir.

Rusya açısından 2025'te bu koridor, Ukrayna savaşıyla derinleşen yaptırımlar karşısında alternatif dış ticaret ve lojistik erişim arayışının somut bir uzantısıdır. Baltık ve Karadeniz hatlarında artan riskler karşısında Moskova, İran'ı jeoekonomik bir ortak ve yaptırımların etkisini sınırlayabileceği bir alan olarak görmektedir. Bu çerçevede Güney Kafkasya, Rusya'nın İran'a erişiminde Hazar geçişli ve kara temelli rotaların kesiştiği kritik bir ara bölge işlevi üstlenmiştir.

İran için 2025'te Kuzey-Güney hattı, ekonomik bir projeden öte, jeopolitik kuşatmaya karşı bölgesel bir yanıt niteliği taşımıştır. İran, kendi topraklarından geçen transit hatlar aracılığıyla yaptırımların etkisini azaltmayı ve Güney Kafkasya'daki konumunu askerî olmayan araçlarla güçlendirmeyi hedeflemiştir. Bu bağlamda Tahran, özellikle Ermenistan üzerinden kuzeye uzanan bağlantıların korunmasını stratejik açıdan vazgeçilmez görmektedir.

2025'te Rusya ve İran'ın çıkarlarının kesiştiği temel nokta, Güney Kafkasya'da tek merkezli ve siyasî kimliği belirgin ulaşım hatlarına karşı temkinli bir tutum sergilemeleridir. Azerbaycan üzerinden gündeme gelen ve Türkiye'nin desteklediği doğu-batı eksenli koridor projeleri (Zengezur hattı gibi), her iki aktör tarafından dikkatle izlenmiştir. Bu projelerin transit akışları belirli siyasî ve askerî koşullara bağlama potansiyeli, Moskova ve Tahran'ı daha esnek ve çok rotalı bir lojistik mimariye yöneltmiştir.

Bu nedenle Rusya-İran etkileşimi açık bir koordinasyondan ziyade jeoekonomik paralellik şeklinde gelişmiştir. Moskova, İran'ın ulaşıma dair hassasiyetlerini bütünüyle sahiplenmemekle birlikte İran'ın dışlandığı bir koridor inşasına da mesafeli yaklaşmıştır. İran ise Rusya'nın Azerbaycan ve Türkiye ile sürdürdüğü pragmatik ilişkileri kabullenirken transit rolünü zayıflatabilecek gelişmelere karşı diplomatik ve söylemsel düzeyde direnç göstermiştir.

Teknik açıdan bakıldığında 2025'te INSTC'nin Güney Kafkasya ayağı tam anlamıyla bütünleşmiş bir ağ niteliği kazanmamış olsa da altyapı yatırımları, gümrük düzenlemeleri ve yerel para birimleriyle ticaret gibi alanlarda kademeli ilerlemeler kaydedilmiştir. Bu tablo, Rusya-İran jeoekonomik iş birliğinin kısa vadeli ticaret sıçramalarından ziyade uzun vadeli dayanıklılık ve seçenek çeşitlendirmesi mantığıyla şekillendiğini göstermektedir.

8 Nurlan Aliyev, "The Geoeconomics and Geopolitics of the International North-South Transport Corridor: Connecting or Competing with the Belt and Road Initiative?" *Asian Perspective* 49/2 (2025): 323-350. https://dx.doi.org/10.1353/anp.2025.a960997.

2026 Yılında Rusya-İran Güvenlik İlişkileri

2025 yılının sonunda Rusya Federasyonu ile İran İslam Cumhuriyeti arasındaki ilişkiler, Kapsamlı Stratejik Ortaklık Anlaşması'nın yürürlüğe girmesiyle resmî olarak daha istikrarlı bir zemine oturmuştur. Bu çerçevede düzenli güvenlik istişareleri, istihbarat ve terörle mücadele koordinasyonu, sınır güvenliği, siber güvenlik ve bölgesel istikrar alanlarında iş birliğinin öne çıkması beklenmektedir. 2025'teki gelişmeler, belirli kısıtlar içinde güvenlik alanında kurumsal bir derinleşmeye işaret etmektedir. Güvenlik kaygılarının ikili ilişkilerde daha merkezî bir yer tutması muhtemel görünse de mevcut tablo, bir ittifaktan ziyade pragmatik uyum biçimlerinin güçleneceğini düşündürmektedir. Anlaşmanın kurumsal çerçevesi terörle mücadele, istihbarat koordinasyonu, sınır güvenliği ve siber yönetişim gibi alanlarda bilgi paylaşımı dahil olmak üzere daha düzenli güvenlik istişarelerine imkân tanımaktadır. Bununla birlikte taraflar, bu alanlarda iş birliği yürütürken birbirlerine bağlayıcı savunma taahhütleri vermekten bilinçli biçimde kaçınmaktadır. Rusya'nın bölgesel ortaklarla anlaşma temelli askerî yükümlülükler üstlenme konusundaki isteksizliği, 2026'da güvenlik iş birliğinin ittifak niteliğinden çok işlevsel ve konuya özgü kalacağını göstermektedir.

Bölgesel güvenlik ortamı ikili ilişkilerin seyrini belirlemeyi sürdürecektir. Ortadoğu'daki istikrarsızlık ve özellikle İran, İsrail ve ABD arasındaki gerilimler, kriz yönetimini Rusya-İran ilişkilerinin merkezine taşımaktadır. Moskova'nın rolü, doğrudan taraf olmaktan ziyade dengeleyici bir arabuluculuk hattında şekillenmektedir. Rusya, diplomatik düzeyde İran'a yönelik tek taraflı askerî eylemlere karşı çıkmak için güçlü nedenlere sahip olsa da Hazar havzası dahil olmak üzere varlık gösterdiği bölgeleri istikrarsızlaştırabilecek adımlardan kaçınmaktadır. Diplomatik destek ile stratejik sınırlılığı bir arada taşıyan bu yaklaşımın 2026'da da sürmesi beklenmektedir. Güvenlik iş birliğinin askerî-teknik ve teknolojik boyutlarda kademeli biçimde ilerlemesi mümkündür. Mevcut eğilimler, uydu ve gözetleme gibi çift kullanımlı alanlar da dahil olmak üzere eğitim ve savunma teknolojilerinde iş birliğinin süreceğine işaret etmektedir. Bununla birlikte Moskova'nın İsrail ve Körfez ülkeleriyle paralel ilişkilerini gözetme ihtiyacı, bu iş birliğini sürekli olarak dengeleme çabasını beraberinde getirmektedir. Bu nedenle bölgesel askerî dengeleri değiştirecek nitelikte büyük çaplı transferler olası görünmemektedir.

2026'da daha az görünür ancak daha istikrarlı bir alan Hazar Denizi ve Güney Kafkasya'daki koordinasyon olacaktır. Mevcut Hazar sözleşmeleri çerçevesinde deniz güvenliği, NATO'nun genişlemesi veya Batı'nın askerî varlığına ilişkin kaygılar ve Kafkasya'daki çatışma sonrası düzenlemelerin izlenmesi gibi başlıklarda iki ülkenin çıkarları büyük ölçüde örtüşmektedir. Bu nedenle iş birliğinin daha çok teknik ve kademeli bir karakter taşıması beklenmektedir.

Bununla birlikte 2026'da ilişkileri sınırlayabilecek bazı yapısal kısıtlar öne çıkmaktadır. Rusya ile İran arasındaki ortaklıkta güç asimetrisi belirgindir. İran ideolojik caydırıcılığa ağırlık verirken Rusya stratejik esnekliği öncelemektedir. Moskova, İran ile ilişkilerini Çin, Türkiye, İsrail ve Körfez ülkeleriyle olan bağlarıyla birlikte dengelemeyi sürdürecektir. Bu yaklaşım, Rusya'nın kontrol edemeyeceği askerî krizlere doğrudan dahil olmaktan kaçınma eğilimiyle uyumludur. Söz konusu kısıtlar, iki ülke arasında resmî bir askerî ittifakın oluşmasını zorlaştırmaktadır.

Bu çerçevede 2026, tarafları karşılıklı savunma yükümlülükleriyle bağlamayan, riskleri ortadan kaldırmaktan çok yönetmeye odaklanan pragmatik bir güvenlik uyumu modelinin güçlendiği bir yıl olarak şekillenecektir.

Sonuç

Sonuç olarak, Esed rejiminin düşüşü Rusya-İran ilişkilerinin Suriye boyutunu köklü biçimde dönüştürmüştür. Her iki aktörün on yılı aşkın askerî ve siyasî yatırımının sonuçsuz kalması, ortaklığın yapısal sınırlarını görünür kılmıştır. Bu sürecin etkileri ise simetrik olmamıştır. Rusya, yeni Suriye yönetimiyle pragmatik bir ilişki kurma kapasitesini korurken İran sahadan bütünüyle çekilmek zorunda kalmıştır. Ortaya çıkan tablo, iki ülke arasındaki ilişkinin "eşit ortaklık" söyleminin ötesinde, Rusya lehine belirgin bir güç dengesizliği içerdiğini göstermektedir. Suriye deneyimi, kriz anlarında bu ortaklığın ne ölçüde bağlayıcı olduğu sorusunu da açıkta bırakmıştır. Haziran 2025'teki İran-İsrail çatışması sırasında Rusya'nın diplomatik kınamanın ötesine geçmemesi bu durumun en somut örneklerinden biri olmuştur.

Rusya ve İran'ın Güney Kafkasya'ya yönelik ilişkisi de ne rekabetçi bir çatışma ne de kapsamlı bir stratejik ortaklık olarak tanımlanabilir. Bölgeye dair politikalar, statükonun korunması, dış müdahalelerin sınırlandırılması ve her iki ülkenin kendi güvenlik önceliklerini doğrudan riske atmadan hareket etmesi esasına dayalı ihtiyatlı bir paralellik sergilemiştir. Bu yaklaşım, Rusya-İran ilişkilerinin genel karakteriyle uyumlu biçimde Güney Kafkasya'da da pragmatik, esnek ve bağlayıcı olmayan bir iş birliği modelinin benimsendiğini göstermektedir.

Ulaşım koridorları ve jeoekonomi bağlamında iki ülkenin bölgedeki etkileşimi rekabetten ziyade hassas bir uyum çerçevesinde şekillenmiştir. Kuzey-Güney hattı, bağlayıcı bir entegrasyon mekanizmasından çok sınırlı fakat stratejik değeri yüksek bir bağlantı işlevi görmüştür. Bu çerçevede Güney Kafkasya, Rusya-İran ilişkilerinde jeoekonomik risklerin yönetildiği ve alternatif seçeneklerin mümkün olduğunca korunmaya çalışıldığı bir ara bölge olarak öne çıkmıştır.

Kaynakça

"Comprehensive Strategic Partnership Treaty 'roadmap for Iran-Russia future ties': Pezeshkian", İran İslam Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, 17 Ocak 2025, https://president.ir/en/156878.

"Iran and Russia Advance Strategic Partnership During Moscow Visit", İran İslam Cumhuriyeti Hükümeti, 21 Aralık 2025, https://irangov.ir/detail/474904.

"Press release on Foreign Minister Sergey Lavrov's talks with Foreign Minister of the Islamic Republic of Iran Abbas Araghchi", Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı, 18 Aralık 2025, https://mid.ru/en/foreign_policy/news/2066596/.

Iran launches three satellites from Russia in joint Soyuz mission, 28 Aralık 2025, https://www.iranintl.com/en/202512280059; Brian Tristan Williams, *Iran Satellites Launch from Russia's Vostochny Cosmodrome*, 29 Aralık 2025, https://www.eenewseurope.com/en/iranian-satellites-launch/.

Kapsamlı Stratejik Ortaklık Antlaşması için, *Full text of Iran-Russia Comprehensive Strategic Partnership Agreement*, 17 Ocak 2025, https://irangov.ir/detail/456479.

Moses Becker, Why Iran Stands Against Azerbaijan's Zangezur Corridor Plan, 11 Ağustos 2025, https://caspianpost.com/opinion/why-iran-stands-against-azerbaijan-s-zangezur-corridor-plan (erişim 8 Şubat 2026).

Nikolay Kozkhanov, Fall of Assad, Rise of Realism: What Holds Russia and Iran Together, 8 Aralık 20205, https://www.ispionline.it/en/publication/fall-of-assad-rise-of-realism-what-holds-russia-and-iran-together-224093.

Nurlan Aliyev, "The Geoeconomics and Geopolitics of the International North-South Transport Corridor: Connecting or Competing with the Belt and Road Initiative?" *Asian Perspective* 49/2 (2025): 323-350. https://dx.doi.org/10.1353/anp.2025.a960997.

Oral Toğa, The Zangezur Corridor and Iran's Strategic Calculus: Who Says What Inside Iran?, 13 Ağustos 2025, https://www.iramcenter.org/en/the-zangezur-corridor-and-irans-strategic-calculus-who-says-what-inside-iran_en-2660.

Paulo Aguiar, *The Zangezur Corridor: A Key Trade Link in the South Caucasus*, 18 Eylül 2025, https://www.geopoliticalmonitor.com/the-zangezur-corridor-a-key-trade-link-in-the-south-caucasus/.

Rahim Farzam, İran-Rusya Kapsamlı Stratejik Ortaklık Anlaşması, 22 Ocak 2025, https://www.iramcenter.org/iran-rusya-kapsamli-stratejik-ortaklik-anlasmasi-2583.

Türkiye ve Batı'nın bölgedeki jeopolitik dengeleri domine etmesi olasılığı üzerine, bkz. Mostafa Ghaderi Hajat, Kamel Moniri ve Iraj Amirpur, "The Impact of the Zangezur Corridor on the Geopolitical Weight of Iran", *Journal of Central Eurasia Studies* 17/2 (2025): 189-213. (Farsça/10.22059/jcep.2025.379784.450240).

İran-Çin İlişkilerinin Stratejik Muhasebesi: 2025'te Ne Oldu, 2026'da Ne Olabilir?

Nurettin Akçay
Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Giriş

İran-Çin ilişkileri son on yılda Ortadoğu jeopolitiğinin en dikkat çeken, buna karşılık en yanlış çerçevelenen ve yorumlanan ikili ilişkilerinden biri olmuştur. Bu ilişki çoğu zaman, "stratejik ortaklık" veya "ABD karşıtı eksen" gibi kavramlar üzerinden ele alınırken bu tür yaklaşımlar ne yazık ki iki ülke arasındaki ilişkinin pragmatik doğasını göz ardı etmektedir. Oysa İran-Çin ilişkileri, ideolojik yakınlıktan ziyade risk yönetimi ve maliyet hesapları üzerinden şekillenen, son derece kontrollü bir iş birliği modelini yansıtmaktadır.

Bu bağlamda 2025 yılı, İran-Çin ilişkilerinin ne ölçüde derinleşebileceğini değil hangi sınırlar içinde sürdürülebileceğini ortaya koyan kritik bir eşik olarak öne çıkmıştır. Özellikle İran-İsrail arasında yaşanan 12 günlük çatışma, ABD'nin İran'a yönelik yaptırım baskısını yeniden artırması ve Ortadoğu'daki güvenlik risklerinin belirgin biçimde yükselmesi, Pekin açısından İran politikasının sınırlarını test eden gelişmeler olmuştur. Bu süreç, Çin'in İran'la ilişkilerinde iddialı bir genişleme arayışından ziyade, temkinli denge ve riskten kaçınma stratejisini tercih ettiğini açık biçimde göstermiştir.

Bu çalışma, 2025 yılı boyunca İran-Çin ilişkilerinin diplomatik, ekonomik, güvenlik ve yaptırım boyutlarını bütüncül bir çerçevede ele almayı amaçlamaktadır. Çalışmanın temel iddiası, 2025'in İran-Çin ilişkileri açısından bir derinleşme yılı olmadığı, aksine ilişkinin stratejik sınırlarının netleştiği bir denge yılı olduğudur. Çin'in İran politikasında enerji güvenliği ve ekonomik çıkarlar önemini korumakla birlikte, bu çıkarlar hiçbir zaman bölgesel istikrarsızlık, ikincil yaptırımlar ve küresel ticari riskler pahasına genişletilmemiştir. Dolayısıyla 2025, İran-Çin ilişkilerinin potansiyelini değil sınırlarını görünür kılan bir yıl olmuştur.

Çalışma ayrıca, 2026 yılına ilişkin olası yönelimleri senaryolaştırarak tartışmaktadır. Bu çerçevede ileri sürülen temel varsayım şudur: 2026 yılında İran-Çin ilişkilerinin yönünü ideolojik yakınlaşma ya da anti-Batı söylemlerinden ziyade, yaptırımların seyri, bölgesel güvenlik risklerinin düzeyi ve Çin'in küresel ekonomik öncelikleri belirleyecektir. Bu nedenle İran-Çin ilişkilerinde ani kırılmalar veya hızlı stratejik sıçramalar beklemek analitik açıdan yanıltıcıdır.

Yöntemsel olarak çalışma, 2025 yılı boyunca İran-Çin ilişkilerine dair gelişmeleri kronolojik bir çerçevede incelemektedir. Bu gelişmeler temelinde, 2026 yılına ilişkin olası senaryolar düşük risk-yüksek risk

ekseninde yapılandırılmakta, Çin'in İran politikasında risk yönetimi kavramının neden merkezi bir belirleyici olmaya devam ettiği analitik olarak tartışılmaktadır.

2025'te İran-Çin İlişkilerinde Neler Yaşandı?

2025 yılı, İran-Çin ilişkilerinde yeni ve somut bir kurumsal gelişmenin yaşanmadığı, sadece mevcut çerçevenin söylemsel anlamda tahkim edildiği bir dönem olmuştur. Liderler düzeyindeki karşılıklı temaslar ve üst düzey açıklamalarda taraflar, 25 yıllık kapsamlı iş birliği anlaşmasına bağlılıklarını yeniden teyit etmişlerdir. Ancak bu söylemsel destek, sahada somut bir çıktıya dönüşmemiştir. Özellikle İran tarafının 2025 boyunca Çin ile ilgili her üst düzey açıklamada "Comprehensive Strategic Partnership" ve "25-year cooperation plan" ibarelerini sık sık kullandığını ve bunun ilişkilerin temelini oluşturduğunu vurguladığı görülmektedir. Ancak 2025 yılında bu plan kapsamında ciddi ve büyük ölçekli bir Çin yatırımının açıklanmadığı bilinmektedir.[1] Ayrıca, 2025'te Çin'in Ortadoğu'daki büyük yatırımları ağırlıklı olarak Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Katar ve Irak gibi ülkelerde yoğunlaşmıştır. İran'ın çok ciddi bir BRI (Çin Kuşak ve Yol Girişimi) yatırımı çekmediği de görülmüştür.[2]

Bu durum, Çin'in İran'a yönelik herhangi bir taahhüt genişlemesine girmediğini ve İran konusunda daha temkinli davrandığını göstermektedir. Taraflar somut adım yerine eski çerçeveyi söylemsel anlamda tahkim etmişlerdir. Özellikle Pekin açısından bakıldığında bu durum İran'ın tamamen göz ardı edilmemesi gereken fakat İran karşıtı cephe ile ilişkileri de riske atacak ölçüde önceliklendirilemeyecek bir aktör olarak görüldüğünün göstergesidir.

Ekonomi ve enerji boyutu, İran-Çin ilişkilerinin omurgasını oluşturmaya devam etmiştir. 2025'te İran petrolünün Çin'e yönelimi tamamen kesintiye uğramasa da bu ticaret giderek daha kırılgan ve maliyetli bir nitelik kazanmıştır. Yaptırım riski, ödeme mekanizmaları ve lojistik hatlar üzerindeki baskıyı artırmış, bu da yüksek görünürlüklü yatırımlar yerine daha parçalı ve düşük profilli ticari ilişkilerin tercih edilmesine yol açmıştır. İran petrolü Çin'e ciddi iskontolarla satılmış,[3] petrol gölge filolar aracılığıyla Çin'e gönderilmiş, bu da ABD'nin kontrolü nedeniyle ticarette belirgin bir verimin elde edilememesini sağlamıştır.[4] Bu tablo, iki ülke arasındaki ilişkinin derin ekonomik entegrasyondan ziyade yaptırımlar tarafından sınırlandırılmış bir karşılıklı bağımlılık biçiminde işlediğini ortaya koymaktadır. İran açısından Çin, ekonomik izolasyonu tamamen aşmanın değil izolasyonun etkilerini kısmen yumuşatmanın bir aracıdır. Çin açısından ise İran, enerji güvenliği açısından önemli fakat yüksek risk içeren bir tedarikçidir.

12 Mart 2025'te Çin, İran ve Rusya'nın katılımıyla gerçekleştirilen deniz tatbikatları, İran-Çin ilişkilerinin askeri bir ittifaka evrildiği şeklinde yorumlanmamalıdır. Her ne kadar bu tatbikata büyük anlamlar yüklense de Çin İran'la ilişkilerini savunma alanına taşımaktan kaçınmaktadır. Bu tür etkinlikler, daha çok Çin'in Ortadoğu'da deniz güvenliği ve istikrar söylemini destekleyen sınırlı koordinasyon girişimleri

1 "Iran Reaffirms 25-year Cooperation Pact With China as Cornerstone of Bilateral Ties", *Iran Press*, 13 Aralık 2025, https://iranpress.com/content/313927/iran-reaffirms-25-year-cooperation-pact-with-china-cornerstone-bilateral-ties (erişim 15 Aralık 2025).

2 "China Belt and Road Initiative (BRI) Investment Report 2025 H1", *Green Finance & Development Center*, 17 Temmuz 2025, https://greenfdc.org/china-belt-and-road-initiative-bri-investment-report-2025-h1/ (erişim 15 Aralık 2025).

3 Reuters'a göre Brent fiyatının 8-9 USD altında.

4 "Iranian Oil Discounts to China Widen Amid Sanctions, Quota Shortage", *Reuters*, 29 Ekim 2025, https://www.reuters.com/business/energy/iranian-oil-discounts-china-widen-sanctions-quota-shortage-2025-10-29/ (erişim 15 Aralık 2025).

olarak okunmalıdır. Zira tatbikat zaten 2019'dan beri yıllık olarak düzenlenen rutin bir eylemdir. Çin kaynakları da daha sonra yaptığı değerlendirmelerde tatbikatın amacının koordinasyon ve seyrüsefer güvenliği olduğunu açıkça belirtmiştir.[5] Bu durum Pekin'in, İran'ı tamamen dışlamadan fakat bölgesel çatışmalara da doğrudan angaje olmadan bir denge siyaseti izlediğini göstermektedir. Bu yaklaşım, Çin'in klasik ittifak tuzağından kaçınma refleksiyle uyumludur. İran ise bu temasları, uluslararası izolasyona karşı askeri ve diplomatik görünürlüğünü artıran araçlar olarak değerlendirmektedir.

2025 yılı boyunca ABD'nin İran enerji ağını hedef alan yaptırımları da artarak devam etmiştir. ABD yönetimi İran'ın enerji ihracatını kolaylaştıran kişi ve şirketleri yaptırım listesine almıştır.[6] Bu yaptırımlar arasında petrol ve petrol ürünleriyle ilişkili yüzlerce kişi/kuruluş bulunurken, bunlar İran'ın ticaret ağını doğrudan etkilemiştir. Bu adım İran'ın enerji gelirlerini azaltmayı hedeflerken dolaylı yoldan Çin bağlantılı aktörlere de baskı oluşturmuştur. Haliyle, yaptırımlar İran-Çin ilişkilerinin ekonomik derinliğini sınırlayan temel faktör haline gelmiştir. Çin bağlantılı rafineriler, lojistik şirketler ve finansal aracılar üzerinde artan baskı, Pekin'in İran politikasında temkinli olma refleksini güçlendirmiştir. Çin resmi olarak yaptırımları eleştirse de yaptırımların Çinli firmalara uzanması, Pekin'in İran'a daha açık bir taahhüt vermesinin maliyetini de arttırıp zorlaştırmaktadır. Bu da haliyle Çin'in İran konusunda daha temkinli bir politika benimsemesine neden olmaktadır.

Bu bağlamda yaptırımlar, yalnızca İran'ı değil İran-Çin ilişkilerinin yapısal sınırlarını da belirleyen bir mekanizma olarak ortaya çıkmasına neden olmaktadır. İlişki tamamen kopmasa da her yeni yaptırım dalgası, bu ilişkinin maliyetini artırmakta ve sürdürülebilirliğini zorlaştırmaktadır.

12 Günlük Çatışmanın İran-Çin İlişkilerine Etkileri

Haziran 2025'te patlak veren ve 12 gün süren İran-İsrail çatışması, İran-Çin ilişkilerinin sınırlarını ve doğasını görünür kılan en önemli jeopolitik kırılma noktalarından biri olmuştur. Çatışma süresince Çin, İran lehine açık bir angajmana yönelmemiş, bunun yerine taraflara itidal çağrısı yapan, bölgesel istikrarı ve diplomatik çözümü vurgulayan bir söylem benimsemiştir.[7] Pekin'in bu tutumu, İran-Çin ilişkilerinin sıklıkla iddia edildiği gibi stratejik bir askeri ittifak niteliği taşımadığını, aksine yüksek riskli bölgesel çatışmalar karşısında mesafeli ve maliyet-hesaplı bir angajman anlayışıyla şekillendiğini ortaya koymaktadır.

Savaşın enerji alanında yarattığı etki de bu temkinli yaklaşımı pekiştirmiştir. Çatışma süresince İran'ın petrol ihracat kapasitesinde yaşanan ciddi daralma, Çin'in İran kaynaklı enerji tedarikine olan bağımlılığının kırılganlığını açığa çıkarmış, İran'ın Çin için güvenilir ve istikrarlı bir tedarikçi olma iddiasını zayıflatmıştır.[8] Bu gelişme, Çin'in enerji güvenliği stratejisinde İran'ı ikame edilebilir bir kaynak olarak konumlandırdığını göstermektedir. Öte yandan savaşın hemen ardından ABD'nin İran

5 "China and Iran Relations Continue to Deepen", *Global Times*, Mart 2025, https://www.globaltimes.cn/page/202503/1329989.shtml (erişim 15 Aralık 2025).

6 "ABD, İran'ın Enerji İhracatını Hedef Alan Yaptırımlarını Duyurdu", *Anadolu Ajansı*, 15 Aralık 2025, https://www.aa.com.tr/tr/enerjiterminali/enerji-diplomasi/abd-iranin-enerji-ihracatini-hedef-alan-yaptirimlarini-duyurdu/52204 (erişim 15 Aralık 2025).

7 "Foreign Ministry Spokesperson's Regular Press Conference", *Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China*, 17 Haziran 2025, https://www.mfa.gov.cn/eng/xw/fyrbt/202506/t20250617_11651839.html (erişim 15 Aralık 2025).

8 "İsrail-İran Çatışması Nedeniyle Ortadoğu'dan Petrol Akışının Kesilmesi Çin'e Zarar Verecek", *Anadolu Ajansı*, 20 Haziran 2025, https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/israil-iran-catismasi-nedeniyle-orta-dogudan-petrol-akisinin-kesilmesi-cine-zarar-verecek/3605425 (erişim 15 Aralık 2025).

enerji sektörü ve ihracat ağlarına yönelik yaptırımları yeniden ve daha sert biçimde gündeme getirmesi, Çin açısından İran'la ekonomik ilişkilerin maliyetini daha da artırmıştır. Bu durum, Pekin'in İran'a yönelik büyük ölçekli yatırım ve uzun vadeli ekonomik taahhütlerden bilinçli biçimde kaçınmasının rasyonel temelini güçlendirmiştir.

Bununla birlikte, çatışma süresince Pekin'in İran lehine açık bir destek sunmaktan kaçınması ve açıklamalarını genel geçer ifadelerle sınırlaması, Tahran'da belirli ölçüde hayal kırıklığı yaratmıştır.[9] İran açısından Çin, uzun süredir "stratejik ortak" olarak tanımlanan ve Batı yaptırımlarına karşı alternatif bir güç merkezi olarak görülen aktör konumundayken kriz anında bu ortaklığın somut bir desteğe dönüşmemesi, ilişkinin asimetrik doğasını bir kez daha ortaya koymuştur. Bu durum, İran elitleri ve stratejik çevreleri nezdinde Çin'in İran'la ilişkilerinde ideolojik dayanışmadan ziyade riskten kaçınma ve maliyet hesaplarına dayalı pragmatik bir çizgi izlediği yönündeki algıyı güçlendirmiştir. Dolayısıyla Çin'in tarafsızlığı, Pekin açısından rasyonel bir denge politikası olarak okunabilirken İran perspektifinden bakıldığında bu tutum, "stratejik ortaklık" söylemi ile kriz anındaki davranış arasındaki mesafenin açığa çıkması anlamına gelmiş ve ilişkideki beklenti düzeyinin yeniden sorgulanmasına yol açmıştır.

Son olarak, 12 günlük çatışma Çin için sınırlı da olsa yeni diplomatik manevra alanları yaratmıştır. Pekin, doğrudan taraf olmadan, Ortadoğu'da istikrar ve arabuluculuk söylemini öne çıkarma fırsatı yakalamıştır. Ancak bu diplomatik görünürlük, İran-Çin ilişkilerinde güvenlik veya savunma eksenli bir derinleşmeye dönüşmemiştir. Tüm bu unsurlar birlikte değerlendirildiğinde, İran-İsrail çatışması, İran-Çin ilişkilerinin ideolojik yakınlık ya da blok siyaseti üzerinden değil risk yönetimi, enerji güvenliği ve yaptırım maliyetleri temelinde şekillendiğini açık biçimde göstermiştir.

2026'da Neler Olabilir?

Senaryo 1: En Olası Senaryo Kontrollü Derinleşme

2026 yılında İran-Çin ilişkilerinin mevcut seviyesini koruması en muhtemel senaryo gibi görünmektedir. İki ülke ilişkilerinin sembolik bir yakınlık ile sınırlı ekonomik iş birliği arasında salınması muhtemeldir. Büyük ölçekli yatırımların artması beklenmemekle birlikte, enerji ticareti ve diplomatik temasların sürmesi olasıdır. 2025'in Haziran ayında ABD yaptırımlarının ve denizcilik baskılarının sonucu olarak İran'ın Çin'e gönderdiği ham petrol sevkiyatı Mayıs'ta yaklaşık %20 düşmüştür.[10] Bu düşüş, yaptırımların lojistik ve finansal kanallar üzerindeki etkisini gösteren somut bir veridir. Bu da Çin'in İran'la yakın gibi görünen ilişkilerinde aslında risk faktörünün ön planda olduğunu göstermektedir. Bu durum yaptırımların pratik etkisinin olduğunu, ancak risk ve uyum maliyetlerinin Çinliler tarafından göz ardı edilmediğini ortaya koymaktadır.

Tüm bu nedenler göz önünde bulundurulduğunda, karar alıcıların İran-Çin ilişkilerinde ani ve iddialı sıçramalar yerine süreklilik ve istikrarı önceleyen bir yaklaşımı benimsemeleri kritik önem taşımaktadır. Zira Çin'in İran politikasında risk yönetimi temel belirleyici unsur olmaya devam edecektir.

---

9 Theo Nencini ve Veronica Turrini, "Iranian Experts Debate the Future of the Iran–China Relationship After the Twelve-Day War", *ChinaMed – Mediterranean Observatory*, 26 Eylül 2025, https://www.chinamed.it/observer/iranian-experts-debate-the-future-of-the-iran-china-relationship-after-the-twelve-day-war (erişim 16 Aralık 2025).

10 "Iran crude oil flows to China drop as sanctions bite", *Iran International*, 4 Haziran 2025, https://www.iranintl.com/en/202506049019 (erişim 16 Aralık 2025).

Senaryo 2: Yaptırım Baskısının Artması ve Belirsizlik

Yaptırımların daha da genişletilmesi durumunda, İran-Çin ilişkilerinin tamamen kopması beklenmemelidir. Aksine bu, ilişkilerin daha örtük, daha karmaşık ve işlem maliyeti yüksek bir yapıya evrilmesi anlamına gelecektir. Özellikle enerji ticareti ve stratejik emtia akışları, resmi kanalların daralmasıyla birlikte gölge ağlar, aracılar ve dolaylı finansman mekanizmaları üzerinden yürütülmeye devam edebilir. Bu durum, ikili ticaret hacminde kısa vadeli dalgalanmalara yol açarken uzun vadede ticaretin yüksek risk gerektiren kritik sektörlere yoğunlaşmasına neden olabilir.

Ödeme sistemleri açısından bakıldığında, yaptırımların derinleşmesi Çinli ve İranlı aktörleri yerel para birimleriyle ticaret, takas mekanizmaları, devlet destekli küçük bankalar veya resmî olmayan finansal aracı ağlarına daha fazla bağımlı hale getirecektir. Ancak bu tür düzenlemeler, işlem sürelerini uzatmakta ve taraflar için hukuki belirsizlikleri artırmaktadır. Şeffaflığın azalmasıyla birlikte sözleşme güvenliği zayıflarken hem kamu hem de özel sektör aktörleri açısından risk primi belirgin biçimde yükselecektir.

Bu yapısal dönüşümün en kırılgan yansımalarından biri enerji piyasalarında ortaya çıkabilir. İran petrolünün Çin pazarına yönelmesi, indirimli fiyatlar üzerinden cazip bir tedarik imkanı sunsa da sevkiyatların sigortalanması, taşımacılık rotalarının güvenliği ve arz sürekliliği konularında öngörülemezlik artmaktadır. Bu durum yalnızca İran-Çin enerji ilişkilerini değil Ortadoğu enerji arz dengelerini ve küresel petrol fiyatlamasını da dolaylı biçimde etkileme potansiyeline sahiptir.

Dolayısıyla genişleyen yaptırımlar, İran-Çin ilişkilerini sona erdirmekten ziyade, bu ilişkileri daha az görünür, daha kırılgan ve daha maliyetli bir yapıya sürüklemektedir. Bu da iki ülke arasındaki stratejik iş birliğinin sürdürülebilirliğini, ekonomik rasyonalite kadar jeopolitik risk yönetimi kapasitesine de bağımlı hale getirmektedir.

Senaryo 3: Çok Düşük Olasılık Olarak İran-Çin Askeri Yakınlaşması

Bölgesel çatışmaların yeniden tırmanması, İran-Çin güvenlik temaslarını artırabilir. Ancak bu artışın stratejik bir askerî ittifaka dönüşmesi beklenmemelidir. Çin, bu tür bir ittifakın Batı ile ilişkilerinde yaratacağı maliyetin farkındadır. Çin açısından İran'la derin ve açık bir askerî ittifak, yalnızca Ortadoğu'daki güvenlik dengelerini değil Çin'in Batı ile olan ekonomik, teknolojik ve diplomatik ilişkilerini de doğrudan etkileyecek yüksek maliyetli bir tercihi beraberinde getirecektir. Pekin, özellikle ABD ve Avrupa Birliği ile ilişkilerinde ikincil yaptırımlar, teknoloji kısıtlamalar ve tedarik zinciri riskleri yaratabilecek adımlardan mümkün mertebe kaçınmaya çalışmaktadır.

Bu nedenle güvenlikleşmenin artması en fazla sınırlı, örtük ve düşük profilli iş birliği biçiminde ortaya çıkacaktır. Bu çerçevede istihbarat paylaşımı, deniz güvenliği, terörle mücadele söylemi veya savunma teknolojilerine ilişkin temaslar gündeme gelebilir. Ancak bu alanlarda dahi Çin'in yaklaşımı, görünürlüğü düşük tutan ve doğrudan taraf olma izlenimi yaratmayan bir çizgide kalacaktır. Ayrıca, Çin'in Ortadoğu'daki genel stratejisi dikkate alındığında, İran lehine açık bir güvenlik angajmanı, Pekin'in Suudi Arabistan, BAE ve İsrail gibi diğer bölgesel aktörlerle kurduğu dengeli ilişkilerle de çelişecektir.

Sonuç

2025 yılı, İran-Çin ilişkilerinde bir genişleme yılı olmaktan ziyade, ilişkinin sınırlarının test edildiği ve yeniden tanımlandığı bir denge yılı olmuştur. Diplomatik söylem canlılığını korurken ekonomik ve gü-

venlik alanlarında temkinli bir ilerleme gözlenmiştir. Bu tablo, Çin'in İran'a yönelik politikasının ideolojik yakınlıktan çok stratejik maliyet-fayda hesaplarına dayandığını açıkça ortaya koymaktadır.

2026 yılında da İran-Çin ilişkilerinin yönünü belirleyecek temel faktörler yaptırımların seyri, bölgesel güvenlik riskleri ve Çin'in küresel jeoekonomik öncelikleri olacaktır. İki başkent arasındaki ilişki ne tam bir stratejik ittifaka ne de kolayca çözülebilecek bir taktik yakınlaşmaya indirgenebilir. Aksine İran-Çin ilişkileri, çok kutuplu uluslararası sistemde sınırlı ama dirençli bir denge ilişkisi olarak varlığını sürdürmeye devam edecektir.

Kaynakça

Anadolu Ajansı. "ABD, İran'ın Enerji İhracatını Hedef Alan Yaptırımlarını Duyurdu." *Anadolu Ajansı-Enerji Terminali*, 15 Aralık 2025. https://www.aa.com.tr/tr/enerjiterminali/enerji-diplomasi/abd-iranin-enerji-ihracatini-hedef-alan-yaptirimlarini-duyurdu/52204.

Global Times. "China and Iran Relations Continue to Deepen." *Global Times*, Mart 2025. https://www.globaltimes.cn/page/202503/1329989.shtml.

Green Finance & Development Center. *China Belt and Road Initiative (BRI) Investment Report 2025 H1*. 17 Temmuz 2025. https://greenfdc.org/china-belt-and-road-initiative-bri-investment-report-2025-h1/.

Iran International. "Iran Crude Oil Flows to China Drop as Sanctions Bite." *Iran International*, 4 Haziran 2025. https://www.iranintl.com/en/202506049019.

Iran Press. "Iran Reaffirms 25-Year Cooperation Pact with China as Cornerstone of Bilateral Ties." *Iran Press*, 13 Aralık 2025. https://iranpress.com/content/313927/iran-reaffirms-25-year-cooperation-pact-with-china-cornerstone-bilateral-ties.

Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China. "Foreign Ministry Spokesperson's Regular Press Conference". Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, 17 Haziran 2025. https://www.mfa.gov.cn/eng/xw/fyrbt/202506/t20250617_11651839.html.

Nencini, Theo ve Veronica Turrini. "Iranian Experts Debate the Future of the Iran–China Relationship After the Twelve-Day War." *ChinaMed – Mediterranean Observatory*, 26 Eylül 2025. https://www.chinamed.it/observer/iranian-experts-debate-the-future-of-the-iran-china-relationship-after-the-twelve-day-war.

Reuters. "Iranian Oil Discounts to China Widen Amid Sanctions, Quota Shortage." *Reuters*, 29 Ekim 2025. https://www.reuters.com/business/energy/iranian-oil-discounts-china-widen-sanctions-quota-shortage-2025-10-29/.

İran Ekonomisi: 2025'in Muhasebesi ve 2026'ya Bakış

Murat Aslan
Prof. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Giriş

İran ekonomisi açısından 2025 yılı, yeni bir kırılma noktasından ziyade uzun süredir biriken yapısal sorunların ve ertelenmiş politika tercihlerinin sonuçlarının daha görünür hâle geldiği sıkıntılı bir yıl olarak değerlendirilebilir. Yüksek ve kalıcı enflasyon, kırılgan döviz kuru yapısı, sınırlı büyüme performansı ve kamu maliyesinde giderek daralan hareket alanı, yıl boyunca yaşanan gelişmelerin temel arka planını oluşturmuştur. Bu çerçevede 2025'te gözlenen ekonomik dalgalanmaların siyasi ve ekonomik çerçeveyi kapsayacak şekilde geniş bir bakış açısından incelenmesi daha tutarlı olacaktır.

Bu çalışma, 2025 yılı boyunca İran ekonomisinde öne çıkan gelişmeleri betimleyici bir çerçevede incelemeyi ve bu gelişmelerin ardındaki temel nedenleri tarihsel ve yapısal bir bağlam içinde tartışmayı amaçlamaktadır. Metin, ileriye dönük güçlü nedensellik iddiaları kurmaktan ziyade mevcut durumu anlamlandırmaya odaklanmaktadır. Bu kapsamda petrol gelirlerine dayalı büyüme modeli, mali baskılar altında yürütülen para politikası, sübvansiyon rejiminin kamu maliyesi üzerindeki yükü, kur rejimine ilişkin tercihler ile enerji ve altyapı alanlarında biriken yatırım açığı temel belirleyici unsurlar olarak ele alınacaktır.

İzleyen bölümlerde, bu yapısal çerçeve ışığında 2025 yılına ilişkin büyüme, enflasyon, istihdam, döviz kuru ve petrol gelirleri bir "yılın muhasebesi" mantığıyla incelenmekte, Haziran 2025'teki "12 günlük çatışma" ve yılın son çeyreğinde artan kur gerilimi, mevcut kırılganlıkları derinleştiren hızlandırıcı şoklar olarak değerlendirilmektedir. Son bölümde ise bu miras çerçevesinde 2026 yılına ilişkin olası makroekonomik görünüm ve sınırlı politika manevra alanı tartışılmaktadır.

Arka Plan: Yapısal Kırılganlıklar ve Birikimli Dengesizlikler

İran ekonomisinin karşı karşıya olduğu kırılganlıklar, kısa vadeli konjonktürel dalgalanmalardan ziyade uzun bir tarihsel süreç boyunca biriken yapısal dengesizliklerin ve bu dengesizlikleri yeniden üreten siyasal iktisat tercihlerinin bir sonucudur. Bu kırılganlıkların derinliği ve çok katmanlı niteliği, geçici büyüme dönemlerinin neden kalıcı ve kapsayıcı bir refah artışına dönüşemediğini açıklamaktadır. Söz konusu sorunlar yalnızca teknik politika hatalarına indirgenemez. Bu aynı zamanda devlet aygıtı içindeki güçlü kurumlar ile yönetici elitler arasında, siyasal iktidar ile ekonomik kaynakların kontrolü ekseninde süregelen kurumsal güç mücadelelerinin bir yansımasıdır. Kamu kaynaklarının tahsisi, bütçe önceliklerinin belirlenmesi, sübvansiyon rejiminin kapsamı ve kredi kanallarının dağılımı, büyük ölçüde bu rekabetçi kurumsal denge tarafından şekillendirilmektedir.

Bu çerçevede İran'ın ekonomik performansını yalnızca büyüme ya da enflasyon göstergeleri üzerinden değerlendirmek yetersiz kalmaktadır. Kamu maliyesinin yapısı, para ve maliye politikaları arasındaki ilişki, devletin ekonomi içindeki rolü ve bu rolün siyasal meşruiyetle kurduğu bağ, farklı güç merkezlerinin bu alanlar üzerindeki nüfuz mücadelesiyle birlikte ele alınmalıdır. Bu mücadele, ekonomik karar alma süreçlerinde tutarlılığı ve öngörülebilirliği zayıflatmakta, kısa vadeli istikrarı önceleyen, ancak uzun vadeli verimlilik ve yatırım kapasitesini aşındıran politikaların süreklilik kazanmasına zemin hazırlamaktadır.

Bu siyasal iktisat çerçevesi içinde İran ekonomisinin en belirgin yapısal özelliği, petrol ve doğalgaz gelirlerine olan yüksek ve kalıcı bağımlılıktır. Hidrokarbon gelirleri yalnızca ihracat ve döviz kazançlarının değil kamu bütçesinin, yarı-kamusal kurumların ve kamu-özel ara alanının temel finansman kaynağını oluşturmaktadır. Bu yapı, küresel enerji fiyatlarındaki dalgalanmalara ve yaptırımların yarattığı kısıtlara karşı ekonomiyi son derece hassas hâle getirmektedir. Petrol fiyatlarının görece yüksek seyrettiği dönemlerde bu bağımlılık yönetilebilir görünürken fiyat şokları ve yaptırımların yoğunlaştığı dönemler, bu modelin sınırlarını açık biçimde ortaya koymuştur.[1]

Bu kırılganlık, cari ABD doları cinsinden Gayrisafi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) verilerinde açık biçimde izlenmektedir. 2010-2012 döneminde yüksek seviyelere ulaşan millî gelir, izleyen yıllarda keskin biçimde gerilemiş ve ekonominin dış şoklara karşı ne denli savunmasız olduğu ortaya çıkmıştır. Sonraki yıllarda gözlenen toparlanmalar ise sınırlı kalmıştır. Bu durum, İran ekonomisinde büyümenin neden süreklilik kazanamadığını ve dönemsel iyileşmelerin neden kalıcı bir refah artışı yaratamadığını göstermiştir. Ortaya çıkan tablo, yapısal reform ihtiyacının ertelenemez bir nitelik kazandığını ortaya koyarken mevcut kurumsal yapı ve güç dengelerinin bu reformların tutarlı biçimde hayata geçirilmesini zorlaştırdığını da göstermektedir.

Petrol gelirlerindeki oynaklık, kamu maliyesinde kalıcı bir istikrarsızlık yaratırken harcama tarafının siyasal ve toplumsal nedenlerle görece katı kalması bütçe açıklarını kronik hâle getirmiştir. Enerji sübvansiyonları, gıda destekleri, yarı-kamusal vakıflara aktarılan kaynaklar ve güvenlik harcamaları, bütçenin esnekliğini ciddi biçimde sınırlamaktadır. Uluslararası Enerji Ajansı (IEA) verilerine göre İran'da enerji sübvansiyonlarının GSYİH'ye oranı %25'in üzerindedir. Bu oran küresel ölçekte istisnai derecede yüksektir.[2] Bu büyüklük, sübvansiyonların yalnızca ekonomik bir politika aracı değil siyasal meşruiyetin yeniden üretildiği ve toplumsal istikrarın korunmaya çalışıldığı bir mekanizma olarak işlev gördüğünü ortaya koymaktadır. Dolayısıyla mali disiplinin tesis edilmesi, teknik olduğu kadar siyasal açıdan da son derece güç bir süreçtir.

Bu sorunlar yumağını anlamak açısından maliye politikası ile para politikası arasındaki etkileşim kritik bir analitik çerçeve sunmaktadır. İran'da bütçe açıklarının finansmanında Merkez Bankası kaynaklarının doğrudan ya da dolaylı biçimde kullanılması, literatürde "mali baskınlık (*fiscal dominance*)" olarak tanımlanan bir yapıya işaret etmektedir. Repo işlemleri, hazine avansları ve kamu bankaları üzerinden sağlanan likidite, kısa vadede kamu finansmanını mümkün kılmakta, ancak orta vadede para politikası fiyat istikrarı hedefini ikincil plana iterek enflasyonist baskıları kalıcılaştırmaktadır.

1 World Bank, Iran Economic Monitor: Sustaining Growth Amid Rising Geopolitical Tensions, Spring 2024 (Washington, DC: World Bank, 2024), erişim 28 Aralık 2025, https://documents1.worldbank.org/curated/en/099051007102421530/pdf/IDU-39800829-628d-4b5a-a9f9-728b946987e4.pdf

2 International Energy Agency (IEA), Fossil Fuel Subsidies 2025 (Paris: IEA, 2025), Iran country section.

Bu kurumsal yapı altında reform girişimleri, kısa vadede toplumsal refah üzerindeki maliyetleri nedeniyle güçlü siyasal ve toplumsal dirençle karşılaşmakta, bu durum hükümetleri ya reformlardan geri adım atmaya ya da söz konusu düzenlemeleri sınırlı, parçalı ve tutarsız biçimde uygulamaya itmektedir. Bu çerçevede para politikası, bağımsız bir istikrar aracı olmaktan ziyade mali ihtiyaçlara tâbi bir aygıta dönüşmektedir. Bu yapının kaçınılmaz sonucu ise yüksek ve kronik enflasyondur.

Tüketici enflasyonu, uzun bir dönem boyunca dalgalı ancak yükselen bir seyir izledikten sonra kalıcı biçimde yüksek seviyelere sabitlenmiştir. Enflasyonun uzun süre %40 bandının üzerinde seyretmesi, fiyat istikrarının fiilen ortadan kalktığını göstermektedir. Dahası, İran'da enflasyon yalnızca parasal bir olgu değil siyasal iktisat bağlamında işleyen bir yeniden dağıtım mekanizmasıdır. Sabit gelirli kesimler reel gelir kaybına uğrarken dövize ve varlık piyasalarına erişimi olan kesimler görece korunabilmektedir.[3]

Bu yeniden dağıtım mekanizmasının önemli, ancak çoğu zaman örtük kalan bir boyutu bankacılık sektörü üzerinden işlemektedir.[4] Negatif reel faiz koşullarında ticari bankaların kamu tarafından ihraç edilen hazine kâğıtlarını bilançolarında taşımaları, teknik olarak kârlılığı ve sermaye yeterliliğini zayıflatıcı bir unsur olarak değerlendirilmelidir. Ne var ki uygulamada bu maliyetin, bankaların döviz piyasalarındaki aracılık faaliyetleri, çoklu kur rejiminden kaynaklanan arbitraj imkânları ve dış ticaret finansmanı içindeki ayrıcalıklı konumları aracılığıyla kısmen telafi edildiği bilinmektedir.[5] Bu durum, mali baskınlık rejiminin yalnızca Merkez Bankası üzerinden değil, bankacılık sistemi aracılığıyla da yeniden üretildiğini göstermektedir.

Makroekonomik kırılganlıklar, istihdam piyasasında da belirgin biçimde kendini göstermektedir. Uzun yıllar boyunca istihdam oranının dar bir bantta sıkışması, ekonominin artan işgücünü istihdama dönüştürme kapasitesinin yapısal olarak sınırlı olduğunu ortaya koymaktadır. Genç ve geniş bir çalışma çağındaki nüfus, üretken ve nitelikli istihdam yaratma kapasitesi yetersiz kaldığında, ekonomik bir fırsat olmaktan çıkarak toplumsal ve makroekonomik baskıları artıran bir unsura dönüşmektedir.

Bu makroekonomik sorunların merkezinde petrol sektörü yer almaya devam etmektedir, ancak petrol yalnızca bir gelir kaynağı değil bütçe dengeleri, enerji arzı ve çevresel maliyetler üzerinden çok boyutlu bir politika alanı hâline gelmiştir. Ham petrol ihracat hacmindeki artışlar, indirimli satışlar, taşıma ve sigorta maliyetleri ile tahsilat sorunları nedeniyle gelir tarafında aynı ölçüde bir iyileşme yaratamamaktadır.[6]

Son olarak, İran'ın yapısal kırılganlıklarını yalnızca mali ve parasal göstergelerle açıklamak eksik kalmaktadır. Su kıtlığı, enerji altyapısındaki yıpranma ve kronik hava kirliliği gibi çevresel ve altyapısal sorunlar, artık ekonomik performansı doğrudan sınırlayan yapısal arz kısıtları hâline gelmiştir.[7] Bu alanlarda geçmişte gündeme gelen reform girişimleri ise yüksek toplumsal maliyet algısı ve devlet ile toplum arasındaki güven eksikliği nedeniyle hızla siyasallaşmıştır. Bu durum söz konusu düzenlemelerin tutarlı ve kapsamlı biçimde uygulanmasını büyük ölçüde engellemiştir.

---

3 International Monetary Fund (IMF), *World Economic Outlook Database*, October 2025 (Washington, DC: IMF, 2025), Iran data.

4 World Bank. Iran Economic Monitor: Sustaining Growth Amid Rising Geopolitical Tensions. Washington, DC, 2024.

5 Donya-ye Eqtesad, "Naghshe-ye Bankha dar Mahar-e Kasri-ye Budjeh va Bazar-e Arz," çeşitli sayılar, 2023-2025.

6 Foundation for Defense of Democracies (FDD), Iran's Oil Exports and Floating Storage: Monthly Assessment, December 2025.

7 International Energy Agency (IEA), Iran Energy Outlook and Infrastructure Challenges (Paris: IEA, 2025); International Energy Agency (IEA), Fossil Fuel Subsidies 2025.

2025 Yılı İran Ekonomisi

Bu bölüm, bir önceki bölümde çizilen yapısal çerçevenin 2025 yılı boyunca hangi kanallar üzerinden somutlaştığını ortaya koymaktadır. 2025 yılı, İran ekonomisinde nicel göstergelerde sınırlı bir toparlanmanın gözlendiği, buna karşılık yapısal kırılganlıkların niteliksel olarak derinleştiği bir dönem olarak değerlendirilmelidir. Petrol üretimi ve ihracatının tamamen durmaması, ekonomik faaliyetin asgari bir düzeyde devam etmesini mümkün kılmış, ancak bu sınırlı katkı, enflasyon-kur-bütçe açığı üçgenine sıkışmış makroekonomik yapının çözülmesi için yeterli olmamıştır. Reel gelirlerdeki erimenin sürmesi, artan jeopolitik ve finansal risk primi ile yatırım iştahındaki belirgin gerileme, 2025 yılında kaydedilen büyümenin hem düzeyini hem de niteliğini olumsuz etkilemiştir.

Bu görünüm, Grafik 1'de sunulan cari ABD doları cinsinden GSYİH patikasında açık biçimde izlenmektedir. 2021 sonrasında gözlenen toparlanma, önceki yıllarda yaşanan sert daralmanın yalnızca sınırlı bir bölümünü telafi edebilmiş, milli gelir 2024-2025 itibarıyla hâlâ 2010-2012 dönemindeki zirvelerin belirgin biçimde altında seyretmiştir. Ortaya çıkan bu tablo, büyümenin neden kalıcı ve kapsayıcı bir refah artışına dönüşemediğini ortaya koyarken 2025 yılının yüksek oynaklık altında düşük trend büyüme yılı olarak tanımlanmasını da doğrulamaktadır. Nitekim Uluslararası Para Fonu (IMF), 2025 yılı için reel büyümenin yaklaşık %0,6 düzeyinde kalacağını öngörmektedir. Ekonomik faaliyet, petrol ve enerji sektörünün sağladığı sınırlı "nefes alanı" ile tarım ve hizmetler sektörlerinde –özellikle kuraklık, reel gelir kaybı ve iç talep daralması nedeniyle– zayıflayan dinamikler arasında sıkışmış görünmektedir.

Grafik 1: Gayrisafi Yurt İçi Hasıla (GSYİH)

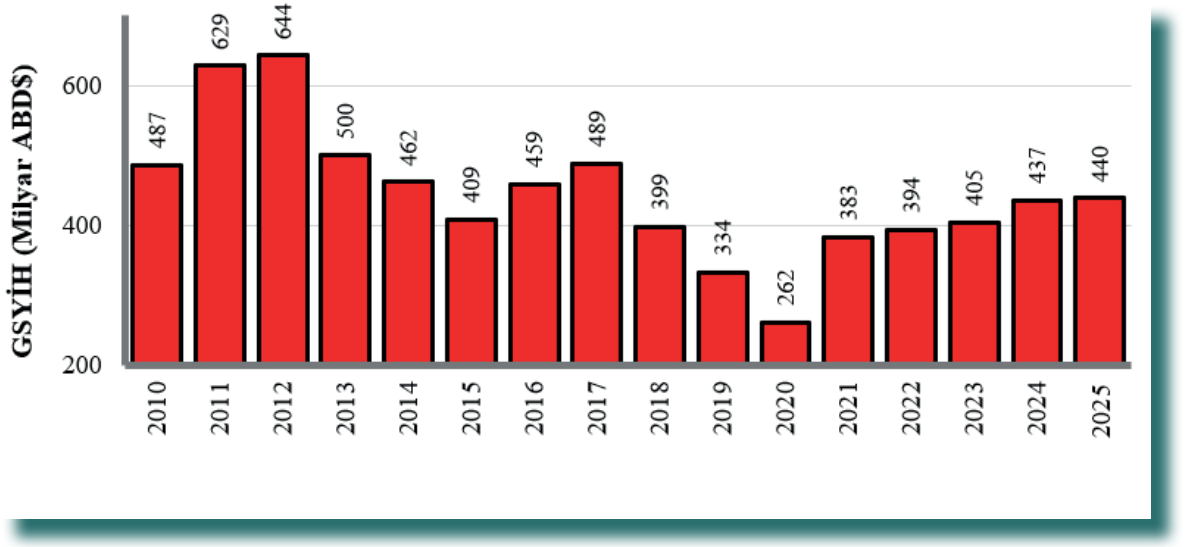

Kaynak: Dünya Bankası rakamları kullanılmıştır.

Notlar:
1. Hesaplama cari USD kuru dikkate alınarak yapılmıştır.
2. 2025 yılı verisi IMF tahmini dikkate alınarak hesaplanmıştır.

Enflasyon, 2025 yılı boyunca İran ekonomisinin temel belirleyeni olmayı sürdürmüş ve açık biçimde yapışkan bir nitelik kazanmıştır. Grafik 2'nin gösterdiği üzere, 2018 sonrasında kronikleşen enflasyon

patikası 2025'te de kırılamamış, kur geçişkenliği, bütçe açıklarının finansman biçimi, enerji ve gıda tarafındaki arz kısıtları ile beklenti kanalı, fiyat artışlarını yıl boyunca yüksek seviyelerde tutmuştur. IMF'nin ortalama TÜFE enflasyonu için verdiği yaklaşık %42,4 oranı, yüksek enflasyonun artık geçici bir sapma değil, fiilen bir "yeni normal" hâline geldiğini teyit etmektedir.[8]

Bu bağlamda enflasyon, yalnızca parasal bir büyüklük değil, siyasal iktisat perspektifinde işleyen güçlü bir yeniden dağıtım mekanizması olarak da işlev görmüştür. Ücretliler ve sabit gelirli kesimler reel gelir kaybına uğrarken, dövize ve varlık piyasalarına erişimi olan kesimler görece korunabilmiştir.

IMF'nin 2025 yılı için toplam işsizlik oranını yaklaşık %9,2 düzeyinde göstermesi, yüzeyde yönetilebilir bir tablo sunsa da İran işgücü piyasasındaki temel sorun, işsizlik oranının düzeyinden ziyade işsizliğin demografik dağılımı ve ücretlerin reel olarak hızla aşınmasıdır. Nitekim Dünya Bankası kalkınma istatistiklerine göre genç işsizlik oranının %27 civarında seyretmesi, özellikle eğitimli genç nüfusun işgücü piyasasına entegrasyonunda derin ve kalıcı bir yapısal tıkanmaya işaret etmektedir.[9]

Buna ek olarak, iş bulma ihtimalinin zayıflaması nedeniyle iş aramaktan vazgeçenlerin –özellikle kadınların– sayısındaki artış, resmî işsizlik oranlarının gerisinde kalan geniş tabanlı bir gizli işsizliğin varlığını ortaya koymaktadır. İşgücüne katılım oranındaki düşüş, işsizliğin dar tanımlı istatistiklerle kavranamayacağını göstermektedir. Bu eğilim, istihdam yaratma kapasitesinin toplum genelinde zayıfladığı yapısal bir soruna işaret etmektedir.

Grafik 2: Tüketici Enflasyonu (%)

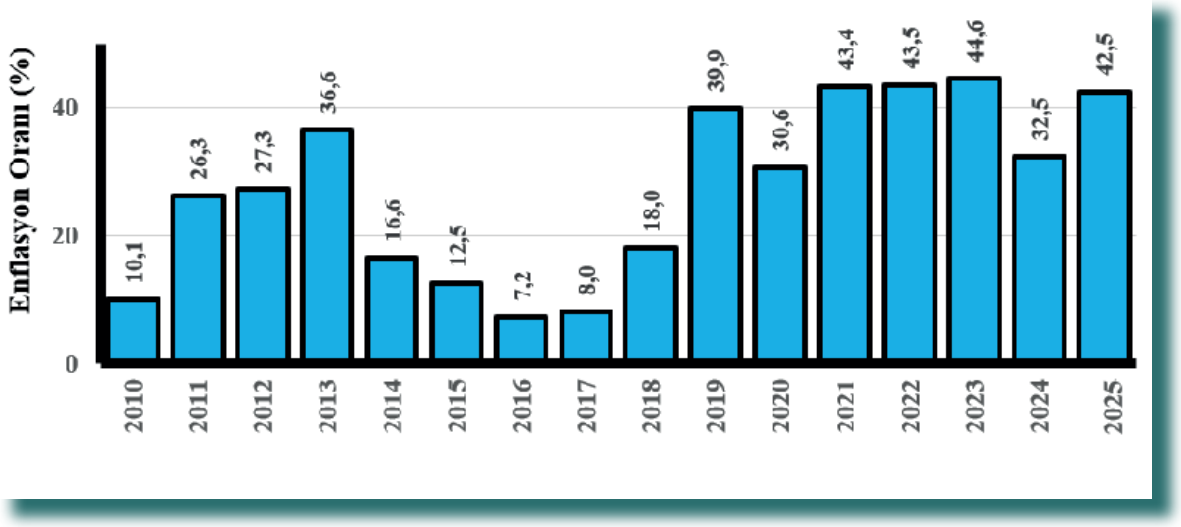

Kaynak: Dünya Bankası rakamları kullanılmıştır.

Not: 2025 yılı verisi 2025 yılı Aralık ayı enflasyon oranı tahminine dayanarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

8 International Monetary Fund (IMF), Middle East and Central Asia Regional Outlook (Washington, DC: IMF, 2025), Iran chapter.

9 Dünya Bankası, "Dünya Kalkınma Göstergeleri" için bakınız: https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators

Bu çerçevede sorun, giderek "istihdam var, gelir yok" algısının ötesine geçerek, özellikle gençler açısından "istihdam da yok, beklenti de" şeklinde özetlenebilecek bir toplumsal hoşnutsuzluk kanalına dönüşmüş, söz konusu algı 2025 yılı boyunca artan sosyal gerilimin önemli belirleyicilerinden biri hâline gelmiştir.

Grafik 3: İstihdam Oranı (%)

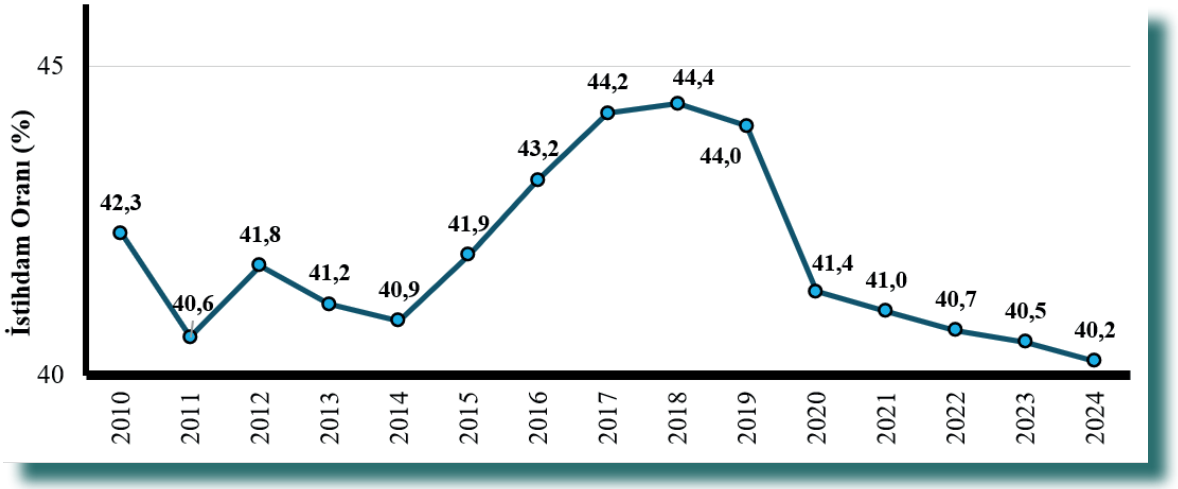

Kaynak: Dünya Bankası rakamları kullanılmıştır.

Kur cephesinde 2025 yılı, beklenti şoklarının en hızlı ve en sert biçimde fiyatlandığı alan olmuştur. Yılın ikinci yarısında belirginleşen kur zayıflığı, İran para biriminin Aralık 2025'te serbest piyasada tarihsel dip seviyelere gerilemesine yol açmıştır. Bu süreçte kur hareketleri, herhangi bir güvenilir kur çıpasının yokluğunda enflasyon beklentilerinin yönetilmesini ciddi biçimde zorlaştırmış, ithalat maliyetleri ve ara malı fiyatları hızla yükselirken firmaların ve hane halklarının fiyatlama davranışlarında dolarizasyon eğilimi belirgin biçimde güçlenmiştir. Kurda yaşanan bu bozulma, Grafik 2'de gözlenen yüksek enflasyon patikasını daha yapışkan hâle getirerek fiyat istikrarı açısından geri besleme mekanizmalarını kuvvetlendirmiştir.

Bu genel çerçeve, Grafik 4'te sunulan kur dinamikleri üzerinden daha net biçimde izlenebilmektedir. 2025 Ocak ayının ilk günlerinde serbest piyasada ABD doları/tümen kuru yaklaşık 80.700 düzeyinde işlem görürken, Ocak-Nisan döneminde tümen hızla değer kaybetmiş ve Nisan ayı başında kur 104.200 tümen seviyesine kadar yükselmiştir. Ancak Nisan ayının ortalarından itibaren kurda belirgin bir düzelme yaşanmış ve ay sonuna doğru 80.000 tümen civarına geri çekilmiştir.

İsrail ile yaşanan 12 günlük çatışma sürecinde (13-24 Haziran 2025) dahi kurda kayda değer bir sıçrama gözlenmemiş, serbest piyasa kuru 94.000 tümen düzeylerinde görece yatay bir seyir izlemiştir. Buna karşılık, Eylül ve Ekim aylarında volatilitenin yeniden arttığı gözlemlenmiştir. Buna ilave olarak, özellikle Kasım ayı başından itibaren

İran para biriminin ABD doları karşısında hızlanan bir değer kaybı sürecine girdiği ve yılın son çeyreğinde kur artışının belirgin biçimde ivmelendiği görülmektedir. Bu ivmelenme sonucunda Aralık ayının son haftasında serbest piyasa dolar kuru 140.000 tümen eşiğini aşmış, 28 Aralık tarihinde serbest piyasada 1 ABD doları 143.200 tümen düzeyinden işlem görmüştür.

Grafik 4: 2025 Yılı Döviz Kuru (1 USD=Tümen)

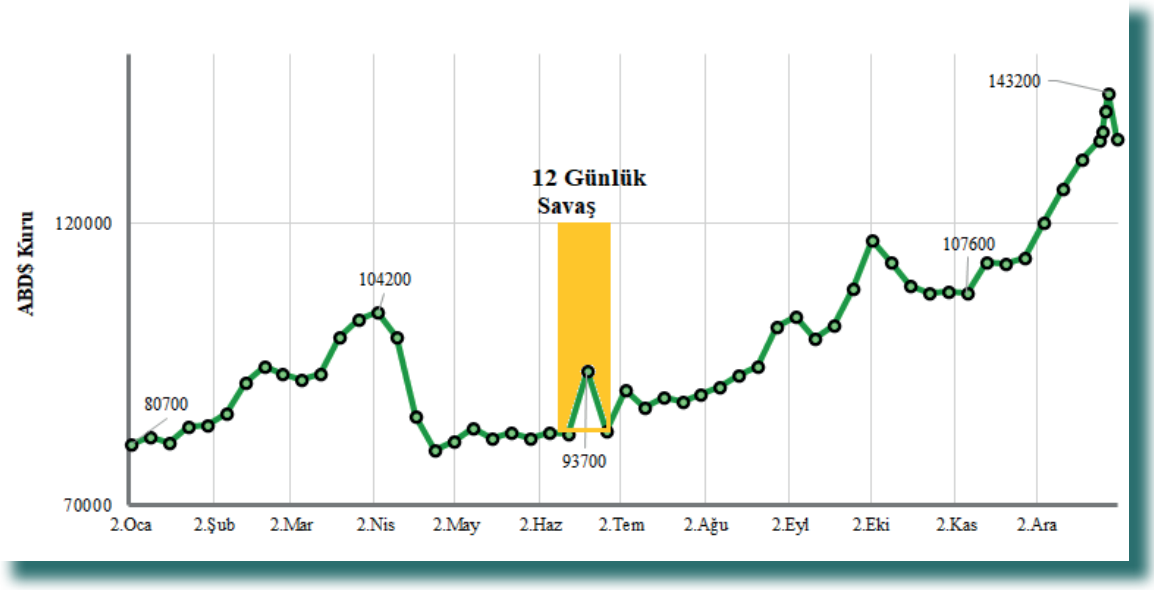

Kaynak: Dünya Bankası rakamları kullanılmıştır.

Aralık ayının sonunda meydana gelen bu "kur atağı", yalnızca iktisadi değil toplumsal ve siyasal bir kırılma anına dönüşmüştür. 2025 yılı başında serbest piyasada 1 ABD doları=80.700 tümen düzeyinde olan kur, yıl sonunda 140.000 tümenin üzerine çıkarak son derece sert bir değer kaybına işaret etmiştir. Bu gelişme, İran para birimi tümenin ABD doları karşısında yıl içinde yaklaşık %73,5 oranında değer kaybettiğini ortaya koyarken ücret geliriyle geçinen hane halklarının satın alma gücünün ABD doları cinsinden ciddi biçimde aşındığını göstermektedir. Ancak kur şokunun etkileri yalnızca bu kesimle sınırlı kalmamış, döviz girdisine bağımlı sektörlerde faaliyet gösteren firmalar açısından da fiyatlama ve stok yönetimini ciddi biçimde zorlaştırmıştır.

Firmaların sattıkları malları yeniden tedarik ettiklerinde mevcut satış fiyatlarının üzerinde maliyetle karşılaşma riskinin artması, ticari kararları yüksek belirsizlik altında bırakmış, bu durum piyasada arzın daralmasına, fiyat katılığının güçlenmesine ve enflasyonist baskıların daha kalıcı hâle gelmesine zemin hazırlamıştır. Nitekim söz konusu gelişmeler, Aralık ayı sonunda başlayan protesto dalgasının doğrudan tetikleyicilerinden biri olarak öne çıkmıştır.[10] Özellikle Tahran'da, geleneksel olarak muhafazakâr eğilimiyle bilinen "Bazaar" esnafının kurun 140.000 tümen seviyesini aşmasının ardından kepenk kapatma yoluna gitmesi, kur şokunun rejimin toplumsal tabanında dahi derin bir güven erozyonu yarattığını açık biçimde ortaya koymuştur.[11]

Bu noktada İran'daki çoklu kur sisteminin yapısının açıklanması önem kazanmaktadır. 2025 yılı Aralık ayı sonu itibarıyla ülkede fiilen üç ana döviz kuru eşzamanlı olarak varlığını sürdürmektedir. Bunlardan

10 The New Arab, "How and why are protests spreading in Iran?", Erişim 3 Ocak 2026, https://www.newarab.com/news/how-and-why-are-protests-spreading-iran

11 HRANA, "Detailed Report on Five Days of Protests: Expansion of Gatherings and Violence", Erişim 3 Ocak 2026, https://www.en-hrana.org/detailed-report-on-five-days-of-protests-expansion-of-gatherings-and-violence

ilki, 2022 yılında yürürlüğe giren Darooyar Planı sonrasında zorunlu mallar ve ilaç ithalatında uygulanan ve 1 ABD doları=28.500 tümen düzeyinde belirlenen tercihli İran Merkez Bankası kurudur. İkinci kur, NIMA'nın tasfiyesinin ardından ihracatçı-ithalatçı işlemlerinde ana referans hâline gelen ICE (Döviz ve Altın Değişim Merkezi) kurudur. Üçüncü kur ise fiilen fiyatlama davranışlarını belirleyen serbest piyasa kurudur.

Grafik 5A: Ham Petrol İhracatı (Yüzbin Varil/Gün)

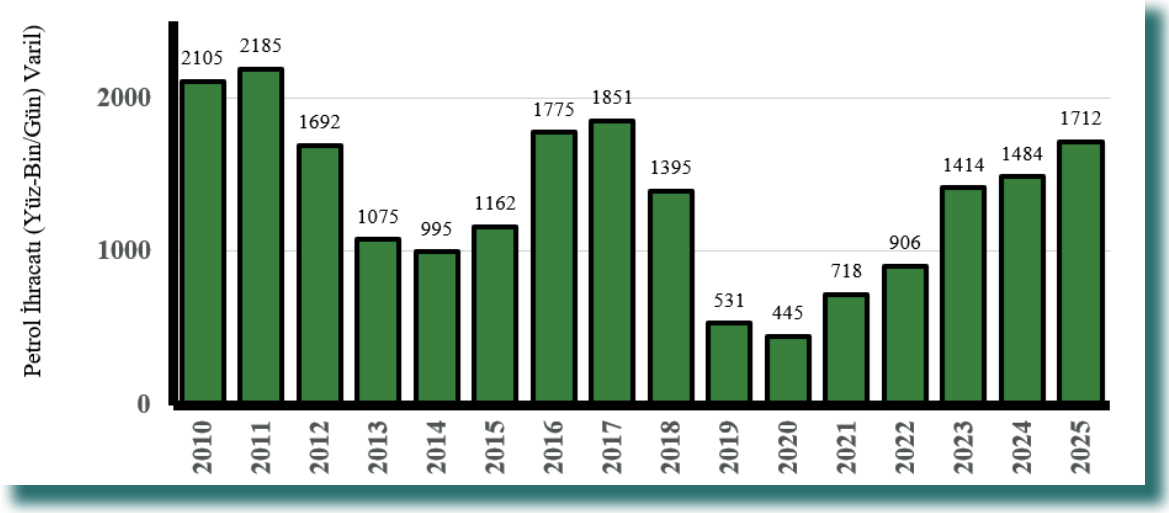

Grafik 5B: Ham Petrol İhracat Gelirleri (Milyar USD)

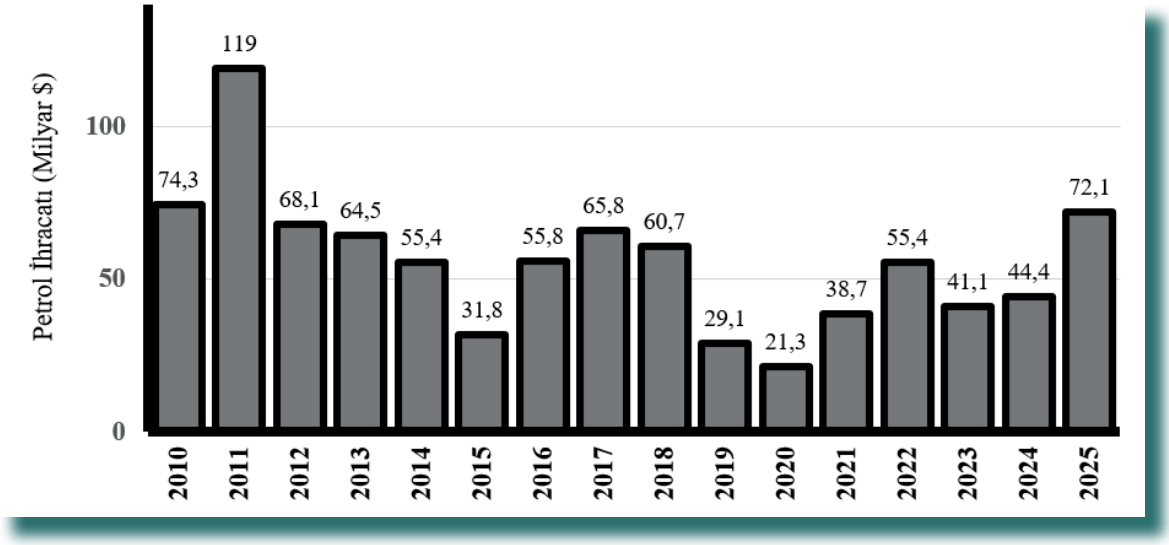

Kaynak: OPEC tarafından hazırlanan raporlar derlenerek oluşturulmuştur. Petrol gelirleri verisi için St. Louse Fed Veri Sistemi kullanılmıştır. https://fred.stlouisfed.org/series/IRNNXGOCMBD

Not: 2025 yılına ait rakamlar açık kaynaklardan elde edilen veriler dikkate alınarak yazar tarafından tahmin edilmiştir.

Aralık ayı başında yaklaşık 65.000 tümen seviyesinde bulunan ICE kurunun, ay ortasında 70.000 tümen bandına yükseltilerek yaklaşık %6 oranında devalüe edilmesi, resmî söylemde "kontrollü ayarlama" olarak sunulsa da toplum nezdinde daha kapsamlı bir kur düzeltmesinin habercisi olarak algılanmıştır. İran Merkez Bankası tarafından yönetilen bu çoklu kur yapısı, beklentilerin büyük ölçüde serbest piyasa kuru üzerinden şekillendiğini ve İran'da kur rejiminin tekleştirilmekten ziyade kontrollü ancak son derece kırılgan bir denge üzerinde sürdürüldüğünü ortaya koymaktadır.

Petrol sektörü, 2025 yılında bir kez daha İran ekonomisinin temel "nefes borusu" işlevini üstlenmiş, ancak bu nefesin maliyeti belirgin biçimde artmıştır. Grafik 5A ve Grafik 5B'nin ortaya koyduğu üzere, 2020 sonrası dönemde ham petrol ihracat hacmi yeniden artış eğilimine girmiş, ancak bu niceliksel artış, gelir tarafında aynı ölçüde bir iyileşme yaratmamıştır. İskontolu satışlar, artan taşıma ve finansman maliyetleri ile tahsilat kanallarındaki yapısal zorluklar, petrol gelirlerinin bütçeye katkısını sınırlamıştır.[12] Yılın sonuna doğru denizde bekleyen petrol miktarındaki keskin artış, yaptırım baskısının lojistik ve ödeme zincirlerinde dönemsel sıkışmalar yarattığına işaret ederek, petrol kaynaklı büyümenin sürdürülebilirliğine ilişkin soru işaretlerini güçlendirmiştir.[13]

Bu kırılgan yapı, Haziran 2025'te İran ile İsrail arasında yaşanan ve on iki gün süren çatışmayla daha da ağırlaşmıştır. Süresi sınırlı olmakla birlikte, çatışmanın ekonomik etkileri orantısız derecede yıkıcı olmuştur. RASANAH (2025), saldırıların enerji tesisleri, ulaştırma ve lojistik düğümler, sanayi bölgeleri ile su ve tarım altyapısını hedef alan sistematik bir stratejiye dayandığını vurgulamaktadır.[14] İran'ın ekonomik altyapısının belirli coğrafi bölgelerde yoğunlaşması, sınırlı sayıdaki saldırının dahi üretim ve tedarik zincirleri üzerinde çarpan etkisi yaratmasına yol açmıştır.

Savaş öncesinde dahi petrol ve doğalgaz altyapısının korunması ve kapasitenin sürdürülmesi için 100-120 milyar ABD doları (bazı resmî açıklamalara göre 180 milyar ABD doları) düzeyinde bir yatırım ihtiyacından söz edilmekteydi.[15] Yalnızca Güney Pars sahasında üretim düşüşünü telafi etmek için 17 milyar ABD dolarına gereksinim bulunmaktadır.[16] On iki günlük çatışma, bu yapısal açığın üzerine milyarlarca dolarlık onarım ve yeniden inşa ihtiyacını eklemiş, ihracat kesintileri ve yükselen risk primi yoluyla dolaylı maliyetleri de önemli ölçüde artırmıştır.

Bu birikimli baskılar, 2025 yılının son çeyreğinde örtük bir kur krizine dönüşmüştür.[17] Süreç, ani bir kırılmadan ziyade aşamalı ancak giderek hızlanan bir bozulma dinamiğiyle ilerlemiştir. Devlet, bütçe baskısı ve döviz arzındaki daralma karşısında denetimli kur ayarlamaları yoluyla resmî ve yarı resmî kurları yukarı yönlü revize etmiş, ancak yüksek kur geçişkenliği nedeniyle yurt içi fiyatlar hızla artmış ve maliyet enflasyonu keskinleşmiştir. Kontrollü devalüasyon beklentileri yatıştırmak yerine tersine çevirmiş, savaş sonrası yükselen jeopolitik risk primi ve yaptırım belirsizliği dolarizasyon eğilimini hızlandırmıştır.

---

12 Reuters, "OPEC Survey Shows Iran Oil Output Rises Despite Sanctions," March 2025.

13 İran'ın açık denizlerde gemilerde bekleyen İran'a ait milyonlarca varil ham petrolün açık denizlerde bekletilmektedir. Bunun 7 ila 10 milyon varil civarında olduğu tahmin edilmektedir.

14 RASANAH International Institute for Iranian Studies, Iran's Economic Infrastructure: Significance, Distribution and Implications of Targeting, Position Estimate, 2025.

15 PressTV, "Iran Needs Up to $180 Billion Investment in Energy Sector, Officials Say," 2025.

16 S&P Global Commodity Insights, "Iran's South Pars Gas Field and Pressure Boosting Requirements," 2025.

17 Reuters, "Iran's Rial Hits Record Low as Economic Pressures Mount," 15 December 2025.

Resmî kur ile serbest piyasa kuru arasındaki fark açıldıkça döviz talebi yoğunlaşmıştır. Kur, kademeli ayarlama sürecinden çıkarak kendi kendini besleyen bir tırmanış dinamiğine dönüşmüştür. Kur şokunun toplumsal yansımaları da bu aşamada belirginleşmiş, alım gücündeki sert düşüş kriz algısını gündelik yaşamda görünür kılmıştır.

Sonuç olarak 2025 yılı büyümenin zayıf kaldığı, enflasyonun yüksek seviyelerde yapıştığı, kurun beklenti şoklarına aşırı duyarlı hâle geldiği ve petrolün bir "nefes borusu" işlevi görmesine rağmen bu işlevin maliyetlerinin belirgin biçimde arttığı bir dönem olmuştur. Haziran 2025'te yaşanan askerî çatışma ile yılın son çeyreğinde ortaya çıkan örtük kur krizi, bu kırılgan yapıyı geçici şoklar düzeyinin ötesine taşıyarak daha kalıcı bir kriz rejimine yaklaştırmış, 2026 yılına devreden ekonomik mirasın neden ağırlaştığını ve politika yapıcıların manevra alanının neden daraldığını açık biçimde ortaya koymuştur.

2026 Yılında Neler Beklenebilir?

2026 yılı, İran ekonomisi açısından bir "büyüme yılı" olmaktan ziyade, denge arayışı ve kriz yönetimi yılı olmaya aday görünmektedir. 2025 yılından devralınan yüksek ve yapışkan enflasyon, kırılgan kur dinamikleri, derinleşmiş bütçe açıkları ve 12 günlük çatışma sonrası dönemde daha da belirginleşen yatırım ihtiyacı, politika yapıcıların manevra alanını ciddi biçimde daraltmıştır. Bu nedenle 2026'ya ilişkin beklentiler, güçlü bir toparlanmadan çok, mevcut bozulmanın ne ölçüde sınırlandırılabileceği sorusu etrafında şekillenmektedir.

Baz senaryoda, uluslararası kuruluşların projeksiyonları ile İran'ın orta vadeli bütçe çerçevesinin işaret ettiği görünüm, çok düşük büyüme ile yüksek ancak sınırlı ölçüde gerileyen enflasyonun birlikte seyrettiği bir bileşime işaret etmektedir. IMF tahminleri, 2026 yılında büyümenin yaklaşık %1 düzeyinde kalacağını, enflasyonun ise %40 bandının altına, ancak kademeli ve kırılgan bir süreçle inebileceğini göstermektedir. İran Plan ve Bütçe Kurumu'nun 1405 (2026) bütçesinde öngörülen nominal harcama artışının, beklenen enflasyon oranının belirgin biçimde altında kalması, fiilen örtük bir reel mali sıkılaşma anlamına gelmektedir. Bu yaklaşım dezenflasyon hedefiyle uyumlu olmakla birlikte, iç talep, yatırım iştahı ve toplumsal refah üzerindeki baskıyı artırma riskini de beraberinde getirmektedir.

Bu baz senaryo dahi önemli aşağı yönlü riskler içermektedir. Kur rejimi ve beklenti kanalı hâlen kırılganlığını korumaktadır. 2025 yılının son çeyreğinde yaşanan örtük kur krizi, denetimli devalüasyonların güven üretme kapasitesinin sınırlı olduğunu açık biçimde ortaya koymuştur. Benzer bir kur şokunun 2026 yılında tekrarlanması hâlinde, enflasyonun yeniden hızlanması ve iç talebin daha sert biçimde daralması olasılığı göz ardı edilemez. Buna ek olarak, yaptırım rejimi ve jeopolitik risk primi yüksek seyrini sürdürmektedir. Enerji, ulaştırma ve su altyapısında biriken yatırım açığı, özellikle İsrail ile çatışma sonrası dönemde üretim kapasitesini sınırlayan yapısal bir arz kısıtı hâline gelmektedir.

Bununla birlikte, sınırlı ve koşullu bir iyimser senaryo tamamen dışlanmamalıdır. Jeopolitik risklerin belirgin biçimde tırmanmadığı bir ortamda enerji sübvansiyonlarında kademeli ve hedefli bir reformun hayata geçirilmesi, bütçe açıklarının Merkez Bankası finansmanına bağımlılığının azaltılması ve döviz kuru rejiminde daha öngörülebilir bir çerçevenin tesis edilmesi birlikte başarılabilirse, derin bir makroekonomik kriz olasılığı sınırlandırılabilir.[18] Ancak bu senaryonun gerçekleşmesi, yalnızca teknik politika tercihlerine değil, aynı zamanda devlet ile toplum arasındaki güvenin güçlendirilmesine ve kurumsal dirençlerin aşılmasına da bağlıdır.

18 Markaz-e Pazhuhesh-hā-ye Majles, Gozaresh-e Tahlili-ye Vaz'iyat-e Eqtesad-e Iran dar Sal-e 1404 (Tehran, 1404 [2025/26]).

Sonuç olarak 2026 yılı, İran ekonomisi açısından yüksek büyümeden ziyade makroekonomik istikrarın yeniden tesis edilip edilemeyeceğinin sınandığı kritik bir eşik niteliği taşımaktadır. Başarı, hızlı kazanımlardan çok, enflasyon, kur ve kamu maliyesinde daha derin bir bozulmanın önlenmesine, başarısızlık ise mevcut kırılganlıkların kalıcı bir kriz rejimine dönüşmesine işaret edecektir.

Sonuç

Bu çalışmanın temel bulgusu, İran ekonomisinin 2025-2026 dönemindeki performansının iki katmanlı bir belirlenim altında şekillendiğidir. Birinci katman, yaptırımlar, bölgesel çatışmalar ve artan jeopolitik belirsizliklerin yarattığı dışsal kısıtlardan oluşmaktadır. Bu çerçevede İran ekonomisi, enerji gelirlerine rağmen yüksek risk primi, sınırlı finansmana erişim ve kırılgan beklentiler altında hareket etmek zorunda kalmaktadır. Haziran 2025'te yaşanan askerî çatışma ile yılın son çeyreğinde ortaya çıkan kur krizi, bu jeopolitik gerilimlerin ekonomik maliyetini kısa sürede görünür kılmıştır.

İkinci katman ise ülke içinde izlenen siyasal iktisat tercihleri ve kurumsal kapasiteyle ilişkilidir. Çalışma, yüksek enflasyonun, bütçe açıklarının ve kur oynaklığının yalnızca dış baskılarla açıklanamayacağını, maliye ve para politikası arasındaki etkileşim, sübvansiyon yapısı, kamu harcamalarının niteliği ve kur rejimine ilişkin tercihlerle yakından bağlantılı olduğunu ortaya koymaktadır. Bu açıdan bakıldığında daha dengeli, öngörülebilir ve rasyonel iç politika adımları, jeopolitik kısıtlar bütünüyle ortadan kalkmasa dahi, makroekonomik hasarı sınırlama potansiyeline sahiptir.

Dolayısıyla İran ekonomisinin önündeki temel mesele, jeopolitiği tek belirleyici olarak kabul eden pasif bir uyum stratejisi ile iç politikada mali ve parasal disiplini önceleyen daha tutarlı bir çerçeve arasında yapılacak tercihte düğümlenmektedir. 2026 ve sonrasında kalıcı bir istikrarın sağlanabilmesi, dış belirsizliklerle birlikte içeride daha dengeli, hesap verebilir ve beklentileri karşılayan politika adımlarının atılmasına bağlıdır. Aksi hâlde, jeopolitik şoklar her seferinde aynı kırılgan zemin üzerinde daha yıkıcı sonuçlar üretmeye devam edecektir.

Kaynakça

Donya-ye Eqtesad. 2023-2025. "Naghshe-ye Bankhā dar Mahar-e Kasri-ye Budjeh va Bāzār-e Arz." Çeşitli sayılar. Tehran.

Donya-ye Eqtesad. 1404 [2025]. "Siyāsat-hā-ye Māli va Mabāni-ye Kasri-ye Budjeh dar Dowlat-e Jadid." Tehran, Aban.

Foundation for Defense of Democracies (FDD). 2025. *Iran's Oil Exports and Floating Storage: Monthly Assessment.* December. Washington, DC. https://www.fdd.org/analysis/2025/11/05/irans-october-oil-exports-hit-2025-peak-reflecting-failure-of-u-s-sanctions-enforcement/

HRANA. 2026. "Detailed Report on Five Days of Protests: Expansion of Gatherings and Violence." https://www.en-hrana.org/detailed-report-on-five-days-of-protests-expansion-of-gatherings-and-violence

International Energy Agency (IEA). 2025a. *Fossil Fuel Subsidies 2025.* Paris. Iran country section. https://www.iea.org/reports/fossil-fuel-subsidies-2025

International Energy Agency (IEA). 2025b. *Iran Energy Outlook and Infrastructure Challenges.* Paris. https://www.iea.org/countries/iran

International Monetary Fund (IMF). 2025a. *World Economic Outlook Database.* October 2025 edition. Washington, DC. Iran data. https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2025/October

International Monetary Fund (IMF). 2025b. *Middle East and Central Asia Regional Outlook.* Washington, DC. Iran chapter. https://www.imf.org/en/publications/reo/meca

Markaz-e Pazhuhesh-hā-ye Majles. 1404 [2025/26]. *Gozaresh-e Tahlili-ye Vaz'iyat-e Eqtesad-e Iran dar Sāl-e 1404.* Tehran: Islamic Consultative Assembly Research Center.

Plan and Budget Organization of Iran (Sāzmān-e Barnāmeh va Budjeh). 2025. *Budget Law for Year 1405 (2026).* Tehran.

PressTV. 2025. "Iran Needs up to $180 Billion Investment in Energy Sector, Officials Say." Tehran. https://www.presstv.ir/Detail/2025/10/29/757831/Iran-investment-constraints-oil-production-targets

RASANAH –International Institute for Iranian Studies. 2025. *Iran's Economic Infrastructure: Significance, Distribution and Implications of Targeting.* Position Estimate. Riyadh. https://rasanah-iiis.org/english/position-estimate/irans-economic-infrastructure-significance-distribution-and-implications-of-targeting/

Reuters. 2025a. "OPEC Survey Shows Iran Oil Output Rises Despite Sanctions." March. London. https://www.reuters.com/world/middle-east/opec-survey-shows-iran-oil-output-rises-despite-sanctions-2025-03-04/

Reuters. 2025b. "Iran's Rial Hits Record Low as Economic Pressures Mount." 15 December. London. https://www.reuters.com/world/middle-east/irans-currency-sinks-new-record-low-2025-12-08/

S&P Global Commodity Insights. 2025. "Iran's South Pars Gas Field and Pressure Boosting Requirements." New York. https://www.spglobal.com/energy/en/news-research/latest-news/natural-gas/030925-iran-plans-17-bil-upgrade-at-south-pars-natural-gas-field

The New Arab. 2026. "How and Why Are Protests Spreading in Iran?" https://www.newarab.com/news/how-and-why-are-protests-spreading-iran

World Bank. 2024. *Iran Economic Monitor: Sustaining Growth Amid Rising Geopolitical Tensions.* Spring 2024. Washington, DC. https://documents1.worldbank.org/curated/en/099051007102421530/pdf/IDU-39800829-628d-4b5a-a9f9-728b946987e4.pdf

2025'te İran ve 2026'ya Taşınan Yapısal Krizler

Rahim Farzam
Dr., İRAM Uzmanı

2025, İran açısından iç ve dış politikada uzun süredir biriken baskıların aynı anda derinleştiği bir yıl olmuştur. Ekonomik sorunların derinleşmesi, toplumsal hoşnutsuzluğun süreklilik kazanması ve bölgesel güvenlik ortamındaki belirsizlikler, rejimin hareket alanını giderek kısıtlamıştır. Bu bağlamda Haziran 2025'te İran ile İsrail arasında yaşanan doğrudan çatışma, ani bir krizden ziyade uzun süredir biriken bu gerilimlerin açık biçimde görünür hale gelmesidir.

İç politikada 2025'in ilk yarısına damgasını vuran temel unsur, ekonomik sorunların toplumsal ve siyasal alan üzerindeki baskısının kalıcılaşmasıdır. Yüksek enflasyon, ulusal para biriminin değer kaybı ve reel gelirlerdeki aşınma, yalnızca yaşam standartlarını düşürmekle kalmamış, aynı zamanda devletin ekonomik sorunlara müdahale kapasitesine duyulan güveni de sarsmıştır. 2025, İran ekonomisi açısından yüksek enflasyon, daralan petrol gelirleri, döviz kuru çöküşü ve zayıf büyüme gibi bir dizi olumsuz göstergenin aynı anda izlendiği bir yıl olmuştur. Uluslararası kuruluşlara göre enflasyon %40'ın üzerinde seyretmiş, ekonomik büyüme durgunluk seviyelerine yaklaşırken petrol ihracatı belirgin şekilde düşmüştür.[1] Bu makro göstergeler, hane halkı gelirlerini ve devletin mali kapasitesini düşürmüştür. Önceki yıllarda ekonomik sıkıntıların kısa vadeli idari tedbirlerle kontrol altına alınabildiği yönündeki algı zayıflamış, geçim sorununun yapısal ve süreklilik arz eden bir mesele olduğu kanaati toplum genelinde güçlenmiştir. Böylece rejimin toplumsal talepleri yönetme ve yönlendirme kapasitesi daha da zayıflamıştır.

Toplumsal düzeyde ise protesto potansiyeli bastırılmış olmakla birlikte ortadan kalkmamış, aksine düşük yoğunluklu fakat süreklilik gösteren bir huzursuzluk biçimine evrilmiştir. Devletin önceki yıllarda geliştirdiği güvenlik merkezli kontrol mekanizmaları, geniş ölçekli mobilizasyonları engelleme konusunda etkili olsa da toplumsal memnuniyetsizliği siyasal alandan tümüyle temizleyememiştir. Bu bağlamda 2025 yılı boyunca rejim, sokak siyasetinin doğrudan tehdidini kontrol altında tutabilen, ancak bu tehdidi besleyen sosyo-ekonomik nedenleri ortadan kaldıramayan bir görünüm arz etmiştir.

Bu iç kırılganlıklar, 2025 boyunca dış politika alanındaki baskılarla doğrudan etkileşim içinde seyretmiştir. Yılın ilk aylarında İran, bölgesel caydırıcılığını sürdürme ile doğrudan çatışmadan kaçınma arasındaki dengeyi giderek daha zor bir zeminde korumaya çalışmıştır. Özellikle İsrail ile uzun süredir örtülü biçim-

1 Explainer: Rising Prices, Falling Currency -Iran's Economy Faces Rocky Road," *Anadolu Agency*, 2025, https://www.aa.com.tr/en/economy/explainer-rising-prices-falling-currency-iran-s-economy-faces-rocky-road/3800027 (erişim 22 Şubat 2026).

de yürütülen çatışma dinamiği, karşılıklı saldırıların niteliği ve coğrafyasındaki değişimle birlikte giderek daha doğrudan bir karakter kazanmıştır. İran açısından "vekiller üzerinden yönetilen çatışma" modeli hem askerî hem de siyasal maliyetleri artan bir stratejiye dönüşmeye başlamıştır. Bu durum, caydırıcılığın korunması ile kontrolsüz tırmanma riski arasındaki dengeyi İran aleyhine bozmuştur.

ABD ile ilişkiler bağlamında 2025, ne bir normalleşme ne de tam bir kopuş yılı olarak şekillenmiştir. Kriz yönetimine dayalı, ancak istikrarsız bir denge öne çıkmıştır. Yaptırımların sürmesi, diplomatik kanalların sınırlı kalması ve askerî baskı araçlarının zaman zaman devreye sokulması, İran açısından öngörülebilirliği düşük bir dış politika ortamı üretmiştir. Haziran 2025'te yaşanan çatışma da bu gerilimli atmosferde doğmuştur.

Bu çatışma, İran'ın iç siyasal yapısında ya da dış politika yönelimlerinde ani bir yön değişimine yol açmamıştır. Yıl boyunca biriken iç huzursuzluklar, ekonomik kısıtlar ve dış politika riskleriyle kesişen bu süreç, İran'ın 2026'ya hangi yapısal sorunlar içinde girdiğini daha belirgin hâle getirmiştir.

İran-İsrail Çatışmasının Tetiklediği Temel Tartışmalar

Haziran 2025'te İran ile İsrail arasında yaşanan doğrudan askerî çatışma, iki ülke arasında uzun süredir örtülü ve dolaylı olarak sürdürülen rekabetin niteliğini dönüştürmüştür. Önceki dönemde çatışma büyük ölçüde vekil aktörler, siber faaliyetler ve düşük yoğunluklu operasyonlar aracılığıyla yönetilirken tarafların bu aşamada doğrudan askerî güç kullanımına yönelmesi, İran'ın savunma konsepti ve caydırıcılık mimarisinin kapasitesine dair soru işaretlerini artırmıştır. Bu gelişme, İran'da hem güvenlik elitleri hem de siyasal karar alıcılar arasında, mevcut caydırıcılık konseptinin etkinliği ve sürdürülebilirliği üzerine daha kapsamlı bir tartışmayı tetiklemiştir.

Çatışmanın hemen ardından İran'da öne çıkan ilk tartışma başlığı, caydırıcılığın etkinliği ile bu caydırıcılığın sürdürülmesinin stratejik ve askerî maliyetleri olmuştur. İran yönetimi, resmî söyleminde çatışmayı "başarılı bir savunma" ve "orantılı misilleme" olarak değerlendirmiş, özellikle İsrail'e doğrudan yanıt verilmiş olmasını, caydırıcılığın işlediğine dair bir gösterge olarak sunmuştur.[2] Ancak takip eden dönemde İsrail ve ABD'nin İran'a yönelik askerî baskı ve saldırı tehdidini sürdürmesi, bu caydırıcılığa dair soru işaretleri doğurmuştur.

İkinci olarak, çatışma İran'ın uzun süredir benimsediği dolaylı angajman ve vekil aktörler üzerinden yürüttüğü güç projeksiyonu modelinin sınırlarını daha görünür kılmıştır. Hizbullah, Irak ve Suriye'deki silahlı gruplar ve diğer bölgesel unsurlar üzerinden kurulan bu güvenlik mimarisi, İran'a uzun yıllar esnek ve görece düşük maliyetli bir nüfuz alanı sağlamıştır. Ancak Haziran 2025'te yaşanan gelişmeler, bu mimarinin İsrail ile doğrudan ve yüksek yoğunluklu bir kriz anında İran'ı otomatik bir caydırıcılık şemsiyesi altına alamadığını göstermiştir. Bu durum, Tahran'da vekil aktörlere dayalı caydırıcılık anlayışının mevcut kriz senaryoları karşısındaki yeterliliği ve olası revizyon ihtiyacı üzerine tartışmaları gündeme taşımıştır.

Üçüncü tartışma alanı ise çatışmanın iç politika üzerindeki yansımaları etrafında şekillenmiştir. Kısa vadede çatışma, milliyetçi refleksleri güçlendirmiş ve rejimin "dış tehdit" söylemi üzerinden içerde geçici bir konsolidasyon sağlamasına imkân tanımıştır. Bu etki kalıcı olmamıştır. Haziran 2025 sonrası oluşan tehdit algısı kısa süreli bir toplumsal toparlanma üretmiş, ancak ekonomik baskılar ve sosyal eşitsizlikler karşısında süreklilik kazanamamıştır. Ekonomik sorunların sürdüğü ve yaşam maliyetlerinin düşmediği bir ortamda, dış

2 "هزور 12 سدقم عافد رد یلّم همان لیلحت ؛دیما و حتف تیاور," Doran Khamenei (Site of the Office of the Supreme Leader of Iran), https://doran.khamenei.ir/event/519/زور-12-سدقم-عافد-رد-یلم-همان-لیلحت-؛دیما-و-حتف-تیاور (erişim 24 Şubat 2026).

politikadaki askerî gerilimin iç meşruiyeti kalıcı biçimde pekiştiremediği görülmüştür. Bu süreç, dış tehdit söyleminin iç siyasetteki mobilizasyon kapasitesinin önceki dönemlere kıyasla zayıfladığını da göstermiştir.

Son olarak, çatışma İran'ın diplomatik konumu üzerinde de belirleyici bir etki yaratmıştır. Batı ile zaten sınırlı olan diplomatik kanallar daha da daralırken, İran'ın Rusya ve Çin gibi aktörlerle ilişkilerinde asimetrik bir bağımlılık tartışması yeniden gündeme gelmiştir.[3] Rusya ve Çin, İran ile ilişkilerini büyük ölçüde kendi küresel öncelikleri ve Batı ile yürüttükleri rekabet bağlamında şekillendirirken, İran'ın İsrail merkezli güvenlik kaygıları bu aktörlerin stratejik gündemlerinde ikincil bir yer tutmaktadır. Bu durum, Tahran'ın kriz anlarında Moskova ve Pekin'den koşulsuz ve otomatik bir siyasi ya da askerî destek alamayacağını ortaya koymuştur.

2026'ya Girerken İçerideki Sorun Alanları

Haziran 2025'te İsrail ile yaşanan doğrudan çatışmanın ardından İran hem dış baskının hem de iç zafiyetlerin eş zamanlı olarak yoğunlaştığı bir döneme girmiştir. Bu tabloyu derinleştiren unsur ise 2026'nın hemen başında ülke genelinde yeniden patlak veren ve kısa sürede yaygınlaşan protesto dalgası olmuştur. Bu gelişme, İran dış politikasının yalnızca bölgesel dinamikler veya büyük güç rekabeti üzerinden değil, doğrudan iç istikrar kaygıları üzerinden de değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır.

2026 başındaki protestolar, önceki yıllardaki dalgalardan farklı olarak rejimin dış politika tercihleri ile iç toplumsal maliyetler arasındaki ilişkiyi daha görünür hâle getirmiştir. Protestoların temel motivasyonu ekonomik olmakla birlikte, sloganlar ve söylem düzeyinde dış politika önceliklerine yönelik örtük bir sorgulama da dikkat çekmiştir. Bölgesel angajmanlar, askerî harcamalar ve uzun süreli dış gerilimlerin gündelik yaşam üzerindeki etkileri, protesto söyleminin dolaylı fakat kalıcı bir parçası hâline gelmiştir. Bu durum, dış politikanın artık yalnızca güvenlik elitlerinin yönettiği izole bir alan olarak kalamayacağını göstermektedir.

Son yıllarda protesto dalgalarına verilen sert tepkiler, güvenlik-devlet refleksinin geçici bir kriz yönetimi aracından ziyade yerleşik bir yönetişim pratiğine dönüştüğünü ortaya koymaktadır. 2026'nın ilk çeyreği geride kalırken bu eğilimin tersine döneceğine dair güçlü işaretler bulunmamaktadır. Rejimin istikrarı koruma önceliği, reform alanlarını daraltıcı bir etki üretmektedir. Bu çerçevede iç politikada ortaya çıkan tablo, toplumsal baskının tamamen ortadan kalktığı bir durağanlıktan çok, rejimin "yönetilebilir istikrarsızlık" sınırları içinde denge kurmaya çalıştığını göstermektedir. Protestoların yeniden ortaya çıkma potansiyeli korunurken, devlet kapasitesinin ve güvenlik aygıtının bu tür dalgalanmaları kontrol altında tutabildiği görülmektedir. Bu durum kısa vadede istikrar sağlasa da orta vadede meşruiyet tartışmalarını derinleştirme potansiyeli taşımaktadır.

Haleflik Tartışmalarının Derinleşmesi

Bu meşruiyet ve nispi istikrarsızlık baskısı, İran siyasetinde uzun süredir arka planda ilerleyen ancak son gelişmelerle birlikte daha görünür hâle gelen haleflik meselesine ilişkin tartışmaları de hızlandırmıştır. Haziran ayındaki doğrudan çatışma, derinleşen ekonomik kriz ve 2026 başında yeniden patlak veren protestolar, yalnızca mevcut yönetimin icraatlarını tartışmaya açmamış, aynı zamanda mevcut Devrim Rehberi Ali Hamenei sonrası dönemin nasıل şekilleneceğine dair hesapları da öne çekmiştir. Böylece ha-

3 "چرا چین و روسیه در جنگ اسرائیل از ایران حمایت نکردند," Tabnak, https://www.tabnak.ir/fa/news/1315694/چرا-چین-و-روسیه-در-جنگ-اسرائیل-از-ایران-حمایت-نکردند (erişim 24 Şubat 2026).

leflik tartışmaları teorik bir gelecek senaryosu olmaktan çıkarak güncel siyasal konumlanmaların belirleyici unsurlarından biri hâline gelmiştir.

İran siyasal sistemi açısından haleflik süreci, yalnızca bir lider değişimi değil; devletin ideolojik yönelimi, güç dağılımı ve kurumsal ağırlık merkezlerinin yeniden tanımlanması anlamına gelmektedir. Bu nedenle mesele, dar anlamda bir Rehber seçimi sürecinden ziyade dinî, güvenlik ve siyasal elitler arasındaki çok katmanlı bir rekabet alanı olarak şekillenmektedir. Uzmanlar Meclisi'nin anayasal rolü sürmekle birlikte, fiilî güç dengeleri; güvenlik bürokrasisi, dinî merciler, siyasal akımlar ve ekonomik ağlar arasında yürüyen bir ön konumlanma sürecine işaret etmektedir.

Son dönemde sistem içinden yükselen eleştirel tonun artması da bu çerçevede okunmalıdır. Eski Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani'nin protestolar sonrası yaptığı açıklamalar, seçimlere katılım oranlarındaki düşüşü siyasal meşruiyet sorunu olarak tanımlaması ve referandum çağrısı gibi çıkışları yalnızca bir reform talebi değil, olası bir geçiş dönemine ilişkin alternatif bir siyasal çerçeve önerisi olarak değerlendirilmektedir.[4] Benzer biçimde reformcu cephenin liderleri Mir Hüseyin Musevi ve Mehdi Kerrubi'nin daha sert eleştirileri, sistemin çözüm üretme kapasitesine yönelik sorgulamayı haleflik tartışmalarıyla dolaylı biçimde ilişkilendirmektedir. Bu tür çıkışlar, mevcut liderliğe yöneltilen eleştirilerin marjinal sınırların ötesine geçerek sistem içi meşruiyet alanına temas ettiğini göstermektedir.

Reformcu figürlere yönelik gözaltı dalgası da bu bağlamdan bağımsız değildir. Kriz dönemlerinde siyasal alanın daraltılması, yalnızca toplumsal mobilizasyonu kontrol altına alma amacı taşımamakta, olası bir geçiş sürecinde alternatif güç merkezlerinin erken konsolidasyonunu engellemeye dönük bir önleyici refleks olarak da işlev görmektedir. Bu çerçevede baskı araçlarının devreye sokulması, mevcut istikrarı koruma amacının yanı sıra gelecekteki güç dağılımını etkilemeye yönelik bir hamle olarak da okunabilir.

Haleflik rekabetinin bugün daha görünür hâle gelmesinin bir nedeni de muhafazakâr blok içindeki belirsizliktir. Önceki yıllarda belirli isimler etrafında şekillendiği düşünülen senaryoların zayıflaması, süreci daha açık uçlu ve çok aktörlü bir zemine taşımıştır. Bu durum, reformcu ve ılımlı muhafazakâr çevrelerin yeniden pozisyon alma çabalarını hızlandırırken güvenlik kurumları içindeki farklı eğilimlerin de sürece daha aktif biçimde müdahil olma ihtimalini artırmaktadır.

Haziran çatışması, ekonomik sorunlar ve protesto dalgası birbirinden kopuk gelişmeler değildir. Bu üçlü baskı ortamı, Hamenei sonrası döneme ilişkin hesapları daha erken ve daha sert bir rekabet zeminine taşımıştır. İran siyasetinde gözlenen alan daraltma, eleştirel seslerin bastırılması ve sistem içi konumlanma mücadeleleri Hamenei sonrası dönemin parametrelerini belirleme mücadelesinin parçasıdır. İç politikadaki sertleşme eğilimi bu nedenle kısa vadeli güvenlik kaygılarının ötesinde, rejim içi güç dengelerinin yeniden şekillendiği bir süreci yansıtmaktadır.

Bu bağlamda 2026'da haleflik rekabetinin daha belirginleşmesi, siyasal söylemin sertleşmesi ve elitler arası konumlanma mücadelesinin daha görünür hâle gelmesi şaşırtıcı olmayacaktır. Meşruiyet baskısı, ekonomik zorluklar ve güvenlikçi reflekslerin birleştiği bir ortamda, Hamenei sonrası döneme ilişkin hesapların siyasetin arka planından çıkarak daha açık bir düzlemde yürütülmesi muhtemeldir.

---

4 "حسن روحانی باید با یک اصلاع بزرگ به مردم پاسخ بدهیم," Asr Iran, https://www.asriran.com/fa/news/1136772/حسن-روحانی-باید-با-یک-اصلاع-بزرگ-به-مردم-پاسخ-بدهیم (erişim 24 Şubat 2026).

Bölgesel Politikaların Yeniden Şekillenmesi

Haziran 2025'te İran ile İsrail arasında yaşanan doğrudan çatışma, İran'ın bölgesel angajmanlarının niteliği ve sürdürülebilirliği konusundaki tartışmaları pekiştirmiştir. Bu tartışmalar, İran'ın Levant'tan Körfez'e, Kızıldeniz'den Irak'a uzanan bölgesel varlığının, rejim açısından stratejik bir sermaye mi yoksa giderek ağırlaşan bir yük mü oluşturduğu sorusu etrafında yoğunlaşmıştır.[5]

İran'ın bölgesel angajmanları tarihsel olarak caydırıcılık, stratejik derinlik ve rejim güvenliği açısından önemli kazanımlar üretmiştir. Özellikle Levant hattında kurulan askerî ve siyasi ağlar, İran'a İsrail karşısında dolaylı baskı kapasitesi sağlamış, Tahran'ın bölgesel denklemde vazgeçilmez bir aktör olma iddiasını desteklemiştir. Bununla birlikte 2025 itibarıyla bu angajmanların maliyet boyutu daha görünür hâle gelmiştir. Artan askerî harcamalar, vekil aktörlerin finansmanı ve bölgesel krizlerin yönetim giderleri, İran'ın sınırlı ekonomik kapasitesi üzerinde ciddi bir baskı yaratmaktadır. Bu bağlamda kaynakların iç öncelikler ile dış angajmanlar arasında nasıl dağıtıldığı meselesi, yalnızca teknik bir bütçe tartışması olmaktan çıkmış, siyasal bir sorun alanına dönüşmüştür. 2025 boyunca derinleşen ekonomik sıkıntılar ve 2026 başında patlak veren yaygın protestolar, "direniş ekseni"ne ayrılan kaynakların toplum nezdinde oluşturduğu olumsuz algıyı da etkilemiştir. Ancak tartışmayı derinleştiren asıl unsur yalnızca ekonomik maliyetler değildir. 2025'te yaşanan doğrudan çatışmalar, direniş ekseninin İran'a yönelik doğrudan saldırıları caydırma kapasitesinin yetersizliğini de ortaya koymuştur. Vekil aktörler üzerinden inşa edilen çok katmanlı baskı mimarisine rağmen İsrail'in İran hedeflerine doğrudan eylem gerçekleştirebilmiş olması, eksenin stratejik değerine ilişkin soru işaretlerini artırmıştır. Bu durum, uzun süredir benimsenen dolaylı caydırıcılık modelinin kritik bir stres testinden geçtiğini ve beklenen koruyucu etkiyi tam anlamıyla üretemediğini göstermiştir.

Bu noktada İran içinde iki ana yaklaşım belirginleşmiştir. İlk yaklaşım, direniş ekseninin halen stratejik bir sermaye olduğu görüşünü savunmaktadır. Bu perspektife göre söz konusu ağ, İran'a konvansiyonel kapasitesinin ötesinde asimetrik bir caydırıcılık imkânı sağlamaktadır. Özellikle Lübnan, Irak ve Yemen'deki müttefik yapıların varlığı, İsrail ve ABD karşısında çok cepheli baskı üretme kapasitesi yaratmakta, İran topraklarını doğrudan hedef olmaktan kısmen uzak tutmaktadır. Bu görüşü savunanlara göre eksenin zayıflaması, İran'ın caydırıcılık mimarisinde ciddi bir boşluk yaratacak, konvansiyonel kapasite tek başına bu boşluğu dolduramayacaktır. Dolayısıyla çözüm geri çekilmek değil, ağın yeniden yapılandırılması ve daha koordineli komuta-kontrol mekanizmalarıyla etkinliğin artırılmasıdır.

Buna karşılık ikinci yaklaşım, eksenin artık işlevsel olmadığını ve maliyet-etkinlik dengesinin İran aleyhine bozulduğunu ileri sürmektedir. Bu perspektife göre vekil aktörlerin zafiyeti, İsrail'in doğrudan ve noktasal askerî müdahaleleri ve bölgesel dengelerin değişimi, bu ağın stratejik değerini aşındırmıştır. Ayrıca ekonomik baskı altında bulunan İran'ın sınırlı kaynaklarını dış angajmanlara tahsis etmeye devam etmesi, iç istikrarı zayıflatmakta ve uzun vadeli rejim güvenliğini paradoksal biçimde riske atmaktadır. Bu çerçevede savunulan yaklaşım, İran'ın daha rasyonel ve maliyet-duyarlı bir savunma konseptine yönelmesi, balistik füze, hava savunma ve siber kapasite gibi doğrudan ulusal caydırıcılığı güçlendiren alanlara öncelik vermesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Bu iki yaklaşım arasındaki temel ayrışma, İran'ın güvenlik anlayışının coğrafi genişleme üzerinden mi yoksa merkezî savunma kapasitesinin tahkimi üzerinden mi inşa edileceği sorusunda düğümlenmektedir.

---

5 "Subject View – 758078," Institute for Political and International Studies (IPIS), https://ipis.ir/portal/subjectview/758078 (erişim 24 Şubat 2026).

Mevcut eğilimler, İran'ın bölgesel rolünü tamamen daraltmasından ziyade, bu rolü yeniden kalibre etme arayışının güçlendiğine işaret etmektedir. Ne kapsamlı bir geri çekilme ne de mevcut angajmanların olduğu gibi sürdürülmesi gerçekçi seçenekler olarak öne çıkmaktadır. Bunun yerine daha seçici, maliyetleri dikkatle hesaplanan ve doğrudan askerî tırmanma riskini sınırlayan bir bölgesel strateji arayışı belirginleşmektedir. Ortaya çıkan tablo, İran'ın bölgesel rolünü daha dar bir manevra alanı içinde ve daha temkinli biçimde yeniden tanımlamak zorunda kalabileceğini göstermektedir.

ABD Baskısı Altında İran'ın Stratejik Yönelimi

2026 yılına girilirken İran'ın dış politikası, uzun süredir alışık olunan "kontrollü gerilim" çerçevesinin ötesinde, çok daha dar ve riskli bir manevra alanı içinde şekillenmeye başlamıştır. 2025'in sonundan itibaren Washington'un İran'a yönelik yaklaşımı, diplomatik belirsizlikten ziyade, caydırıcılık ve sınırlandırma eksenli bir çizgiye daha net biçimde oturmuştur. Yaptırımların daha sıkı uygulanması, bölgesel müttefiklerle askerî koordinasyonun artırılması ve İran'ın bölgesel faaliyetlerine karşı daha açık bir karşı koyma iradesi, Tahran'ın dış politika seçeneklerini belirgin biçimde daraltmıştır. Bu bağlamda 2025, İran açısından hem içeride hem dışarıda "baskının çakıştığı" bir yıl olmuştur.

Bu baskı ortamına Haziran 2025'te İsrail ile yaşanan ve on iki gün süren doğrudan çatışmanın yarattığı diplomatik sonuçlar da eklenmiştir. Söz konusu süreç, İran açısından yalnızca askerî maliyet üretmemiş, aynı zamanda bölgesel ve uluslararası düzlemde hissedilir bir diplomatik yalnızlığı da beraberinde getirmiştir. Bu deneyim, Tahran'da kriz anlarında destek kapasitesinin sınırlılığına dair daha gerçekçi bir değerlendirme yapılmasına yol açmıştır. 2026'ya girerken komşu ülkelerle ilişkileri onarma ve gerilimi düşürme ihtiyacının daha açık biçimde dile getirilmesi,[6] bu stratejik farkındalığın bir yansıması olarak okunabilir. Nitekim son dönemde bazı üst düzey İranlı yetkililerden bölgesel diyalog kanallarının güçlendirilmesi ve komşu ülkelerle ilişkilerin normalleştirilmesine yönelik mesajlar gelmektedir.

Bu koşullar altında İran dış politikasında üç temel eğilimin öne çıktığı görülmektedir. Birincisi, doğrudan askerî tırmanıştan kaçınma refleksinin güçlenmesidir. Haziran 2025 çatışması, doğrudan karşılaşmaların hızlı biçimde iç ve dış maliyet üretebildiğini göstermiştir. 2026 başındaki protestolarla birlikte bu maliyet algısı daha da keskinleşmiştir. Sonuç olarak İran, İsrail ve ABD ile doğrudan askerî çatışma riskini minimize etmeye yönelik daha temkinli bir çizgiye yönelmiştir.

İkinci eğilim, bölgesel nüfuzun yeniden kalibre edilmesi yönündeki sessiz ama anlamlı arayıştır. İran'ın Ortadoğu'daki varlığı tamamen geri çekilme yönünde bir dönüşüm yaşamamış, ancak bu varlığın görünürlüğü ve yoğunluğu konusunda daha seçici bir yaklaşım ortaya çıkmıştır. Direniş ekseninin tamamen terk edilmesi gerçekçi görünmemekle birlikte, bu hattın siyasi getirisi ile askerî ve ekonomik maliyeti arasındaki dengesizlik, Tahran'ı daha sınırlı ve hedef odaklı angajmanlara yöneltmektedir. Bu yeniden kalibrasyon, 2026'da özellikle komşu ülkelerle ilişkilerde daha dengeli ve gerilim azaltıcı bir diplomasi arayışını beraberinde getirebilir. İran'ın agresif genişleme yerine, çevresindeki ülkelerle asgari istikrarı tesis etmeye çalışan bir çizgiye yönelmesi olasıdır.

Bu eğilimi güçlendiren bir diğer unsur ise Batı kaynaklı baskının devam etmesidir. ABD'nin yaptırım rejimi, finansal kısıtlamalar ve diplomatik baskı araçları İran ekonomisi üzerinde ciddi bir yük oluştur-

6 "میاهدرک یدایز تاهابتشا نامناگیاسمه اب طابترا رد یزارخ", *IRNA – Islamic Republic News Agency*, https://www.irna.ir/news/86072153/میاهدرک-یدایز-تاهابتشا-نامناگیاسمه-اب-طابترا-رد-یزارخ (erişim 24 Şubat 2026).

maya devam etmektedir. İçeride meşruiyet baskısı ve ekonomik daralma sürerken, dışarıda Batı ile çok cepheli bir gerilimi eş zamanlı olarak tırmandırmak Tahran açısından maliyetli bir seçenek hâline gelmiştir. Dolayısıyla 2026'da İran'ın, doğrudan cepheleşme yerine baskıyı yönetmeye ve manevra alanını korumaya odaklanan daha hesaplı bir strateji izlemesi olasıdır.

Üçüncü ve belki de en kritik eğilim, İran dış politikasının iç istikrar öncelikleri tarafından daha doğrudan belirlenmeye başlamasıdır. 2026 başındaki protestolar, rejime dış politika hamlelerinin içerde "taşınabilirliği" konusunda net bir sınır göstermiştir. Uzun süreli askerî gerilimlerin ve yüksek maliyetli bölgesel angajmanların iç politik kırılganlığı derinleştirdiği algısı, karar alıcılar üzerinde ciddi bir baskı yaratmıştır. Bu bağlamda dış politika, rejimin meşruiyet üretme kapasitesini aşındıran bir faktöre dönüşmüştür.

Bununla birlikte 2026 dış politika seyrinin önemli ölçüde İran-ABD ve İran-İsrail angajmanının nasıl evrileceğine bağlı olacağı açıktır. Hâlihazırda devam eden müzakere sürecinin somut bir anlaşmayla sonuçlanması durumunda, ekonomik baskının kısmen hafiflemesi ve bölgesel gerilim düzeyinin düşmesi ihtimali ortaya çıkabilir. Böyle bir senaryoda İran'ın daha dengeli, bölgesel normalleşmeye açık ve iç ekonomik toparlanmayı önceleyen bir dış politika çizgisine yönelmesi mümkün görünmektedir. Buna karşılık müzakerelerin başarısızlığa uğraması ve yeniden doğrudan ya da dolaylı çatışma dinamiklerinin devreye girmesi hâlinde, İran'ın daha sert bir caydırıcılık söylemine yaslanan ancak pratikte yine kontrollü risk yönetimine dayalı bir strateji izlemesi beklenebilir.

Sonuç olarak, 2026'ya girerken İran dış politikası ne önceki yıllardaki agresif genişleme dönemine ne de ani bir geri çekilme sürecine işaret etmektedir. Bunun yerine, içeride artan toplumsal baskı, ABD'nin yoğunlaşan dış baskısı, Haziran 2025 çatışmasının yarattığı diplomatik yalnızlık deneyimi ve devam eden müzakere sürecinin belirsizliği, İran'ı daha hesaplı ve dengeleyici bir dış politika çerçevesine zorlamaktadır. Bu çerçeve, bölgesel rolün daha temkinli, daha maliyet-duyarlı ve komşularla gerilimi azaltmayı önceleyen bir biçimde yeniden tanımlanması anlamına gelmektedir. 2026 yılı bu nedenle, İran'ın dış politikada agresif bir tırmanıştan ziyade, baskıları yönetmeye ve manevra alanını korumaya odaklanan bir stratejik ayarlama dönemi olabilir.

Sonuç

2025 yılı, İran açısından krizlerin üst üste bindiği bir dönem olarak kayda geçmiştir. Ekonomik daralma, toplumsal huzursuzluk, Haziran ayında yaşanan İsrail ile doğrudan çatışma ve Batı kaynaklı artan baskı, rejimin hem iç hem de dış politika kapasitesini eş zamanlı olarak zorlamıştır. Bu gelişmeler, rejimin kriz yönetme kapasitesinin sınırlarını daha görünür hâle getirmiştir.

Haziran 2025'te İsrail ile yaşanan doğrudan çatışma, İran'ın uzun süredir benimsediği dolaylı caydırıcılık modelinin ciddi bir stres testine maruz bırakmıştır. Vekil aktörler üzerinden inşa edilen çok katmanlı güvenlik mimarisi, belirli ölçüde esneklik sağlamakla birlikte, doğrudan ve yüksek yoğunluklu bir kriz anında otomatik ve maliyetsiz bir koruma üretmemiştir. Bu durum, bölgesel angajmanların stratejik değeri ile maliyeti arasındaki dengenin yeniden tartışılmasına yol açmıştır. Direniş ekseninin tamamen terk edilmesi olası görünmemekle birlikte, bu ağın kapsamı, görünürlüğü ve operasyonel yoğunluğu konusunda daha seçici ve temkinli bir yaklaşımın güçlenmesi beklenmektedir. İran, vekil aktörler ve bölgesel nüfuz ağları üzerinden elde ettiği kazanımları korumaya çalışacaktır, ancak bu çaba, 2010'lu yıllardaki gibi genişlemeci ve görünür bir stratejiye dayanmayacaktır.

İç politikada ise ekonomik baskının süreklilik kazanması ve protesto potansiyelinin tamamen ortadan kalkmaması, rejimin meşruiyet zeminini daha kırılgan hâle getirmiştir. Güvenlikçi refleksler kısa vadede

istikrar üretse de orta vadede siyasal alanın daralması ve elit rekabetinin sertleşmesi riskini artırmaktadır. Bu bağlamda haleflik meselesinin daha görünür bir tartışma alanına dönüşmesi tesadüfi değildir. Meşruiyet baskısı ile güç dağılımı tartışmalarının kesişimi, 2026 yılında elitler arası ve farklı güç merkezlerinin konumlanma mücadelelerinin daha belirginleşebileceğine işaret etmektedir.

Dış politikada ise İran'ın önünde net bir genişleme veya geri çekilme hattı bulunmamaktadır. Bunun yerine, baskıları yönetmeye ve manevra alanını korumaya dönük bir stratejik ayarlama süreci öne çıkmaktadır. ABD'nin yaptırım rejimi ve diplomatik baskısı devam ederken, Haziran çatışmasının yarattığı diplomatik yalnızlık algısı Tahran'ı özellikle komşu ülkelerle ilişkileri daha dengeli bir zemine oturtmaya yöneltebilir.

Bununla birlikte 2026'nın seyri büyük ölçüde İran-ABD ve İran-İsrail angajmanının nasıl evrileceğine bağlı olacaktır. Devam eden müzakere sürecinin somut bir anlaşmayla sonuçlanması durumunda ekonomik rahatlama ve bölgesel tansiyonun görece düşmesi mümkün olabilir. Buna karşılık müzakerelerin başarısızlığa uğraması ve yeniden doğrudan ya da dolaylı çatışma dinamiklerinin devreye girmesi hâlinde, iç baskıların da etkisiyle İran'ın dış politikada daha agresif bir tutuma yönelmesi muhtemel görünmektedir.

Sonuç olarak İran, 2026'ya yapısal baskıların daha görünür ve yoğunlaştığı bir ortamda girmiştir. Bu durum, ani rejim değişimi ya da dramatik dış politika kopuşları anlamına gelmemektedir. Ancak iç meşruiyet baskısı, ekonomik kırılganlık, haleflik dinamikleri ve dış baskının çakıştığı bir dönemde, sistemin daha savunmacı ve daha temkinli duyarlı bir çizgiye yönelmesi kuvvetle muhtemeldir. 2026 yılı bu nedenle İran açısından bir "istikrar yılı" olmaktan çok mevcut düzenin sınırlarının test edildiği ve güç dengelerinin yeniden ayarlandığı bir geçiş dönemi olarak değerlendirilebilir.

Kaynakça

Explainer: Rising Prices, Falling Currency -Iran's Economy Faces Rocky Road," *Anadolu Agency*, 2025, https://www.aa.com.tr/en/economy/explainer-rising-prices-falling-currency-iran-s-economy-faces-rocky-road/3800027

"روایت فتح و امید؛ تحلیل نامه ملّي در دفاع مقدس ۲۱ روزه," *Doran Khamenei* (Site of the Office of the Supreme Leader of Iran), https://doran.khamenei.ir/event/915/روز-21-مقدس-دفاع-در-ملی-نامه-تحلیل-؛امید-و-فتح-روایت

"چرا چین و روسیه در جنگ اسرائیل از ایران حمایت نکردند," *Tabnak*, https://www.tabnak.ir/fa/news/1315694/چرا-چین-و-روسیه-در-جنگ-اسرائیل-از-ایران-حمایت-نکردند

"حسن روحانی باید با یک اصلاح بزرگ به مردم پاسخ بدهیم," *Asr Iran*, https://www.asriran.com/fa/news/1136772/حسن-روحانی-باید-با-یک-اصلاح-بزرگ-به-مردم-پاسخ-بدهیم

"Subject View – 758078," *Institute for Political and International Studies (IPIS)*, https://ipis.ir/portal/subjectview/758078

"خرازی در ارتباط با همسایگانمان اشتباهات زیادی کردهایم," *IRNA – Islamic Republic News Agency,* https://www.irna.ir/news/86072153/خرازی-در-ارتباط-با-همسایگانمان-اشتباهات-زیادی-کردهایم

2025'te İran İç Güvenlik Yapılanmasındaki Dönüşümler

Oral Toğa
İRAM Araştırmacısı

2025 yılı, İran'ın iç güvenlik tarihinde bir kırılma dönemi olmuştur. Haziran ayında yaşanan İran-İsrail çatışmasında yirmiden fazla İranlı üst düzey komutanın öldürülmesi, güvenlik aygıtının neredeyse tamamen yeniden inşa edilmesini zorunlu kılmıştır. 2024'ten beri yükselen tehdit algısıyla birlikte İran'ın iç güvenlik kurumları hem yapısal hem de doktrinel bir dönüşüm sürecine girmiştir. 2025 Nisan ayında meydana gelen Bender Abbas liman patlaması, Mayıs ayında 163 şehre yayılan kamyon şoförleri grevi, haziran ayında yaşanan 12 günlük çatışma, yaz ayları boyunca süren casusluk operasyonları ve Aralık ayı sonunda 1979'dan bu yana şiddet çarpanı en yüksek olan protesto dalgası gibi yıl boyunca yaşanan olaylar, iç güvenlik yapılanmasının köklü biçimde yeniden şekillenmesinde etkili olmuştur. Sonuç olarak İran, 2025-2026 geçiş sürecinde hem daha merkezileşmiş hem de daha dijitalleşmiş, ancak aynı zamanda daha kırılgan bir güvenlik mimarisine evrilmiştir.

2025 Başında İran İç Güvenlik Aygıtının Genel Yapısı

2025 yılı başında İran'ın iç güvenlik aygıtı, doğrudan Devrim Rehberi Ali Hamenei'ye bağlı, katmanlı ve kısmen örtüşen kurumlardan oluşmaktaydı. Bu yapı, Devrim'den bu yana süregelen çift başlı güvenlik anlayışının sonucudur: Bir tarafta klasik devlet güvenlik kurumları, diğer tarafta devrimci ideolojiye dayalı paramiliter ve istihbarat yapıları bulunmaktadır.

İslam Devrim Muhafızları Ordusu (DMO), yaklaşık 125.000-190.000 personelden oluşmaktadır. Bunun yaklaşık yarısı zorunlu askerlik yapan erlerdir. 12 günlük çatışma öncesinde kurumun komutanı Tümgeneral Hüseyin Selami'ydi. DMO bünyesinde kara kuvvetleri (Tuğgeneral Muhammed Pakpur), deniz kuvvetleri (Tuğamiral Alireza Tengsiri), havacılık kuvvetleri (Tuğgeneral Emir Ali Hacızade), Kudüs Gücü (Tuğgeneral İsmail Kaani) ve Besic milisleri yer almaktadır. DMO İstihbarat Teşkilatı ise Muhammed Kazımi komutasında, İstihbarat ve Güvenlik Bakanlığına paralel çalışan ayrı bir istihbarat koludur. Kurum inşaat, telekomünikasyon, limanlar ve enerji sektörlerindeki iştirakleri aracılığıyla ekonominin yaklaşık yüzde 30-40'ını kontrol etmektedir.

Kolluk Kuvvetleri Komutanlığı (FERACA), 260.000'den fazla personelle ülkenin temel polis gücünü oluşturmaktadır. Tuğgeneral Ahmed Rıza Radan komutasındaki FERACA, operasyonel olarak İçişleri Bakanlığı'na bağlıdır, ancak komutanı doğrudan Devrim Rehberi tarafından atanır. FERACA bünyesindeki Siber Polis (FATA), Tuğgeneral Vahid Mecid yönetiminde internet suçları ve dijital gözetimden sorumludur. Ahlak Polisi (Geşt-e İrşad) ise zorunlu başörtüsü uygulamasının denetimini yürütmektedir.

İstihbarat ve Güvenlik Bakanlığı (VACA/MOIS), Hüccetülislam İsmail Hatip yönetiminde ülkenin başlıca sivil istihbarat kurumudur. Hatip 2021'de eski cumhurbaşkanı İbrahim Reisi döneminde atanmış ve Mesud Pezeşkiyan hükümeti tarafından görevde tutulmuştur. Bu durum, İran siyasetinde bir cumhurbaşkanının selefinin istihbarat bakanını görevde bırakması açısından nadir bir örnektir.

Milli Güvenlik Yüksek Konseyi (MGYK) savunma ve güvenlik politikalarının koordinasyonunu sağlarken, Silahlı Kuvvetler Genelkurmay Başkanlığı düzenli ordu ile DMO arasındaki koordinasyonu yürütmektedir.

Haziran Çatışması ve Sonrasında Güvenlik Aygıtını Sarsan Olaylar Zinciri

2025 yılı boyunca İran'ın iç güvenlik yapılanmasını doğrudan etkileyen bir dizi gelişme yaşanmış, bu süreç güvenlik aygıtının hem kapasitesini hem de işleyişini ciddi biçimde zorlamıştır. Yılın ilk büyük sarsıntısı Nisan-Mayıs döneminde ortaya çıkmıştır.

26 Nisan'da Bender Abbas'taki Şehid Recai Limanı'nda meydana gelen büyük patlama en az 57 kişinin ölümüne, 1.000'den fazla kişinin yaralanmasına yol açmıştır.[1] İran'ın konteyner trafiğinin önemli bir bölümünü yürüten bu limandaki yıkım, sabotaj ihtimallerini gündeme getirmiştir. Kısa süre sonra, 19 Mayıs'ta yine Bender Abbas'ta başlayan kamyon şoförleri grevi, düşük ücretler, artan sigorta maliyetleri ve olası yakıt zammı gerekçesiyle hızla 30 ilde 163 şehre yayılmıştır.[2] 2025'in en geniş sivil itaatsizlik hareketi haline gelen bu grev sırasında DMO, askerî kamyonlarla Tahran'a temel malzeme taşımak zorunda kalmış, güvenlik güçleri 132 kişiyi gözaltına almıştır.

13-24 Haziran arasında yaşanan 12 günlük çatışma, iç güvenlik aygıtı açısından en ağır darbeyi oluşturmuştur. İsrail'in Yükselen Aslan Operasyonu kapsamında düzenlediği saldırılarda askerî, nükleer ve hükümet altyapısıyla birlikte doğrudan iç güvenlik unsurları da hedef alınmıştır. Tahran, Natanz, Tebriz, Isfahan, Erak ve Kirmanşah'ta DMO Sarallah Karargâhı, Seyyidüşşüheda Kolordusu, Besic Karargâhı, FATA binası ve FERACA Emniyet İstihbarat Karargâhı hasar görmüş veya tahrip edilmiştir. 23 Haziran'da Evin Cezaevi'ne ziyaret saatinde düzenlenen saldırıda 71 ila 80 kişinin hayatını kaybetmesi, iç güvenlik kapasitesinin ne ölçüde kırılganlaştığını göstermiştir.[3]

İsrail ile yaşanan çatışmanın en yıkıcı sonucu, komuta kademesindeki kayıplar olmuştur. Saldırılarda DMO Genel Komutanı Hüseyin Selami, Genelkurmay Başkanı Muhammed Bakıri, DMO Havacılık Kuvvetleri Komutanı Emir Ali Hacızade, Hatemu'l Enbiya Komutanı Gulam Ali Raşid, DMO İstihbarat Başkanı Muhammed Kazımi ile en az 30 DMO generali ve 9 nükleer bilim insanı İsrail tarafından öldürülmüştür.

Çatışmanın ardından ortaya çıkan istihbarat sızma krizi, güvenlik aygıtında ikinci bir şok dalgası yaratmıştır. İsrail saldırılarının yüksek hassasiyetle gerçekleştirilmesi, İran güvenlik kurumlarına derin bir sızma ihtimalini güçlendirmiştir. İstihbarat Bakanı İsmail Hatip Temmuz 2025'te sızmanın hâlen kritik bir sorun

1 "Over 1,200 Injured in Iran's Bandar Abbas Explosion", *Mehr News Agency* (İng.), 28 Nisan 2025, https://en.mehrnews.com/news/231135/Over-1-200-injured-in-Bandar-Abbas-explosion (erişim 30 Ocak 2026).

2 "Iran's Truck Drivers' Strike Sweeps 163 Cities, Dozens Arrested", Center for Human Rights in Iran (CHRI), 4 Haziran 2025, https://iranhumanrights.org/2025/06/irans-truck-drivers-strike-sweeps-163-cities-dozens-arrested/ (erişim 30 Ocak 2026).

3 "Israeli Strike on Notorious Evin Prison in Tehran Killed at Least 71 People, Iran's Judiciary Says", *PBS News*, 29 Haziran 2025, https://www.pbs.org/newshour/world/israeli-strike-on-notorious-evin-prison-in-tehran-killed-at-least-71-people-irans-judiciary-says (erişim 30 Ocak 2026).

olduğunu kabul etmiştir.[4] Bu süreçte yüzlerce kişi casusluk suçlamasıyla tutuklanmış, yalnızca 12 günlük çatışma sırasında, yurt dışı Farsça medya ile bağlantılı olduğu iddia edilen 98 kişi gözaltına alınmıştır.[5] Yıl boyunca en az 10 casusluk infazı gerçekleştirilmiş,[6] bunların 8'i 13 Haziran sonrasına denk gelmiştir. Hazırlanan yeni casusluk yasa tasarısı ise yabancı ve diaspora medyasıyla temas dâhil pek çok faaliyeti suç kapsamına almıştır.[7]

Belucistan'da ise güvenlik sorunları yıl boyunca devam etmiştir. 22 Ağustos'ta İranşehr'de Ceyşü'l Adl tarafından kurulan pusuda 5 polis öldürülmüş, DMO'nun 27 Ağustos'taki karşı operasyonunda 13 militan etkisiz hale getirilmiştir.[8] En kritik gelişme 10 Aralık'ta yaşanmış, Ceyşü'l Adl ve diğer Beluç gruplar birleşerek Halk Savaşçıları Cephesi'ni kurmuştur. Aynı gün Zahedan yakınlarında bir DMO konvoyuna düzenlenen saldırıda 4 asker ölmüş, ardından İranşehr polis müdürü Mahmud Hakikat suikasta uğramıştır.[9]

Yılın son büyük kırılması 28 Aralık'ta başlayan kitlesel protestolar olmuştur. Tahran Büyük Çarşısı'nda riyalin hızla değer kaybetmesi, yüksek enflasyon ve gıda fiyatlarındaki artışı protesto için esnafın kepenk kapatmasıyla başlayan gösteriler, kısa sürede 31 ilin tamamına yayılmıştır. Ekonomik taleplerle başlayan protestolar hızla rejim karşıtı gösterilere evrilmiş, 8 Ocak 2026'da uygulanan neredeyse tam internet kesintisiyle birlikte güvenlik güçleri geniş çaplı bastırma operasyonları düzenlemiştir.

Can kaybına ilişkin rakamlar kaynaklara göre ciddi biçimde farklılaşmaktadır. Resmî açıklamalar 3.117 ölümü kabul ederken, bağımsız izleme ağları 6.941 doğrulanmış ölüm bildirmiş, on binlerce vaka inceleme altına alınmıştır. Rakamlar arasındaki farkın temel nedeni, internet kesintileri nedeniyle bağımsız doğrulamanın büyük ölçüde engellenmiş olmasıdır.[10]

Komuta Kademesinde Toptan Yenilenme ve Atama Süreci

Haziran çatışması, İran güvenlik aygıtında tarihinin en kapsamlı liderlik değişimini başlatmıştır. Devrim Rehberi Ali Hamenei, çatışmanın ilk günü olan 13 Haziran'da acil atamalar yapmıştır. DMO Genel Komutanlığına Tümgeneral Muhammed Pakpur getirilmiştir. Yaklaşık 16 yıl DMO Kara Kuvvetleri Komutanlığı yapan Pakpur, terörle mücadele operasyonlarındaki disiplinli yaklaşımıyla bilinmektedir. Bu

4 "Iran Espionage Crisis: IRGC Arrests Hundreds", *Israel Hayom*, 19 Kasım 2025, https://www.israelhayom.com/2025/11/19/iran-espionage-arrests-irgc-mossad-infiltration-crisis/ (erişim 30 Ocak 2026).

5 "Iran Arrests 98 'Citizen-Journalists' for Contact with UK-Based Outlet", Committee to Protect Journalists (CPJ), 31 Temmuz 2025, https://cpj.org/2025/07/iran-arrests-98-citizen-journalists-for-contact-with-uk-based-outlet/ (erişim 30 Ocak 2026).

6 "Iran Executes Man Accused of Spying for Israel's Mossad", *Al Jazeera*, 20 Aralık 2025, https://www.aljazeera.com/news/2025/12/20/iran-executes-man-accused-of-spying-for-israels-mossad-state-media (erişim 30 Ocak 2026).

7 "Hengaw Report No. 5 — At Least 900 Arrested amid Iran–Israel War", Hengaw Organization for Human Rights, 5 Temmuz 2025, https://hengaw.net/en/reports-and-statistics-1/2025/07/article-4 (erişim 30 Ocak 2026).

8 "Iranian Counterterrorism Operations Against Jaish al-Adl Eliminated 13 Militants", *SpecialEurasia*, 29 Ağustos 2025, https://www.specialeurasia.com/2025/08/29/iran-terrorism-jaish-al-adl/ (erişim 30 Mart 2026).

9 Janatan Sayeh, "Iranian Baluch Separatist Factions Establish Popular Fighters Front Coalition", *FDD's Long War Journal*, 12 Aralık 2025, https://www.longwarjournal.org/archives/2025/12/iranian-baluch-separatist-factions-establish-popular-fighters-front-coalition.php (erişim 30 Mart 2026).

10 "At Least 3,117 People Killed during Iran Protests, State Media Report", *Al Jazeera*, 21 Ocak 2026, https://www.aljazeera.com/news/2026/1/21/at-least-3117-people-killed-during-iran-protests-state-media-reports (erişim 30 Mart 2026); "At Least 6,126 People Killed in Iran's Crackdown on Nationwide Protests, Activists Say", *NPR*, 27 Ocak 2026, https://www.npr.org/2026/01/27/nx-s1-5689793/6-126-iran-crackdown-protests-death-toll (erişim 30 Mart 2026).

atama ile ilk kez kara kuvvetleri kökenli bir isim DMO'nun başına geçmiştir. Genelkurmay Başkanlığına daha önce Erteş Başkomutanı olan Tümgeneral Seyyid Abdürrahim Musevi atanmıştır. DMO Havacılık Kuvvetleri Komutanlığına Tuğgeneral Seyyid Mecid Musevi, DMO İstihbarat Başkanlığına ise 19 Haziran'da Tuğgeneral Mecid Hademi getirilmiştir.

Yılın ikinci yarısında atamalar sürmüştür. 5 Ağustos'ta Cumhurbaşkanı Pezeşkiyan, Hamenei'nin onayıyla eski Meclis Başkanı Ali Laricani'yi Milli Güvenlik Yüksek Konseyi Sekreterliğine atamıştır. Pragmatist muhafazakâr kimliğiyle bilinen Laricani'nin göreve getirilmesi, Haziran çatışması sonrası bir yön değişikliği olarak yorumlanmıştır. Ancak Laricani, Aralık protestoları sırasında güvenlik güçlerinin güç kullanımını koordine ettiği gerekçesiyle Ocak 2026'da ABD Hazine Bakanlığı'nın yaptırım listesine alınmıştır.

En dikkat çekici atama 27 Aralık'ta yapılmıştır. Hamenei, Ahmed Vahidi'yi DMO Genel Komutan Yardımcılığına atamıştır. Ali Fedevi'nin yerine gelen Vahidi, 1988-1998 arasında Kudüs Gücü komutanlığı yapmış, daha sonra savunma ve içişleri bakanlığı görevlerinde bulunmuştur. Uluslararası düzeyde kırmızı bültenle aranan bir isim olarak bilinmektedir. Protestoların tırmandığı bir dönemde yapılan bu atama, güvenlik baskısını artırma iradesi olarak değerlendirilmiştir. Hamenei'nin Vahidi'ye silahlı kuvvetlerin hazırlık düzeyini yükseltme ve DMO personelinin yaşam koşullarını iyileştirme talimatı verdiği bildirilmiştir.[11] Gayriresmî değerlendirmelerde, Vahidi'nin Ekim 2025'te Genelkurmay Başkan Yardımcılığı görevine getirilmesinin ardından savaş sonrası hava savunma öncelikleri konusunda yaşanan anlaşmazlıklar nedeniyle bu görevden alındığı ileri sürülmüştür.[12]

Erteş bünyesinde de kapsamlı değişiklikler yapılmıştır. Kara Kuvvetleri Komutanlığına Tuğgeneral Ali Cihanşahi Kasım 2025'te, Hava Kuvvetleri Komutanlığına Tuğgeneral Behman Behmerdi Aralık 2025'te, Hava Savunma Kuvvetleri Komutanlığına ise Tuğgeneral Alireza İlhami yine Aralık 2025'te atanmıştır. Hava savunma komutanının değiştirilmesi, savaş sırasında hava savunma sistemlerinin performansına yönelik eleştirilerle ilişkilendirilmiştir. Savaştan aylar sonra dahi özellikle operasyon, istihbarat ve Kudüs Gücü komuta zincirindeki bazı üst düzey pozisyonların uzun süre boş kalması, güvenlik aygıtında yeniden yapılanmanın derinliğini göstermektedir.

Savunma Konseyi ve Kurumsal Yeniden Yapılanma

Haziran çatışması sonrasında yaşanan şok, güvenlik aygıtında yalnızca personel değişiklikleriyle sınırlı kalmamış, kurumsal reformları da beraberinde getirmiştir. 3 Ağustos 2025'te MGYK bünyesinde kurulan Savunma Konseyi, yılın en önemli yapısal adımı olmuştur. Anayasa'nın 176. Maddesine dayanarak oluşturulan Konsey, Cumhurbaşkanı Pezeşkiyan başkanlığında çalışmıştır. Yapıda yasama, yürütme ve yargı başkanları, Devrim Rehberi temsilcileri, istihbarat bakanı, genelkurmay başkanı, DMO komutanı, ordu komutanı ve ilgili bakanlar yer almıştır. Ali Şemhani ve Ali Ekber Ahmediyan 7 Ağustos'ta Devrim Rehberi temsilcisi olarak atanmıştır. Konseyin görevi, savunma programlarını merkezileştirmek ve silahlı kuvvetlerin kapasitesini artırmaktır.[13]

---

11 "Iran Update, December 31, 2025", Critical Threats (CTP-ISW), 31 Aralık 2025, https://www.criticalthreats.org/analysis/iran-update-december-31-2025 (erişim 30 Ocak 2026).

12 "Iran Update, December 31, 2025", Critical Threats (CTP-ISW), 31 Aralık 2025, https://www.criticalthreats.org/analysis/iran-update-december-31-2025 (erişim 30 Ocak 2026).

13 Raz Zimmt, "Changes in Iran's Supreme National Security Council: Systemic Overhaul or Cosmetic Adjustment?", *INSS Insight* No. 2026, 26 Ağustos 2025, https://www.inss.org.il/publication/snsc-changes/ (erişim 30 Mart 2026).

Bu düzenleme iki farklı şekilde yorumlanmıştır. Bir görüş, yapıyı İran-Irak Savaşı dönemindeki Yüksek Savunma Konseyi modelinin güncellenmiş versiyonu olarak değerlendirmiştir. Diğer görüş ise bunu Hamenei sonrası döneme hazırlık olarak görmüştür. Bu yaklaşıma göre sistem, güvenlik kurumlarının liderden görece bağımsız işleyebileceği bir koordinasyon mimarisi kurmaya yönelmiştir. Ultra muhafazakâr Payidari çizgisinin Konsey dışında bırakılması da kurumsal denge arayışı şeklinde yorumlanmıştır.[14]

DMO içinde de yapısal değişim yaşanmıştır. Savaşta komuta ağının zarar görmesi sonrasında Kara Kuvvetleri'nin ağırlığı dış operasyonlardan iç kontrol görevlerine kaydırılmıştır. Bölgesel vekil ağlarının zayıflaması bu süreci hızlandırmıştır. Yeni dönemde asimetrik savaş kapasitesinin güçlendirilmesi, siber yeteneklerin artırılması, insansız hava aracı operasyonlarının genişletilmesi ve lojistik altyapının modernizasyonu öncelikli hedefler olarak belirlenmiştir.

İstihbarat mimarisinin yeniden düzenlenmesi tartışmaları da öne çıkmıştır. Eski DMO Deniz Kuvvetleri Komutanı Hüseyin Alaei, Aralık 2025'te istihbarat aygıtının köklü biçimde yeniden yapılandırılması gerektiğini savunmuştur. Alaei'ye göre İstihbarat Bakanlığı ile DMO İstihbarat Teşkilatı'nın aynı anda iç güvenliğe yoğunlaşması, İsrail kaynaklı tehdide karşı etkinliği azaltmaktadır. Önerilen modelde bir kurumun yalnızca İsrail'e, diğerinin ise kalan tehdit alanlarına odaklanması öngörülmüştür. Bu yaklaşım mevcut örtüşen görev yapısından belirgin bir ayrışma anlamına gelmektedir.[15]

İçişleri Bakanlığı ile polis teşkilatı arasındaki koordinasyon da güçlendirilmiştir. İçişleri Bakanı İskender Momeni, 24 Ağustos 2024'te Devrim Rehberi tarafından aynı zamanda Polis Kuvvetlerinde Silahlı Kuvvetler Başkomutanı Yardımcısı olarak görevlendirilmiştir. Bu çifte görev, özellikle protestoların bastırılması sırasında operasyonel eşgüdümü artırmayı hedefleyen bir düzenleme olarak öne çıkmıştır.[16]

Dijital Gözetimden Yapay Zekâya: Güvenlik Teknolojisinin Dönüşümü

2025 yılında İran'ın iç güvenlik aygıtı, fiziksel baskı araçlarına ek olarak kapsamlı bir dijital gözetim altyapısı kurmuştur. Bu dönüşüm, başörtüsü denetiminden genel toplumsal kontrol mekanizmalarına kadar geniş bir alana yayılmıştır.

9 Nisan 2025'te Tahran Trafik Kontrol Şirketi, kent genelinde 15.000 yapay zekâ destekli gözetim kamerası kurulacağını açıklamıştır. Proje için yaklaşık 3 trilyon tümen ayrılmıştır. Kameralar, kamu düzenini bozabilecek ihlalleri tespit edecek algoritmalarla donatılmıştır. Aynı dönemde 600 hız izleme ve kırmızı ışık ihlal tespit sistemi devreye alınmıştır.[17] Septam sistemiyle işletmelerin polis onaylı kameralarının güvenlik merkezlerine bağlanması zorunlu hale getirilmiş,[18] esnaf birlikleri, kuyumcular

14 Hamidreza Azizi ve Erwin van Veen, "Strengthening Regime Resilience: Tehran Prepares for Conflict and Succession", *Clingendael*, 2025, https://www.clingendael.org/publication/strengthening-regime-resilience-tehran-prepares-conflict-and-succession (erişim 30 Mart 2026).

15 "Iran's Intelligence Structure Ill-Suited to Israeli Threat, Ex-IRGC Commander Says", *Iran International*, 21 Aralık 2025, https://www.iranintl.com/en/202512219397 (erişim 30 Mart 2026).

16 "Eskandar Momeni: Minister of Interior", United Against Nuclear Iran (UANI), Eylül 2024, https://www.unitedagainstnucleariran.com/eskandar-momeni-minister-of-interior (erişim 30 Mart 2026).

17 "Iran Rapidly Expands Surveillance Camera Network across Cities", *IranWire*, 4 Aralık 2025, https://iranwire.com/en/features/146709-iran-rapidly-expands-surveillance-camera-network-across-cities/ (erişim 30 Ocak 2026).

18 "Iran Police Demand Full Access to Businesses' Security Cameras", *Iran International*, 5 Ekim 2024, https://www.iranintl.com/en/202410047431 (erişim 30 Ocak 2026).

ve restoranlar dâhil 39 sektörde yaklaşık 280 iş kolu bu sisteme entegre edilmiştir.[19] Nisan 2025'te güncellenen yapı yönetmelikleriyle dört ve üzeri üniteli tüm konut ve ticari yapılara kamera zorunluluğu getirilmiştir.

Başörtüsü denetiminde akıllı izleme modeline geçiş hızlanmıştır. 2025 boyunca dronlar, yüz tanıma sistemleri ve Nazer mobil uygulaması kullanılmıştır.[20] Isfahan'da IMSI yakalayıcılarıyla başörtüsü ihlali yaptığı iddia edilen kadınların mobil iletişimi ve konum verileri izlenmiştir.[21] Sistem, temassız kart verileri ve şehir içi kamera ağlarıyla entegre edilmiştir. Mart 2025'ten itibaren Tahran, Şiraz ve Isfahan'da yüz tanıma yoluyla tespit edilen ihlaller sonrası uyarı SMS'leri gönderilmiştir.[22] Emirkebir Üniversitesi girişlerine yerleştirilen yazılımlarla öğrencilerin başörtüsü kuralına uyumu takip edilmiştir.[23] Mayıs 2025'te yüz tanıma teknolojisinin yayalara yönelik ihlal tespitinde kullanılacağı açıklanmıştır.[24]

İnternet kontrolünde de kapsamlı adımlar atılmıştır. Haziran çatışması sırasında bağlantı açık görünürken veri akışının kesildiği gizli karartma yöntemi uygulanmıştır. DNS manipülasyonu, HTTP enjeksiyonu, TLS müdahalesi ve protokol bazlı filtreleme birlikte kullanılmıştır. VPN kullanımında ciddi artış görülmüştür.[25] Ocak 2025'te Yüksek Siber Alan Konseyi filtreleme politikasını genişletmiş, Mayıs 2025'te tanıtılan Siber Özgürlük Alanları modeliyle belirli kişi ve kurumlara sansürsüz erişim sağlanmıştır. Bu uygulama iki katmanlı bir dijital erişim yapısı yaratmıştır.[26] Kasım 2025'te bazı yetkililerin beyaz SIM kartlarla sansürden muaf erişim sağladığı ortaya çıkmıştır.

Starlink ayrı bir güvenlik başlığına dönüşmüştür. Ülke içinde on binlerce terminal bulunduğu değerlendirilmiş, hükümet önemli bir bölümünün bağlantısını kestiğini açıklamıştır. Haziran 2025'te Starlink kullanımını yasaklayan düzenleme yürürlüğe girmiş, casusluk amacıyla kullanım ağır ceza kapsamına alınmıştır.[27] Ocak 28 Aralık protestolarında Rusya tedarikli Kalinka bozucularının çok sayıda terminali devre dışı bıraktığı rapor edilmiştir.

---

19 "Iran Rapidly Expands Surveillance Camera Network across Cities", *IranWire*, 4 Aralık 2025, https://iranwire.com/en/features/146709-iran-rapidly-expands-surveillance-camera-network-across-cities/ (erişim 30 Ocak 2026).

20 "Iran Is Using Drones and Apps to Catch Women Who Aren't Wearing Hijabs, Says UN Report", *CNN*, 14 Mart 2025, https://edition.cnn.com/2025/03/14/middleeast/iran-nazer-app-un-report-intl-latam (erişim 1 Şubat 2026).

21 "Iran Testing Advanced Surveillance Tech to Enforce Hijab, Says Watchdog", *Iran International*, 22 Nisan 2025, https://www.iranintl.com/en/202504223623 (erişim 1 Şubat 2026).

22 "Iranian Women Targeted by Surveillance System for Hijab Violations", *IranWire*, 1 Mayıs 2025, https://iranwire.com/en/women/140793-iranian-women-targeted-by-surveillance-system-for-hijab-violations/ (erişim 1 Şubat 2026).

23 "UN Report Warns Iran Is Stepping Up Electronic Surveillance of Women to Enforce Headscarf Laws", *AP / WSLS*, 14 Mart 2025, https://www.wsls.com/news/world/2025/03/14/iran-increasingly-electronically-surveils-women-looking-for-headscarf-violations-un-report-warns/ (erişim 1 Şubat 2026).

24 "Iran Rapidly Expands Surveillance Camera Network across Cities", *IranWire*, 4 Aralık 2025, https://iranwire.com/en/features/146709-iran-rapidly-expands-surveillance-camera-network-across-cities/ (erişim 1 Şubat 2026).

25 "Amar-e Gheyr-e Montazereh-ye Estefade az Filterşekan der İran" [İran'da VPN Kullanımına İlişkin Beklenmedik İstatistikler], Fararu, 7 Eylül 2025, https://fararu.com/fa/news/902015/ (erişim 1 Şubat 2026).

26 Hanieh Kalhor, "İnternet-e Tabaghati Tasvib Şod?" [Sınıflı İnternet Onaylandı mı?], Zoomit, 17 Temmuz 2025, https://www.zoomit.ir/tech-iran/444184-possibility-approving-class-based-internet/ (erişim 1 Şubat 2026).

27 Dolaram Soltanian, "Estefadeh ez Starlink Mamnu Şod" [Starlink Kullanımı Yasaklandı], Zoomit, 29 Haziran 2025, https://www.zoomit.ir/tech-iran/442945-starlink-use-banned/ (erişim 1 Şubat 2026).

2025'te ticari casus yazılım kullanımı da artmıştır. İran bağlantılı bazı hedeflere Pegasus sınıfı yazılımla operasyon yapıldığı belgelenmiştir. Bu gelişme, kitlesel gözetimden hedef odaklı dijital izleme modeline geçişin somut göstergesi olarak değerlendirilmiştir.

Yeni Güvenlik Yasaları ve Baskı Politikalarının Genişlemesi

2025 yılında İran Meclisi ve yargısı, iç güvenlik kapsamını genişleten bir dizi düzenlemeyi yürürlüğe koymuştur. En kapsamlı adım, Cumhurbaşkanı Pezeşkiyan'ın Ekim 2025'te imzaladığı ve "Siyonist rejim" ile "düşman ülkelerle" casusluk ve işbirliği suçlarına yönelik cezaları ağırlaştıran yasa olmuştur.

Bu düzenleme, Starlink'in casusluk amacıyla kullanımına idam cezası öngörmüştür. Kişisel kullanım veya satış için 6 ay ila 2 yıl arası hapis, 10'dan fazla terminal ithalatı için 5 ila 10 yıl arası hapis ve "ulusal güvenliğe aykırı" görülen yabancı ağlara görüntü ya da video gönderimi için 2 ila 5 yıl arası hapis cezası getirilmiştir. Yasanın 7. maddesi davaları doğrudan Devrim Mahkemelerine yönlendirmiş, 9. madde ise düzenlemenin geriye dönük uygulanmasına imkân tanımıştır.

Başörtüsü ve "iffet" yasası daha karmaşık bir süreç izlemiştir. Eylül 2024'te Anayasa Koruyucular Konseyi tarafından onaylanan ve üç yıllık deneme süresine tabi tutulan düzenleme 5 madde ve 74 bölümden oluşmuştur. İhlaller için 10 ila 15 yıl arası hapis, yüksek para cezaları, seyahat yasağı ve pasaporta el koyma gibi yaptırımlar öngörülmüştür.[28] Mayıs 2025'te MGYK, yasanın uygulanmaması yönünde Meclis'e talimat vermiştir. Buna rağmen mevcut mevzuat ve "Nur Planı" çerçevesinde başörtüsü denetimi sürmüştür.[29] Yöntem değişmiş, cadde devriyeleri yerine işletme denetimleri, sivil görevliler, elektronik gözetim ve dijital izleme öne çıkmıştır. Tahran polis yönetimi 7 Ekim 2025'te kafe, konser ve kültür etkinliklerinde sivil ajan ağının kullanıldığını duyurmuştur. Haziran-Ekim döneminde en az 50 işletme başörtüsü ihlali gerekçesiyle kapatılmıştır. Yetkililer, başörtüsü denetimi için yaklaşık 80.000 saha operatörünün görev yaptığını açıklamıştır.

İnfaz politikası 2025'te baskı araçlarının merkezine yerleşmiştir. İnsan hakları izleme verilerine göre yıl boyunca en az 1.500, muhalif kaynaklara göre 2.200'ün üzerinde infaz gerçekleştirilmiştir. Bu seviye 2024'ün iki katından fazladır ve son otuz yılın en yüksek düzeyleri arasındadır. 1.000'inci infaz 23 Eylül 2025'te kaydedilmiştir. Aralık 2025'te 370'in üzerinde infaz yapılmış, bu sayı son on yılların en yüksek aylık düzeylerinden biri olmuştur. İnfazlar 31 ilin 90'dan fazla şehrinde uygulanmıştır. En az 60 kadın ve birden fazla çocuk suçlu infaz edilmiştir. İnfazların önemli bölümü resmî olarak duyurulmamıştır. Uygulamanın Beluç, Kürt ve Afgan toplulukları üzerinde orantısız etki yarattığı değerlendirilmiştir. İzleme ağları, infazların toplumsal korku üretme ve caydırıcılık amacıyla sistematik biçimde kullanıldığını raporlamıştır.[30]

---

28 "Meclis ba Ecra-ye Azmayeşi-ye Layehe-ye Efaf va Hicab be Moddat-e Se Sal Movafeghat Kerd" [Meclis, İffet ve Başörtüsü Yasasının Üç Yıl Süreyle Deneme Olarak Uygulanmasını Kabul Etti], *IRNA*, 20 Eylül 2023, https://www.irna.ir/news/85233430/ (erişim 9 Şubat 2026).

29 "Eddea-ye Niru-ye Entezami: 'Tarh-e Nur' be Semt-e Huşmendsazi Miravad" [Emniyet Teşkilatının İddiası: 'Nur Planı' Akıllılaşmaya Doğru Gidiyor], *VOA Farsi*, 23 Nisan 2024, https://ir.voanews.com/a/police-of-iran-is-moving-towards-smart-system-for-enforcing-hijab/7581121.html (erişim 9 Şubat 2026).

30 "1000 Executions in 2025; Record Number in 30+ Years", Iran Human Rights (IHRNGO), 23 Eylül 2025, https://iranhr.net/en/articles/8065/ (erişim 30 Mart 2026); "Executions in Iran Doubled in 2025, Rights Group Says", *Iran International*, 26 Aralık 2025, https://www.iranintl.com/en/202512268741 (erişim 30 Mart 2026); "Iran: Human Rights Situation Spirals Deeper into Crisis", Human Rights Watch, 4 Şubat 2026, https://www.hrw.org/news/2026/02/04/iran-human-rights-situation-spirals-deeper-into-crisis (erişim 30 Mart 2026).

Güvenlik Bütçesinde Rekor Artış ve Kaynak Dağılımı

2025 yılında İran'ın güvenlik ve savunma harcamalarında belirgin artış yaşanmıştır. İran takvim yılı 1404 için askerî bütçede yaklaşık yüzde 200 artış önerilmiştir.[31] Petrol ve doğalgaz ihracat gelirlerinin yarısından fazlasının silahlı kuvvetlere yönlendirildiği, bunun yaklaşık 12 milyar avroya karşılık geldiği hesaplanmıştır.[32]

Toplam askerî bütçe yaklaşık 23 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır. Bu, önceki yıla göre yaklaşık yüzde 35 artış anlamına gelmektedir. Bütçenin yaklaşık 12 milyar doları nakit karşılanmış, kalan bölüm ham petrol kotaları ve özel proje finansmanlarıyla sağlanmıştır. Askerî fonlamanın yaklaşık yüzde 47'si nakit dışı petrol tahsisleri üzerinden yürütülmüştür.[33]

Dağılımda DMO en büyük payı almıştır. DMO, resmî askerî bütçenin yaklaşık üçte birini, yani yaklaşık 6 milyar doları kullanmıştır. Düzenli ordu bütçesi bunun yaklaşık yarısı düzeyinde kalmıştır.[34] FERACA ise toplam güvenlik bütçesinin yaklaşık beşte birine yakın pay almıştır.

Haziran çatışması sonrasında Meclis Milli Güvenlik Komisyonu acil savunma finansmanı paketi hazırlamıştır. Tasarı, 2025 savunma bütçesinin tamamının serbest bırakılmasını, 2024'ten kalan savunma alacaklarının kapatılmasını ve Merkez Bankası'ndaki bloke yabancı varlıkların savunma amaçlı kullanımını öngörmüştür.[35]

2026 bütçe teklifinde güvenlik harcamalarında yaklaşık yüzde 150 artış planlanmıştır.[36] Buna karşılık kamu maaş artışları enflasyonun altında tutulmuştur.[37] Bu tablo, ekonomik refah politikalarından güvenlik öncelikli harcamalara yönelimi göstermektedir.

Uluslararası yaptırım baskısı da genişlemiştir. ABD 2025 boyunca yüzlerce kişi, şirket, gemi ve hava aracını yaptırım listesine eklemiştir. Avrupa Birliği 2026 başında DMO'yu terör örgütü olarak tanımlamıştır. Bazı Latin Amerika ve Asya-Pasifik ülkeleri de benzer adımlar atmıştır. Aynı dönemde nükleer anlaşma mekanizması kapsamında yaptırımların geri dönüş süreci Avrupa girişimleriyle yeniden devreye girmiştir.

Bu gelişmeler birlikte değerlendirildiğinde 2025, İran'da güvenlik devletinin mali olarak güçlendirildiği, savunma harcamalarının makroekonomik öncelik haline geldiği ve uluslararası baskıyla iç güvenlik militarizasyonunun eş zamanlı derinleştiği bir dönem olmuştur.

---

31 "Iran Plans to Increase Military Budget by 200 Percent," *Al Jazeera*, 29 October 2024, https://www.aljazeera.com/news/2024/10/29/iran-plans-to-increase-military-budget-by-200-percent (erişim 10 Şubat 2026).

32 "Iran's 2025 Budget: Massive Oil Revenues for Military, State Assets Transferred to IRGC," *Iran Focus*, 4 April 2025, https://iranfocus.com/economy/53863-irans-2025-budget-massive-oil-revenues-for-military-and-state-asset-transfers-to-irgc/ (erişim 10 Şubat 2026).

33 "Iran's Military Budget Soars 35% to $23B in 2025," Iran Open Data Center (IOD), 2025, https://iranopendata.org/en/article/iran-defense-budget-2025-soars-35-percent/ (erişim 10 Şubat 2026).

34 "IRGC Budget Nearly Twice That of Army in 2025," Iran Open Data Center (IOD), 2025, https://iranopendata.org/en/article/273-irgc-budget-nearly-twice-that-of-army-2025/ (erişim 10 Şubat 2026).

35 "Iran Lawmakers Advance Bill Allocating Billions to Bolster Armed Forces," *Iran International*, 7 September 2025, https://www.iranintl.com/en/202509073186 (erişim 10 Şubat 2026).

36 "145% Increase in Iran's Defense and Security Budget for 1405," *WANA (West Asia News Agency)*, 27 December 2025, https://wanaen.com/145-increase-in-irans-defense-and-security-budget-for-1405/ (erişim 10 Şubat 2026).

37 "Iran Submits Budget Signaling One of Sharpest Fiscal Pullbacks in Years," *Iran International*, 23 December 2025, https://www.iranintl.com/en/202512234988 (erişim 10 Şubat 2026).

Rusya ve Çin ile Güvenlik Teknolojisi İş Birliği

İran'ın 2025'teki iç güvenlik dönüşümü yalnızca iç dinamiklerle şekillenmemiş, uluslararası güvenlik ve teknoloji işbirlikleriyle de derinleşmiştir. Rusya ve Çin ile geliştirilen ortaklıklar, dijital baskı ve gözetim kapasitesini artırmıştır.

17 Ocak 2025'te İran ile Rusya arasında imzalanan 20 yıllık Kapsamlı Stratejik Ortaklık Antlaşması savunma, terörle mücadele, siber güvenlik ve teknoloji alanlarını kapsayan 47 maddeden oluşmuştur. 5 Kasım 2025'te Moskova'da imzalanan ikinci mutabakat paketi ise yapay zekâ, siber güvenlik, dijital yönetişim, blok zinciri ve finansal teknoloji başlıklarında teknik işbirliğini genişletmiştir. Rusya'nın sağladığı destek ağ kontrol teknolojilerine odaklanmıştır. Derin paket inceleme sistemleri, yasal müdahale altyapıları, seçici bant genişliği daraltma araçları ve veri trafiği metadata analiz çözümleri öne çıkmıştır. Ocak 2026 protestolarında Starlink terminallerine karşı kullanılan Rus üretimi Kalinka bozucular bu işbirliğinin sahadaki yansıması olarak değerlendirilmiştir.

Çin ile işbirliği gözetim donanımı ve yapay zekâ tabanlı izleme sistemlerinde yoğunlaşmıştır. Çin merkezli firmalar gelişmiş kamera sistemleri, yüz tanıma yazılımları, biyometrik analiz araçları ve akıllı sorgulama algoritmaları sağlamıştır. Bu sistemler DMO, polis ve askerî birimler tarafından kullanılmaya başlanmıştır.

Mayıs 2025'te İran İletişim Bakanı Settar Haşimi ile Çinli muhatabı arasında yapay zekâ, akıllı sanayi sistemleri ve iletişim altyapısı alanlarında ortak projeler kararlaştırılmıştır.[38] Eylül 2025'te İran yönetimi, Çin ile yapay zekâ ve dijital ekonomi alanlarında stratejik entegrasyon hedeflediğini açıklamıştır.[39]

Analizler, Çin'in İran'da Batı menşeli teknoloji altyapılarını aşamalı biçimde kapalı ve devlet kontrollü Çin teknolojileriyle değiştirme sürecini başlattığını göstermektedir. Bu yönelim, dijital egemenlik kapasitesini artırırken merkezi kontrolü yüksek bir dijital güvenlik mimarisini güçlendirmiştir.

Sonuç olarak 2025, İran'ın güvenlik mimarisinin askeri ve kurumsal olduğu kadar teknolojik ve uluslararası ortaklık boyutunda da yeniden yapılandığı bir dönem olmuştur. Rusya ile ağ kontrol ve elektronik harp kapasitesi, Çin ile gözetim donanımı ve yapay zekâ temelli sosyal kontrol altyapısı derinleşmiş ve hibrit güvenlik modelinin temel unsurlarından biri haline gelmiştir.

Sonuç

2025'ten 2026'ya geçişte İran'ın iç güvenlik yapılanması paradoksal bir tablo sergilemiştir. Kurumsal olarak daha merkezileşmiş ve teknolojik olarak daha gelişmiş bir yapı ortaya çıkmış, ancak operasyonel kapasite ve toplumsal meşruiyet alanında kırılganlık artmıştır.

Komuta kademesindeki geniş değişim, yeni atanan isimlerin otoritelerini tam pekiştiremediği bir geçiş dönemi yaratmıştır. Operasyon komutanlıkları, Kudüs Gücü ve bazı deniz kuvvetleri pozisyonları dâhil birçok kritik kadro uzun süre boş kalmıştır. DMO'nun ağırlığı dış operasyonlardan iç güvenliğe kaymıştır. Besic unsurları

38 "Tose'e-ye Hamkari-ye Fanavârane-ye İran ve Çin; Ez Huş-e Masnu'i ta Zirsâht-e Ertebaâti" [İran ve Çin'in Teknolojik İşbirliğinin Geliştirilmesi; Yapay Zekâdan İletişim Altyapısına], *Haber Gozarî-ye Mehr*, 13 Mayıs 2025, https://www.mehrnews.com/news/6465426/ (erişim 10 Şubat 2026).

39 "Tâkid-e Vezir-e Ertebaâtât ber Peyvend-e Râhbordi-ye İran ve Çin der Huş-e Masnu'i" [İletişim Bakanı'nın İran ve Çin Arasında Yapay Zekâda Stratejik Bağ Vurgusu], *Haber Gozarî-ye Dâneşcu (SNN)*, 23 Eylül 2025, https://snn.ir/fa/news/1308530/ (erişim 10 Şubat 2026).

özellikle kentlerde devriye ve baskı kapasitesini artırmıştır. Güvenlik bütçesinde yüksek artış yapılmasına rağmen riyalin değer kaybı, yüksek enflasyon ve yaptırımlar kaynakların etkin kullanımını sınırlandırmıştır.

Dijital gözetim altyapısı 2025 boyunca nitel sıçrama göstermiştir. Yapay zekâ destekli kamera ağları, IMSI yakalayıcıları, yüz tanıma sistemleri, ihbar uygulamaları, özel sektör kamera entegrasyonu ve ticari casus yazılım kullanımı çok katmanlı bir izleme mimarisi oluşturmuştur. Rusya ve Çin ile teknoloji işbirliği bu kapasiteyi güçlendirmiştir. Buna rağmen VPN kullanımı ve uydu internet terminallerinin yayılması, dijital kontrolün tam kapalı olmadığını göstermiştir.

DMO 2026 başında sarı alarm düzeyine geçmiştir. Bu, resmî sıkıyönetim ilanı olmadan genişletilmiş mobilizasyon anlamına gelmektedir. Yargı protestolara karşı sıfır tolerans ilan etmiş, muharibe suçlaması ihtimali açıkça dile getirilmiştir. Kolluk kuvvetleri katılımcılara teslim süresi tanımıştır. Savunma Konseyi'nin kurulması, istihbarat yapısının yeniden düzenlenmesine yönelik tartışmalar ve genişletilen casusluk mevzuatı, güvenlik aygıtının operasyonel ve hukuki araç setini genişletmiştir.

Genel tablo, 2025'in iç güvenlik tarihinde kapsamlı dönüşüm yılı olduğunu göstermektedir. Doktrin dış operasyon odaklı modelden iç kontrol modeline kaymıştır. Fiziksel baskı araçları dijital gözetim ve yapay zekâ temelli izleme sistemleriyle desteklenmiştir. Bireysel hedefli uygulamalardan toplumsal ölçekli baskıya geçiş hızlanmıştır.

Savunma Konseyi gibi yeni yapılar ve genişletilen yasal çerçeve merkezileşme iradesini yansıtmaktadır. Buna karşılık ülke geneline yayılan protestolar, artan infazlar ve ekonomik kriz güvenlik aygıtının toplumsal meşruiyetini zayıflatmıştır. İran 2026'ya güvenlik kapasitesi açısından güçlenmiş, ancak toplum-devlet ilişkisi bakımından daha kırılgan bir yapı ile girmiştir.

Kaynakça

"1000 Executions in 2025; Record Number in 30+ Years", Iran Human Rights (IHRNGO), 23 Eylül 2025, https://iranhr.net/en/articles/8065

"Executions in Iran Doubled in 2025, Rights Group Says", Iran International, 26 Aralık 2025, https://www.iranintl.com/en/202512268741

"Iran: Human Rights Situation Spirals Deeper into Crisis", Human Rights Watch, 4 Şubat 2026, https://www.hrw.org/news/2026/02/04/iran-human-rights-situation-spirals-deeper-into-crisis

"145% Increase in Iran's Defense and Security Budget for 1405," *WANA (West Asia News Agency)*, 27 December 2025, https://wanaen.com/145-increase-in-irans-defense-and-security-budget-for-1405/

"Amar-e Gheyr-e Montazereh-ye Estefade az Filterşekan der İran" [İran'da VPN Kullanımına İlişkin Beklenmedik İstatistikler], *Fararu*, 7 Eylül 2025, https://fararu.com/fa/news/902015/

"At Least 3,117 People Killed during Iran Protests, State Media Report", *Al Jazeera*, 21 Ocak 2026, https://www.aljazeera.com/news/2026/1/21/at-least-3117-people-killed-during-iran-protests-state-media-reports

"At Least 6,126 People Killed in Iran's Crackdown on Nationwide Protests, Activists Say", *NPR*, 27 Ocak 2026, https://www.npr.org/2026/01/27/nx-s1-5689793/6-126-iran-crackdown-protests-death-toll

"Eddea-ye Niru-ye Entezami: 'Tarh-e Nur' be Semt-e Huşmendsazi Miravad" [Emniyet Teşkilatının İddiası: 'Nur Planı' Akıllılaşmaya Doğru Gidiyor], *VOA Farsi*, 23 Nisan 2024, https://ir.voanews.com/a/police-of-iran-is-moving-towards-smart-system-for-enforcing-hijab/7581121.html

"Eskandar Momeni: Minister of Interior", United Against Nuclear Iran (UANI), Eylül 2024, https://www.unitedagainstnuclearіran.com/eskandar-momeni-minister-of-interior

"Hengaw Report No. 5 — At Least 900 Arrested amid Iran–Israel War", Hengaw Organization for Human Rights, 5 Temmuz 2025, https://hengaw.net/en/reports-and-statistics-1/2025/07/article-4

"Iran Arrests 98 'Citizen-Journalists' for Contact with UK-Based Outlet", *Committee to Protect Journalists (CPJ)*, 31 Temmuz 2025, https://cpj.org/2025/07/iran-arrests-98-citizen-journalists-for-contact-with-uk-based-outlet/

"Iran Espionage Crisis: IRGC Arrests Hundreds", *Israel Hayom*, 19 Kasım 2025, https://www.israelhayom.com/2025/11/19/iran-espionage-arrests-irgc-mossad-infiltration-crisis/

"Iran Executes Man Accused of Spying for Israel's Mossad", *Al Jazeera*, 20 Aralık 2025, https://www.aljazeera.com/news/2025/12/20/iran-executes-man-accused-of-spying-for-israels-mossad-state-media

"Iran Lawmakers Advance Bill Allocating Billions to Bolster Armed Forces," *Iran International*, 7 September 2025, https://www.iranintl.com/en/202509073186

"Iran Plans to Increase Military Budget by 200 Percent," *Al Jazeera*, 29 October 2024, https://www.aljazeera.com/news/2024/10/29/iran-plans-to-increase-military-budget-by-200-percent

"Iran Police Demand Full Access to Businesses' Security Cameras", *Iran International*, 5 Ekim 2024, https://www.iranintl.com/en/202410047431

"Iran Rapidly Expands Surveillance Camera Network across Cities", *IranWire*, 4 Aralık 2025, https://iranwire.com/en/features/146709-iran-rapidly-expands-surveillance-camera-network-across-cities/

"Iran Submits Budget Signaling One of Sharpest Fiscal Pullbacks in Years," *Iran International*, 23 December 2025, https://www.iranintl.com/en/202512234988

"Iran Update, December 31, 2025", *Critical Threats (CTP-ISW)*, 31 Aralık 2025, https://www.criticalthreats.org/analysis/iran-update-december-31-2025

"Iran's 2025 Budget: Massive Oil Revenues for Military, State Assets Transferred to IRGC," *Iran Focus*, 4 April 2025, https://iranfocus.com/economy/53863-irans-2025-budget-massive-oil-revenues-for-military-and-state-asset-transfers-to-irgc/

"Iran's Intelligence Structure Ill-Suited to Israeli Threat, Ex-IRGC Commander Says", *Iran International*, 21 Aralık 2025, https://www.iranintl.com/en/202512219397

"Iran's Military Budget Soars 35% to $23B in 2025," Iran Open Data Center (IOD), 2025, https://iranopendata.org/en/article/iran-defense-budget-2025-soars-35-percent/

"Iran's Truck Drivers' Strike Sweeps 163 Cities, Dozens Arrested", Center for Human Rights in Iran (CHRI), 4 Haziran 2025, https://iranhumanrights.org/2025/06/irans-truck-drivers-strike-sweeps-163-cities-dozens-arrested/

"Iranian Counterterrorism Operations Against Jaish al-Adl Eliminated 13 Militants", *SpecialEurasia*, 29 Ağustos 2025, https://www.specialeurasia.com/2025/08/29/iran-terrorism-jaish-al-adl/

"IRGC Budget Nearly Twice That of Army in 2025," Iran Open Data Center (IOD), 2025, https://iranopendata.org/en/article/273-irgc-budget-nearly-twice-that-of-army-2025/

"Israeli Strike on Notorious Evin Prison in Tehran Killed at Least 71 People, Iran's Judiciary Says", *PBS News*, 29 Haziran 2025, https://www.pbs.org/newshour/world/israeli-strike-on-notorious-evin-prison-in-tehran-killed-at-least-71-people-irans-judiciary-says

"Meclis ba Ecra-ye Azmayeşi-ye Layehe-ye Efaf va Hicab be Moddat-e Se Sal Movafeghat Kerd" [Meclis, İffet ve Başörtüsü Yasasının Üç Yıl Süreyle Deneme Olarak Uygulanmasını Kabul Etti], *IRNA*, 20 Eylül 2023, https://www.irna.ir/news/85233430/

"Over 1,200 Injured in Iran's Bandar Abbas Explosion", *Mehr News Agency* (İng.), 28 Nisan 2025, https://en.mehrnews.com/news/231135/Over-1-200-injured-in-Bandar-Abbas-explosion

"Tâkid-e Vezir-e Ertebaâtât ber Peyvend-e Râhbordi-ye İran ve Çin der Huş-e Masnu'i" [İletişim Bakanı'nın İran ve Çin Arasında Yapay Zekâda Stratejik Bağ Vurgusu], *Haber Gozarî-ye Dâneşcu (SNN)*, 23 Eylül 2025, https://snn.ir/fa/news/1308530/

"Tose'e-ye Hamkari-ye Fanavârane-ye İran ve Çin; Ez Huş-e Masnu'i ta Zirsâht-e Ertebaâti" [İran ve Çin'in Teknolojik İşbirliğinin Geliştirilmesi; Yapay Zekâdan İletişim Altyapısına], *Haber Gozarî-ye Mehr*, 13 Mayıs 2025, https://www.mehrnews.com/news/6465426/

"UN Report Warns Iran Is Stepping Up Electronic Surveillance of Women to Enforce Headscarf Laws", *AP / WSLS*, 14 Mart 2025, https://www.wsls.com/news/world/2025/03/14/iran-increasingly-electronically-surveils-women-looking-for-headscarf-violations-un-report-warns/

Dolaram Soltanian, "Estefadeh ez Starlink Mamnu Şod" [Starlink Kullanımı Yasaklandı], *Zoomit*, 29 Haziran 2025, https://www.zoomit.ir/tech-iran/442945-starlink-use-banned/

Hamidreza Azizi ve Erwin van Veen, "Strengthening Regime Resilience: Tehran Prepares for Conflict and Succession", *Clingendael*, 2025, https://www.clingendael.org/publication/strengthening-regime-resilience-tehran-prepares-conflict-and-succession

Hanieh Kalhor, "İnternet-e Tabaghati Tasvib Şod?" [Sınıflı İnternet Onaylandı mı?], *Zoomit*, 17 Temmuz 2025, https://www.zoomit.ir/tech-iran/444184-possibility-approving-class-based-internet/

Iran Is Using Drones and Apps to Catch Women Who Aren't Wearing Hijabs, Says UN Report", *CNN*, 14 Mart 2025, https://edition.cnn.com/2025/03/14/middleeast/iran-nazer-app-un-report-intl-latam

Iran Rapidly Expands Surveillance Camera Network across Cities", *IranWire*, 4 Aralık 2025, https://iranwire.com/en/features/146709-iran-rapidly-expands-surveillance-camera-network-across-cities/

Iran Testing Advanced Surveillance Tech to Enforce Hijab, Says Watchdog", *Iran International*, 22 Nisan 2025, https://www.iranintl.com/en/202504223623

Iranian Women Targeted by Surveillance System for Hijab Violations", *IranWire*, 1 Mayıs 2025, https://iranwire.com/en/women/140793-iranian-women-targeted-by-surveillance-system-for-hijab-violations/

Janatan Sayeh, "Iranian Baluch Separatist Factions Establish Popular Fighters Front Coalition", *FDD's Long War Journal*, 12 Aralık 2025, https://www.longwarjournal.org/archives/2025/12/iranian-baluch-separatist-factions-establish-popular-fighters-front-coalition.php

Raz Zimmt, "Changes in Iran's Supreme National Security Council: Systemic Overhaul or Cosmetic Adjustment?", *INSS Insight,* No. 2026, 26 Ağustos 2025, https://www.inss.org.il/publication/snsc-changes/

Direniş Ekseni Stratejisinin İran'a Maliyeti

Çağatay Balcı
Dr., İRAM Araştırmacısı

Giriş

İran İslam Cumhuriyeti, 2025 yılını Ortadoğu'daki konumuna ilişkin temel nitelikte sorularla kapatmıştır. 1979 İslam Devrimi'nden bu yana kademeli biçimde inşa edilen bölgesel nüfuz mimarisi, son iki yılda yaşanan gelişmelerin etkisiyle ciddi bir aşınma sürecine girmiş ve Tahran'ı stratejik önceliklerini yeniden tartmaya yöneltmiştir. 7 Ekim 2023 sonrasında başlayan ve 2024-2025 boyunca derinleşen bölgesel dinamikler, İran'ın uzun süredir benimsediği "direniş ekseni" yaklaşımının sürdürülebilirliği konusunda yeni soru işaretleri doğurmuştur.[1]

Lübnan'da Hizbullah'ın maruz kaldığı operasyonel kayıplar, Suriye'de Esed rejiminin çöküşü ve İran'ın askerî varlığının tasfiyesi, Yemen'de Husi hareketinin artan izolasyonu, Irak'ta Haşdi Şabi üzerindeki silahsızlandırma baskıları ve Gazze'de Hamas'ın kapasite kaybı, paramiliter ağlara dayanan bölgesel stratejinin ciddi bir sınamayla karşı karşıya olduğunu göstermiştir. Bu tablo karşısında İran, mevcut yaklaşımı sürdürerek artan baskı ve maliyetleri göze alma ya da değişen bölgesel koşullara uyum sağlayabilecek yeni araçlara yönelme seçenekleri arasında bir tercih yapmak durumundadır. Bu tercihin sonuçları İran'ın bölgesel rolüyle birlikte, Ortadoğu'daki güç dengelerini ve istikrar arayışlarını da doğrudan etkileme potansiyeline sahiptir.[2]

7 Ekim Sonrası Süreç

İran'ın direniş ekseni stratejisi, 7 Ekim sonrası süreçte benzeri görülmemiş bir sınama zinciriyle karşı karşıya kalmıştır. Bu süreç, kronolojik olarak belirli dönüm noktaları üzerinden ilerlemiş ve her aşamada İran'ın bölgesel stratejik mimarisini aşındıran sonuçlar üretmiştir.

İlk kırılma, Hizbullah'ın maruz kaldığı ağır darbelerle ortaya çıkmıştır. İsrail'in Lübnan'daki İran destekli yapıya yönelik operasyonları, örgütün askerî kapasitesini, komuta yapısını ve lojistik hatlarını hedef almış, operasyonel etkinliğini ciddi ölçüde sınırlandırmıştır. Bu gelişme, İran'ın İsrail karşısındaki en önemli caydırıcılık aracının zayıflaması anlamına gelmektedir.

1 Chatham House, "The shape-shifting 'axis of resistance'," https://www.chathamhouse.org/2025/03/shape-shifting-axis-resistance (erişim 10 Şubat 2026)

2 Daniel Byman, "The Coming Conflict with Hezbollah," Center for Strategic and International Studies (CSIS), https://www.csis.org/analysis/coming-conflict-hezbollah (erişim 6 Şubat 2026)

İkinci aşama, Suriye Devrimi'nin yeniden canlanması ve Esed rejiminin çöküşüyle şekillenmiştir. 2011'den itibaren büyük kaynaklarla desteklenen bu müttefikin ortadan kalkması ve İran'ın Suriye'deki askerî, siyasi ve ekonomik varlığının tasfiye edilmesi, direniş ekseninin coğrafi bütünlüğünü parçalamış ve İran'ın stratejik derinliğini daraltmıştır.[3]

Üçüncü kırılma, Ekim 2024'te İsrail'in doğrudan İran topraklarını hedef alan saldırısıyla ortaya çıkmıştır. İran uzun yıllar güvenliğini, savunmanın sınır ötesinde başlatılmasını esas alan ileri savunma anlayışı üzerine inşa etmişti. İsrail'in doğrudan saldırısı, bu yaklaşımın sınırlarını görünür kılmış ve vekil aktörlere dayalı güvenlik mimarisinin İran ana vatanını koruma kapasitesinin kısıtlı olduğunu ortaya koymuştur.[4]

Nihayet Haziran 2025'teki 12 günlük çatışma ise bu zincirin son halkasını oluşturmuştur. Çatışma, İran'ın bölgesel varlığının kırılganlığını ve askerî kapasitesinin modern savaş teknolojileri karşısındaki zorluklarını yeniden gözler önüne sermiştir. Ekim 2024 ve Haziran 2025'te yaşanan gelişmeler birlikte değerlendirildiğinde, ileri savunma yaklaşımının sürdürülebilirliği ciddi biçimde tartışmalı hale gelmiştir.[5]

Bu tablo, 2025 itibarıyla direniş ekseni stratejisinin geleceğine ilişkin tartışmaları yoğunlaştırmıştır. İran'ın bölgesel stratejik mimarisinin temel direğini oluşturan bu konsept, artık yapısal bir dönüşüm gereksinimiyle karşı karşıyadır.

2025'in Bilançosu: Çok Cepheli Nüfuz Erozyonu

İran'ın 2025 yılında yaşadığı bölgesel kayıpların kapsamı ve derinliği, İslam Cumhuriyeti tarihinde eşi görülmemiş bir nüfuz erozyonuna işaret etmektedir. Bu gelişmeler tek bir coğrafyada ortaya çıkan izole kırılmalardan ziyade, İran'ın bölgesel stratejisinin temel dayanaklarını eşzamanlı biçimde sarsan sistemik bir krizin yansımaları olarak okunmalıdır.

Lübnan cephesinde yaşananlar, İran'ın bölgesel projeksiyonunun en güçlü aracı olarak görülen Hizbullah'ın belirgin biçimde zayıfladığını göstermiştir. İsrail'in 2024 sonlarında başlattığı ve 2025 boyunca sürdürdüğü kapsamlı operasyonlar, örgütün askerî kapasitesini, komuta yapısını ve lojistik altyapısını hedef almıştır. Üst düzey kadroların sistematik biçimde devre dışı bırakılması, silah depoları ve füze kapasitesinin zarar görmesi, haberleşme ve koordinasyon ağlarının aşınması Hizbullah'ın İran'ın bölgesel caydırıcılığındaki merkezî rolünü ciddi ölçüde zayıflatmıştır.[6]

Suriye cephesindeki gelişmeler İran açısından daha derin bir sarsıntı yaratmıştır. 2024 sonlarında Esed rejiminin hızla çökmesi, 2011'den itibaren büyük kaynaklarla desteklenen müttefikin ortadan kalkması ve İran'ın Suriye'de kurduğu askerî, siyasi ve ekonomik varlığın tasfiye edilmesi anlamına gelmiştir. İran

3 Kevin Schwartz, "The End of the Axis of Resistance?," MERIP, https://www.merip.org/2025/01/the-end-of-the-axis-of-resistance/ (erişim 23 Ocak 2026)

4 American Enterprise Institute (AEI), "The State of the Axis of Resistance: Assessing Risks and Opportunities for the United States," https://www.aei.org/research-products/report/the-state-of-the-axis-of-resistance-assessing-risks-and-opportunities-for-the-united-states/ (erişim 17 Ocak 2026)

5 Middle East Institute, "Iran's Axis of Resistance after the 12-day war: Adaptation, restructuring, and reconstitution," December 19, 2025, https://mei.edu/publication/irans-axis-of-resistance-after-the-12-day-war-adaptation-restructuring-and-reconstitution/ (erişim 09 Şubat 2026)

6 Reuters, "Hezbollah rejects disarmament plan and government's four-month timeline", https://www.reuters.com/world/middle-east/hezbollah-rejects-disarmament-plan-governments-four-month-timeline-2026-02-17 (erişim 17 Şubat 2026)

hem doğrudan Devrim Muhafızları unsurlarıyla hem de Fatımiyyun ve Zeynebiyyun gibi milis yapılar üzerinden oluşturduğu askerî ve lojistik altyapıyı kaybetmiştir.

Yemen'de Husi hareketi artan uluslararası baskılar, bölgesel izolasyon ve operasyonel sınırlamalar nedeniyle daha savunmacı bir konuma çekilmiştir. İran'ın Yemen'e lojistik destek sağlama kapasitesi, uluslararası denetim mekanizmaları ve ambargoların etkisiyle giderek daralmaktadır.[7]

Irak cephesi daha karmaşık bir tablo sunmaktadır. Haşdi Şabi bünyesindeki İran'a yakın gruplar, bir yandan ABD'nin silahsızlandırma ve devlet yapısına entegrasyon baskılarıyla, diğer yandan Irak iç siyasetinde güçlenen milliyetçi söylemlerle karşı karşıya kalmıştır. Bununla birlikte Kasım 2025 parlamento seçimlerinde İran'a yakın Şii koalisyonların güçlü performansı, Tahran'ın Irak'taki etkisinin tamamen ortadan kalkmadığını ve siyasi alanda hâlen önemli bir kapasiteye sahip olduğunu göstermiştir.[8]

Filistin cephesinde Hamas ve İslami Cihad gibi yapıların 7 Ekim'den sonra İsrail'in Gazze saldırılarında ağır kayıplar vermesi, İran'ın bu hattaki etkisini önemli oranda daraltmıştır.

Bu çok cepheli eşzamanlı gerileme, İran'ın direniş ekseni olarak tanımladığı bölgesel nüfuz ağının yapısal bir krizle karşı karşıya bulunduğunu ve mevcut stratejik çerçevenin ciddi bir yeniden değerlendirme ihtiyacı doğurduğunu ortaya koymaktadır.

İran için Direniş Ekseninin Varoluşsal Önemi

İran'ın direniş ekseni stratejisinden tamamen ve mutlak biçimde vazgeçebileceğini düşünmek, İslam Cumhuriyeti'nin temel karakterini ve ideolojik kimliğini göz ardı etmek anlamına gelir. Bu konu, İran açısından varoluşsal bir nitelik taşımaktadır.

İran Anayasası'nda "mustazafları ve kurtuluş hareketlerini desteklemek" başat ve yasal bir görev olarak tanımlanmıştır. Bu hüküm, direniş hareketlerine verilen desteği dış politikada yalnızca stratejik bir tercih olmaktan çıkarıp rejimin meşruiyeti ve kimliğiyle iç içe geçmiş bir unsura dönüştürmüştür. Bu nedenle, rejimin devamı koşullarında İran'ın direniş ekseni stratejisinden bütünüyle uzaklaşacağı varsayımı gerçekçi değildir.[9]

Bununla birlikte, direniş eksenine anlatısal ve normatif bağlılık ile bu stratejinin sahadaki uygulanış biçimi arasında ayrım yapmak gerekir. İran, anayasal ve ideolojik çerçevesi nedeniyle direniş hareketlerine destek misyonunu sürdürecektir, ancak bu desteğin araçları ve yöntemleri değişime açık görünmektedir. Asıl mesele, direniş ekseninin silahlı paramiliter yapılar üzerinden mi yoksa yumuşak güç unsurları ve meşru siyasi kanallar aracılığıyla mı sürdürüleceğidir.

---

7 Farzin Nadimi, "Houthi Shipping Attacks: Patterns and Expectations for 2025," The Washington Institute for Near East Policy, https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/houthi-shipping-attacks-patterns-and-expectations-2025. (erişim 11 Şubat 2026)

8 Reuters, "Iraq can disarm factions only when the US withdraws, prime minister says", https://www.reuters.com/world/middle-east/iraq-can-disarm-factions-only-when-us-withdraws-prime-minister-says-2025-11-03/ (erişim 18 Ocak 2026); Hamdi Malik and Michael Knights, "Integrate, Normalize, or Fight: Choices Facing the Shia Armed Factions in Iraq," The Century Foundation, https://tcf.org/content/report/integrate-normalize-or-fight-choices-facing-the-shia-armed-factions-in-iraq/ (erişim 19 Ocak 2026)

9 Guardian Council of the Islamic Republic of Iran, "Constitution of the Islamic Republic of Iran (full text)," June 2, 2021 (Article 154), https://www.shora-gc.ir/en/news/87/constitution-of-the-islamic-republic-of-iran-full-text (erişim 20 Şubat 2026)

Direniş Ekseni Stratejisinin Tarihsel Evrimi ve İkili İktidar Formülü

İran'ın 1979 sonrasında benimsediği direniş ekseni yaklaşımı, klasik ayaklanmacı ve Leninist "ikili iktidar" anlayışına dayanan bir doktrini yansıtmaktaydı. Bu yaklaşım, devlet yapılarının yanında onlarla rekabet edebilen ve gerektiğinde onların yetki alanlarını aşındırabilen alternatif güç merkezlerinin oluşturulmasını esas alır. Lenin'in 1917 Rus Devrimi öncesinde sovyetlerin resmî devlet aygıtına paralel bir otorite zemini oluşturmasına ilişkin geliştirdiği çerçeve, İran'ın bölgesel stratejisinde somut karşılıklar bulmuştur.[10]

Bu durum en net biçimde Lübnan ve Irak'ta kendisini göstermiştir. İran, bu ülkelerde yapılandırdığı ayaklanmacı ve paramiliter yapılar aracılığıyla paralel iktidar alanları yaratmaya çalışmış, bu yapıların merkezî devlet otoritesine meydan okumasını teşvik etmiş ve söz konusu ülkelerin istikrara kavuşmasını büyük ölçüde engellemiştir.

Lübnan'da Hizbullah, silahlı bir örgüt olmakla birlikte, aynı zamanda kendi güvenlik güçlerine, yargı mekanizmalarına, sosyal hizmet ağlarına, eğitim kurumlarına ve medya organlarına sahip bir paralel devlet yapısı olarak işlev görmektedir. Lübnan devletinin egemenlik alanlarına sistematik biçimde müdahale eden ve dış politika ile güvenlik kararlarını fiilen etkileyen bu yapı, ikili iktidar formülünün klasik bir tezahürüdür.

Irak'ta ise Haşdi Şabi çatısı altındaki İran yanlısı milisler benzer bir işlev üstlenmiştir. Bu yapılar, Irak devletinin resmî güvenlik güçlerinden bağımsız hareket edebilmekte, kendi komuta zincirleriyle yönetilmekte, ekonomik ranta el koyabilmekte ve devletin tekelinde olması gereken şiddet kullanma yetkisini fiilen paylaşmaktadır. 2011 sonrasında ve 2024'e kadar geçen dönemde Suriye de kısmen bu çerçevede değerlendirilebilir. Esed rejiminin zayıflaması ve İran destekli milislerin sahadaki ağırlığının artmasıyla birlikte, ülkenin bazı bölgelerinde fiilî iktidar alanları oluşmuştur.

ABD'nin Merkezî Devlet Yapılarının Güçlendirilmesi Politikası

Bugün itibarıyla, özellikle ABD'nin Ortadoğu planında ikili iktidar alanlarının ortadan kaldırılması, merkezî devlet yapılarının güçlendirilmesi ve silah-siyaset düalitesinin tasfiye edilmesine yönelik bir politika öne çıkmaktadır. Bu yaklaşım, Ortadoğu'nun uzun süredir yaşadığı istikrarsızlığın temel nedenini zayıf devlet yapıları, parçalı egemenlik alanları ve devlet dışı silahlı aktörlerin varlığıyla ilişkilendirerek çözümü güçlü, meşru ve kapsayıcı merkezî devletlerin inşasında görmektedir.[11]

ABD'nin bu vizyonunda Lübnan, Irak, Yemen ve diğer Ortadoğu ülkelerinde devlet tekelinin yeniden tesis edilmesi, paramiliter yapıların silahsızlandırılması, güvenlik sektörünün profesyonelleştirilmesi ve siyasetin silahlı güçten arındırılması temel hedefler arasında yer almaktadır. Bu çerçevenin önündeki başlıca engel ise İran ve direniş ekseni stratejisidir. İran, mevcut ikili iktidar yapılarının korunmasında ve güçlendirilmesinde çıkarı bulunan bölgesel bir aktör konumundadır.

Mevcut tabloda İran, direniş ekseni stratejisi bağlamında zayıflamış bir görünüm sergilemektedir. 7 Ekim sonrası gelişmeler, İran'ın bölgesel nüfuz ağını taşıyan unsurların ya ortadan kalkmasına ya da belirgin ölçüde aşınmasına yol açmıştır. Bu durum, ABD ve müttefikleri açısından İran'ın direniş ek-

10 Fabrice Balanche, "Dual Power: Syrian Branch of Lebanese Hezbollah," Middle East Institute, https://mei.edu/publication/dual-power-syrian-branch-lebanese-hezbollah/ (erişim 15 Ocak 2026)

11 Guido Steinberg, "Reclaiming Iraqi Agency," Stiftung Wissenschaft und Politik (SWP), https://www.swp-berlin.org/10.18449/2026C03/ (erişim 20 Şubat 2026)

seni stratejisini sınırlandırmak ve Ortadoğu'da merkezî devlet yapılarını tahkim etmek için önemli bir fırsat alanı yaratmaktadır.

2026 ve Sonrası için İki Alternatif

Dolayısıyla İran'ın önünde 2026 ve sonrası için iki temel yol bulunmaktadır. Bu alternatifler, ülkenin bölgesel yönelimini şekillendirecek ve Ortadoğu'daki güç dengeleri üzerinde belirleyici sonuçlar doğurabilecek niteliktedir.

İlk seçenek, bölgedeki genel eğilimle uyumlu biçimde, bugüne kadar silahlı olarak desteklenen grupların azami ölçüde silahsızlanması ve siyasal aktörlere dönüşmesi, direniş ekseni yaklaşımının ise yumuşak güç araçları üzerinden sürdürülmesidir. Bu çerçevede ilgili yapılar, askerî kimliklerinden sıyrılarak siyasi ve ekonomik kanallar üzerinden desteklenebilir. "İkili iktidar" anlayışı da silahlı bir içerikten çıkarılıp toplumsal etki ve nüfuz üretme kapasitesi üzerinden yeniden tanımlanabilir.

Bu yol, İran'ın ideolojik referanslarını muhafaza ederken değişen bölgesel şartlara uyum sağlamasına imkân tanır. Direniş ekseni askerî bir yapı olmaktan uzaklaşarak siyasi, ekonomik ve kültürel bağlar üzerinden işleyen bir etki ağına dönüşebilir. Hizbullah'ın Lübnan'da, Haşdi Şabi bileşenlerinin Irak'ta, Husi hareketinin Yemen'de silahlı milisler yerine meşru siyasal ve toplumsal aktörler olarak varlık göstermesi bu doğrultuda bir dönüşüme işaret edebilir. Böyle bir evrim, uluslararası meşruiyet alanını genişletebilir ve bu aktörlerin kendi siyasal sistemleri içinde kalıcı roller üstlenmesine zemin hazırlayabilir.

İkinci seçenek ise İran'ın mevcut direniş ekseni yaklaşımını sürdürmesidir. Bu durumda ABD ve İsrail baskısının yoğunlaşması, kaynak kullanımının artması, bölge ülkeleriyle ilişkilerin daha da gerilmesi ve dış izolasyonun derinleşmesi ihtimali güçlenir. Böyle bir çizgide ilerlenmesi halinde İran, Hizbullah'ın yeniden yapılandırılması, Irak'taki Şii milis yapıların korunması, Husi hareketine askerî desteğin sürdürülmesi ve Suriye'de kaybedilen etkinin telafisine yönelik yeni arayışlara yönelebilir.

Bu hattın devamı önemli riskler barındırır. İran'a yakın silahlı yapıların yeniden güç kazanma çabası, ABD ve İsrail'in bu aktörlere yönelik daha yoğun ve sistematik operasyonlarını teşvik edebilir. Böyle bir gelişme, İran'ın uzun yıllara yayılan yatırımlarının aşınmasına ve bölgesel etkisinin daha da daralmasına yol açabilecek bir süreci beraberinde getirebilir.

Dönüşümün Önündeki Yapısal Engeller ve İdeolojik Direnç

Böylesi bir dönüşümün önünde belirli yapısal engeller bulunmaktadır. Bu engeller yalnızca teknik ya da operasyonel düzeyde ortaya çıkmaz, ideolojik ve psikolojik katmanlar da süreci doğrudan etkiler.

İlk olarak, İran'daki karar alıcı kadroların önemli bölümü devrimci-ayaklanmacı bir doktriner çerçeve içinde yetişmiştir. Devrim Muhafızları Ordusu ve güvenlik-istihbarat bürokrasisinin üst kademelerinde yer alan isimler, 1980'ler ve 1990'larda paramiliter stratejinin oluşumuna tanıklık etmiş ve kariyerlerini bu anlayış üzerine inşa etmiştir. Bu zihinsel çerçevede direniş ekseni, silahlı yapılar üzerinden kavranmaktadır. Dolayısıyla farklı bir yaklaşımın içselleştirilmesi kolay görünmemektedir.

Karar alma süreçlerinde etkili olan bu elit gruplar, yumuşak güç temelli bir yönelimi zayıflık ya da ideallerden geri adım olarak yorumlama eğilimindedir. Uzun yıllara yayılan deneyim, silahlı kapasitenin güvenilir caydırıcılık aracı olduğu inancını pekiştirmiştir. Bu da stratejik yön değişiminin önünde güçlü bir psikolojik bariyer oluşturur.

Benzer bir durum İran'ın desteklediği milis yapılar için de geçerlidir. Bu grupların lider kadroları ve militanlarının önemli kısmı kimliklerini silahlı mücadele etrafında şekillendirmiştir. Siyasi alana yönelme ihtimali bazı çevrelerde tartışılsa da geniş kesimler açısından silahsızlanma, varlık zeminini zayıflatabilecek bir adım olarak görülmektedir. Hizbullah içindeki yeni liderlik çevresi, Haşdi Şabi'nin radikal fraksiyonları ya da Husi hareketinin sert unsurları, silahın yalnızca askerî bir araç olmadığı kanaatini taşır. Onlara göre silah güvenlik, siyasal etki ve toplumsal meşruiyetle iç içe geçmiş bir unsurdur.

Üçüncü bir engel güvenlik garantileri meselesidir. İran ve yakın ilişki içinde olduğu yapılar, mevcut bölgesel ortamda silahlı kapasiteyi temel bir varlık güvencesi olarak algılamaktadır. İsrail'in askerî üstünlüğü, ABD'nin kalıcı konuşlanması ve genel istikrarsızlık, silahsızlanma fikrine temkinli yaklaşılmasına yol açar. Sürecin nasıl yürütüleceği, silahların kim tarafından devralınacağı ve verilecek güvencelerin güvenilirliği gibi soruların net yanıtı bulunmamaktadır.

Dördüncü olarak, bu yapıların sivil siyaset üretme kapasitesi sınırlı kalabilir. Hizbullah, Haşdi Şabi bileşenleri ya da Husi hareketi, büyük ölçüde askerî hiyerarşi ve mücadele pratiği etrafında şekillenmiştir. Demokratik siyaset, koalisyon kurma, kamuoyu yönetimi ya da sivil toplumla etkileşim gibi alanlarda gerekli kurumsal deneyimin ne ölçüde mevcut olduğu belirsizdir. Böyle bir dönüşüm, kapsamlı kapasite geliştirme ve liderlik uyumunu gerektirir.

Son olarak, bölgesel ve uluslararası aktörlerin yaklaşımı da süreci etkiler. ABD, İsrail ya da Körfez ülkeleri İran'ın olası yön değişimini taktik bir hamle olarak değerlendirebilir. Geçmiş deneyimlerin yarattığı güvensizlik, atılacak adımların karşılık bulmamasına ve İran'ın izolasyonunun sürmesine yol açabilir. Bu da dönüşüm sürecinin maliyetini artıran bir unsur olarak öne çıkar.

Paramiliter Stratejinin Yapısal Açmazı

İran'ın 1980'li yıllardan itibaren sistematik olarak uyguladığı devlet dışı silahlı aktörler üzerinden bölgesel nüfuz tesis etme stratejisi, değişen güvenlik ortamı, artan uluslararası baskılar ve toplumsal meşruiyet erozyonu karşısında giderek sürdürülemez hale gelmiştir. Bu stratejinin dayandığı temel varsayımlar ve işleyiş mekanizmaları, 2025 yılında yaşanan gelişmelerle birlikte ciddi şekilde sorgulanmıştır.

İlk olarak, paramiliter strateji İran'a önemli bir stratejik derinlik ve caydırıcılık kapasitesi sağlamış olsa da bu stratejinin maliyetleri giderek artmaktadır. İran, Hizbullah, Haşdi Şabi, Husiler, Fatımiyyun, Zeynebiyyun ve benzeri yapılara yıllık milyarlarca dolar askerî, lojistik ve mali destek sağlamaktadır. Bu mali yük, İran'ın kronik ekonomik krizleri, uluslararası yaptırımlar ve iç sosyal baskılar göz önüne alındığında giderek daha az sürdürülebilir hale gelmektedir. Ayrıca bu grupların İsrail ve ABD gibi teknolojik ve askerî üstünlüğe sahip aktörlere karşı verdikleri kayıplar, İran'ın bu stratejiye yaptığı yatırımın geri dönüşünü sorgulatmaktadır.[12]

İkinci olarak, paramiliter strateji İran'ın uluslararası meşruiyet ve diplomatik kabul görmesinin önünde ciddi bir engel oluşturmaktadır. ABD ve müttefiklerinin İran'ı "bölgesel terörizmin en büyük sponsoru" olarak etiketlemesi ve İran destekli grupları terör örgütleri listelerine dahil etmesi, Tahran'ın uluslararası arenada izolasyonunu derinleştirmekte ve ekonomik yaptırımların devam etmesine gerekçe sağlamaktadır.

12 International Institute for Strategic Studies, "The Military Balance 2025," IISS, https://www.iiss.org/publications/the-military-balance/ (erişim 10 Ocak 2026)

Avrupa Birliği (AB), Körfez ülkeleri ve diğer bölgesel aktörler, İran'ın devlet dışı silahlı aktörlerle olan ilişkisini İran ile stratejik iş birliği kurmanın önündeki temel engel olarak görmektedirler.

Üçüncü olarak, paramiliter strateji İran'ın nüfuz kurduğu ülkelerin yerel toplumlarında giderek artan bir meşruiyet krizi yaratmaktadır. Hizbullah'ın devlet içinde devlet gibi rol alması ve Lübnan'ın egemenlik haklarını fiilen sınırlaması, Irak'ta Haşdi Şabi milislerinin devlet otoritesi dışında hareket etmesi, şiddet olaylarına karışması ve ekonomik ranta el koyması, Yemen'de Husi hareketinin otoriter uygulamaları, bu ülkelerin vatandaşları arasında İran'a yönelik hoşnutsuzluğun artmasına yol açmaktadır. Özellikle 2019 Irak protestoları, 2019-2020 Lübnan protestoları ve diğer toplumsal hareketlerde görüldüğü üzere, halk kitlelerinin önemli bir kesimi İran'ın müdahalesini ve İran destekli milislerin varlığını ülkelerinin egemenliğine, istikrarına ve refahına yönelik tehdit olarak algılamaktadır.

Dördüncü olarak, paramiliter stratejinin askerî etkinliği, modern savaş teknolojilerinin gelişmesi ve İsrail ile ABD'nin istihbarat ve operasyonel kapasitelerinin artmasıyla birlikte önemli ölçüde azalmıştır. İsrail'in yapay zekâ destekli hedefleme sistemleri, gerçek zamanlı istihbarat ağları, hassas güdümlü mühimmatlar ve siber savaş kabiliyetleri, İran destekli milislerin operasyonel esnekliğini ciddi şekilde kısıtlamaktadır. 2025 yılında Hizbullah'a yönelik gerçekleştirilen operasyonlar, İran'ın paramiliter stratejisinin modern askerî teknolojiler karşısındaki yetersizliğini acı biçimde ortaya koymuştur.[13]

Yumuşak Güç Konseptinin Potansiyel Avantajları

Yumuşak güç temelli bir stratejik konsepte geçişin İran açısından sunacağı potansiyel avantajlar ülkenin içinde bulunduğu çıkmazı aşmada kritik rol oynayabilir.

İlk ve en önemli avantaj, İran'ın uluslararası izolasyonunun kırılması ve normalleşme sürecinin başlatılmasıdır. İran destekli silahlı grupların silahsızlandırılması ve meşru siyasi aktörlere dönüşmesi, ABD ve Avrupa'nın İran'a yönelik temel itirazlarından birinin ortadan kalkması anlamına gelecektir. Bu durum, İran'a yönelik ekonomik yaptırımların hafifletilmesi, küresel finans sistemiyle yeniden bütünleşmesi ve uluslararası ticaretinin normalleşmesi için bir zemin oluşturabilir. Enerji, teknoloji, altyapı ve benzeri alanlarda küresel piyasalarla kurulacak daha derin bağlar, İran ekonomisinin kronik sorunlarını aşma sürecine kayda değer katkı sunabilir.

İkinci avantaj, bölgesel güvenlik ortamının iyileşmesi ve İran ile komşu ülkeler arasındaki ilişkilerin normalleşmesidir. Körfez ülkeleri, Türkiye, Mısır ve diğer bölgesel aktörler, İran'ın paramiliter stratejiden uzaklaşmasını kapsamlı iş birliğinin ön koşulu olarak değerlendirmektedir. Bu yönde atılacak adımlar, bölgesel entegrasyonu teşvik edebilir, ortak güvenlik mekanizmalarının oluşumuna katkı sunabilir, ticaret, enerji iş birliği ve altyapı projelerine ivme kazandırabilir. Böyle bir normalleşme, İran'ın ekonomik potansiyelini harekete geçirmesine ve jeopolitik konumundan doğan avantajları daha etkin kullanmasına imkân tanıyabilir.[14]

13 International Institute for Strategic Studies, "The Houthis' Campaign in the Red Sea and the Gulf of Aden," IISS Research Paper, https://www.iiss.org/globalassets/media-library---content--migration/files/research-papers/2024/12/navigating-troubled-waters.pdf. (erişim 13 Şubat 2026)

14 Institute for the Study of War (ISW), "Iran Update," https://understandingwar.org/wp-content/uploads/2025/04/Iran20Update2C20December20182C20202420PDF.pdf. (erişim 15 Şubat 2026)

Üçüncü avantaj, İran'ın desteklediği yapıların uzun vadeli sürdürülebilirliğinin güçlenmesidir. Silahlı milis formunda varlık gösteren bu aktörler, sürekli askerî baskı, yaptırımlar ve yerel tepkilerle karşılaşmaktadır. Siyasi aktörlere dönüşmeleri, varlıklarını korumalarına, toplumsal meşruiyet kazanmalarına ve uzun vadeli etki üretmelerine yardımcı olabilir. Hizbullah, Haşdi Şabi bileşenleri ve Husi hareketi gibi yapılar, silahlı faaliyetlerin ötesine geçerek siyasi partiler, sosyal hizmet örgütleri veya sivil toplum aktörleri olarak konumlanabilir.

Dördüncü avantaj, İran'ın stratejik maliyetlerinin azalmasıdır. Paramiliter yapıların sürdürülmesi yüksek askerî, lojistik ve mali yükler doğururken ekonomik yatırımlar, kültürel programlar ve diplomatik girişimler daha düşük maliyetle daha geniş etki alanı yaratabilir. Bu kaynakların iç kalkınma, altyapı, eğitim, sağlık ve teknolojiye yönlendirilmesi toplumsal baskıları hafifletebilir ve iç meşruiyeti destekleyebilir.

Beşinci avantaj, yumuşak güç kapasitesinin genişlemesidir. Siyasi süreçler içinde faaliyet gösteren aktörler, silahlı yapılara kıyasla daha geniş toplumsal kesimlere ulaşabilir, medya ve sivil toplum alanında daha etkin rol oynayabilir. İran'ın tarihsel ve kültürel birikimi, bu tür strateji için güçlü bir zemin sunar ve bölgenin entelektüel ile kültürel hayatında daha görünür bir etki üretme imkânı yaratabilir.

Sonuç

2025 boyunca yaşanan çok boyutlu sarsıntılar, İran açısından geleneksel paramiliter yaklaşımın sınırlarını daha görünür hale getirmiştir. Ocak 2026 itibarıyla ABD ile yeniden yoğunlaşan gerilim bu durumu daha da belirginleştirmiştir. Müzakere zemini oluşmuş olsa da Washington'un askerî müdahale ihtimalini gündemde tutan söylemi, Tahran'ın stratejik hesaplarını yeniden değerlendirmesini gerektiren kalıcı bir baskı unsuru olarak öne çıkmaktadır.

Bu ortamda İran'ın Hizbullah, Irak'taki yakın milis yapılar ve Yemen'deki Husilerle temaslarını artırdığına dair iddialar gündeme gelmiştir. Söz konusu temasların, olası bir ABD saldırısı durumunda bölgedeki Amerikan ve İsrail hedeflerine yönelik koordinasyonu güçlendirmeyi amaçladığı öne sürülmektedir. Bu iddialara, ilgili aktörlerden gelen ve bir saldırı karşısında pasif kalınmayacağını ima eden açıklamalar da eşlik etmektedir. Böylece gerilimin yalnızca İran-ABD hattında sınırlı kalmayabileceği, daha geniş bir bölgesel boyut kazanma ihtimali tartışılmaktadır.

Bu tablo, İran'ın direniş ekseni bağlamındaki tercihlerini daha karmaşık hale getirmektedir. Mevcut çizginin sürdürülmesi, baskı ve izolasyon maliyetlerini artırma riski taşımaktadır. Buna karşılık, bölgesel nüfuzun farklı araçlarla sürdürülmesine imkân tanıyabilecek yeni bir yaklaşım geliştirme seçeneği de gündemdedir.

Irak'taki siyasi gelişmeler bu açıdan dikkat çekicidir. Kasım 2025 seçimlerinde İran'a yakın grupların elde ettiği sonuçlar, silahlı yapıların siyasi aktörlere evrilmesinin mümkün olabileceğini göstermiştir. Böyle bir deneyimin Irak'la sınırlı kalmayıp Lübnan ve Yemen gibi diğer sahalara uyarlanması, İran'ın değişen bölgesel dengelere uyum sağlamasına katkı sunabilir.

Bu yönde bir adımın hayata geçmesi ise ideolojik öncelikler, güvenlik algıları ve kurumsal reflekslerin ne ölçüde esneyebileceğine bağlıdır. Karar alma süreçlerinde etkili aktörler arasındaki denge, tercihlerin yönünü belirleyecektir. Önümüzdeki dönemde asıl mesele, mevcut stratejik yaklaşımın nasıl ve hangi araçlarla dönüştürüleceği sorusunda düğümlenmektedir. Bu tercihin sonuçları yalnızca İran'ın konumunu değil, bölgesel güç dengelerini ve güvenlik mimarisini de etkileme potansiyeli taşımaktadır.

Kaynakça

American Enterprise Institute (AEI), "The State of the Axis of Resistance: Assessing Risks and Opportunities for the United States," https://www.aei.org/research-products/report/the-state-of-the-axis-of-resistance-assessing-risks-and-opportunities-for-the-united-states/

Chatham House, "The shape-shifting 'axis of resistance'," https://www.chathamhouse.org/2025/03/shape-shifting-axis-resistance

Daniel Byman, "The Coming Conflict with Hezbollah," Center for Strategic and International Studies (CSIS), https://www.csis.org/analysis/coming-conflict-hezbollah

Fabrice Balanche, "Dual Power: Syrian Branch of Lebanese Hezbollah," Middle East Institute, https://mei.edu/publication/dual-power-syrian-branch-lebanese-hezbollah/

Farzin Nadimi, "Houthi Shipping Attacks: Patterns and Expectations for 2025," The Washington Institute for Near East Policy, https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/houthi-shipping-attacks-patterns-and-expectations-2025.

Guardian Council of the Islamic Republic of Iran, "Constitution of the Islamic Republic of Iran (full text)," June 2, 2021 (Article 154), https://www.shora-gc.ir/en/news/87/constitution-of-the-islamic-republic-of-iran-full-text

Guido Steinberg, "Reclaiming Iraqi Agency," Stiftung Wissenschaft und Politik (SWP), https://www.swp-berlin.org/10.18449/2026C03/

Institute for the Study of War (ISW), "Iran Update," https://understandingwar.org/wp-content/uploads/2025/04/Iran20Update2C20December20182C20202420PDF.pdf.

International Institute for Strategic Studies, "The Houthis' Campaign in the Red Sea and the Gulf of Aden," IISS Research Paper, https://www.iiss.org/globalassets/media-library---content--migration/files/research-papers/2024/12/navigating-troubled-waters.pdf.

International Institute for Strategic Studies, "The Military Balance 2025," IISS, https://www.iiss.org/publications/the-military-balance/

Kevin Schwartz, "The End of the Axis of Resistance?," MERIP, https://www.merip.org/2025/01/the-end-of-the-axis-of-resistance/

Middle East Institute, "Iran's Axis of Resistance after the 12-day war: Adaptation, restructuring, and reconstitution," December 19, 2025, https://mei.edu/publication/irans-axis-of-resistance-after-the-12-day-war-adaptation-restructuring-and-reconstitution/

Reuters, "Hezbollah rejects disarmament plan and government's four-month timeline", https://www.reuters.com/world/middle-east/hezbollah-rejects-disarmament-plan-governments-four-month-timeline-2026-02-17

Reuters, "Iraq can disarm factions only when the US withdraws, prime minister says", https://www.reuters.com/world/middle-east/iraq-can-disarm-factions-only-when-us-withdraws-prime-minister-says-2025-11-03/; Hamdi Malik and Michael Knights, "Integrate, Normalize, or Fight: Choices Facing the Shia Armed Factions in Iraq," The Century Foundation, https://tcf.org/content/report/integrate-normalize-or-fight-choices-facing-the-shia-armed-factions-in-iraq/

2025'te İran ile Körfez Ülkeleri Arasındaki İlişkiler

Gökhan Ereli
Dr., Uluslararası İlişkiler Uzmanı

Giriş

İran-Körfez ilişkileri, 2025 yılı itibarıyla Ortadoğu ve Körfez bölgesi siyasetinin en karmaşık dosyalarından biri hâline gelmiştir. Önceki yıllarda siyasi nedenlerle yaşanan diplomatik kopuşlar, vekalet savaşları ve karşılıklı tehdit algılamalarıyla şekillenen ilişkiler, 7 Ekim öncesi dönemde daha kontrollü ve temkinli bir sürece girse de Ekim 2023'te Gazze'deki gruplar ve İsrail arasında başlayan çatışma ortamı, İran-Körfez ilişkilerindeki bu normalleşme dönemini kesintiye uğratmıştır. Özellikle İran'ın Haziran 2025'te Katar'daki ABD El Udeyd Hava Üssü'ne balistik füzelerle kontrollü bir saldırı düzenlemesi, normalleşme iklimindeki kırılmayı had safhaya çıkarmıştır.

Bununla birlikte, İsrail'in 2023 sonlarında başlayan ve bölgede dizginlenemeyen sert güç kullanımı nedeniyle İran'ın tamamen zayıflaması, Körfez ülkeleri için rasyonel bir politika tercihi olarak görülmemiştir. Dolayısıyla Körfez ülkeleri, İran ile ilişkilerinde diyaloğa açık kapı bırakmanın daha akılcı olduğunu değerlendirmişlerdir. 2025 yılı, normalleşme döneminin yalnızca söylem düzeyinde kalıp kalmadığının, sahadaki gelişmeler ve bölgesel krizler karşısında ne ölçüde dayanıklı olduğunun test edildiği bir dönem olmuştur.

2025 yılını analitik açıdan diğer dönemlerden ayıran temel unsur, İran-Körfez ilişkilerinin ikili diplomatik temasların yanı sıra doğrudan askerî gerilimler, bölgesel çatışmaların yayılma riskleri ve ABD, Rusya, Çin gibi büyük güçlerin pozisyon değişiklikleri üzerinden şekillenmiş olmasıdır. İsrail ile İran arasında Haziran 2025'te yaşanan ve 12 gün süren askerî çatışma, yalnızca iki aktör arasındaki bir gerilim olmanın ötesinde, Körfez güvenliğini doğrudan etkileyen bir gelişme olarak kaydedilmiştir. Hem İsrail'in hem de İran'ın bu süreçte Katar'daki farklı unsur ve lokasyonları sınırlı şekilde hedef alması, bölge ülkelerinin İran'a yönelik algılarını yeniden gözden geçirmelerine neden olmuştur.

Bölgesel Güvenlik Ortamı

2025 yılı boyunca İran-Körfez ilişkilerini şekillendiren temel parametrelerden biri, Ortadoğu'daki güvenlik ortamının belirgin biçimde sert güç kullanımına daha yatkın hâle gelmesidir. Gazze'de süren savaşın bölgesel boyut kazanması, Lübnan ve Yemen cephelerinde artan gerilim ve İsrail'in İran'a yönelik doğrudan askerî hamleleri, Körfez ülkeleri açısından dolaylı tehdit algısını güvenlik riskine dönüştürmüştür.

İran'ı ve bölgede desteklediği milis ağlarını dolaylı tehdit olarak gören Körfez ülkeleri, İran-İsrail askerî çatışmalarının coğrafi ve siyasi açıdan ortasına düşmüş, kısa ve orta vadeli dış ve güvenlik politikası önceliklerini bu yapısal duruma göre belirlemek zorunda kalmışlardır.[1] Bu ortamda İran ile ilişkiler, Körfez ülkeleri nezdinde ideolojik rekabetten ziyade acil kriz yönetimi ve risk kontrolü perspektifleriyle ele alınmıştır.

Haziran 2025'te İsrail'in İran'daki askerî ve nükleer altyapıyı hedef alan saldırıları, bölgesel dengelerde kritik bir kırılma yaratmıştır.[2] İran'ın bu saldırılara ağırlıklı olarak balistik ve seyir füzeleriyle verdiği karşılık yalnızca İsrail ile sınırlı kalmamış, ABD'nin Katar'daki askerî varlığı olan El Udeyd Hava Üssü'nün de hedef alınması, Körfez ülkeleri açısından yeni bir güvenlik gerçekliğini gündeme taşımıştır.[3] İranlı yetkililer saldırının Katar devletine değil ABD askerî varlığına yönelik olduğunu vurgulasa da eylemin Katar topraklarındaki yabancı bir devlet üssüne gerçekleştirilmiş olması nedeniyle Körfez başkentlerinde Katar'a destek söylem ve eylem düzeyinde ciddi oranda artmış, İran'ın açıklamaları ise tatmin edici bulunmamıştır.[4]

2025'teki bu ve benzeri gelişmeler, Körfez ülkelerinin uzun zamandır sürdürmeye çalıştığı "bölgesel çatışmaların dışında kalma" stratejisinin sınırlarını da göstermiştir. Bölgedeki altı Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) ülkesinde farklı oran, derece ve büyüklükte bulunan ABD askerî varlığı, Körfez monarşileri için hem güvenlik garantisini simgelemiş hem de potansiyel bir kırılganlık (*liability*) hâline gelmiştir. Yıl boyunca Körfez başkentlerinde ABD ile güvenlik ilişkilerinin kapsamı, İran ile doğrudan çatışmadan kaçınma ihtiyacı ve bölgesel istikrar hedefleri birlikte değerlendirilmiştir. Suudi Arabistan, ABD'nin önceki başkanı Joe Biden döneminden bu yana ABD'den talep ettiği resmî, kalıcı ve Kongre onayına tabi güvenlik anlaşması için çalışmalarını hızlandırırken Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) de ABD ile kurumsal güvenlik ortaklıklarını sağlamlaştırma gayreti içine girmişlerdir.[5]

Bu bağlamda İran, Körfez ülkeleri tarafından mutlak bir düşman olarak değil yakından izlenmesi gereken, kriz alanlarında ve anlarında öngörülebilirliği sınırlı bir aktör olarak kodlanmıştır. 2025 yılı, İran-Körfez ilişkilerinin büyük ölçüde güvenlik politikaları çerçevesinde şekillendiği bir yıl olarak tamamlanmıştır.

İran-Suudi Arabistan İlişkileri

2025 yılında İran-Suudi Arabistan ilişkileri, diplomatik bağların yeniden tesis edildiği ancak derin bir stratejik güvenin henüz oluşmadığı bir aşamayı temsil etmiştir. 2023 yılında Çin'in arabuluculuğu, Irak ve Umman'ın diplomatik kolaylaştırıcılığıyla diplomatik misyonların karşılıklı olarak faaliyete geçirildiği iki ülke, 2024 yılını teknik temaslarla geçirmişti.[6] 2025'te ise ilişkiler, İran-İsrail gerginliği merkezli bölgesel krizler üzerinden yeniden şekillenmiştir.

---

1 Sahar Al Attar, "Gulf countries fear Israel-Iran spillover", *Al Monitor*, 13 Haziran 2025.

2 "Israel strikes Iran's Isfahan nuclear site, buildings on fire in Tel Aviv", *Al Jazeera*, 21 Haziran 2025.

3 Dan Mangan, "Iran attacks U.S. military base in Qatar with missiles", *CNBC*, 23 Haziran 2025.

4 "HE the GCCSG Condemns and Denounces in the Strongest Terms the Iranian Missile Attack on the Territory of the State of Qatar", *GCC General Secretariat Media Center*, 23 Haziran 2025

5 "Gulf states seek clearer US security assurances, former US envoy to Saudi Arabia Michael Ratney says", *Arab News*, 25 Eylül 2025

6 "Joint Press Release of the Second Meeting of the China-Saudi Arabia-Iran Trilateral Joint Committee", *Ministry of Foreign Affairs People's Republic of China*, 20 Kasım 2024.

Yıl içerisinde Suudi Arabistan Dışişleri Bakanı Faysal bin Farhan ile İran Dışişleri Bakanı Abbas Arakçi, Birleşmiş Milletler (BM) ve İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) toplantıları çerçevesinde birçok kez bir araya gelmiştir.[7] Bu görüşmelerde bölgesel güvenlik konuları ele alınmış, taraflar ilişkilerin kontrollü şekilde sürdürülmesi yönündeki siyasi ve diplomatik iradelerini beyan etmişlerdir.[8]

Haziran 2025'te İsrail ile İran arasında yaşanan 12 günlük askerî çatışma, Suudi Arabistan açısından İran ile ilişkilerde kritik bir dönemeç olmuştur. Riyad yönetimi çatışmada doğrudan taraf olmamış, ancak İran'ın Körfez'deki askerî hareketliliğini yakından takip etmiştir. İran'ın Katar'daki ABD üssünü hedef almasının ardından Suudi Arabistan, KİK çerçevesinde Katar ile dayanışma mesajları vermiştir.[9] Veliaht Prens ve Başbakan Muhammed bin Selman'ın Katar Emiri ile gerçekleştirdiği telefon görüşmeleri ve müteakip diplomatik temaslar, Suudi Arabistan'ın İran-İsrail askerî gerginliğine dair önceliğinin Körfez'in kolektif güvenliği olduğunu göstermiştir.[10]

Bununla birlikte Suudi Arabistan bu süreçte İran ile diplomatik ilişkilerini askıya almamış, aksine kriz anlarında bu kanalların bölgesel istikrarın yeniden tesisi için işlevsel olduğunu vurgulamıştır. Katar'ın hedef alınmasının ardından İran Dışişleri Bakanı Abbas Arakçi'nin Körfez başkentlerine düzenlediği ziyaretler ve Aralık 2025'te Tahran'da Çinli yetkililerin de katılımıyla gerçekleştirilen İran-Suudi Arabistan-Çin üçlü toplantıları, bu yaklaşımın somut göstergeleridir.[11] Taraflar toplantıda 2023 normalleşmesinin hedeflerini teyit etmiş, egemenliğe saygı, içişlerine karışmama ve bölgesel anlaşmazlıkların diplomatik yollarla çözülmesi konusundaki taahhütlerini yinelemişlerdir. Bu durum, Suudi Arabistan'ın İran'a karşı temkinli bir politika izlediğini kanıtlamaktadır.

2025 yılı boyunca Yemen dosyası da ikili ilişkilerin seyrini belirleyen önemli bir nokta olmuştur. Suudi Arabistan açısından Yemen, İran ile yürütülen diplomatik ilişkilerin samimiyetini ve sürdürülebilirliğini ölçen bir test alanıdır. 2022 yılında Yemen'de başlayan ateşkes süreci, 2024-2025 yılları arasında büyük bir Suudi-Husi askerî çatışmasına dönüşmemiştir. Suudi Arabistan bu dönemde Yemen'deki askerî angajmanını büyük ölçüde sınırlama yoluna gitmiş, sınır güvenliği ve BM çerçevesinde diplomatik çözüm arayışlarını ön plana alan bir politika benimsemiştir.[12] Bu yaklaşım, İran ile normalleşme sürecinin de önemli bir sonucudur.

Ancak Yemen'deki göreli sakinlik, İran'ın sahadaki etkisinin tamamen ortadan kalktığı anlamına gelmemiştir. Husiler, 2025 yılı boyunca Yemen'in kuzeyinde, Sanaa ve çevresindeki vilayetlerde askerî ve idari kontrollerini sürdürmüş, Kızıldeniz ve Babü'l-Mendep'te İsrail, ABD ve Batılı ülkelerin gemilerine karşı askerî faaliyetler yürüterek bölgesel meşruiyet devşirmeye çalışmışlardır.[13] Suudi güvenlik çevrelerinde, Husilerin bu askerî mobilizasyon kapasitesini korumasının İran'ın teknik, lojistik ve siyasi desteği olmak-

7 "Iranian Saudi FMs meet on sidelines of OIC conference in Jeddah", *Islamic Republic of Iran Ministry of Foreign Affairs*, 25 Ağustos 2025

8 "Saudi-Iranian Meeting Discusses Regional, Int'l Issues", Arab News, 1 Aralık 2025

9 "Saudi crown prince calls Qatari emir as Kingdom condemns 'unjustifiable' Iran attack on Qatar", *Arab News*, 23 Haziran 2025

10 "Saudi crown prince calls Qatari emir as Kingdom condemns 'unjustifiable' Iran attack on Qatar", *Arab News*.

11 "Iran's FM Araghchi, Saudi Crown Prince MBS hold 'fruitful' talks in Jeddah", *Al Jazeera*, 8 Temmuz 2025.

12 "Saudi Arabia boosts support for Yemen with fresh financial package", *The Arab Weekly*, 21 Ağustos 2025.

13 John Pollock ve Damien Symon, "Despite the Gaza ceasefire, the Israel–Houthi conflict may resume", *Chatham House*, 24 Ekim 2025.

sızın mümkün olmadığı kanaati hakimdir.[14] Bu durum, 2025 yılı boyunca İran-Suudi Arabistan ilişkilerinde belirgin bir "bekle-gör" dinamiği yaratmıştır.

Suudi Arabistan açısından İran ile ilişkilerin normalleşmesi ve derinleşmesi, Yemen sahasında ölçülebilir bir davranış değişikliğiyle doğrudan bağlantılıdır. Özellikle Husilerin Suudi Arabistan topraklarına yönelik saldırılarını azaltması ve Cizan, Abha, Necran gibi sınır bölgelerinde güvenliğin devam etmesi, İran'ın ve Husilerin niyetini gösteren somut göstergeler olarak değerlendirilmiştir.

İran-BAE İlişkileri

İran-BAE ilişkileri, 2025'te Körfez'deki en sınırlı yakınlaşma örneklerinden birini oluşturmuştur. Abu Dabi yönetimi, resmî söylemlerde İran'ı doğrudan bir "hasım" olarak tanımlamaktan kaçınmış, buna karşılık İran'ı, davranışları öngörülebilir kılınmaya çalışılan ve kriz anlarında kontrol altında tutulması gereken bir bölgesel aktör olarak konumlandırmıştır. Abu Dabi'nin bu yaklaşımı, 2025 boyunca yürütülen diplomatik temasların niteliğinde ve askerî gerilimlere verilen tepkilerde açıkça görülmektedir.

2025 yılı başından itibaren İran-BAE diplomatik ilişkileri, büyük ölçüde Dışişleri Bakanlığı üzerinden ve teknik gündem başlıkları etrafında yürütülmüştür. BAE Dışişleri Bakanı Abdullah bin Zayid ile İran Dışişleri Bakanı Abbas Arakçi, yıl içerisinde çeşitli uluslararası toplantılar vesilesiyle ikili düzeyde görüşmeler gerçekleştirmiştir.[15] Bu görüşmelerde öne çıkan başlıklar Körfez'de deniz güvenliği, Hürmüz Boğazı'ndaki seyrüsefer emniyeti, enerji hatlarının korunması ve ticari-lojistik akışların sürekliliği olmuştur.[16] İran-BAE görüşmelerinde nükleer dosya, bölgesel milis ağlarına destek veya ideolojik rekabet alanları gibi gerilimli konuların sistematik olarak gündem dışı bırakıldığı değerlendirilmektedir.

Diplomatik temasların ekonomik ve teknik zemini, 2025 boyunca İran-BAE ticaret hacmindeki istikrarla desteklenmiştir. ABD yaptırımları İran ekonomisini ciddi biçimde sınırlandırsa da Dubai merkezli ticaret ağları üzerinden İran'a yönelik dolaylı ticaret akışı sürmüştür.[17] BAE, 2025 boyunca İran ile ticari ilişkilerini genişletmek yönünde resmî bir politika açıklamasa da mevcut ekonomik etkileşimi kesintiye uğratacak adımlardan kaçınmıştır. Bu tutum, BAE içinde İran'a yönelik Abu Dabi-Dubai farklılıklarını da yansıtmaktadır: Tarihsel olarak Abu Dabi, İran'ı daha ihtiyatlı karşılarken Dubai, ticari ve kültürel açıdan İran ile daha yakın ilişki içinde olmuştur.

Bu kapsamda, 2025 yılında dikkat çeken gelişmelerden biri, İran Savunma Bakanı Aziz Nasirzadeh'nin Kasım ayında Dubai'de düzenlenen uluslararası havacılık ve savunma fuarına (*Dubai Airshow*) katılmasıdır.[18] Bu ziyaret, İranlı bir savunma bakanının uzun bir aradan sonra BAE'de resmî bir uluslararası etkinliğe katılması bakımından sembolik önem taşımaktadır. Ziyaret kapsamında kamuoyuna yansıyan askerî anlaşmalar olmasa da temasın kendisi, BAE'nin Dubai üzerinden İran ile askerî düzeyde kontrollü iletişim kanallarını kapatmadığını göstermektedir.

14 Kali Robinson, "Iran's Support of the Houthis: What to Know", *Council on Foreign Relations*, 24 Mart 2025.

15 "Iranian FM in UAE for talks over ties regional developments", *Islamic Republic of Iran Ministry of Foreign Affairs*, 13 Mayıs 2025.

16 "FMs of Iran, UAE discuss regional developments, ties", *Xinhua*, 2 Ağustos 2025.

17 "Iran's non-oil exports to UAE hit US$ 6.6 billion", *TV Brics*, 5 Nisan 2025.

18 "Iranian defense minister travels to UAE to visit Dubai Airshow 2025", *IRNA English*, 17 Kasım 2025.

Bununla birlikte 2025 yılı, İran-BAE ilişkilerindeki yapısal sınırların korunduğu bir döneme işaret etmiştir. İki ülke arasındaki temel siyasi anlaşmazlıklardan biri olan "Üç Ada Meselesi" (Ebu Musa, Büyük Tunb ve Küçük Tunb), en temel ihtilaf başlığı olmaya devam etmiştir.[19] BAE, bu konuda uluslararası hukuk vurgusunu sürdürerek adaların statüsünün ikili müzakereler ya da uluslararası tahkim yoluyla ele alınması gerektiğini savunmuş,[20] İran ise statükoyu koruma yönündeki tutumunu değiştirmemiştir. Bu durum, kontrollü diplomatik yakınlaşmanın egemenlik ihtilaflarını aşacak bir derinliğe ulaşmadığını göstermektedir.

Ayrıca, 2025 boyunca İran-İsrail askerî çatışma ortamı, BAE'nin İran politikasında risk yönetimi boyutunu daha görünür kılmıştır. İsrail'in saldırıları ve İran'ın misillemeleri sırasında Abu Dabi yönetimi, askerî tırmanmaya mesafeli durmuş,[21] resmî açıklamalarında çatışmanın bölgesel istikrara zarar vereceği uyarısında bulunarak taraflara itidal çağrısı yapmıştır.

İran-Katar İlişkileri

2025 yılında İran-Katar ilişkilerini ayrıştıran temel unsur, Katar'ın ABD ile sürdürdüğü güçlü askerî iş birliği ile İran'la koruduğu diplomatik diyalog kanallarını eş zamanlı olarak sürdürebilmesidir. 2025 yılı, bu ikili yapının krizler karşısındaki dayanıklılığını gösteren somut gelişmelere sahne olmuştur.

Yılın başında ilişkiler karşılıklı büyükelçiliklerin aktif olduğu, düzenli diplomatik temasların sürdürüldüğü, enerji, deniz güvenliği ve bölgesel istikrar konularında iletişimin devam ettiği bir zeminde ilerlemekteydi. Katar ile İran'ın dünyanın en büyük doğalgaz sahalarından biri olan Kuzey Sahası/Güney Pars Sahası'nı paylaşmaları, iki ülke arasında yapısal bir karşılıklı bağımlılık yaratmaya devam etmiştir.[22] Bu enerji ortaklığı, ilişkilerin kopmasını engelleyen temel faktörlerden biri olmuştur.

Haziran 2025'te İran'ın Katar'daki El Udeyd Hava Üssü'nü hedef alması, ilişkiler açısından en ciddi kırılma anını oluşturmuştur. İran'ın İsrail ve ABD'ye yönelik misilleme hamleleri kapsamında gerçekleştirilen bu saldırı, Katar açısından doğrudan bir güvenlik krizi yaratmıştır. İranlı yetkililerin hedefin Katar devleti değil ABD askerî varlığı olduğunu vurgulamasına rağmen Katar yönetimi bu açıklamayı yeterli görmemiştir.[23] Katar Başbakanı ve Dışişleri Bakanı Muhammed bin Abdurrahman Al Sani, saldırıyı Katar'ın topraklarına ve egemenliğine yönelik açık bir ihlal olarak tanımlamış ve kabul edilemez bulduğunu beyan etmiştir. Katar ayrıca, İran'ı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne (BMGK) şikâyet eden bir mektup göndermiştir.[24]

Kriz sonrasında Katar, KİK çerçevesinde hızlı bir diplomatik seferberlik başlatarak Suudi Arabistan, BAE ve diğer Körfez ülkeleriyle koordinasyon içinde hareket etmiştir. Katar'ın tepkisi, askerî bir karşılıktan ziyade diplomatik ve siyasi kanallar üzerinden şekillenmiştir. Bu tercih, Doha'nın kriz anlarında dahi tırmanmayı

19 "GCC takes aim at Iran over disputed islands and regional sovereignty", *TRT World*, 8 Aralık 2025.

20 "Iran's dispute with UAE over three islands in Gulf heats up", *The New Arab*, 28 Ekim 2025.

21 "UAE Condemns in the Strongest Terms Israel's Military Targeting of the Islamic Republic of Iran", *United Arab Emirates Ministry of Foreign Affairs*, 13 Haziran 2025.

22 Marwa Rashad, Jana Choukeir ve Emily Chow, "Qatar says its output at gas field shared with Iran is steady, following Israeli strike", *Reuters*, 17 Haziran 2025.

23 Mostafa Salem, "How Qatar defused Iran's attack on the largest US-run base in the region", *CNN World*, 28 Haziran 2025.

24 "State of Qatar Sends Letter to UN Secretary-General, Security Council Regarding Attack on Al-Udeid Air Base by Iranian Revolutionary Guard", *State of Qatar Ministry of Foreign Affairs*, 24 Haziran 2025

sınırlama ve bölgesel çatışmaların doğrudan tarafı olmama stratejisiyle uyumludur. Buna rağmen Katar, 2025'in sonlarında İran ile diplomatik ilişkilerini koparmamıştır. Doha yönetimi Tahran Büyükelçisini sınır dışı etmemiş, diplomatik kanalları askıya almamış ve krizi yönetilebilir bir çerçevede tutmayı tercih etmiştir. Bu tutum, Katar'ın kriz anlarında dahi diyaloğu koruma ilkesini sürdürdüğünü göstermiştir.[25]

Katar, 2025 yılı içindeki İran temaslarını çoğunlukla bölgesel istikrar ve çatışmaların sınırlandırılması üzerinden şekillendirmiştir. Aynı zamanda Doha, İran ile Batılı aktörler arasındaki dolaylı temaslarda oynadığı arabuluculuk rolü ile de gündeme gelmiştir. Gazze'deki savaş, İran-İsrail gerilimi ve Avrupa/İran-ABD arasındaki diplomatik trafik çerçevesinde Katar, Umman ile mesaj iletimine aracılık etmiştir.[26] Bu rol, Katar'ın hem Washington nezdindeki güvenilirliğine hem de Tahran ile sürdürdüğü diyalog kanallarına dayanmaktadır. Özetle 2025 yılında iki ülke ilişkileri ciddi güvenlik krizlerine rağmen diplomatik kanalların açık tutulduğu, karşılıklı bağımlılık alanlarının korunduğu ve arabuluculuk kapasitesinin devreye sokulduğu bir çerçevede ilerlemiştir.

Kuveyt, Umman ve Bahreyn'in İran ile İlişkileri

2025'te Kuveyt, Umman ve Bahreyn'in İran ile ilişkileri Suudi Arabistan, BAE ve Katar tarafından şekillendirilen genel güvenlik ve diplomasi çizgisini tamamlayan ve konsolide eden bir çerçevede ilerlemiştir. Düşük yoğunluklu dış politika izleyen bu üç ülke, İran ile ilişkilerinde farklı tarihsel deneyimlere ve tehdit algılarına sahip olsalar da 2025'teki bölgesel gelişmeler karşısında büyük ölçüde ortak bir "Körfez refleksi" sergilemişlerdir. Bu refleks İran ile doğrudan çatışmadan kaçınan, diplomatik kanalları kapatmayan, ancak güvenlik hassasiyetlerini net biçimde koruyan bir yaklaşım olarak öne çıkmıştır.

İran-İsrail askerî çatışması ve İran'ın Katar'daki El Udeyd Hava Üssü'nü hedef alması, bu üç ülke açısından Körfez güvenliğinin kolektif niteliğini yeniden gündeme taşımıştır. Saldırı doğrudan bu ülkeleri hedef almasa da İran'ın kriz anlarında Körfez coğrafyasını askerî hesaplarının bir parçası hâline getirebildiğini göstermiştir.[27] Bu durum, söz konusu ülkelerin İran ile ilişkilerini bireysel değil Körfez'in bütünsel güvenliği üzerinden değerlendirmelerine yol açmıştır.

Bu bağlamda, 2025 boyunca Kuveyt, Umman ve Bahreyn'in İran'a yönelik söylemleri, KİK çerçevesinde şekillenen ortak mesajlarla uyumlu olmuştur. Gerilimin tırmandığı günlerde yapılan açıklamalarda, çatışmanın yayılma riskine dikkat çekilmiş, Körfez ülkelerinin egemenliği ve güvenliğinin kırmızı çizgi olduğu vurgulanmıştır.[28] Bu söylem, Suudi Arabistan ve Katar'ın öncülük ettiği KİK dayanışması çizgisiyle örtüşmektedir.

Ayrıca, 2023'ten beri devam eden İsrail'in Gazze'deki saldırıları ve artan askerî güç kullanımı, bu üç ülkenin İran politikasını dolaylı olarak etkilemiştir. Kuveyt, Umman ve Bahreyn, İsrail'in Gazze'deki eylemlerine eleştirel yaklaşırken İran'ın bu savaşı bölgesel bir çatışmaya dönüştürme potansiyeline karşı temkinli davranmışlardır. Bu denge, İran ile söylemsel bir yakınlaşmadan ziyade, İran'ı bölgesel gerilimi tırmandırmamaya çağıran bir pozisyon üretmiştir.

---

25 "Have Israel and Iran agreed to a ceasefire? What we know", *Al Jazeera*, 24 Haziran 2025

26 "Qatar seeks to revive U.S.–Iran nuclear dialogue", *Tactical Report*, 11 Kasım 2025

27 "Statement Issued by the 49th Extraordinary Meeting of the GCC Ministerial Council Regarding the Aggression Launched by Iran Against the State of Qatar", *GCC General Secreteriat*, 24 Haziran 2025.

28 "Statement Issued by the 49th Extraordinary Meeting of the GCC Ministerial Council Regarding the Aggression Launched by Iran Against the State of Qatar", *GCC General Secreteriat*.

İlişkilerde belirleyici olan bir diğer unsur, ABD'nin İran politikasındaki sertleşme sinyalleri olmuştur. ABD'nin Körfez'deki askerî varlığını güçlendirmesi, caydırıcılık söylemini artırması ve haziran ayında Fordo'daki nükleer tesisi B-2 bombardıman uçaklarıyla hedef alması, bu ülkelerin İran ile ilişkilerini daha dikkatli yürütmelerine neden olmuştur. ABD ile güvenlik iş birliğini sürdüren bu ülkeler, İran ile iplerin tamamen kopmasının Körfez'i daha kırılgan hâle getireceği görüşünü paylaşmışlardır.

Sonuç olarak Kuveyt, Umman ve Bahreyn İran ile ilişkilerinde yüksek profilli siyasi yakınlaşmalardan kaçınmış, ilişkileri tek başına dönüştürmeye çalışan aktörler olmaktan ziyade Körfez uzlaşısını sürdürmeyi tercih etmişlerdir.

Sonuç

2025 yılı, İran-Körfez ilişkilerinin karakteristiğini anlamlandırmak açısından bir "davranış testi" yılı olarak nitelendirilmelidir. 2023 sonrası dönemde Çin, Irak ve Umman'ın arabuluculuğu ve bölgesel yorgunluk atmosferiyle şekillenen normalleşme söylemi, 2025'te yaşanan askerî krizler ve bölgesel tırmanmalar karşısında sınanmıştır. Bu süreç, ilişkilerin kontrollü bir etkileşim rejimine evrildiğini göstermektedir.

2025'in ortaya koyduğu ilk gerçek, İran ile Körfez ülkeleri arasındaki ilişkilerin artık ideolojik kutuplaşma yerine *kriz yönetimi* ve *risk sınırlama* mantığıyla yürütüldüğüdür. İran'ın El Udeyd saldırısı belirleyici bir kırılma noktası olmuştur. Bu saldırı İran'ın Körfez coğrafyasını askerî hesaplarına dahil edebileceğini kanıtlarken Körfez başkentleri buna *kolektif dayanışma* ve *kontrollü angajmanla* yanıt vermiştir. Bu tercih, Körfez'in İran'ı öngörülebilir kılmaya odaklandığını göstermektedir.

İkinci olarak, Körfez ülkeleri arasında İran'a yönelik yaklaşımların birbirine yaklaştığı ve merkezileştiği bir yıl olmuştur. Suudi Arabistan, BAE ve Katar'ın oluşturduğu ana eksen, diğer üç ülke tarafından tamamlanmış ve ilişkiler KİK merkezli bir güvenlik politikası üzerinden şekillenmiştir. Özellikle İran-İsrail çatışması sonrası verilen ortak tepkiler, Körfez'in eşgüdümlü davranabildiğini ortaya koymuştur.

Üçüncü olarak 2025 yılı, ilişkilerde *koşulluluk ilkesinin* kurumsallaştığını göstermektedir. Suudi Arabistan için Yemen sahası, BAE için askerî gerilimden kaçınma ve ticari istikrar, Katar için ise diyalog ve arabuluculuk kapasitesinin muhafazası birer test alanı ve şart olarak öne çıkmıştır. Bu tablo, Körfez'in İran ile ilişkileri dosya bazlı ve şartlı bir çerçevede ele aldığını göstermektedir.

Dördüncü olarak, büyük güç faktörü yeniden belirleyici hâle gelmiştir. ABD'nin sertleşen caydırıcılık söylemi, Çin'in diplomatik garantörlüğü ve Rusya'nın denge arayışları, Körfez ülkelerini çok boyutlu bir diplomasiye itmiştir.

Sonuç olarak 2025 yılı, ilişkilerin ne tam bir normalleşmeye ne de tam bir çatışmaya evrildiğini, bunun yerine gerilimlerin yönetildiği, sınırların netleştiği ve diplomatik kanalların açık tutulduğu bir *karşılıklı risk farkındalığı* üzerinden ilerlediğini göstermektedir. Bu durum, önümüzdeki dönemde ilişkilerin kırılgan ama sürdürülebilir bir denge içinde seyredeceğine işaret etmektedir.

Kaynakça

Al Attar, Sahar. "Gulf Countries Fear Israel-Iran Spillover". *Al Monitor*, 13 Haziran 2025.

"FMs of Iran, UAE Discuss Regional Developments, Ties". *Xinhua*, 2 Ağustos 2025.

"GCC Takes Aim at Iran over Disputed Islands and Regional Sovereignty". *TRT World*, 8 Aralık 2025.

"Gulf States Seek Clearer US Security Assurances, Former US Envoy to Saudi Arabia Michael Ratney Says". *Arab News*, 25 Eylül 2025.

"Have Israel and Iran Agreed to a Ceasefire? What We Know". *Al Jazeera*, 24 Haziran 2025.

"HE the GCCSG Condemns and Denounces in the Strongest Terms the Iranian Missile Attack on the Territory of the State of Qatar". *GCC General Secretariat Media Center*, 23 Haziran 2025.

"Iran's Dispute with UAE over Three Islands in Gulf Heats Up". *The New Arab*, 28 Ekim 2025.

"Iran's FM Araghchi, Saudi Crown Prince MBS Hold 'Fruitful' Talks in Jeddah". *Al Jazeera*, 8 Temmuz 2025.

"Iran's Non-Oil Exports to UAE Hit US$ 6.6 Billion". *TV BRICS*, 5 Nisan 2025.

"Iranian Defense Minister Travels to UAE to Visit Dubai Airshow 2025". *IRNA English*, 17 Kasım 2025.

"Iranian FM in UAE for Talks over Ties, Regional Developments". *Islamic Republic of Iran Ministry of Foreign Affairs*, 13 Mayıs 2025.

"Iranian Saudi FMs Meet on Sidelines of OIC Conference in Jeddah". *Islamic Republic of Iran Ministry of Foreign Affairs*, 25 Ağustos 2025.

"Israel Strikes Iran's Isfahan Nuclear Site, Buildings on Fire in Tel Aviv". *Al Jazeera*, 21 Haziran 2025.

"Joint Press Release of the Second Meeting of the China–Saudi Arabia–Iran Trilateral Joint Committee". *Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China*, 20 Kasım 2024.

Mangan, Dan. "Iran Attacks U.S. Military Base in Qatar with Missiles". *CNBC*, 23 Haziran 2025.

Pollock, John; Symon, Damien. "Despite the Gaza Ceasefire, the Israel–Houthi Conflict May Resume". *Chatham House*, 24 Ekim 2025.

Rashad, Marwa; Choukeir, Jana; Chow, Emily. "Qatar Says Its Output at Gas Field Shared with Iran Is Steady, Following Israeli Strike". *Reuters*, 17 Haziran 2025.

Robinson, Kali. "Iran's Support of the Houthis: What to Know". *Council on Foreign Relations*, 24 Mart 2025.

"Saudi Arabia Boosts Support for Yemen with Fresh Financial Package". *The Arab Weekly*, 21 Ağustos 2025.

"Saudi Crown Prince Calls Qatari Emir as Kingdom Condemns 'Unjustifiable' Iran Attack on Qatar". *Arab News*, 23 Haziran 2025.

"Saudi-Iranian Meeting Discusses Regional, Int'l Issues". *Arab News*, 1 Aralık 2025.

Salem, Mostafa. "How Qatar Defused Iran's Attack on the Largest US-Run Base in the Region". *CNN World*, 28 Haziran 2025.

"State of Qatar Sends Letter to UN Secretary-General, Security Council Regarding Attack on Al-Udeid Air Base by Iranian Revolutionary Guard". *State of Qatar Ministry of Foreign Affairs*, 24 Haziran 2025.

"Statement Issued by the 49th Extraordinary Meeting of the GCC Ministerial Council Regarding the Aggression Launched by Iran Against the State of Qatar". *GCC General Secretariat*, 24 Haziran 2025.

"UAE Condemns in the Strongest Terms Israel's Military Targeting of the Islamic Republic of Iran". *United Arab Emirates Ministry of Foreign Affairs*, 13 Haziran 2025.

2025'te İran-Azerbaycan İlişkilerinde Normalleşme Arayışları

Zaur Gasimov
Doç. Dr., Türk-Alman Üniversitesi

Giriş

Azerbaycan ve İran, köklü bir geçmişi ve uzun bir sınırı paylaşmaları nedeniyle karmaşık bir ikili ilişki yapısına sahiptir. Bu karmaşıklığın temelinde, iki ülke arasındaki jeopolitik ve jeostratejik farklılıklar yatmaktadır. İran, yüzyıllardır bölgedeki Şii vekil unsurları (*proxies*) desteklemiş ve Azerbaycan'ın devlet destekli laik yapısını eleştirmiştir. Tahran yönetimi ayrıca, Azerbaycan'ın Türkiye ve özellikle İsrail ile kurduğu yakın iş birliğine karşıt bir tutum sergilemiştir. Buna mukabil Azerbaycan, İran'ın Ermenistan ile olan yakın bağlarından ve İran'da yaşayan milyonlarca Azerbaycan Türkü'nün sınırlı kültürel özerkliğe sahip olmasından duyduğu rahatsızlığı korumaktadır. Bakü, ayrıca İran'ın Azerbaycan içindeki Şii din adamlarını destekleme girişimlerinden de endişe duymaktadır.

Bununla birlikte, 2025 yılının başında İran-Azerbaycan ilişkileri, Tahran ile Bakü arasında yaşanan ve "felaket" olarak nitelendirilebilecek bir bozulmanın gölgesi altında kalmıştır. Bu duruma, Tahran'daki Azerbaycan Büyükelçiliği'ne düzenlenen, güvenlik görevlilerinin ölümüne ve yaralanmasına yol açan silahlı saldırı[1] ve akabinde Azerbaycanlı diplomatların tahliyesi neden olmuştur.[2] İlişkilerin gerildiği bu dönemde, İran ve Azerbaycan ortak sınır yakınlarında karşılıklı askerî tatbikatlar da gerçekleştirmiştir.[3]

2025 yılının hemen başında, yeni yıl tatilinden sadece birkaç gün sonra, İran'ın Bakü Büyükelçisi Azerbaycan Dışişleri Bakanlığı'na çağrılmıştır. Bakü yönetimi, Erdebil Cuma Mescidi İmamı Seyyid Hasan Ameli'nin Azerbaycan aleyhindeki tekrarlanan söylemlerini resmî olarak protesto etmiştir.[4] İranlı Şii din adamı,

1 Heydar Isayev, Azerbaijani embassy in Iran comes under deadly attack, *Eurasianet*, 27 Ocak 2023, https://eurasianet.org/azerbaijani-embassy-in-iran-comes-under-deadly-attack (erişim 14 Aralık 2025); Paul Goble, Attack on Azerbaijani Embassy in Iran Further Divides the World, *Eurasia Daily Monitor*, 31 Ocak 2023, https://jamestown.org/attack-on-azerbaijani-embassy-in-iran-further-divides-the-world/ (erişim 15 Aralık 2025).

2 Syed Zafar Mehdi, Azerbaijan evacuates embassy in Iran after armed attack, *Anadolu Ajansi*, 30 Ocak 2023, https://www.aa.com.tr/en/politics/azerbaijan-evacuates-embassy-in-iran-after-armed-attack/2801082 (erişim 14 Aralık 2025).

3 Joshua Kucera, Iran's military starts "massive" drills on Azerbaijani border, *Eurasianet*, 20 Ekim 2022, https://eurasianet.org/irans-military-starts-massive-drills-on-azerbaijani-border (erişim 14 Aralık 2025). Joshua Kucera, Azerbaijan and Turkey in joint military exercises on Iranian border, Eurasianet, 7 Aralık 2022, https://eurasianet.org/azerbaijan-and-turkey-in-joint-military-exercises-on-iranian-border (erişim 14 Aralık 2025).

4 Bkz. Maryam Senaiee, How did a religious eulogist spark tension in Tehran-Baku relations?, *Iran International*, 6 Ocak 2025, https://www.iranintl.com/en/202501058451 (erişim 14 Aralık 2025).

yazar ve siyasetçi Ayetullah Seyyid Hasan Ameli Kalkhoran'ın, aynı zamanda Ayetullah Ali Hamenei'nin kişisel temsilcisi olduğu hususu göz önünde bulundurulmalıdır. Ameli'nin Azerbaycan-Ermenistan çatışmasına ilişkin önceki değerlendirmeleri ise tutarsız bir seyir izlemiştir. Bir yandan Azerbaycan'ın tezlerine destek verirken diğer yandan Bakü'nün sahada avantaj elde etmek amacıyla geliştirdiği güvenlik iş birliklerini eleştirmiştir. Bu açıklamalar üzerine İranlı yetkililer, Ameli'nin ifadeleriyle aralarına mesafe koyarak söz konusu değerlendirmelerin İran hükümetinin resmî tutumunu yansıtmadığını vurgulamışlardır.[5] Ancak bu diplomatik görüşmeden kısa bir süre sonra, İran'da devletle yakın ilişkili *Mashregh News* gibi bazı haber kaynakları, Ayetullah Ameli'yi destekleyen makaleler yayımlamıştır.[6]

Yakınlaşma Süreci

Şubat ayı başında Azerbaycan Cumhurbaşkanı Dış Politika Danışmanı Hikmet Hacıyev, resmî bir ziyaret kapsamında İran'a giderek İran Cumhurbaşkanı Siyasi Danışmanı Mehdi Senai ile bir araya gelmiştir. Bu temastan iki ay sonra Senai Bakü'yü ziyaret etmiş ve Hacıyev ile tekrar görüşmüştür. Bu karşılıklı ziyaretler, iki ülke arasında kademeli olarak başlayan yakınlaşma ve normalleşme sürecinin başlangıcını teşkil etmiştir. Deneyimli bir diplomat ve Rusya çalışmaları uzmanı olan Senai'nin, İran'ın eski Rusya Büyükelçisi olduğu; Hacıyev'in ise yıllarca Ortadoğu üzerine çalıştığı not edilmelidir. Bu iki diplomat normalleşme sürecini yürütmüş olsa da her iki ülke kendi temel dış politika yönelimlerini korumuştur.

Nisan 2025'te Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, büyükelçilik saldırısına atıfta bulunarak şu ifadeleri kullanmıştır: "O olaydan bu yana iki yıl geçti. Bugüne kadar, sorumlu kişi kendisine verilen cezayı çekmedi. Tüm bunlar, bunun organize bir eylem olduğunu gösteriyor."[7] Cumhurbaşkanı ayrıca, İran'ın eski Dışişleri Bakanı Hüseyin Emir Abdullahiyan'ın saldırganın idam edileceğine dair verdiği sözün ardından, Azerbaycan'ın Temmuz 2024'te Tahran'daki büyükelçiliğini yeniden açtığını belirtmiştir. Nitekim Azerbaycan Büyükelçisi Ali Alizade ve personeli, aileleriyle birlikte Tahran'a dönmüştür.[8]

Gerginliğin tırmandığı bir dönemin ardından, İran-Azerbaycan ilişkilerini onarma çabaları 2024 ve 2025 boyunca devam etmiştir. İran Cumhurbaşkanı Mesud Pezeşkiyan, Nisan ayı sonunda Azerbaycan'a yaptığı resmî ziyaret sırasında, iki ülkenin iş birliğini derinleştirmek amacıyla stratejik bir plan geliştirme konusunda mutabık kaldıklarını duyurmuştur. 2023 ve 2024 yıllarında ilişkilerin dramatik biçimde bozulmasının ardından, Pezeşkiyan'ın 28 Nisan'da Bakü'ye yaptığı bu ziyaret, tansiyonu düşürmeyi amaçlamıştır. Ziyaret gerginliği bir ölçüde azaltmış olsa da iki ülke arasında radikal bir yakınlaşma sağlamamış, ulaştırma ve kültürel iş birliğini teşvik eden bazı anlaşmalar imzalanmıştır. İran, Ocak 2023'teki büyükelçilik saldırısı nedeniyle hüküm giyen Yasin Hüseyinzade isimli şahsı Mayıs ayı sonunda idam ettiğini açıklamıştır.

---

5 Bkz. Tapdıq Fərhadoğlu, Azərbaycan Xarici İşlər Nazirliyi: İranın ali rəhbərinin nümayəndəsinin fikirləri hökumətin mövqeyini əks etdirmir, *Voice of America*, 2 Ocak 2025, https://www.amerikaninsesi.org/a/7921727.html (erişim 15 Aralık 2025).

6 Emam-e comei ke şohreteş cehani ast / Vehşet hakem-e azerbaycan ez yek ayatollah-e irani, *Mashregh News*, 11 Ocak 2025, mshrgh.ir/1678357 (erişim 14 Aralık 2025).

7 Samirə Abdullayeva, İlham Əliyev ADA forumunda Azərbaycanın İrandakı səfirliyinə qarşı törədilmiş terror aktına toxunub, Report informasiya agentliyi, 9 Nisan 2025, https://report.az/xarici-siyaset/ilham-eliyev-ada-forumunda-azerbaycanin-irandaki-sefirliyine-qarsi-toredilmis-terror-aktina-toxunub (erişim 4 Aralık 2025).

8 Azerbaycan Büyükelçisi Ali Alizade, 1978 yılında Nahçıvan'da doğdu, İngilizce ve Rusça çevirmenlik eğitimi aldı ve 2010'larda Tebriz'de Azerbaycan konsolosu, ardından Pakistan büyükelçisi olarak görev yaptı. 2021'den beri İran büyükelçisidir.

Bölgesel Dinamikler ve Ermenistan Faktörü

Azerbaycan-Ermenistan ilişkileri ile Ermenistan'ın iç ve dış politikası, Bakü-Tahran hattındaki ilişkileri etkilemektedir. Ermenistan, 1990'ların başından itibaren Tahran'ın Kafkasya'daki en yakın müttefiki olmuştur, ancak bu ilişkiler son dönemde iki temel husus nedeniyle gölgelenmiştir. Birincisi, İkinci Karabağ Savaşı'nın ardından Ermenistan-İran arasındaki fiili sınırın kısalması; ikincisi ise Ermenistan Başbakanı Nikol Paşinyan'ın Amerikan yanlısı bir dış politika izlemesidir. Erivan bu süreçte Türkiye ile ilişkilerini iyileştirmiş ve İsrail ile diplomatik bağlarını yeniden canlandırmıştır.

Esed sonrası Suriye ve Lübnan'daki konumlarını kaybeden İran, 2025 ortalarında Erivan ile ilişkilerini güçlendirme arayışına girmiştir. İran ve Ermenistan, 9-10 Nisan tarihlerinde sınır hattında iki günlük ortak askerî tatbikat düzenleme hazırlığı yapmıştır. Bu süreçte İran'ın Erivan Büyükelçisi Mehdi Sobhani'nin açıklamaları, İran-Azerbaycan ilişkilerine olumsuz yansımıştır. Bakü, Büyükelçi Sobhani'nin "Azerbaycan topraklarının İran'a karşı kullanıldığı" ve "İsrail insansız hava araçlarının Azerbaycan'dan saldırı düzenlediği" yönündeki iddialarını "asılsız ve kışkırtıcı" olarak nitelendirerek kategorik biçimde reddetmiştir.[9]

Zirve Diplomasisi ve Hankendi Buluşması

İran ve Azerbaycan Cumhurbaşkanları, 3-4 Temmuz 2025 tarihlerinde düzenlenen 17. Ekonomik İşbirliği Örgütü (EİÖ) zirvesi kapsamında bir araya gelmiştir. Mesud Pezeşkiyan ve İlham Aliyev, görüşmede iki komşu ülke arasındaki dostane ve kardeşçe ilişkilerin önemine vurgu yapmışlardır. Aliyev, İsrail ile İran arasındaki çatışmanın başlamasının hemen ardından Bakü'nün, hayatını kaybeden İranlı yetkililer ve siviller için taziyelerini ilettiğini hatırlatarak İran halkına desteğini ifade etmiştir. Azerbaycan tarafı, İlham Aliyev'in "komşu ülkeler de dâhil olmak üzere Müslüman ülkelerle ilişkilerin geliştirilmesinin Azerbaycan'ın dış politika öncelikleri arasında yer aldığı" yönündeki beyanını paylaşmıştır.[10]

Pezeşkiyan'ın Bakü ziyaretinden sadece birkaç ay sonra gerçekleşen bu toplantı, Azerbaycan için özel bir anlam taşımıştır. Zira Aliyev ve Pezeşkiyan'ın yanı sıra Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan da toplantıya katılmıştır. Toplantının, eskiden Dağlık Karabağ olarak bilinen bölgenin merkezi Hankendi'de gerçekleştirilmesi sembolik önem arz etmektedir. Bu durum, Pezeşkiyan ve Aliyev arasındaki diyaloğun istikrarlı ve düzenli hâle geldiğini gösterse de Bakü ile İran'ın dinî liderliği arasındaki etkileşim hâlâ düzensiz bir seyir izlemektedir.

Enerji Diplomasisi ve Suriye Dosyası

İran, Azerbaycan'ın Ortadoğu ülkeleriyle, özellikle de Tahran'ın hâlâ sözde "direniş ekseni" (*mehver-e moqavemet*) parçası olarak gördüğü devletlerle ilişkilerini derinleştirmesini yakından takip etmektedir. Yeni Suriye lideri Ahmet El-Şara, 12 Temmuz'da Bakü'ye ilk resmî ziyaretini gerçekleştirmiştir. Şara'nın Cumhurbaşkanı Aliyev ile görüşmeleri, özellikle ekonomik kalkınma ve enerji alanlarında ikili ilişkilerin güçlendirilmesine odaklanmıştır.

---

9 Akbar Novruz, Sobhani's siding between Baku and Yerevan misrepresents Iran's foreign policy, *Azernews*, 30 Haziran 2025, https://www.azernews.az/analysis/243923.html (erişim 2 Aralık 2025).

10 В Ханкенди состоялась встреча Президента Азербайджана Ильхама Алиева с Президентом Ирана Масудом Пезешкианом, President.az, 4 Temmuz 2025, https://president.az/ru/articles/view/69318 (erişim 15 Aralık 2025).

İki ülke, Suriye'nin devam eden enerji krizinin çözümüne katkı sağlamak amacıyla, Azerbaycan doğalgazının Türkiye üzerinden Suriye'ye ihracını öngören bir enerji iş birliği mutabakat zaptı imzalamıştır. Azerbaycan-Suriye enerji ilişkilerindeki bu gelişmeyle eş zamanlı olarak uluslararası medya, İsrailli ve Suriyeli yetkililerin Bakü'de bir araya geleceğini bildirmiştir.[11]

İlişkilerde "Bahar", Askerî ve Kültürel İş Birliği

2025 yılının sonbahar ve kış aylarında, Bakü ile Tahran arasındaki ilişkiler bir "bahar dönemi"ne girmiştir. Büyükelçilik saldırısında hayatını kaybeden Azerbaycanlı güvenlik personelinin davasıyla ilgili hukuki süreç devam etmiş ve bu dönemde İranlı din adamlarından Azerbaycan siyasetine yönelik resmî bir eleştiri gelmemiştir.

İş birliği askerî alana da yansımış, İran ve Azerbaycan Deniz Kuvvetleri, Ekim 2025'te Hazar Denizi'nde, Bakü açıklarındaki Büyük Zire Adası yakınlarında ortak bir arama-kurtarma tatbikatı düzenlemiştir. "AZIREX 2025" adlı dört günlük tatbikata İran Donanması, İran Devrim Muhafızları Ordusu (DMO) Donanması ve Azerbaycan deniz birimleri katılmıştır.

Bu tatbikattan yaklaşık bir ay sonra, Aralık ayında İran Dışişleri Bakanı Seyyid Abbas Arakçi Azerbaycan'ı ziyaret etmiştir. Görüşmelerde ikili ilişkilerin yanı sıra bölgesel ve uluslararası gelişmeler ele alınmıştır. Arakçi'nin ziyareti hem İran hem de Azerbaycan medyasında geniş yer bulmuştur. Bakü, bu ziyareti uluslararası ve bölgesel politikada artan etkisinin bir teyidi olarak yorumlamıştır. Arakçi, İran'ın Bakü ile iyi komşuluk ilişkileri kurmaya istekli ve ikili ilişkileri yeniden başlatmaya hazır olduklarını belirtmiştir.

Tahran ile Bakü arasındaki yakınlaşma en belirgin olarak kültürel iş birliği alanında kendini göstermiştir. 3-8 Temmuz tarihleri arasında İran'ın Tahran ve Isfahan kentlerinde "Azerbaycan Kültür Haftası" düzenlenmiş, etkinlik kapsamında Azerbaycan kültürü ve edebiyatına dair kitaplar, çizimler, minyatürler ve filmler sergilenmiştir. Etkinlikte, ünlü Azerbaycanlı besteci Üzeyir Hacıbeyli'nin "Er ve Avrat" (*Karı ve Koca*) adlı müzikal komedisi de sahnelenmiştir. Organizasyon, Azerbaycan Kültür ve Turizm Bakanlığı, Azerbaycan'ın İran Büyükelçiliği, İran İslam Kültürü ve İlişkileri Örgütü ile İran Kültür ve İslami İrşad Bakanlığı ortaklığında gerçekleştirilmiştir.

Buna ilaveten, 1-7 Ekim 2025 tarihleri arasında Bakü Expo Merkezi'nde "Tekno-İnsan: Dünün Efsanesi, Bugünün Gerçeği" temasıyla düzenlenen 11. Bakü Uluslararası Kitap Fuarı'na İran da davet edilmiştir. Azerbaycan Kültür Bakanlığı tarafından düzenlenen fuara, İran yayıncılık sektörünü temsilen İran Kitap ve Edebiyat Evi katılmıştır. İran standında klasik ve çağdaş edebiyat, çocuk kitapları, İran çalışmaları, Farsça eğitimi, akademik eserler, tarih, sanat ve kültür alanlarında yaklaşık 400 kitap sergilenmiştir.

Sonuç

2025 yılında Tahran, Bakü ile diyaloğa hazır olduğunu göstermiş ve yakınlaşma odaklı bir politika izlemiştir. İran liderliğinin Azerbaycan stratejisini değiştirmesinde bir dizi faktör etkili olmuştur. İlk olarak,

11 Syrian, Israeli officials meet in Baku in normalisation process with limited scope, *The Arab Weekly*, 15 Temmuz 2025, https://thearabweekly.com/syrian-israeli-officials-meet-baku-normalisation-process-limited-scope (erişim 14 Aralık 2025); Azerbaijan hosts Syrian-Israeli ministerial meeting to discuss security situation in Southern Syria, Commonspace.eu 31 Temmuz 2025, https://www.commonspace.eu/news/azerbaijan-hosts-syrian-israeli-ministerial-meeting-discuss-security-situation-southern-syria, (erişim 14 Aralık 2025).

sınırda yapılan askeri tatbikatların sert dili ve İranlı din adamlarının tehditkâr söylemleri, Bakü'nün dış ve iç politikasında herhangi bir değişikliğe yol açmamıştır. Aksine bu durum ters tepmiş; Azerbaycan hem güvenlik hem de askeri alanda İsrail ve Türkiye ile iş birliğini daha da güçlendirmiştir. İkincisi, İran, Orta Doğu'da on yıllardır inşa ettiği sözde "direniş ekseni"ne vurulan ağır darbe ve karşı karşıya kaldığı ekonomik, ekolojik ve güvenlik sorunları nedeniyle hiç olmadığı kadar zayıf bir durumdadır. Üçüncüsü; Pezeşkiyan ve Arakçi'nin Bakü ziyaretleri, Dışişleri Bakan Yardımcısı Halef Halefov'un Tahran ziyareti ve kültürel etkileşimin canlanması, ilişkileri belli bir ölçüde normalleştirmiştir.

2025 yılının ikinci yarısında tanık olunan bu normalleşme süreci Azerbaycan Cumhurbaşkanı Dış Politika Danışmanı Hikmet Hacıyev ve İran Cumhurbaşkanı Siyasi Danışmanı Mehdi Senai tarafından tasarlanmış, Cumhurbaşkanları Pezeşkiyan ile Aliyev tarafından şekillendirilmiştir. İran Dışişleri Bakanı Arakçi'nin aralık ayındaki Bakü ziyareti bu sürecin bir sonucu olarak gerçekleşmiş ve tarafların birbirleriyle pragmatik bir ilişki kurmayı öğrendiğini göstermiştir.

Ancak 2025 yılında bir ittifaktan söz edilmemektedir. İran'ın resmî haber ajansı IRNA'da Leyla Vahedi imzasıyla yayımlanan ve Arakçi'nin ziyaretini ele alan makale[12] bu durumu özetler niteliktedir. Vahedi, ziyaretin yeni ufuklar açtığını belirtmekle birlikte, İran'ın "bölge dışı" aktörleri uzak tutma isteğini vurgulamış ve İran'ın eski Bakü Büyükelçisi Muhsin Pakayin'in, Bakü'nün İsrail ile bağlarına dair iddialar içeren röportajından alıntılar yapmıştır. Neticede iki ülke arasında normalleşme gerçekleşmiştir, ancak her ikisi de ekonomik çıkarlara dayalı pragmatik bir iş birliğinin ötesine geçebilmiş değildir.

Kaynakça

Abdullayeva, Samirə. "İlham Əliyev ADA forumunda Azərbaycanın İrandakı səfirliyinə qarşı törədilmiş terror aktına toxunub", *Report informasiya agentliyi*, 9 Nisan 2025.

"Azerbaijan hosts Syrian-Israeli ministerial meeting to discuss security situation in Southern Syria", *Commonspace.eu*, 31 Temmuz 2025.

"Emam-e comei ke şohreteş cehani ast / Vehşet hakem-e azerbaycan ez yek ayatollah-e irani", *Mashregh News*, 11 Ocak 2025.

Fərhadoğlu, Tapdıq. "Azərbaycan Xarici İşlər Nazirliyi: İranın ali rəhbərinin nümayəndəsinin fikirləri hökumətin mövqeyini əks etdirmir", *Voice of America*, 2 Ocak 2025.

Goble, Paul. "Attack on Azerbaijani Embassy in Iran Further Divides the World", *Eurasia Daily Monitor*, 31 Ocak 2023.

Isayev, Heydar. "Azerbaijani embassy in Iran comes under deadly attack", *Eurasianet*, 27 Ocak 2023.

12 Bkz. Leyla Vahedi, Safar-e aragçi be baku der zeman_e monaseb va ba ehdaf-e rahbordi ancam şode / zeruret-e etehaz-e ruikerd-e forsetmehver, *IRNA*, 10 Aralık 2025, https://irna.ir/xjWb5C (erişim 15 Aralık 2025).

Kucera, Joshua. "Azerbaijan and Turkey in joint military exercises on Iranian border", *Eurasianet*, 7 Aralık 2022.

Kucera, Joshua. "Iran's military starts 'massive' drills on Azerbaijani border", *Eurasianet*, 20 Ekim 2022.

Mehdi, Syed Zafar. "Azerbaijan evacuates embassy in Iran after armed attack", *Anadolu Ajansı*, 30 Ocak 2023.

Novruz, Akbar. "Sobhani's siding between Baku and Yerevan misrepresents Iran's foreign policy", *Azernews*, 30 Haziran 2025.

Senaiee, Maryam. "How did a religious eulogist spark tension in Tehran-Baku relations?", *Iran International*, 6 Ocak 2025.

"Syrian, Israeli officials meet in Baku in normalisation process with limited scope", *The Arab Weekly*, 15 Temmuz 2025.

Vahedi, Leyla. "Safar-e aragçi be baku der zeman_e monaseb va ba ehdaf-e rahbordi ancam şode / zeruret-e etehaz-e ruikerd-e forsetmehver", *IRNA*, 10 Aralık 2025.

"В Ханкенди состоялась встреча Президента Азербайджана Ильхама Алиева с Президентом Ирана Масудом Пезешкианом", *President.az*, 4 Temmuz 2025.

Sonuç

Yıl sonunda ortaya çıkan tablo, İran'ın 2025'i ağırlaşan iç ve dış baskılar altında ancak kurumsal ve siyasal sürekliliğini koruyarak tamamladığını göstermektedir. Bununla birlikte söz konusu süreklilik, ekonomik rahatlama, dış politikada yeni bir açılım ya da toplumsal memnuniyet üreten bir normalleşmeye işaret etmemektedir. Aksine, yıl boyunca yaşanan gelişmeler, karar alma süreçlerinde güvenlik önceliklerinin daha belirgin hâle geldiği, ekonomik yönetimde kısa vadeli denge arayışlarının yapısal dönüşüm ihtiyacının önüne geçtiği ve dış politikada manevra alanının daha dar bir çerçevede yeniden tanımlandığı bir döneme işaret etmektedir. Bu bakımdan 2025 sonu itibarıyla İran'da ortaya çıkan resim, genişleyen bir toplumsal uzlaşıdan ziyade artan maliyet ve baskılar altında ayakta tutulan bir yönetim kapasitesi olarak okunmaya daha elverişlidir.

Bu genel çerçevenin anlaşılması bakımından Haziran ayında yaşanan 12 günlük İran-İsrail çatışması özel bir önem taşımaktadır. İsrail'in 13 Haziran'da İran'ın nükleer ve askerî altyapısını hedef alan saldırılarıyla başlayan, ABD'nin İran'daki üç nükleer tesisi vurmasıyla yeni bir safhaya taşınan ve 23 Haziran'da ateşkesle sonlanan bu süreç salt kısa süreli bir askerî karşılaşma olarak değerlendirilemez. Söz konusu çatışma, İran İslam Cumhuriyeti'nin kuruluşundan, özellikle İran nükleer krizinin patlak verdiği 2002 yılından bu yana biriken kırılganlıkların gün yüzüne çıktığı stratejik bir dönüm noktası olmuştur. İran'ın hava savunması, komuta-kontrol yapısı ve kritik tesislerinin ne ölçüde baskı altında kalabileceği bu süreçte açığa çıkarken Tahran'ın doğrudan karşılık verme kapasitesi, misilleme eşiği, bölgesel caydırıcılık anlayışı ve uluslararası "ittifak" ilişkileri de ciddi biçimde sınanmıştır. Ayrıca bu 12 günlük dönem, nükleer dosya, bölgesel politikalar, iç güvenlik ve ekonomik istikrar başlıklarının artık birbirinden ayrıştırılarak ele alınamayacağını açık biçimde göstermiştir. Yılın geri kalanında belirginleşen güvenlikçi sıkılaşma, iç siyasette artan tedirginlik ve diplomatik daralma, bu kısa fakat yoğun çatışmanın açığa çıkardığı yeni koşullar üzerinden önemli ölçüde şekillenmiştir.

Çatışma sonrasında öne çıkan ilk sonuçlardan biri, İran'da dış tehdit ile iç düzen arasındaki bağın daha açık ve daha kurumsal bir biçimde kurulmuş olmasıdır. Ateşkesin ardından güvenlik aygıtının daha görünür hâle gelmesi rejimin savaş sonrası dönemi dışarıdan gelen baskının devamı olarak değil içeride doğabilecek kırılmaların önceden bastırılması gereken bir istikrar meselesi olarak gördüğünü düşündürmektedir. Bu eğilim, 2025 boyunca zaten güçlenen güvenlik merkezli yönetim refleksinin savaş sonrasında daha kapsayıcı ve daha belirleyici bir niteliğe büründüğünü göstermektedir. Dolayısıyla 12 günlük çatışma, İran açısından sadece askerî kapasitenin değil devletin kriz sonrasında nasıl toparlandığının, hangi alanları önceliklendirdiğinin ve siyasal alanı hangi araçlarla yeniden düzenlediğinin de görüldüğü bir eşik işlevi görmüştür.

2025 bilançosunun bir diğer temel boyutu, ekonomik sıkışmanın artık dış politika ve güvenlik maliyetlerinden bağımsız biçimde ele alınmasının güçleşmiş olmasıdır. Yıl boyunca riyalin sert değer kaybı, enflasyonun yüksek seyrini koruması ve geçim baskısının daha geniş toplumsal kesimlere yayılması, eko-

nomik meselenin teknik bir yönetişim alanı olmanın ötesine geçerek doğrudan siyasal ve toplumsal istikrarla bağlantılı bir nitelik kazandığını göstermiştir. Haziran çatışması bu kırılganlığı daha da aşikâr kılmıştır. Zaten baskı altındaki ekonomik yapının güvenlik krizleri karşısında ne kadar sınırlı tamponlara sahip olduğunu ortaya koymuştur. Bu nedenle 2025 sonunda İran ekonomisine bakarken yalnızca büyüme, enflasyon ya da kur göstergelerine değil bu göstergelerin devlet-toplum ilişkisi, kaynak dağıtım kapasitesi ve siyasal meşruiyet üzerindeki etkilerine de odaklanmak gerekmektedir.

Bu bağlamda, 2025'in son günlerinde başlayan protestolar da yılın genel bilançosuna sonradan eklenmiş tali bir gelişme olarak değil yıl boyunca biriken basıncın açığa çıktığı kritik bir eşik olarak değerlendirilmelidir. Aralık sonunda önce esnaf çevrelerinde başlayan tepkilerin kısa sürede üniversitelere ve farklı kentlere yayılması, ekonomik hoşnutsuzluğun toplumsal tabanının sanılandan daha geniş olduğunu göstermiştir. Takip eden günlerde bazı şehirlerde güvenlik güçleriyle çatışmalar yaşanmış, çok sayıda can kayıpları ve gözaltı rapor edilmiş, resmî söylem ise bir yandan diyalog çağrısı yaparken diğer yandan güvenlik tedbirlerini sertleştirmiştir. Bu tablo, İran'da ekonomik baskının sadece refah kaybı üretmediğini aynı zamanda siyasal meşruiyet, toplumsal sabır ve yönetim kapasitesi üzerinde de daha doğrudan bir aşınma yarattığını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte protestoların kısa sürede rejim karşıtı bütüncül bir siyasal kopuşa dönüşmemiş olması da önemlidir. Bu durum, toplumsal hoşnutsuzluğun derinleştiğini açık biçimde gösterse de dış baskı ve ekonomik çöküntünün kendiliğinden rejim çözülmesine yol açacağı yönündeki beklentilere ihtiyatla yaklaşılması gerektiğini hatırlatmaktadır.

Nükleer dosya ve bölgesel denklem de bu sıkışmayı derinleştiren başlıca alanlar olmuştur. Haziran saldırılarında hedef alınan tesislerin denetime kapalı kalmasıyla UAEA ile İran arasındaki denetim krizinin derinleşmesi ve sonbaharda E3'ün tetik mekanizmasını kullanarak BMGK yaptırımlarının yeniden devreye girmesi nükleer dosyayı 2026'ya da sarkması muhtemel bir baskı ve belirsizlik alanına dönüştürmüştür. Tetik mekanizmasının devreye sokulması, 2025 yılında Avrupa-İran ilişkilerinde şimdiye kadarki en derin kırılmalardan birine yol açmıştır. Bu adımla birlikte taraflar arasındaki diplomatik zemin belirgin ölçüde daralmış, karşılıklı güvensizlik daha da derinleşmiş ve Avrupa'nın İran dosyasındaki siyasi ağırlığı ciddi biçimde aşınmıştır. Özellikle E3 açısından bakıldığında 2025, İran nükleer krizinde uzun süredir üstlenilen arabulucu ve dengeleyici rolün de büyük ölçüde kaybedildiği bir döneme işaret etmektedir. Bu nedenle tetik mekanizması, Avrupa-İran ilişkilerindeki bozulmanın bir sonucundan ziyade bu bozulmayı kurumsallaştıran ve E3'ün İran dosyasında diplomatik etki kapasitesini zayıflatan kritik bir eşik olarak değerlendirilmelidir.

Ortadoğu'daki bölgesel düzlemde ise İran'ın uzun yıllar içinde kurduğu ağın bütünüyle dağılmadığı, ancak büyük ölçüde aşındığı görülmüştür. Hizbullah, Hamas ve Suriye hattında yaşanan kayıplar İran'ın dolaylı güç üretme modelinin daha yüksek maliyetlerle karşı karşıya olduğunu ortaya koymuştur. Körfez ülkelerinin tırmanmayı sınırlamaya dönük daha ihtiyatlı ve dengeleyici çizgisi de Tahran'ın hareket alanını yeniden tanımlamıştır. Bu nedenle 2025 sonunda İran'ın bölgesel stratejisi, etki alanını genişletmekten çok mevcut kayıpları sınırlama ve elde kalan kaldıraçları koruma çabasına daha yakın görünmektedir.

Bütün bu unsurlar birlikte değerlendirildiğinde, 2025 yılına geriye dönüp bakarken asıl önemli olanın ekonomi, iç siyaset, güvenlik, nükleer program ve bölgesel gelişmeleri birbirinden kopuk dosyalar olarak sıralamak değil bunların nasıl ortak bir baskı zemini ürettiğini ortaya koymak olduğu anlaşılmaktadır. Ekonomik sıkışma iç politika seçeneklerini sınırlandırmış, nükleer dosyadaki gerilim uluslararası baskıyı ve askerî riskleri artırmış, bölgesel ağlardaki aşınma ise İran'ı daha doğrudan ve daha maliyetli güvenlik hesapları yapmaya yöneltmiştir. Yılın son günlerinde yükselen protestolar da bu çok katmanlı baskının

toplumsal düzlemdeki en bariz yansımalarından biri olmuştur. Haziran ayındaki 12 günlük çatışma ise bu eğilimleri tek başına yaratmamış, fakat onları hızlandıran, görünür kılan ve siyasal karar vericilerin öncelik sıralamasını yeniden belirleyen bir kırılma anı işlevi görmüştür. Dolayısıyla 2025'in asıl mirası, tek tek alanlarda yaşanan sorunlardan çok, bu sorunların birbirine daha sıkı bağlanmış olmasıdır.

İran'ın 2025'i daha güvenlikçi bir siyasal-stratejik çerçeve içinde kapattığını söylemek mümkündür. Bu çerçevede 2026'ya devreden miras ne gözle görülür bir toparlanmaya ne de kesin bir kırılmaya işaret etmektedir. Bu sonuç rejimin kısa vadede ayakta kalma kapasitesini giderek daha yüksek maliyetlerle yeniden üretildiğine işaret etmektedir. Dolayısıyla 2025, İran'ın çözüme yaklaştığı bir yıl olmaktan çok krizlerinin daha iç içe geçtiği ve bu nedenle yönetimin önündeki seçeneklerin daraldığı bir yıl olarak hatırlanacaktır. Almanakta ele alınacak ekonomi, güvenlik, iç siyaset ve bölgesel gelişmelerin ortak bağlamı da tam olarak burada şekillenmektedir: İran, yılı güçlü bir kapanışla değil baskı altında sürdürülen bir devamlılıkla geride bırakmıştır.

Yazarlar

Serhan Afacan

Doç. Dr. Serhan Afacan, lisans eğitimini 2008 yılında İstanbul Bilgi Üniversitesi Tarih ve Uluslararası İlişkiler bölümlerinde tamamlamıştır. Yüksek lisans derecesini 2009 yılında Leiden Üniversitesi İran Çalışmaları programında, doktora derecesini ise 2015 yılında aynı üniversitede modern İran tarihi üzerine hazırladığı tezle almıştır. Çalışmaları modern İran tarihi ile İran'ın iç ve dış siyaseti üzerine yoğunlaşmaktadır. Ulusal ve uluslararası mecralarda yayımlanmış çok sayıda makale ve kitap bölümü bulunmaktadır. Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü'nde öğretim görevlisi olarak görev yapmakta olup İngilizce, Farsça ve Arapça bilmektedir.

Şakir Özkan Torunlar

Şakir Özkan Torunlar, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi mezunudur. 1983 yılında Dışişleri Bakanlığı'nda göreve başlamış; Orta Doğu, güvenlik işleri ve Güney Asya alanlarında çeşitli görevler üstlenmiştir. Bangladeş Büyükelçiliği görevinde bulunmuş, 2017-2021 yılları arasında Türkiye'nin Hindistan Büyükelçisi olarak görev yapmıştır. Kasım 2022 ile Nisan 2025 tarihleri arasında Tel Aviv Büyükelçisi olarak görev almıştır.

Helin Sarı Ertem

Doç. Dr. Helin Sarı Ertem, lisans eğitimini Marmara Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde tamamlamıştır. Yüksek lisansını Londra City Üniversitesi Gazetecilik Bölümü'nde, doktorasını ise Marmara Üniversitesi'nde ABD dış politikası üzerine hazırladığı tezle tamamlamıştır. Çalışma alanları ABD dış politikası, Türk-Amerikan ilişkileri, Kuzey Irak ve Türkiye'nin Kürt meselesidir. Yıldız Teknik Üniversitesi'nde akademik çalışmalarını sürdürmektedir.

Enes Bayraklı

Prof. Dr. Enes Bayraklı, Türk-Alman Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanıdır. Lisans, yüksek lisans ve doktora eğitimini Viyana Üniversitesi'nde tamamlamıştır. Çalışmaları İslamofobi, Türkiye-AB ilişkileri, Almanya dış politikası, Avrupa'da aşırı sağ hareketler ve dış politika analizi alanlarında yoğunlaşmaktadır. 2015 yılından bu yana Avrupa İslamofobi Raporu'nun editörlüğünü yürütmekte, Türkiye Araştırmaları Vakfı Başkan Yardımcılığı görevini sürdürmektedir.

Hatice Nur Çiftçi

Hatice Nur Çiftçi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde lisans eğitimine devam etmektedir. Akademik ilgi alanları uluslararası güvenlik, bölgesel çatışmalar ve Orta Doğu politikalarıdır. Türkiye Araştırmaları Vakfı'nda araştırma asistanı olarak görev yapmaktadır.

Emine Gözde Toprak

Emine Gözde Toprak, lisans eğitimini Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde tamamlamıştır. Yüksek lisans derecesini Orta Doğu Teknik Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Ana Bilim Dalı'nda, ekonomik yaptırımların İranlı kadınlar üzerindeki etkisini ele aldığı teziyle almıştır. Doktora çalışmalarına Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Ortadoğu Çalışmaları Bölümü'nde devam etmektedir. 2019 yılından bu yana İRAM bünyesinde çalışmalarını sürdüren Toprak'ın araştırma alanları İran dış politikası, İran'ın nükleer stratejisi, İran-Batı ilişkileri ve nükleer silah politikalarıdır. İngilizceyi iyi, Farsçayı orta düzeyde bilmektedir.

Serkan Keçeci

Dr. Serkan Keçeci, 2017 yılından bu yana Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde görev yapmaktadır. Yüksek lisansını Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Rusya Çalışmaları Merkezi'nde, doktora derecesini ise London School of Economics and Political Science'ta tamamlamıştır. Çalışmaları Kafkasya, Karadeniz, Rusya İmparatorluğu, askerî istihbarat, jeopolitik, göç ve imparatorluklar arası mücadele alanlarında yoğunlaşmaktadır. Özellikle Rusya, Osmanlı ve İran arasındaki tarihsel rekabet üzerine araştırmalar yürütmektedir.

Nurettin Akçay

Dr. Nurettin Akçay, lisans ve yüksek lisans eğitimini Yüzüncü Yıl Üniversitesi Tarih Bölümü'nde tamamlamıştır. Doktora derecesini 2021 yılında Shanghai Üniversitesi Küresel Çalışmalar Bölümü'nde Çin ve Türkiye kamu diplomasisi üzerine hazırladığı tezle almıştır. 2022-2023 yıllarında aynı üniversitede doktora sonrası çalışmalar yürütmüştür. 2024 yılından itibaren Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi'nde Dr. Öğretim Görevlisi olarak görev yapmaktadır. Çalışmaları Çin-Türkiye ilişkileri, Çin'in Orta Doğu politikası, Çin dış politikası ve kamu diplomasisi alanlarında yoğunlaşmaktadır.

Murat Aslan

Prof. Dr. Murat Aslan, lisans eğitimini 1993 yılında Hacettepe Üniversitesi Finans Bölümü'nde birincilikle tamamlamıştır. Yüksek lisansını 1997 yılında The American University'de, doktora derecesini ise 2004 yılında George Mason University Ekonomi Bölümü'nde almıştır. Akademik kariyerine George Mason University'de başlayan Aslan, 2004-2011 yılları arasında Eskişehir Osmangazi Üniversitesi'nde görev yapmıştır. 2011 yılında Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi'ne geçmiş ve 2017 yılında profesör unvanını almıştır. 2018-2020 yılları arasında bölüm başkanlığı görevini yürütmüş, 2022 yılından itibaren aynı görevi sürdürmektedir. Türkçenin yanı sıra ileri düzey İngilizce ve temel düzey Farsça bilmektedir.

Rahim Farzam

Dr. Rahim Farzam, 2013 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden mezun olmuştur. Yüksek lisansını aynı üniversitenin Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü'nde tamamlamıştır. Doktora derecesini Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde "Safevi Devleti'nin Doğu Politikası (1501-1736)" başlıklı teziyle almıştır. Çalışmaları İran'ın iç ve dış politikası, bölgesel stratejileri, güvenlik yaklaşımları, Şii jeopolitiği ve devlet dışı aktörler üzerine yoğunlaşmaktadır. Ana dili Özbekçe olup ileri düzeyde Türkçe, İngilizce ve Farsça bilmektedir.

Oral Toğa

Oral Toğa, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun olmuştur. Çeşitli kurumlarda redaktörlük, muhabirlik ve yayıncılık faaliyetlerinde bulunmuştur. Uluslararası Göç Örgütü (IOM) ve Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği (UNHCR) projelerinde görev almıştır. Yüksek lisansını Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü'nde "Kimlik Bağlamında Türkiye'nin İran Üzerinden Geliştirdiği Tehdit Algıları (1980-2003)" başlıklı teziyle tamamlamıştır. Milli Savunma Üniversitesi ATASAREN bünyesinde güvenlik araştırmaları alanında doktora çalışmalarını sürdürmektedir. Çalışmaları istihbarat, güvenlik, İran iç politikası, Kafkasya ve göç alanlarında yoğunlaşmaktadır. İngilizce, Farsça ve Fransızca bilmektedir.

Çağatay Balcı

Dr. Çağatay Balcı, lisans eğitimini 2015 yılında Selçuk Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde tamamlamıştır. 2018 yılında Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü İstihbarat Araştırmaları Programı'nda "İran İslam Cumhuriyeti'nde İstihbarat Yapılanması" başlıklı teziyle yüksek lisans derecesini almıştır. 2023 yılında Milli Savunma Üniversitesi Alparslan Savunma Bilimleri ve Milli Güvenlik Enstitüsü Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Programı'nda doktora eğitimini tamamlamıştır. Çalışmaları İran'ın bölgesel politikaları, güvenlik yapılanması, devlet dışı silahlı aktörlerle ilişkileri ve stratejik iletişim faaliyetleri üzerine yoğunlaşmaktadır.

Gökhan Ereli

Dr. Gökhan Ereli, Kırıkkale Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden mezun olmuştur. Yüksek lisansını Orta Doğu Teknik Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde Amerikan istisnacılığı ve ABD dış politikası üzerine hazırladığı tezle tamamlamıştır. Doktora çalışmalarını aynı üniversitede sürdürmektedir. ORSAM'da Körfez Çalışmaları Koordinatörü olarak görev yapan Ereli'nin çalışmaları Körfez bölgesi, Suudi Arabistan, BAE, Katar, ABD dış politikası, kimlik politikaları, din ve milliyetçilik alanlarında yoğunlaşmaktadır.

Zaur Gasimov

Doç. Dr. Zaur Gasimov, Berlin ve Eichstätt'ta uluslararası ilişkiler, uluslararası hukuk ve tarih alanlarında eğitim almıştır. 2013-2019 yılları arasında Orient Institute Istanbul'da kıdemli araştırma görevlisi olarak çalışmıştır. 2020 yılında Johannes Gutenberg Mainz Üniversitesi'nde habilitasyonunu tamamlamış, 2020-2023 yılları arasında Bonn Üniversitesi'nde Doğu Avrupa ile Türkiye arasındaki bilgi aktarımı üzerine araştırmalar yürütmüştür. 2024 yılından itibaren DAAD bünyesinde Türk-Alman Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Koordinatörü olarak görev yapmaktadır. Çalışmaları Rusya, Orta Doğu, Kafkasya, Doğu Avrupa ve Türkiye ilişkileri üzerine yoğunlaşmaktadır.

İRAM
YAYINLARI

Bandrol Uygulamasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin
5'inci maddesinin 2'nci fıkrası çerçevesinde bandrol taşıması zorunlu değildir.

İRAM

İran Araştırmaları Merkezi

İRAN DIŞ POLİTİKA YILLIĞI

2025

www.iramcenter.org